L 91-5
L 41

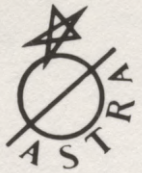
ASTRA

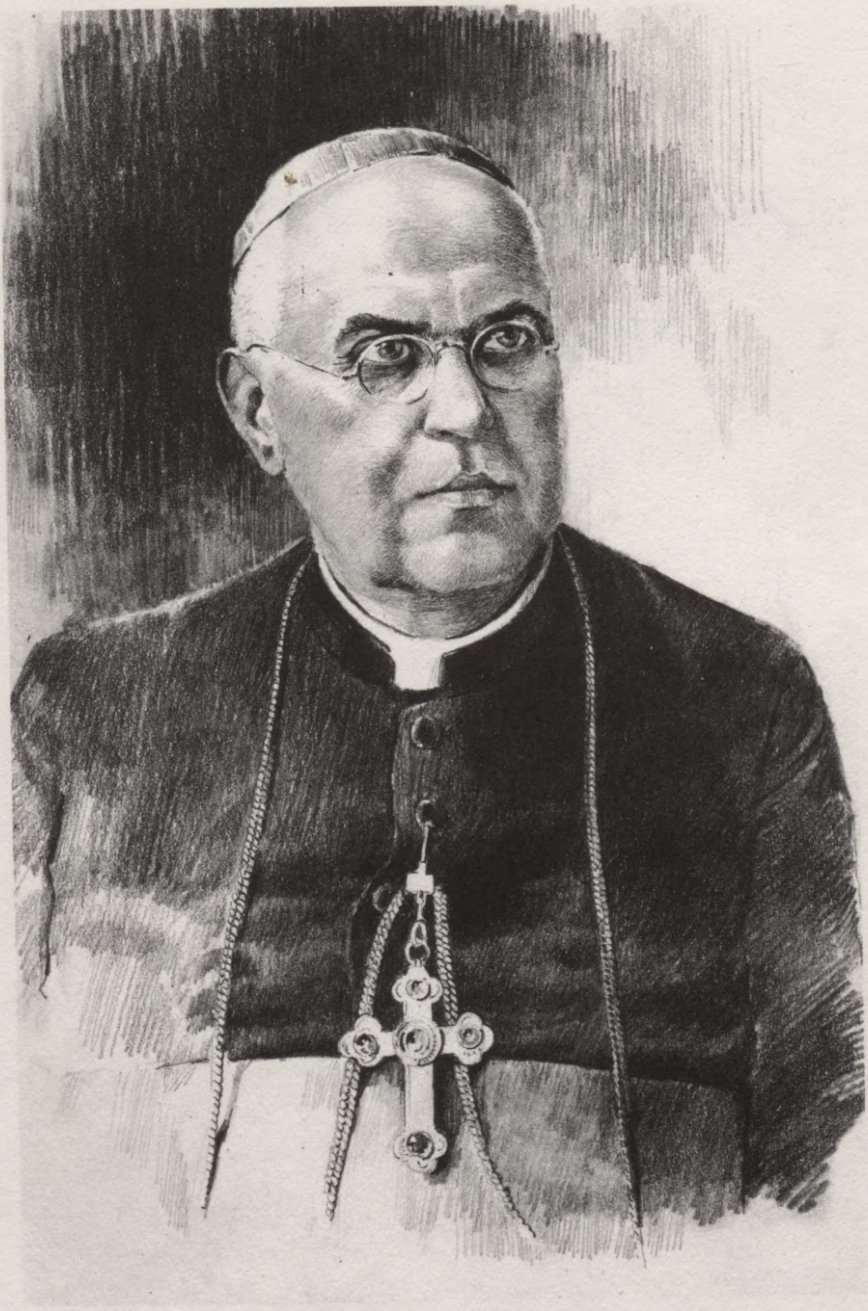

B, L

91-5
41

D44
282

BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS

DZĪVE UN DARBS

Dr. H. Tichovska redakcijā

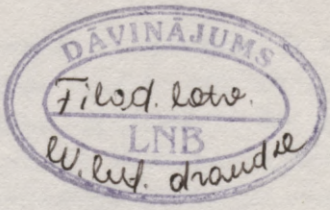

ASTRAS APGĀDS

1973

BISHOP JOSEPH RANCANS
His life and work.

Copyright, by ASTRA Publishing Co.
c/o Mrs. Anna Tichovskis N. C. U.S.A.

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

95.14.854
0304080712

Eduarda Dzeņa zīmējumi

PRIEKŠVĀRDI

Bīskaps J. Rancāns bija izteicis vēlēšanos sadarboties ar grāmatu apgādu Astra. Apgāds jutās iepriecināts par Bīskapa atzinību Astras grāmatām un uzņēmās gādību un rūpes par Bīskapa atmiņu grāmatas izdošanu. Šis jautājums nopietni tika pārrunāts 1961. gada rudenī. Sākumam Bīskaps piedāvāja izdošanai savu mazāku darbu - piemiņas apceri par archibīskapu Ant. Springoviču. Pēc iepazīšanās ar minēto manuskriptu, mēs ieteicām un reizē arī vienojāmies to uzņemt kā nodaļu viņa atmiņu grāmatā un aktīvi uzsākt atmiņu rakstīšanu. Kaut arī viņam tika apsolīta interviju pierakstīšana, runātā teksta ieskaņošana skaņu lentā un pēc tam izrediģēšana, darba sākumu viņš tomēr arvien atlika uz "brīvāku" laiku. Gadi ātri pagāja, slimība bija viņu pievārējusi, un sistemātiska atmiņu grāmata palika tikai iecere.

Sakarā ar Bīskapa nāvi visi labie nodomi saira, tāpēc viņa piemiņas godināšanai apgāds pēc redaktora priekšlikuma nolēma izdot grāmatu, kurā būtu mēģināts atspoguļot viņa dzīvi un darbu vairāku autoru skatījumā. Publicējot šo grāmatu, apgāds apzinās, ka tā ir tikai sākums Bīskapa personības un viņa lielā darba novērtēšanai.

Grāmatas sagatavošana un izdošana ir saistīta ar prāviem izdevumiem, tāpēc apgāds cer uz latviešu sabiedrības atbalstu grāmatas izplatīšanā. Šai sakarā apgāds izsaka sirsnīgu pateicību Bīskapa Jāzepa Rancāna Fondam par $1000. - atvēlēšanu grāmatas attiecīga eksemplāru skaita iegādei, tādējādi palīdzot izplatīt grāmatu starp latviešu lasītājiem.

Astras apgāds.

REDAKTORA IEVADVĀRDI

Pēc bīskapa Jāzepa Rancāna aizvadīšanas uz pēdējo dusu dažas bērinieku grupas - garīdznieki, lakuāņi, dzintarieši un citi savstarpējās pārrunās bija vienis prātis, ka bez projektētā kapakmeņa Bīskapa piemiņa būtu godināma arī garīgā veidā - ar piemērotu grāmatu par viņa dzīvi un darbu. Bet ierosinājumi un idejas ir viena lieta - tie ir tikai vārdi, cita lieta to īstenošana. Šāda pasākuma veikšanai tūliņ bija jāieskata pirmās grūtības: kompetentu autoru apzināšana, materiālu un avotu trūkums par dažiem Bīskapa dzīves un darbības posmiem, un ne mazāks šķērslis-līdzekļu trūkums eventuālai grāmatas izdošanai. Par spīti visām paredzamām grūtībām, es tomēr uzņēmos iniciātīvu grāmatas sagatavošanai.

Jau 1970. gada sākumā es izstrādāju rakstu krājuma plānu un, cerēdams to sagatavot uz Bīskapa 85 gadu dzimšanas dienu, es uzsāku apzināt eventuālos autorus. Lai pēc iespējas plašāk atspoguļotu Bīskapa darbu baznīcas, tautas un valsts labā, es griezos ar lūgumu pie bijušiem viņa kollēgām un darba biedriem - valsts vīriem, sabiedriskiem darbiniekiem, katoļu garīdzniekiem un citiem viņa paziņām. Ar gandarījumu jākonstatē, ka aktīvi atsaucās un pieteica savus rakstus gandrīz visi aicinātie valsts un sabiedriskie darbinieki, bet par nožēlošanu mazāk to darīja garīdznieki, daža solījums palika tikai solījums, bet daži neatbildēja nemaz. Arī apsolīto rakstu sagatavošana ievilkās, un pēdējos manuskriptus es saņēmu tikai 1972. g. pavasarī, kad arī varēja sākties galīga rakstu rediģēšana un grāmatas sagatavošanas darbi.

Atskaitot katoļu organizāciju pārstāvju, kā arī V.

Bastjāņa un R. Liepiņa lietišķos, ar faktiem motīvētos rakstus, citi ir snieguši tikai īsākus vai garākus Bīskapa personības raksturojumus. Lai plānotais grāmatas saturs iznāktu pilnīgāks, es personīgi uzņēmos uzrakstīt plašāku Bīskapa biografiju un viņa darbības novērtējumu, projektējot to laikmeta perspektīvā. Tā ka manam mēģinājumam ir monografisks raksturs, tā apmēri bija jāierobežo, tāpēc raksta nodaļas par Bīskapa dzīvi un darbību Vācijā un Amerikā ar nolūku ir atstātas epizodiskas. Tās zināmā mērā papildina citi šī krājuma autori. Bet izsmelīgāks pētījums par viņa darbību šais posmos, dibināts uz viņa atstāto archīvu, uz materiāliem Vatikānā, kā arī uz laikmetīgiem preses rakstiem, vēl tikai gaidāms.

Iesūtīto rakstu rediģēšana prasīja daudz pūļu un laika, jo bija pastāvīgi jāpārbauda gadu skaitļi, vietvārdu, uzvārdu un citu terminu autentiskums un rakstība. Ja dažas nekonsekvences un kļūdas lasītājs pamanītu, par to aizrādīšanu redaktors būtu pateicīgs katram. Pats Bīskaps sava kristītā vārda Jezups vietā parakstos lietāja vidus dialekta formu Jāzeps, viņš tāpat bija rakstu valodā lietājis arī savas dzimtās apkārtnes vietvārdus, tāpēc tie tādā pašā rakstībā lietāti arī šai grāmatā.

Darbu noslēdzot, redaktors sirsnīgi pateicas visiem autoriem par viņu atsaucību rakstu sagatavošanā, mons. Dr. K. Ručam par labām domām un rūpēm grāmatas tapšanā, tāpat izsaka pateicību Onufrijam Rancānam par Bīskapa biografiskām ziņām un atļauju viņa atstāto materiālu izmantošanu, Dr. Antonam Jurkānam par dažām vērtīgām ziņām par Bīskapa dzimto pagastu un citu informāciju un Pēterim Daugavietim par dažu ierosinājumu un uzmundrinājumu darba sākumā. Sevišķa apgāda un redaktora pateicība pienākas Albertam

Raidonim, kas bija ne tikai pacietīgs grāmatas salicējs, bet arī uzmanīgs korrektūras kļūdu redzētājs. Šīs grāmatas redaktora un autora vēlēšanās ir, lai interese un pētījumi par bīskapa J. Rancāna darbu neapsīktu. Cerams, ka darītāji agri vai vēlu atradīsies, jo paveiktais darbs un viņa atstātās garīgās vērtības nepazudīs, pētnieks tās laika tecējumā atradīs un pienācīgi izvērtēs.

BĪSKAPA JĀZEPA RANCĀNA PIEMIŅAI

Ar mūsu domām šajos rakstos, šajā grāmatā ir gribēts celt pieminekli vienam no mūsu tautas dižākiem un izcilākiem dēliem, kas savu dzīvi un darbu veltījis Dieva varenības paušanai un tēvzemes mīlestības apliecināšanai ar pašaizliedzīgu darbu tās brīvības un neatkarības labā.

Nav viegls uzdevums pienācīgi novērtēt mūžībā aizgājušā Bīskapa izcilo personību, viņa vispusību un lielo erudīciju, un pāri visam, viņa sirdsdegsmi un rosību veltītu Baznīcai un latviešu tautai. Šīs divas mīlestības to bija pavadījušas visās viņa garās dzīves gaitās. Tā nebija nejaušība, ka viņa pēdējā darba kabinetā Grand Rapidos uz viņa rakstāmgalda bija redzami divi viņa sirdij vistuvāk stāvošie simboli-Aglūnas Dievmātes attēls un Latvijas valsts ģerbonis ar karodziņu.

Bīskapam Jāzepam Rancānam bija lemts dzīvot un darboties laikmetā, kad latvju tautai pašķīrās iespēja izcīnīt un īstenot savu gadusimtiem ilgi loloto sapni - būt brīvai un neatkarīgai. Līdz ar to viņam radās iespēja pašam aktīvi iesaistīties šīs mūsu tautas vēsturiskās misijas un sapņa piepildījumā.

Mūsu tautas politiskā darbā bīskapa Rancāna gaitas sākās ar viņa aktīvu piedalīšanos Latgales kongresā Rēzeknē, 1917. gada maijā, kur pēc viņa nolasītā referāta gandrīz vienbalsīgi tika pieņemta viņa teze par Latgales pievienošanos Latvijai, no kuŗas tā bija svešu varu šķirta ilgus gadu simteņus. Tā bija tālredzīga un nacionāli visai nozīmīga nostāja, kas pasvītroja mūsu visu likteņkopību.

Kad 1917. g. 17. novembrī Valkā nodibinājās Latvijas Pagaidu Nacionālā Padome un viņai padotā Ārlie-

tu nodaļa Pēterpilī, tās aktīvo locekļu vidū redzam rosīgi darbojamies arī bīskapu Rancānu. Drīz pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas, 1919. g. sākumā viņš dodas uz Romu ar Latvijas valdības ziņojumu Vatikānam. Pāvests Benedikts XV, pieņemdams viņu kā Latvijas valdības pārstāvi, līdz ar to atzina arī Latvijas neatkarību. 1921. gadā Bīskaps atkal ir Romā, kur kopā ar jauno Latvijas sūtni pie Vatikāna Hermani Albātu, turpina sarunas ar Sv. Krēslu Konkordāta noslēgšanai starp Latviju un Sv. Krēslu, kas gadu vēlāk arī vainagojās panākumiem.

Tas fakts, ka bīskaps J. Rancāns bija visu neatkarīgās Latvijas Saeimu loceklis, kā arī 2., 3. un 4. Saeimas vicepriekšsēdis, jo spilgti liecina par uzticību, ko tauta viņam bija dāvājusi. Ja arī Saeimā viņš pārstāvēja Latgales Kristīgu zemnieku un katoļu partiju, taču viņa izcilā personība un valsts vīra nostāja gāja tālu pāri visiem politiskiem un konfesionāliem norobežojumiem. Tas pats sakāms arī par viņa panākumiem akadēmiskā laukā. Panācis katoļu fakultātes nodibināšanu pie Latvijas Universitātes un būdams tās profesors un dekāns, viņš kalpoja nevien latviešu katoļu akadēmiskai jaunatnei, bet arī Latvijas Universitātei un tās prestižam šī vārda vislabākajā nozīmē.

Lai šis izdevums nestu un paustu bīskapa J. Rancāna vārdu un darbus priekšdienām un būtu pamudinājums paaudzēm tam, cik lielus darbus var veikt, atdodot savu sirdi un savu dzīvi Dievam un tautai.

Vašingtonā, 1972. g. septembrī.

A. Dinbergs
Latvijas sūtniecības Vašingtonā
vadītājs

I DZĪVE UN DARBS

BĪSKAPA JĀZEPA RANCĀNA DZĪVE UN DARBS

Heronims Tichovskis

1. IEVADS

Bīskapa Jāzepa Rancāna archīva materiāli pašreiz atrodas dažādās zemēs un pie dažādām personām, tāpēc tie visi nav pieejami viņa dzīves un darbības plašākai novērtēšanai un pilnīgākas monografijas uzrakstīšanai. Viņš, kā zināms, ir daudz rakstījis žurnālos un avīzēs par baznīcas, ticības, morāles un nacionāliem jautājumiem, un viņa raksti spilgti atspoguļo viņa personību, viņa plašās zināšanas, viņa attiecības pret savu zemi, tautu un vispāri pret cilvēkiem, bet viņš nemīlēja daudz runāt un rakstīt par sevi personīgi. Dažādās mutvārdu, arī rakstveida intervijās viņš ir sniedzis savas dzīves galvenos datus un darbības kopsavilkumus, bet plašāk (kā viņš mīlēja piezīmēt) "lai par viņu runājot viņa darbi". Tādēļ sīkāka faktu savākšana un to novērtēšana par Jāzepa Rancāna darbību Krievijā, Latvijā, Eiropā un Amerikas Savienotajās Valstīs ir nākotnes pētnieku uzdevums.

Daudzi ir gaidījuši un daži pat minējuši, ka Bīskaps raksta vai uzrakstīs savas atmiņas plašākas grāmatas veidā, kā to ir darījuši vairāki viņa laika un darba biedri, bet viņu gaidīšana nav īstenojusies. Ir zināms, ka daži tautieši mudinājuši viņu rakstīt atmiņas, bet vēlāk izrādījās, ka šāda "mudināšana" bijusi vairāk tikai modes lieta, bez dziļākas Bīskapa dzīves problēmu un rakstīšanas iespēju pazīšanas. Šai jautājumā īsumā jāsaka sekojošais: kamēr Bīskaps bija vesels un enerģijas pilns, viņš aktīvi darbojās un pildīja

baznīcas un valsts vīra plašos pienākumus, tādējādi ar tiešo darbu rakstīdams savu biografiju. Viņš bija mozs un rosīgs līdz, apmēram, septiņdesmit piecu gadu vecumam, vēl spilgti viņa enerģija un darbošanās griba uzliesmoja, piedaloties Otrā Vatikāna Koncilā (1962 - 64); pēc tam viņa veselība pakāpeniski pasliktinājās. Kad viņš pēc savas lielās jubilejas (1961.) prāv. Dr. B. Kokina un prāv. J. Pudāna pavadībā viesojās mūsu mājās Konnektikatā, mēs ļoti nopietni iztirzājām viņa atmiņu rakstīšanas problēmu. Mūsu norunāto interviju ciklu un ierunāšanu skaņu lentēs viņš tomēr vairākkārt atlika, kamēr jau bija par vēlu. Viņš vēl uzrakstīja dažu labu īsāku svētku rakstu vai lūgšanu raidījumiem uz dzimteni, turpināja arī korrespondēt, bet pēdējos 5-6 gados šai ziņā viņa darbs kļuva arvien vairāk fragmentārs, līdz nenovēršamā nāve pārtrauca to pavisam. Kādas atmiņu druskas ir izkaisītas viņa daudzajos žurnālu un avīžu rakstos, tāpat arī vēl neiespiestajos manuskriptos, no kuŗiem "Dievam un tautai veltīts mūžs" (veltīts archibīskapam Antonijam Springovičam) ir visai prāvs. Iespiesto un vēl neiespiesto bīskapa Jāzepa Rancāna rakstu izlase izdota grāmatā būtu vērtīgs veikums viņa piemiņas godināšanai un reizē arī viņa atmiņu kopojums.

Ja augšā minēto iemeslu dēļ paša bīskapa Jāzepa Rancāna sistēmatisku atmiņu grāmatas uzrakstīšana nav īstenojusies, tad, lai kaut cik šo robu aizpildītu, mēģināšu šeit pēc man pieejamiem materiāliem sniegt pārskatu par viņa dzīvi un darbu, kuŗu varētu iedalīt četros posmos: 1. Tēva mājas un skolas gadi (1886-1912); 2. Jaunā priesteŗa, skolotāja un sabiedriskā darbinieka pirmās gaitas (1912-1918); 3. Diplomāts, bīskaps un valsts vīrs Latvijā (1918-1944);4. Tautas, valsts un baznīcas tiesību aizstāvis trimdā - Vācijā un Amerikas Savienotajās valstīs (1945-1969).

2. TĒVA MĀJAS UN SKOLAS GADI (1886 - 1912)

a) Laikmets un vide pirms Jāzepa Rancāna darbības sākuma.

Kad tiks uzrakstīta plašāka Latgales politiskā un kultūras vēsture, tad mums pašiem un pasaulei pilnīgāk atklāsies lielā traģēdija, kuŗu šī novada latvieši gaŗus gadu simteņus pārcieta svešzemju valdnieku jūgā. Vācu laikos jeb Livonijas valstī (1207-1562) kopā ar visām latviešu ciltīm, poļu valdīšanas periodā (1562 - 1772) un sevišķi cariskās Krievijas varas gados (1772 - 1917) jau pilnīgi nošķirti no pārējiem latviešu novadiem, Latgales latvieši, dzīvodami pilnīgā nebrīvībā, tomēr ar lielu pacietību pārvarēja visas grūtības un saglabāja savu valodu, ticību, tradicijas un no senčiem mantoto dzīves telpu.

Senais latviešu apgabals, poļu laikos saukts Inflanty Polskie, sastāvošs no Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķiem, kopš 1802. gada bija piedalīts Vitebskas guberņai un pilnīgi iekļauts Krievijas imperijā. Pakāpeniski pakļaujot latviešu zemniekus Krievijā valdošai dzimtniecībai un administrātīvai sistēmai, cara ierēdņi izmēģināja visus līdzekļus, lai šo bijušo poļu apgabalu pilnīgi pārvērstu par Krievijas provinci valodas, ticības un dzīves veida ziņā. Sadzīvē gan tika lietāts latviešu (latyš) vārds, bet latviešiem kā etniskai grupai bija atņemtas visas iespējas apliecināt sevi garīgā un kultūrāli sabiedriskā laukā. Inflantijas muižnieki gan prata nosargāt īpašuma tiesības uz savām muižām, bet zemes pamatsastāvs - latviešu zemnieki tika pārvērsti par muižu klaušiniekiem - vergiem, un nacionālā ziņā pār viņiem uz ilgiem gadiem nolaidās anonimitātes plīvurs. Vienīgie mierinātāji, stiprinātāji, dzīves satura un nākotnes cerību devēji bija pašu ģi-

mene, savas parašas, tradicijas (tautas dziesmas, pasakas) un ticības pamats - katoļu baznīca.

Kaut arī katoļu priesteŗi bija cittautieši, tomēr laba daļa no tiem, sevišķi dominikāņu un jezuītu misionāri, labi iemācījās latviešu valodu, centās izprast viņu stāvokli un vajadzības un sastādīja un izdeva viņu pašu latviešu (resp. latgaļu) valodā garīga un laicīga satura grāmatas kā poļu, tā krievu valdīšanas laikos.

Pēc jezuītu izraidīšanas no Krievijas (1820) un līdz ar to arī no Latgales, lūgšanu grāmatas latviešu katoļu vajadzībām turpināja iespiest Rīgā, Tērbatā un Viļņā, bet drīz arī šai iespējai radās vislielākie šķēršļi.

Lai izskaustu jebkādu nacionālās apziņas izpausmi, pēc 1863. gada poļu dumpja krievu valdība ar sevišķiem ģenerālgubernātora 1865. un 1871. gadu rīkojumiem noliedza lietuviešiem un Vitebskas guberņas latviešiem grāmatu un periodisku izdevumu iespiešanu latīņu burtiem. Lūgšanu grāmatas gadu desmitiem, līdz pat aizlieguma atcelšanai (1904. gadā) izplatījās latgaļu mājās tikai slepeni. Ar drukas brīvības atņemšanu un latviešu valodas noliegšanu skolās, kā arī ar krievu tautības zemnieku novietošanu Latgales zemnieku sētās bija mēģināts dot pēdējo triecienu latviešu nacionālai pašapziņai, katoļu ticībai un latviskam dzīves veidam.

Visāda veida žņaugi un rīkojumi tomēr nespēja vairs pilnīgi nomākt latviešu nacionālo apziņu, jo ar dzimtbuves atcelšanu (1861. g.) latviešu zemnieku saimnieciskais un tiesiskais stāvoklis pakāpeniski uzlabojās. Daļai zemnieku radās iespēja paplašināt savas mazās saimniecības, piepērkot zemi no muižām. Attīstot intensīvāku saimniekošanu, uzlabojās materiālie apstākļi, kas deva zemniekiem lielākas iespējas sūtīt savus bērnus skolās. No šiem skolēniem gadsimteņa pēdējā ceturksnī Latgalē izauga prāvs pulciņš labi skolotu lat-

viešu jauno patriotu, sevišķi garīdznieku, kuŗu aktīvitāte kultūrāli sabiedriskā darbā un preses laukā ievadīja tautisko atmodu Latgalē.

Šai tumšajā gara naktī kā gaiša lāpa vispirms pamirdzēja zemnieka dēla Pēteŗa Miglinieka personība, kuŗam bija lemts kļūt par pirmo latviešu nacionālās apziņas modinātāju un tautas tiesību cīnītāju un aizstāvi Latgalē.

Pēteris Miglinieks bija dzimis 1850. gada 13. decembrī Ludzas apriņķa Zaļmuižas pagastā, kur viņa senči un arī tēvs bija spējuši vēl klaušu laikos sev izcīnīt brīva zemnieka stāvokli. Pēc vietējās tautskolas un Rēzeknes pilsētas skolas nobeigšanas P. Miglenieks atgriezās par ierēdni dzimtā pusē un uzsāka ar vietējo muižnieku un cara ierēdņiem nevienādu cīņu par savu tautiešu - zemnieku tiesībām un iespējām nostiprināties savās saimniecībās. Krieviski viņš rakstīja plašus iesniegumus un sūdzības valdības iestādēm zemnieku lietās, bet latviski viņš sacerēja patriotiskas un cīņas spara pilnas dzejas. Kā viņa juridiskie raksti, tā arī dzeja kļuva par ieroci savas tautas modināšanai uz nacionālu pašapziņu un tās tiesību un taisnības aizstāvēšanai. Vietējā muižnieka Rozenšilda - Paulina vajāts un cietumā mocīts, P. Miglinieks pāragri šķīrās no šīs dzīves, (miris 1883. gada 17. februārī), bet cīņā par zemnieku tiesībām viņš bija uzvarējis. Kā ar savu idejisko, tā arī ar praktisko darbu viņš iezvanīja jaunu laikmetu, tādējādi kļūdams par Latgales latviešu tautas atmodas celmlauzi. P. Miglinieku varētu uzskatīt par latviešu tautas atmodas dzejnieka Ausekļa (1850 - 1879) līdzenieku kā raksturā, tā darbībā, mērķos un liktenī: abi bija savas tautas brīvības cīnītāji, abi dzimuši vienā gadā un miruši vienā mēnesī. Zīmīgā kārtā Zaļmuižas pagasts kļuva par Latgales nacionālās atmodas šūpuli. Te blakus P. Migliniekam darbojās arī

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
95-14. 854

pirmais aktīvais tautas tradiciju krājējs Andrivs Jurdžs (1846-1925), no šejienes cēlušies vai te auguši P. Miglinieka radinieki - māsu bērni monsenjors Nikodems Rancāns (1870-1933) un inženieris Francis Kemps (1876 - 1952), kuŗi pēc drukas aizlieguma atcelšanas Latgalē (1904.), līdzās priesteŗiem Francim Trasunam un Kazimiram Skrindam kļuva pirmie redaktori un grāmatu autori, pirmie tautas organizētāji un audzinātāji, pirmie Latvijas zemes brīvības un neatkarības cīnītāji un pēc tam jaunās Latvijas valsts cēlēji un veidotāji. Bez minētiem celmlaužiem Zaļmuižas pagasts devis veselu rindu Miglinieka un Rancānu tuvāku vai attālāku radu, kā pašvaldību darbinieku Boleslavu Miglinieku, skolu darbinieku Dr. Jāni Miglinieku, bij. Saeimas deputātu Dr. Antonu Rancānu un veselu rindu citu pazīstamu garīdznieku, sabiedrisku, pašvaldības un izglītības darbinieku un starp tiem Jāzepu Rancānu, kas nu bija aicināts un izredzēts kļūt par ievērojamu Latvijas katoļu baznīcas bīskapu, likumdevēju un saskaņā ar neatkarīgās Latvijas Satversmi par pēdējo augstāko valsts varas reprezentētāju - Valsts prezidenta vietnieku.

b) Jāzepa Rancāna tēva mājas.

Pēc Latvijas valsts robežu nospraušanas Ludzas apriņķis platības ziņā bija viens no lielākiem visā Latvijā. Austrumos tas visā garumā robežojās ar Krieviju. Latvijas valdība, atdalot no tā ziemeļu daļu, 1925. gadā izveidoja Latgales ceturto - Jaunlatgales apriņķi, ko 1938. gadā pārdēvēja par Abrenes apriņķi.

Zaļmuižas pagasts, ko Latvijas laikā pārdēvēja par Nautrānu (Nautrēnu) pagastu, agrāk atradās Ludzas apriņķa vidū, bet pēc tā sadalīšanas tas palika apriņķa ziemeļrietumu stūrī, robežojoties ziemeļos ar Tilžas pag., austrumos ar Kārsavas un Mērdzenes, bet

rietumos ar Rēzeknes apriņķa Makašānu un Gaigalovas pagastiem. Atskaitot nelielu cittautiešu skaitu, Nautrēnu pagasts vēl priekš Latvijas nodibināšanas ar 95% latviešu katoļu skaitījās par vislatviskāko Ludzas apriņķa pagastu. Arī šis faktors veicināja straujāku skoloto cilvēku pieaugšanu šai pagastā kā pirms, tā arī Latvijas laikā.

Zaļmuižas-Nautrānu pagasta centrālā daļā atradās Lyuzinīku (Lūzenieku) sādža, kuŗa bija gandrīz vienādā attālumā starp Zaļmuižas, Ruskulovas un Mežvidu muižām un, apm., septiņi kilometri no Rogovkas-Nautrēnu ciema un draudzes baznīcas. Pagājušā gadsimta pēdējā ceturksnī Lyuzinīku sādžā saimniekoja Daukstu, Poikānu, Rancānu u. c. ģimenes. Šīs sādžas saimnieka Franča (dzim. 1843. g.) un viņa sievas Joannas (dz. 1848. g.) dzimušas Švagris Rancānu ģimenē 1886. gada 25. oktobrī piedzima dēls, ko kristīja toreizējais Nautrānu draudzes prāvests Dominiks Andrekus, ierakstīdams metrikā vārdu Jezups, kam bija lemts staigāt gaŗus ceļus un paveikt lielus darbus savas tautas labā.

Dominiks Andrekus (1822-1910) bija pēc tautības lietuvietis, bet, strādādams par prāvestu vairākās Latgales draudzēs, viņš no visas sirds iemīlēja latviešus un kļuva ne tikai iecienīts garīgs tēvs ticības un morāles jautājumos, bet arī liels padomnieks saimnieciskos un aizstāvis tiesiskos jautājumos. Viņš bija karsts latviešu jauniešu mudinātājs uz skolām un gara gaismu. Tā, pēc viņa mudinājuma un ar viņa palīdzību no Ciskādu draudzes (Sakstagala pag.) tika nosūtīti uz toreizējo Jelgavas vidusskolu (reālskolu) Francis Trasuns, brāļi Andrejs, Stanislavs un Jānis Kantinieki un citi, no kuŗiem priesteŗi Fr. Trasuns un Andrejs Kantinieks kļuva par pazīstamiem Latgales tautas atmodas darbiniekiem.

Tā kā pašreizējos apstākļos Nautrēnu draudzes metriku grāmatas nav sasniedzamas, tad bīskapa Jāze-

pa Rancāna senču radu rakstiem var pēc viņa pašapiezīmēm un piederīgo atmiņām izsekot tikai līdz pagājušā gadsimta vidum. Jāzepa vectēvs Antons ar brāli Jāni, līdzīgi citiem kaimiņiem, gājuši muižas klaušās un kopīgi saimniekojuši mājās. Antons agri miris, atstādams sievu ar bērniem, starp tiem dēlu Franci, nākamā bīskapa tēvu. Franča bērna un jaunekļa gadi bijuši sūri un grūtību pilni, jo tie iekrita vēl klaušu laikos. Pēc dzimtbuves atcelšanas Jānis ar mirušā brāļa dēliem privātīpašumā saņemto saimniecību apsaimniekoja kādu laiku kopīgi. Būdami centīgi jaunekļi Francis ar savu brāli Ādamu atdalījās no tēva brāļa un vadīja viņiem pienākušos saimniecības daļu patstāvīgi. Te jāpiezīmē, ka ārsts, bijušais Saeimas deputats un satiksmes ministris (1931. g.) Antons Rancāns (1941. g. komūnistu aizvests uz Sibiriju) bija Jāņa dēla Tadeuša dēls, tā tad bīskapa J. Rancāna brālēns.

Francis Rancāns bija mantojis no saviem vecākiem bagātas gara dāvanas: dziļu ticību, pienākuma un kārtības apziņu un lielu darba mīlestību. Viņš bija īsts lauku cilvēka censoņa paraugs. Jāzepa dzimšanas laikā viņa tēvam Francim piederējusi, apm., 20 desetinu labi iekopta saimniecība. Francis bija dzimis un uzaudzis vēl klaušu laikos un tēva Antona un tēva brāļa Jāņa vadībā labi sagatavojies nākamai patstāvīgai saimnieka dzīvei. Vai viņš apmeklējis skolu, mums trūkst ziņu.

Pēc dzimtbuves atcelšanas Latgales zemniekiem, kā jau minēts, pavērās lielākas iespējas savu saimniecību iekopšanā un paplašināšanā, līdz ar to auga arī materiālā rocība, un katrā pagastā drīz vien radās turīgi un priekšzīmīgi saimnieki. Pie šiem zemnieku censoņa paraugiem piederēja Jāzepa tēvs Francis Rancāns. Viņš bija pārvarējis daudz grūtību un pielicis lielu enerģiju un garīgu spēku, lai paceltu savas saimnie-

cības ienesīgumu un iekoptu mājas saskaņā ar ģimenes apstākļiem un prasībām. Lai gan apstrādājamā zeme pēc krievu saimniekošanas sistēmas bija sadalīta šņorēs, tomēr tā, kā arī sakņu dārzs bija labi iekopti. Viņa dzīvojamai mājai, kuŗa sastāvēja no vairākām ērtām istabām un mājai un saimniecības ēkām pieslējās plašs un glīti iekopts augļu un košumu dārzs. Jāzepa māte Joanna bija cienīga vīra līdzgaitniece un viņa darbu un nodomu centīga balstītāja. Bijušais skolu darbinieks, Izglītības ministra biedrs (1934-1940), prāvests, dekāns un prelāts Jāzeps Čamanis (miris 1964.), Jāzepa Rancāna studiju biedrs, pēc studiju beigšanas un priesteŗa sakramentu saņemšanas 1911. gada jūnijā apmeklējis savu draugu (Jāzepu Rancānu) viņa tēva mājās Lūziniekos un iepazinies ar viņa vecākiem, tos raksturo šādi: "Tēvs, man likās, īsts piepūles gados norūdīts, spēka vīrs, stingra, noteikta rakstura cilvēks. Māte bija piemīlīga un maiga rakstura, siltas laipnības apstarota un viesmīlīga sieviete." 1)

Franča un Joannas laulība bija svētīta ar astoņiem bērniem. Divi pirmie no tiem - meita Ilze un dēls Nikolajs bija miruši agrā bērnībā. Nākamais pēc vecuma dēls Antons bija pabeidzis Ludzas apr. skolu, pēc tam kaŗa dienestā uzdienējis par rezerves virsnieku. Pēc papildināšanās juridiskos kursos viņš priekš Pirmā pasaules kaŗa strādāja par policijas virsnieku Pēterpilī. Latvijas laikā viņš turpināja strādāt savā arodā, bijis Ludzas apriņķa priekšnieks, miris 1925. gadā pēc smagas operācijas. Viņa brālis Vincents pēc pagasta skolas beigšanas bija palicis saimniekot tēva mājās un pēc vecāku nāves (abi miruši 1925. gadā) un pēc sadalīšanās viensētās (1925. g.) savu saimniecību vēl bija paplašinājis un bija izveidojies par priekšzīmīgu un pārtikušu savas apkārtnes saimnieku. 1941. gadā Vincents deportēts uz Sibiriju, kur esot miris 1948. gadā.

No viņa bērniem ārpus dzimtenes atrodas agronoms Onufris Rancāns, kas ar savu ģimeni dzīvo ASV Ņujorkas pilsētā. Jāzepa brālis Onufris karja dienesta laikā piedalījies krievu - japāņu karā un kritis kaujā Mandžurijā 1904. gadā. Brālis Izidors, kas krievu laikā sācis ierēdņa gaitas, Latvijas laikā piedalījies politiski-sabiedriskā darbā un kādu laiku bijis Rēzeknes apriņķa valdes priekšsēdis. Pildot šo amatu, viņš smagi saslima un pēc operācijas nomira Rīgā 1930. gadā. Jāzeps vecuma kārtībā bija septītais, pēc viņa kā visjaunākā Franča Rancāna ģimenes atvase bija māsa Marta, kas bija apprecējusies ar sava pagasta saimnieku, un bīskapa miršanas laikā vēl dzīvoja ar ģimeni uz laukiem savā dzimtajā pagastā.

c) Jāzepa Rancāna pirmās skolas.

Bērnu audzināšanai Latgales sētā visos laikos tika piegriesta liela uzmanība. Paaugoties bērni pakāpeniski iemācījās vecāku darbus, dzīves veidu, parašas, tikumus, tādējādi organiski turpinot savas cilts pastāvēšanu. Arī Franča Rancāna ģimenē šīs tradicijas bija ļoti stipras. Jāzepam, līdzīgi viņa brāļiem un kaimiņu bērniem, jau kopš agras bērnības dienām savā tēva sētā bija jāiziet parastās gana gaitas un jāpiedalās vieglākos mājas un lauku darbos. Tie veicināja bērnu norūdīšanos un fizisku attīstību, ieaugšanu lauku dzīves tradicijās un audzināja mīlestību uz tēva sētu un savu dzimteni. Šī kopš agrās bērnības mantotā mīlestība uz dzimteni ir pavadījusi Jāzepu Rancānu visos viņa dzīves un darbības posmos un ar ilgām pēc tās viņš slēdza savas acis uz mūžu tālajā svešumā.

Pati pirmā Jāzepa skola bija mājmācība. Un cik līdzīgas šīs gleznas Latgalē bija no paaudzes uz paaudzi! Kā daudziem priekš viņa, tā arī vēl paaudzei pēc

viņa, ieskaitot arī šo rindiņu autoru, pirmie skolotāji bija vecāki, radi, bet jo sevišķi māte. Šīs mūsu mīļās mātes, kuŗas pa lielākai daļai pašas nebija ne dienu skolā gājušas, bija latviešu valodas saglabātājas, kā arī tradiciju radītājas un veidotājas un Latgales tautas atmodas pirmo dzirkšu šķēlējas. Mājas darbus kopjot vai sēžot pie ratiņa, māte septiņu gadu vecam dēlam Jāzepam sākusi mācīt burtošanu un lasīšanu dzimtajā valodā. Tā kā mācību un citu līdzīga satura grāmatu latviešu valodā toreiz bija maz vai pat nemaz, tad bērnu ievadīšanai noslēpumainajā burtu un rakstu pasaulē, sevišķi drukas aizlieguma laikmetā, tika lietotas garīga satura - lūgšanu un dziesmu grāmatas, kādas nu mājās atradās. Starp tām visvairāk lietotā un vieglāk pieejamā bija "Pilneigo lyugšonu, dzīšmu etc. gromota", kuŗas viens no vecākiem izdevumiem bija pazīstams no 1857. gada, bet kuŗa ar krievu cenzora Kukoļņika atzīmi tika vairākkārt pārspiesta arī drukas aizlieguma periodā un nereti ar pauninieku žīdu un citu palīdzību izplatīta Latgales latviešu katoļu mājās. Jāzepa mātei šādā bērnu skološanā sevišķi rakstīšanā un garīgu un tautas dziesmu dziedāšanā bija palīdzīgi arī tēva brālis Odums un māsa Bronislava. Pāris gadu laikā Jāzeps bija labi ievadīts katķizma un citu latviešu tekstu lasīšanā un sagatavots pagasta skolas apmeklēšanai. Tādā pašā veidā latviešu valodas pamatzināšanās tika ievadīti arī Jāzepa brāļi un māsas. Par mātes lomu mājmācībā un par savām pirmajām zināšanām bīskaps Jāzeps Rancāns pastāsta kādā no saviem atmiņu uzzīmējumiem sekojoši: "Pirmo reizi es personīgi redzēju sava tēva mājās, apmēram, 1895. vai 1896. gadā prāvestu D. Andreku, kad viņš apmeklēja draudzes locekļus pirms Ziemassvētkiem un izdalīja svētītas oblātes ikvienai ģimenei... Šinī apmeklējuma laikā arī mani pr. D. Andrekus sauca tuvāk pie sevis un uzdeva veselu

rindu jautājumu no atsacību grāmatiņas, un kad es viņam droši un noteikti atbildēju no galvas, visu zinādams, draudzes gans bija redzami apmierināts ar manām zināšanām un apdāvināja mani ar veselu sauju saldumu. Ar tiem es aizskrēju pie mātes otrā istabā, lai palielītos ar sava darba panākumiem, jo zināju, ka mātei arī būs prieks par to, jo viņa bija mana pirmā skolotāja, kas iemācīja mani lasīt Lementārā - atsacību grāmatiņā un biezajā garīgo dziesmu un lūgšanu grāmatā." 2) Tas liecina, ka viņš bija jau labi ievadīts garīgu rakstu lasīšanas prasmē un viņam nebija nekādu grūtību arī izturēt pārbaudījumu pirmās Komūnijas saņemšanai no prāvesta Kantinīka rokām. A. Kantinīks (1870-1912) pēc Pēterpils garīgās akadēmijas beigšanas 1894. gadā pāris gadus bija vikārs Rīgā un prāvests Tērbatā, bet kopš 1897. g. prāvests Nautrēnu draudzē, kur kļuva iemīļots kā patriots, tautas apgaismotājs un jaunās baznīcas cēlējs. Viņš bija darbojies arī kā sv. rakstu tulkotājs. Abi minētie garīdznieki bija uz Jāzepu Rancānu atstājuši neizdzēšamu iespaidu uz visu mūžu. Par to viņš savās nupat minētajās atmiņās saka:" Divi Nautrēnu draudzes garīgie gani man sevišķi dziļi ir iespiedušies atmiņā no manām jaunības dienām, un tie ir prāvesti Dominiks Andrekus un Andrejs Kantinīks. Pirmais, kristīdams mani Nautrēnu baznīcā, ir devis man skaistu sv. Jāzepa vārdu un spēcīgu aizbildni debesīs, un otrs garīgais gans, sagatavodams mani un ievadīdams Kristus mācības dziļākā saprašanā pasniedza mums, Nautrēnu bērniem, vasaras laikā Nautrēnu vecajā koka baznīcā ticības pamatpatiesības no mazā kateķizma, ko mēs saucām par "Atsaceibu gromoteņu" un beigās, pārbaudījis mūsu ticības zināšanas un saprašanu, piešķīra mums tiesības iet pie pirmās svētās Komūnijas, un viņš pats noturēja svinīgo sv. Missu un izdalīja svēto Komūniju vairāk nekā 200 bērniem." 3)

Apmēram deviņu gadu vecumā Jāzeps Rancāns sāka apmeklēt Zaļmuižas pagasta trīsgadīgo pamatskolu (narodnoje učilišče). Šī tautas skola atradās no Lyuzeniekiem, apm., septiņus kilometrus attālajā Rogovkas ciemā, kur atradās arī pag. valde, baznīca un vairāki veikali. Pie skolas atradās skolēnu kopmītne-internāts, kuŗā mitinājās attālāko sādžu zemnieku bērni. Šo skolu apmeklēja arī Jāzepa vecākie brāļi un, līdzīgi viņiem, arī Jāzeps tika atstāts pa skolas laiku kopmītnē. Parasti tēvs vai kāds no brāļiem Jāzepu pirmdienās aizveda uz skolu un sestdienās atkal pārveda viņu mājās. Vasaras brīvlaikus Jāzeps parasti pavadīja tēva mājās un strādāja vecumam un spēkam piemērotus lauku un mājas darbus, vecāku vadībā stiprinoties darba un dzīves tikumos.

Kaut skolā parasti bija ap simtu vai pat vairāk skolēnu, nereti tomēr mācības vadīja tikai viens skolotājs, pēc tautības krievs. Bez krievu valodas arī pārējās mācības - vēsture, ģeografija, rēķināšana notika krievu valodā. Pat t. s. Svēto rakstu vēsturi jeb Vecās un Jaunās derības stāstus mācīja krievu skolotājs, bet katoļu prāvestam bija atļauts ierasties skolā tikai dažas reizes gadā, lai skolēnus pārbaudītu ketechismā. Latviski sarunāties bērniem skolā bija aizliegts, jo tas ietilpa oficiālajā Vitebskas guberņas latviešu apriņķu pārkrievināšanas plānos. Kaut arī latviešu valodas lietošana iestādēs un skolās bija noliegta, tomēr caru valdīšanas laikos Latgales latviešu pārtautošana lielāko tiesu nesekmējās, jo bērni savu valodu iemācījās ģimenē, un tā palika lietošanā sādžā, pagastā un pat tālākā apkārtnē. Būdams apdāvināts zēns, Jāzeps drīz apguva arī krievu valodu, un skolas mācības viņam nekādu grūtību nesagādāja, tā ka pēc trim gadiem - 1899. gadā viņš to sekmīgi nobeidza.

No Jāzepa mācīšanās un uzvedības vecāki manīja

viņa interesi uz garīgām lietām un nolēma dot viņam tālāku izglītību, kaut arī līdzekļi prāvās ģimenes vajadzībām bija ierobežoti. Augstāku skolu tīkls Latgalē tanī laikā bija neizveidots. Reālģimnazija darbojās tikai Daugavpilī, bet tanī iekļūt kā materiāli, tā tiesiski latviešu zemnieku bērniem bija visai grūta lieta. Jelgavas vācu reālskola, kuŗā bija mācījušies Francis Trasuns, brāļi Kantinieki un citi, kā arī Pliskavas ģimnazija, kuŗā bija mācījies Nik. Rancāns, bija tālu un grūti sasniedzamas; atlikās vecāku spēkos tikai Ludzas apriņķa skola. Ludzas pilsēta no Lyuzenieku sādžas bija apmēram 30 kilometru, un tā vajadzības gadījumā bija viegli sasniedzama. Svarīgākās baznīcas svētku un tirgus dienās vecāki brauca uz Ludzu, ņemdami palaikam arī bērnus līdzi. Šie tālie braucieni, pilsētas apkārtne, svinīgie dievkalpojumi un latviešu garīdznieku dedzīgie spredikļi pašu valodā uz pusaudzi Jāzepu atstāja dziļu iespaidu.

Pēc pagasta skolas beigšanas Jāzeps Rancāns iestājās Ludzas divgadīgajā apriņķa skolā. Vairums skolēnu šai skolā bija krievu ierēdņu un žīdu tirgotāju bērni, bet tajā ar katru gadu vairāk iekļuva arī latviešu zemnieku bērni, piemēram, te kādus desmit gadus priekš viņa mācījās Francis Kemps, arī Jāzepa paša vecākais brālis Antons.

Pārkrievošanas tendences šai iestādē izpaudās vēl asāk kā pagasta skolās. Latviešu tautības skolēni nedrīkstēja skolā sarunāties savā valodā un pat tika spiesti svētdienās apmeklēt pareizticīgo dievkalpojumus. Bet šie spaidi latviešu jauniešu nacionālo apziņu vairs nespēja nomākt. Viņi gan izglītojās krievu valodā, bet viņu ticību, viņu dzimto valodu, ko viņi bija mantojuši un iemācījušies savās ģimenēs, nekas vairs nespēja tiem atņemt. To jo spilgti redzam Jāzepa Rancāna piemērā. Skolā viņa uzvedība un sekmes bija teicamas, un pēc

divi gadiem viņš nobeidza to ar uzslavu. Skolu beidzot, piecpadsmit gadus vecais Jāzeps bija pilns jaunības jūsmas, enerģijas un apņemšanās tālāk mācīties, lai kļūtu par derīgu tautas darbinieku. Ir ziņas, ka jau šinī skolā Jāzepam sāka tēloties un noskaidroties nākošās karjēras izvēle. Prelāts Eduards Stukels (1884 - 1956), Jāzepa Rancāna draugs un līdzstrādnieks baznīcas darbā, apliecina, ka taisni te Jāzepam radās doma kļūt par priesteri. [4] Arī turpmākās viņa izglītības gaitas turpinās Garīgā Semināra virzienā.

d) Ģimnazijas atestāts un teoloģijas studijas.

Vēl bija jāpaiet gadiem, iekāms viņš ieguva tiesības teoloģijas studēšanai un iekāms viņā pilnīgi nobrieda apņemšanās ziedot sevi darbam Kristus vīna dārzā. Varētu rasties jautājums, kāpēc Jāzeps Rancāns, stalts, izskatīgs, apdāvināts un centīgs jauneklis, kam pēc skolas beigšanas varēja pavērties ceļš uz dažādām profesijām, tomēr bija izvēlējies garīdznieka karjēru. Katoļu baznīcā, vismaz līdz 2. Vatikāna Koncilam pastāvēja ieskats, ka priesteŗa, kā Kristus darba turpinātāja, amats ir aicinājums, pasaukums. Par priesteri kļūstot tikai tie, kas aicināti un Svētā Gara vadīti. Semināros priesteŗa kandidātiem tiekot atgādināts, ka viņus sagaida upuŗu pilna un grūta dzīve, un tomēr vairums no tiem, kas iestājās, palika semināros un izstudēja par priesteŗiem. Francis Zeps pastāsta, [5] ka vienā no bīskapa J. Rancāna jubilejām kāds no garīdzniekiem savā apsveikšanas runā uzsvēris, ka Bīskaps dzirdējis Dieva pasaukumu uz priesteŗa darbu. Bīskaps, būdams labā noskaņā, savā atbildes runā pateicis, ka viņš nekādas balsis no debesīm neesot dzirdējis, bet vienkārši pēc apriņķa skolas beigšanas nolēmis sagatavoties garīdznieka amatam, tā-

pēc iestājies garīgajā seminārā. Pieņemot, ka Bīskaps, tā uzjautrinoties, ir jau pateicis puspatiesību, tomēr viņa lēmumam kļūt par priesteri jāmeklē dziļāki iemesli. Te minēšu dažus.

Pirmkārt, vecākā paaudze, kas izauga un darbojās dzimtenē, no pašu pieredzes, no nostāstiem un no latgaļu literātūras zina, ka katoļu priesteris Latgales draudžu ticīgo uztverē atradās izcilā stāvoklī. Atkarībā no viņa rakstura īpašībām, no viņa spējām sludināt Dieva vārdu, no viņa izdarībām baznīcā, draudzē un sadzīvē, viņš bija vai nu bijīgi un atturīgi respektēts kā baznīcas ceremoniju un draudzes vajadzību formāls nokārtotājs, vai arī bez atlikuma cienīts, mīlēts un uzskatīts kā viņu garīgās dzīves gaismotājs un vadītājs. Agrākos gadu simtos, sevišķi kopš t. s. poļu laikiem par katoļu priesteriem Latgalē turpināja strādāt vācu misionāri - ordeņu locekļi, bet arvien vairāk draudžu vadībā nāca arī poļi, pa daļai arī lietuvieši. No tiem daži visiem spēkiem un no visas sirds pieķērās latviešiem; tauta tos cienīja un sauca par saviem apustuļiem, piem., tāds bija Daugavpils un Dagdas misijas vadītājs Miķelis Rots (1721 - 1785).

19. g. s. otrā pusē un 20. g. s. sākumā apstākļi mainījās, arvien vairāk par priesteriem un draudžu prāvestiem nāca latvieši. Vairums no tiem savu amatu bija pildījuši dažādās draudzēs, bija ļoti rosīgi, savas tautas garīgo un materiālo vajadzību sapratēji, labvēļi, labdari un apgaismotāji. Jāzepa Rancāna skolas gados tuvākā vai tālākā apkārtnē bija jau stipri pazīstami un visu cienīti priesteri A. Platpīrs (1860-1922), J. Višņevskis (1861-1914), Francis Trasuns (1864-1926), bet sevišķi Lyuzinīku Rancānu sābris un attālāks radinieks Nikodems Rancāns (1870-1933). Draudžu locekļi - latviešu zemnieki viņu darbību vēroja un apbrīnoja, un tā varēja būt par paraugu un iedvesmi viņu bērniem. Tā

tad, priesteŗa izcilais un cienījamais stāvoklis varēja būt viens no mudinājumiem jauniešiem mācīties par priesteri. Otrkārt, nav šaubu, ka arī Jāzepa vecāki loloja cerības, ka kāds no viņu dēliem dienās varētu kļūt par priesteri. Jāzepa garīgās dāvanas un labās sekmes skolas mācībās bija acīm redzamas. Viņa interesēm, centībai un izvēlētam dzīves mērķim paraugu netrūka, pat tuvākajā apkārtnē. No viņa dzimtā pagasta, jau daži jaunieši bija izstudējuši par priesteŗiem, daži bija vēl semināristi (Fr. Kemps). Arī vecāku intencijas Jāzeps zināja un tās paturēja prātā.

Treškārt, kaut arī Mohilevas diecēzes Katoļu Garīgajā Seminārā studentus uzņēma ar izlasi, priekšroku dodot poļu, baltkrievu, pat lietuviešu kandidātiem, tomēr arī Latgales latviešu jaunietim nereti bija vieglāk iekļūt seminārā nekā kādā no tolaiku krievu universitātēm vai speciāliem institūtiem. Mācoties seminārā, Jāzepam Rancānam bija lielākas izredzes uz materiālo atbalstu kā no piederīgiem, tā arī no mācības iestādes puses.

Ceturtkārt, jāievēro arī iekšējā pasaukuma un izredzes moments, kad jaunietis savos centienos pēc garīgās izaugšanas izvēlas vienu noteiktu ceļu un, pa to iedams, viņš atrod īsto dzīves jēgu un savas sūtības piepildījumu. Kā spilgts piemērs te jāmin mons. Nikodema Rancāna dzīves misija. Jaunībā viņš bija sācis karaŗavīra karjēru, un kā jauns virsnieks pat papildinājās militārās zinībās Francijā, bet drīz viņš noskārta, ka viņa dzīves īstā sūtība ir garīga kalpošana savai tautai un, atgriezies mājās, viņš atstāja virsnieka amatu un 1891. gadā iestājās Katoļu Garīgajā Seminārā. Pēc semināra un Katoļu Garīgās Akadēmijas beigšanas (1903.), strādādams par garīdznieku, viņš attīstīja tik intensīvu paidagoģisku, administrātīvu, sabiedrisku un literāru darbu un paveica Latgales tautas apgaismes

laukā tik izcilus darbus, ka viņam ir maz līdzīgu vīru kultūrvēsturē visas Latvijas mērogā. Varbūt tā bija Providences griba, ka arī Jāzeps Rancāns sekoja sava izcilā radinieka pēdās. Rezumējot augšā teikto, ilustrēsim to ar paša bīskapa Jāzepa Rancāna vārdiem, kas teikti viņa intervijā žurnālistam V. Zirnītim sakarā ar 80. dzimšanas dienas atceri 1966. gada 25. oktobrī: "Uz to (uz teoloģijas studijām, H. T.) mani pamudināja skaistie dievkalpojumi Nautrēnu un Ludzas baznīcās svētdienās un svētku dienās. Tad es sapratu, ka maz ir priesteŗu no mūsu tautas un nolēmu iet studēt un pēc pabeigtām studijām kalpot Dievam un savai tautai." [6]

Tā tad, apriņķa skolu beidzot, lielu iedālu un cēlu nodomu inspirētam jaunietim Jāzepam Rancānam nākotnē tēlojās tautas darbinieka un priesteŗa ceļš. Īstenība tomēr nebija rožaina: lai varētu studēt, vēl bija jāiegūst apliecība par vidusskolas beigšanu un jāpārvar materiālās grūtības.

Vērojot Jāzepa Rancāna toreizējo dzīves situāciju, varam minēt trīs faktorus, kuŗi veicināja viņa nodomu piepildīšanos. Vispirms, viņa vecāki joprojām rūpējās par Jāzepa atbalstīšanu, lolodami cerības izskolot viņu par priesteri; uz zināmu atbalstu Jāzeps varēja cerēt arī no sava vecākā brāļa Antona, kuŗš tolaik jau strādāja par policijas ierēdni Pēterpilī. Bet vislielāko garīgo un materiālo atbalstu viņš atrada sava krusttēva Nikodema Rancāna personā.

Nikodems Rancāns 1896. g. iesvētīts par priesteri, īsāku laiku strādājis par vikāru Krāslavā un Rēzeknē, bet 1898. gadā tika pārcelts uz Pēterpili, kur viņš kā audzinātājs un kapellāns sv. Stanislava skolā (progimnazijā) strādāja līdz 1907. gadam, līdztekus palīdzēdams organizēt Pēterpilī dzīvojošo Latgales latviešu kultūrāli-sabiedrisko dzīvi. Viņa ierosmē un ar viņa

rosīgo līdzdalību 1902. gadā tika nodibināta Pīterpiļs Latvīšu Mūzykalo Bīdreiba, kuŗas mērķis bija koŗu, teātŗa trupu, bibliotēku un dažādu sarīkojumu organizēšana un tautiešu sagatavošana nacionālās atmodas darbam kā latviešu kolonijās Krievijā, tā dzimtenē. Pēc drukas aizlieguma atcelšanas (1904.) viņš piedalījās aktīvi Latgaļu dialekta preses organizēšanā, vadīšanā un dažāda satura grāmatu sastādīšanā un izdošanā.

Blakus tiešiem un netiešiem pienākumiem rosīgais tautas atmodas darbinieks un rūpīgais paidagogs N. Rancāns 1899. gadā nodibināja Pēterpilī privātu pansionātu trūcīgo Latgales jauniešu atbalstīšanai izglītības iegūšanā. Viņš, blakus daudziem citiem pienākumiem, pats to vadīja un pats rūpējās par līdzekļu sagādi audzēkņu uztura, telpu un mācību izdevumu segšanai. Šai pansionātā Nik. Rancāna gādību un palīdzību baudījuši daudzi Latgales latviešu jaunieši, kuŗi vēlāk kļuvuši par garīdzniekiem, skolotājiem, ierēdņiem etc.

Ar rūpīgā tēva un brāļa Antona gādību šai pansionātā 1901. gada rudenī iestājās arī Jāzeps Rancāns (Pats J. R. augšā minētajā intervijā min 1902. g.). Sava radinieka vadībā viņš cītīgi mācījās un gatavoja vidusskolas kursa priekšmetus. Līdztekus viņam bija laba izdevība sekot Latgales jaunās intelligences tautiskiem centieniem, tādējādi pats rūpīgi gatavodamies kā teoloģijas studijām, tā arī turpmākam darbam savas dzimtenes labā. Nepilnu triju gadu laikā, pie tam vasaras brīvlaikus pavadot vecāku mājās un palīdzot viņiem lauku darbos, Jāzeps sagatavojās ģimnazijas gala eksāmeniem un tos ar labām sekmēm izturēja pie Kronštates ģimnazijas 1904. gada pavasarī. Gatavības atestāts viņam deva tiesības iestāties augstākās mācības iestādēs. Tā kā Jāzeps bija noteikti nolēmis kļūt par garīdznieku, tad tā paša gada rudenī viņš iestājās Ka-

toļu Garīgajā Seminārā Pēterpilī, lai studētu teoloģiju un filozofiju, iegūtu priesteŗa svētību un piepildītu savus nodomus un vecāku intencijas. Šai sakarā jāmin daži vārdi par šīs mācības iestādes lomu latviešu katoļu garīdznieku sagatavošanā.

Kā no vēstures zināms, Latgale tika pievienota Krievijai 1772. g., bet baznīcas lietas pāris gadu desmitus vēl palika Livonijas - Kurzemes bīskapijas pārziņā, kuŗa pastāvēja (kopš 1683. g.) līdz 1798. gadam. Svētā Krēsla (Pāvesta kūrijas) un Krievijas ķeizara Pāvila I valdības 1798. gadā noslēgtais konkordāts nokārtoja Krievijas territorijā ietilpināto novadu katoļu garīgo aprūpi. Agrākās Livonijas bīskapijas novadus Latgali un Vidzemi pievienoja Mohilevas, bet Kurzemi un Zemgali Viļņas diecēzei (saskaņā ar 1847. g. konkordātu abus pēdējos pievienoja Žemaitijas bīskapijai). Priesteŗus latviešu katoļu draudzēm sagatavoja Viļņas un 1737. gadā lāzaristu ordeņa dibinātajā (1625.) Krāslavas Katoļu Garīgajā Seminārā. 1843. gadā cara Nikolaja I valdība likvidēja Krāslavas semināru, tāpēc Mohilevas archibīskaps bija spiests sūtīt garīdzniekus uz Latgali no Viļņas, Minskas vai citiem semināriem.

1879. gadā Mohilevas Garīgais Seminārs (Seminarium Archidiocesis Mohyloviensis) tika pārcelts uz Pēterpili, kur atradās Mohilevas archibīskapijas sēdeklis. Šis seminārs turpināja sagatavot priesteŗus arī Latvijas resp. Latgales katoļu draudzēm un tajā, sākot ar 19. g. s. pēdējiem gadu desmitiem un līdz pat Krievijas Oktobŗa revolūcijai, bez poļiem, lietuviešiem, baltkrieviem bija mācījušies arī latviešu tautības garīdznieki. Kaut arī katrā semināra kursā latviešu skaits bija visai mazs, tomēr pirms Jāzepa Rancāna to bija absolvējuši pāri par divdesmit latviešu tautības priesteŗu, no kuŗiem vairums strādāja Latgales draudzēs un kļuva par aktīviem Latgales garīgās atmodas darbiniekiem.

1904. gada pirmajā kursā starp 38 studentiem tika uzņemti tikai divi latvieši - Jāzeps Rancāns un Antons Tumāns.

Prāvesta Nikodema Rancāna ievadīts un labi sagatavots mācību turpināšanai, Jāzeps Rancāns ar lielu entuziasmu ķērās pie filozofijas un teoloģijas priekšmetu, kā arī valodu studijām. Viņa studiju laikā semināra rektors bija polis A. Lozinskis, starp profesoriem bija pazīstami poļu un lietuvju garīdznieki, piem., L. Borkovskis, Fr. Karevičs, I. Baltrušis, kas bija arī semināra pēdējais rektors un citi, bet no latviešiem teoloģijas maģistri Francis Trasuns (1902 - 1905) un Kazimirs Skrinda, kuŗš Jāzepa Rancāna pirmajos studiju gados bija arī semināra inspektors. Arī moderno valodu: franču, vācu, krievu, poļu un krievu literātūras mācīšanai tika piesaistīti spējīgi instruktori, pēc iespējas dzimtās valodas pārstāvji. Tā kā jaunos priesteŗus sūtīja uz katoļu apdzīvotiem apgabaliem bez tautību izšķirības, tad tiem, vadot draudžu reliģisko dzīvi, bija jāzina vietējās valodas. Visbēdīgāk šinī ziņā bija Latgales latviešu draudzēs, sevišķi kopš Krāslavas semināra slēgšanas, jo atsūtītie poļu, baltkrievu, lietuviešu priesteŗi, vismaz sākuma gados nesaprata latviešu valodu. Daiļskanīgās latviešu resp. latgaļu valodas kropļošana attiecīgu valodu virzienā tāpēc bija viegli saprotama. Stāvoklis ar latviešu valodu priesteŗu sagatavošanā latviešu katoļu draudzēm sāka uzlaboties tikai gadu simteņu maiņā un vēlāk. Pēc teoloģijas maģistra Franča Trasuna ziņām mēģinājumi mācīt seminārā latviešu valodu neoficiāli notika jau deviņdesmitajos gados,[7] bet stāvoklis uzlabojās 20. g. s. pirmajā gadudesmitī. Neapšaubāmi, ka ierosmi latviešu valodas mācīšanai seminārā deva paši latviešu kleriķi, sevišķi Francis Trasuns, kas kļuva par pirmo oficiālo

latviešu valodas profesoru seminārā (1902-1905). Pats bīskaps Jāzeps Rancāns, atceroties šos faktus un savus semināra gadus, liecina sekojošo: "Pēterpils semināra studentu skaits sniedzās līdz 140 vai 150 cilvēkiem. Tautību ziņā tie (studenti) bija dažādi: poļi, lietuvji, latvieši, baltkrievi, somi un krievi. Galvenā sarunu valoda bija poļu, bet citu tautību studentiem bija brīvi lietot arī savu mātes valodu. Latviešiem bija pat sava maza bibliotēka, kurā bija visas svarīgākās latviešu rakstnieku grāmatas, gramatika, vārdnīcas un periodiskie izdevumi, to pārzināja viens no latviešu studentiem. Uz sv. Krēsla norādījumu pamata archibīskaps B. J. Klopotovskis ieveda seminārā latviešu valodu kā mācības priekšmetu obligātu visiem studentiem. Par pirmo latviešu valodas skolotāju bija prof. Fr. Trasuns tad sekoja prof. Kazimirs Skrinda un no 1912. g. prof. Jāzeps Rancāns." [8] Seminārā, pēc paša Bīskapa liecības, profesoru un studentu starpā valdīja draudzīgas attiecības, brālīgas mīlestības un izpalīdzības gars bez šovinistiskas šķirošanās pēc tautībām un zemēm. "Visiem audzēkņiem bija viena nopietna vēlēšanās - tapt par priekšzīmīgiem Kristus Baznīcas priesteŗiem un dvēseļu ganiem. Uz šī mērķa sasniegšanu skubināt skubināja dzīves kārtība un pilnības veidošanas noteikumi un semināra dzīves vadītāju cēlā priekšzīme. Sv. Pāvila apustuliskā dedzība un pašaizliedzība mums bija par iedvesmi un skubinājumu kalpot visiem bez tautību izšķirības un augsti cienīt garīgās vērtības." [9]

Tā kā Jāzeps Rancāns seminārā apliecināja labu, priekšzīmīgu uzvešanos un spožas sekmes mācībās, iestādes vadība viņu un septiņus citus viņa kursa biedrus pēc četru gadu studijām seminārā 1908. gadā sūtīja kā stipendiātus uz Pēterpils Romas Katoļu Garīgo Akadēmiju. Viņa kursa biedri semināru pabeidza un ieguva priesteŗa svētību 1909. g. 26. maijā, bet Jāzeps Rancāns

turpināja studijas akadēmijā līdz 1912. g. Šī akadēmija bija Viļņas Katoļu Akadēmijas pēctece, ko cara valdība pārcēla uz Pēterpili jau 1842. gadā. Akadēmijas administrātīvo statūtu noteica Sv. Krēsla un cara Nikolaja I 1847. gadā noslēgtais konkordāts. Saskaņā ar to, par akadēmijas galveno vadītāju skaitījās Mohilevas archidiecēzes vadītājs - parasti archibīskaps resp. mētropolitīts. Viņa pienākums bija saziņā ar Izglītības ministriju pieņemt profesorus un no tiem izraudzīt akadēmijas vadību - rektoru, prorektoru un inspektorus. Profesori komplektējās no poļiem, lietuviešiem, kā arī no citām tautībām un vairākums no tiem bija ar augstu akadēmisku stāžu un erudīti zinātnieki teoloģijā, filozofijā, socioloģijā un klasiskās un modernās valodās. Dažus no tiem Jāzeps Rancāns kā audzinātājus, izcilus cilvēkus un draugus ar cieņu un sirsnību atcerējās līdz savai nāvei, minot tos arī savās īsajās atmiņās. [10)]

Plašāk un intīmāk par savu studiju gaitu akadēmijā un par tā laika viņa sakariem ar ārpasauli resp. latviešu sabiedrību Pēterpilī Jāzeps Rancāns bija izteicies visai maz. Bet no atstātām piezīmēm, kā arī no viņa turpmākās darbības jāsecina, ka viņš bija apzinīgi un ļoti rūpīgi nodevies tiešām studijām un savas personības veidošanai, ne mirkli neaizmirstot, ka arī viņam, līdzīgi vecākiem Latgales latviešu garīdzniekiem akadēmiķiem, būs jāziedo mūžs, nerimtīgi strādājot Kristus vīna dārzā un savas tautas labā. Kā seminārā, tā arī akadēmijā viņam priekšā jau bija virkne izcilu latviešu tautības priekšteču, kuŗu paraugam bija vērts sekot. Teoloģijas magistra gradu jau priekš viņa te bija ieguvuši pazīstami baznīcas un latviešu nacionālās kultūras darbinieki Miķelis Dukaļskis, Andrejs Kantinīks, Andrejs Platpirs, Kazimirs Skrinda, Antonijs Springovičs, Francis Trasuns un citi. Līdz 1918. g. akadēmiju beidza vēl citi latv. katoļu garīdznieki.

Vairāki bijušie akadēmijas audzēkņi savā laikā ir teikuši par savu Alma Mater atzinīgus vārdus. Tā prelāts Jāzeps Čamanis minētajās atmiņās saka: "Savā laikā Akadēmijas rektors Dr. L. Žarnoveckis bija pielicis visas pūles, lai šī mācības iestāde sasniegtu visaugstāko teoloģijas un sociālo zinātņu līmeni, par profesoriem viņš bija aicinājis ne tikai poļus, bet arī vairākus cittautiešus, sevišķi lietuviešus. Tie visi bija ievērojami spēki un teicami speciālisti zinātņu nozarēs, kas prata ar savām lekcijām aizraut visus klausītājus." 11) Un bīskaps Jāzeps Rancāns akadēmijas mācību gaitu un to augsto līmeni raksturo sekoši: "Katoļu Garīgajā Akadēmijā bija apmēram 80 studentu, kas nāca no visām 12 bīskapijām Krievijas territorijā un piederēja dažādām tautībām... Studenti dzīvoja internātā, kādēļ bija iespēja mācīties un izdevība parādīt studijās sacensību. Studentu rīcībā bija plaša bibliotēka un bagāts lasāmgalds, kas bagātīgi sniedza zinātnisko lasāmvielu un laikrakstus vācu, franču, angļu un arī latviešu valodā... Studijas ilga 4 gadus resp. 8 sēmestrus. Pēc katra sēmestra notika pārbaudījumi profesoru vadībā. Akadēmiskā gada beigās notika pārbaudījumi katra kursa galvenajos priekšmetos. Šie pārbaudījumi bija stingri un ilga veselu stundu profesoru komisijas priekšā (parasti trīs profesori) un saucās "examina rigorosa". Pirmā kursa beigās stingrais pārbaudījums bija visā filozofijā, kad ieguva filozofijas bakalaura gradu. Otrā kursa beigās stingrais pārbaudījums bija Baznīcas vēsturē un Apoloģētikā, trešā kursa beigās - Baznīcas likumos un Morālteoloģijā un ceturtā kursa beigās - Dogmatiskā Teoloģijā un Vecās un Jaunās Derības Svētajos rakstos. Pēc sekmīgi pabeigtiem semināra darbiem un minētajiem eksāmeniem profesoru komisijas priekšā studējošais saņēma Teoloģijas Kandidāta gradu vai Licenciātu. Līdzās studiju

darbam, 7. un 8. sēmestrī studenti gatavoja disertācijas darbu latīņu valodā attiecīga profesora vadībā. Mazāka disertācija, 2-3 drukas lokšņu apmērā, bija jāizstrādā krievu literātūrā. Pēc sekmīgi izturētiem pārbaudījumiem profesoru komisijas priekšā un disertācijas aizstāvēšanas Akadēmijas lielajā aulā aspirants ieguva Teoloģijas Maģistra gradu. [12]

Pēc triju gadu sekmīgām studijām akadēmijā Jāzeps Rancāns ieguva teoloģijas kandidāta gradu, un viņam palika vēl viens gads studijām nākamā augstākā grada iegūšanai. Bet blakus tam šai pavasarī piepildījās viņa dzīves centienu svarīgākais mērķis, proti, viņš kļuva par priesteri. Pirmo pakāpi nākošā priesteŗa dzīvei - tonsūru (tonsūra Petrī) Jāzepam Rancānam piešķīra Mohilevas archibīskaps G. Šembeks 1905. gada aprīlī, kā seminārists viņš saņēma subdiakona svētību, bet 1909. gada martā bīskaps J. B. Ciepļaks viņu iesvētīja par diakonu. Beidzot pienāca laiks, kad viņš bija sasniedzis kā zināšanās, tā garīgā un morālā stājā to pakāpi, kuŗā viņš varēja justies par aicinātu un izredzētu, kļūt par Dieva un cilvēku kalpu. 1911. gada 12. jūnijā Mohilevas archibīskaps Vincents Kļučinskis (Kluczynski) viņu iesvētīja par priesteri Jaunavas Marijas prokatedrāles baznīcā Pēterpilī. Akadēmijā sākās brīvlaiks, tāpēc garīgā priekšniecība Jāzepam Rancānam atļāva viņa prīmiciju - pirmo svinīgo Missu noturēt dzimtenes draudzes baznīcā. Viņa vecāki staroja laimē, jo viņu lielais sapnis un cēlākā vēlme bija piepildījusies - viņu dēls izmācījās par priesteri - baznīckungu. Jaunā priesteŗa un kandidāta apsveikšanai salasījās visi viņa ģimenes locekļi, radi un kaimiņi. 25. jūnija svētdiena bija svinīga, pacilāta un neaizmirstama diena pašam Jāzepam, viņa ģimenei, draugiem un visai draudzei. Viņu dēls, viņu brālis, kaimiņš un draudzes loceklis bija priekš desmit gadiem kā pus-

audzis atstājis tēva sētu, lai Pēterpilī grūtā cīņā un sīkstā neatlaidīgā darbā sasniegtu savus nodomus un piederīgo vēles un tagad kā stalts zaļoksnējs jauneklis un jauns priesteris nostātos dzimtenes baznīcas altāŗa priekšā un lai celebrētu pirmo missu un izlūgtos Dieva palīgu visai turpmākajai savai dzīvei. Pats bīskaps Jāzeps Rancāns par šo izcilo notikumu sniedzis presē tikai dažus "sausus" faktus, tāpēc šī notikuma svinīgumu un svarīgumu, dabas un ļaužu noskaņu un tā laikmeta panorāmu Latgales sētā un apkārtnē raksturosim ar izvilkumiem no viņa studiju biedra prelāta Jāzepa Čamaņa apraksta par bīskapa Jāzepa Rancāna prīmiciju: "Kad 1911. gadā, pēc nopietnu studiju cēliena un izturētajiem pārbaudījumiem akadēmijas audzēkņi atstāja Pēterpili, lai dotos katrs uz savu dzimteni vasaras brīvlaika atpūtā, mēs trešā kursa absolventi bijām spiesti dažas dienas vēl uzkavēties akadēmijā, lai tiktu iesvētīti par priesteŗiem. Tā kā mans kursa draugs - J. Rancāns bija diakons, viņš savas priesteŗa svētības saņēma agrāk un tūliņ aizbrauca uz savu dzimteni Latgali. Es, turpretim, kā minorīts tiku iesvētīts dažas dienas vēlāk. Kad nu beidzot viss bija nokārtots, jutos ļoti laimīgs, ka tagad varēšu atstāt tveicīgo-miglaino lielpilsētu un doties uz savu mīļo dzimteni Zemgali. Ceļā man bija jāapstājas, lai piedalītos sava drauga, jaunā priesteŗa J. Rancāna prīmicijas svinībās... Kad Mežvidu piestātnē izkāpu no vilciena, tur mani sagaidīja skaistā valsts ierēdņa uniformā tērpies kungs, kas izskatījās pēc krievu gubernātora; tas bija vecākais pr. J. Rancāna brālis Antons. Viņš mani iesēdināja ērtos skaistos vienjūga ratos, un tad mēs braucām uz J. Rancāna dzimtām mājām Lyuziniekiem...

Brauciens bija ļoti jauks, jo visa daba šajā vasaras laikā bija vienos ziedos. Pār rudziem viegli plīvoja ziedošo vārpu puteklīši. Āboliņa lauki ar saviem

krāšņajiem ziediem visur mums mīļi uzsmaidīja. Zaļojošās pļavas ar savu daudzkrāsaino skaisto puķu segu deva burvīgu smaržu. Balto bērzu birzis ar savām svaigi-zaļajām lapām viļināja acis... Tur (Lyuziniekos) mūs sagaidīja mans draugs un, apsveicot mani kā jaunu, tikko iesvētītu priesteri, iepazīstināja ar saviem vecākiem un pārējiem ģimenes locekļiem...Otrās dienas agrā rītā visi devāmies uz Nautrānu (toreiz Rogovkas) draudzes baznīcu, kur vajadzēja notikt jauniesvētītā priesteŗa pirmajam sv. Missas upurim - Prīmicijai. Tā bija veca, neliela koka baznīca, jo jaunā mūŗa baznīca bija uzcelta tikai līdz jumtam. Toties tautas pieplūdums bija tik liels, ka baznīcā visus uzņemt nevarēja, tā ka lielākai dievlūdzēju daļai bija jāpaliek baznīcas laukumā un uz ielas... Svinīgā dziedātā missa iesākās plkst. 11.00. Par archidiakonu bija prāvests Andrejs Svikļa, man bija tas gods būt par diakonu, par subdiakonu bija priesteris Vincents Svelnis, spredikļi dievkalpojuma laikā teica pr. Jāzeps Svikļa. Cildinot prīmiciantu, viņš izteica dziļu atzinību, ka viņš ar savu uzticību un priekšzīmīgu uzvešanos bija izpelnījies kļūt par akadēmiķi un tur saņemt priesteŗa svētības. Runātājs cildināja arī vecākus par viņu rūpēm un gādību, lai viņu dēls sasniegtu sprausto mērķi un kļūtu par priesteri... Kad svinības baznīcā bija beigušās, tad, pēc īsas atpūtas, devāmies visi uz Lyuziniekiem, kur mūs gaidīja lepns mielasts. Bez baznīcas ceremoniju asistentiem uz šo mielastu kā viesi bija ieradušies Ludzas dekāns J. Višnevskis un vietējais prāvests J. Jasinskis. Cildinot jaunā priesteŗa uzticību un gara dāvanas, dekāns J. Višnevskis ar sajūsmu izcēla faktu, ka latviešu priesteŗu nelielais skaits nu ir ar vienu pavairojies, pie kam vēl ar akadēmiķi. Kā dedzīgs latviešu patriots, dekāns Višnevskis aicināja jauno kollēgu ņemt dzīvu dalību Latgaļu atmodas darbā un veici-

nāt tautas nacionālo apziņu. Tad prāvests Jasinskis, raksturojot prīmiciantu kā priekšzīmīgu savas draudzes locekli, izteica atzinību arī viņa vecākiem, kam piekrīt pirmais nopelns par labu bērnu audzināšanu kristīgajā garā un pašaizliedzīgām pūlēm, lai bērniem dotu iespēju sasniegt izglītību. Un tā kā, būdami akadēmijā, mēs bieži vien pārrunājām, ka būtu pāri Daugavai jāceļ tilts, kas apvienotu Latgali un Kurzemi, tad es arī, apsveicot savu draugu, novēlēju viņam, lai savā turpmākajā darbībā šos mūsu jaunības sapņus neaizmirst, bet cenšas tos īstenot. Tas arī vēlāk notika, kad pr. J. Rancāns, būdams jau profesors, uzstājās zīmīgajā Latgales Kongresā 1917. gadā ar vēsturisku priekšlasījumu par Latgales apvienošanu ar pārējām tās māsām Kurzemi un Vidzemi." [13]

Jaunā priesteŗa Jāzepa Čamaņa prīmicija savukārt notika pāris nedēļas vēlāk 16. jūlijā Bebrenes draudzē. Jāzeps Rancāns ieradās pie sava drauga ar pretvizīti, kur svinīgās missas laikā izpildīja diakona pienākumu un pateica piemērotu, dziļi izjustu spredikļi. [14] Pēc vasaras brīvlaika, kuŗu J. Rancāns pavadīja tēva mājās, viņš atgriezās Pēterpilī pēdējam studiju gadam akadēmijā. Bija nopietni jāsagatavojas speciālos priekšmetos gala eksāmeniem, kā arī jānoslēdz pētījumi maģistra disertācijai. Jau pāris gadus agrāk, saskaņā ar programmas prasībām, viņš sagatavoja studiju darbu Liber Miraculorum sancti Bernardi, ko 1910. gadā nolasīja studentiem vēstures seminārā un pēc tam tas, apm., divu lokšņu biezs poļu valodā iespiests Mohilevas archidiecēzes mēnešrakstā Wiadomosci Archidiecezji Mohylewskiej. Pēdējā mācību gadā viņš vispirms uzrakstīja mazāku disertāciju krievu literātūrā un tad visu uzmanību un darbu veltīja gala eksāmenu gatavošanā un maģistra disertācijas pabeigšanai. Studiju laikā J. Rancāns bija veltījis nopietnu uzmanību so-

ciālām un politiskām zinībām un morālteologijai un šai virzienā bija izvēlējies arī tematu disertācijai, kuŗa saucās: Cooperatio oeconomica eiusque valor moralis in vita hominum. Disertācija trijos eksemplāros, apmēram, 160 lappušu bieza bija novietota Akadēmijas bibliotēkā, bet prof. J. Rancāna Pēterpils dzīves posmā personīgā bibliotēka kā to liecina bīskaps B. Sloskāns,[15] 1918. gadā aizgāja bojā. Tā kā viņa disertācija nav pieejama, neesam droši, bet varētu secināt, ka galvenais padomnieks tās izstrādāšanā ir bijis viņa tā laika profesors - sociālo un politisko zinātņu doktors Aleksandrs Voicickis (Woycicki).

Jāzeps Rancāns savu disertāciju aizstāvēja 1912. gada pavasaŗa sēmestŗa beigās maija sesijā, piedaloties Akadēmijas Padomei, profesoriem, studentiem, Izglītības ministrijas pārstāvjiem un aicinātiem viesiem. Akadēmijas padome viņa disertāciju atzina par ļoti sekmīgu un piešķīra viņam Magister Theologiae - teoloģijas magistra gradu.

3. PIRMĀS GAITAS PRIESTEŖA UN SABIEDRISKĀ DARBĀ (1912 - 1918)

a) Priesteris un profesors.

Pēterpils Romas Katoļu Garīgās Akadēmijas uzdevumos un mērķos bija izlaist labi sagatavotus priesteŗus akadēmiskam darbam mācības iestādēs, kā arī misiju un administrātīviem pienākumiem attiecīgās draudzēs un diecēzēs. Semināru vai akadēmiju beigušos latviešu tautības priesteŗus diecēzes vadība nozīmēja pa lielākai daļai Latvijas resp. Latgales, bet dažus Pēterpils un apkārtnes katoļu draudzēs, neizslēdzot Sibiriju vai Iekškrieviju. Tūliņ pēc akadēmijas beigšanas ar-

chibīskaps V. Kļučinskis Jāzepu Rancānu nozīmēja par vikāru Jaunavas Marijas pro-katedrāles baznīcā un par kapellānu zēnu un meiteņu ģimnazijās pie sv. Katrīnes draudzes, bet ar 1912. gada rudeni arī par mācības spēku Katoļu Garīgajā Seminārā, kuŗā pats bija mācījies. Pēc bīskapa Jāzepa Rancāna paša liecības viņš savu profesora karjēru seminārā uzsāka ar Ievadu morālteoloģijā un ar latviešu valodas mācīšanu semināristiem. Viņš pats vēl neilgi pirms nāves par sava akadēmiskā darba sākumu izteicās sekojoši: "Archibīskaps V. Kļučinskis mani nozīmēja par "Linguae Lettonicae" profesoru 1912. / 1913. akadēmiskajā gadā, un es saņēmu algu 'kak professor Lotevskego jenzyka'. Latviešu valodas stundas bija obligātas visiem latviešu un lietuviešu studentiem. Praktiskos darbus homīlētikā bija atļauts rakstīt kā latgaliešu, tā vidus dialektā." [16]

Kā jau īsumā minēts, oficiāli seminārā latviešu valodu iesāka mācīt profesors Fr. Trasuns, tad to no 1904. līdz 1911. gadam mācīja profesors K. Skrinda, un kopš 1912. gada līdz semināra slēgšanai tās mācīšana atradās profesora Jāzepa Rancāna ziņā. Studentu vajadzībām seminārā pakāpeniski izveidojās paprāva latviešu grāmatu bibliotēka. Tika abonēti arī latviešu laikraksti, lai studenti, sevišķi latvieši, varētu sekot sabiedriskās un kultūrālās dzīves notikumiem Kurzemē, Latgalē un Vidzemē. Bīskaps B. Sloskāns, stāstot par satikšanos ar Jāzepu Rancānu dažādos dzīves posmos, par viņu kā lektoru izsakās sekojoši: "Atceros, ka semināra rektors prelāts Baltrušis mums paziņoja, ka, sakarā ar prāvo latviešu pulciņu seminārā, mums tiks pasniegta latviešu valoda. Tad arī profesora katedrā es pirmo reizi ieraudzīju Jūsu stalto stāvu un smaidošo seju. Ar prieku mēs klausījāmies Jūsu pasniegtās stundas. Atceros, ka mūsu pirmā latv. valodas māc. grāmata bija Mīlenbacha-Endzelīna gramatika." [17]

Jaunajam priesterim un magistram atvērās plašs svētnieka un zinātniskās karjēras lauks. Ar lielu dedzību viņš stājās pie savu pienākumu pildīšanas. 1904. gadā tika atcelts Latgalē drukas aizliegums. Pēterpils garīgo semināru un akadēmiju beigušie priesteŗi uzsāka aktīvu tautas modināšanas darbu: izdeva avīzes, tulkoja vai sarakstīja un iespieda grāmatas latgaliski, organizēja jauno latgaļu intelig̦enci biedrībās, kultūrālās pašdarbības pulciņos. Arī starp latviešu tautības semināristiem valdīja pacilāts nacionāls gars; viņi lasīja latviešu grāmatas un periodiskus izdevumus, pārsprieda latviešu novadu likteņus un jau debatēja par tiltu taisīšanu starp šķirtiem latviešu apgabaliem. Šai ziņā J. Rancāns bija aktīvs kā seminārists, bet tagad kā jauns profesors viņš varēja vēl dedzīgāk un ar plašāku vērienu piedalīties arī Pēterpils latviešu organizāciju kultūrāli-sabiedriskā darbā. Iespēju robežās jau studenta gados viņš piedalījās latviešu pašdarbības pulciņos Pēterpilī, bet pēc akadēmijas beigšanas un darba uzsākšanas Pēterpilī viņam nu pavērās plašas iespējas aktīvam darbam latgaļu nacionālās atmodas laukā, strādājot latviešu organizācijās un presē. Daži no vecākiem atmodas darbiniekiem, kā Nik. Rancāns un citi bija aizgājuši darbā uz Latgali, kuŗa gaidīja viņu padomus un garīgo vadību atmodinātai dzīvei, bet citi vēl palika Pēterpilī, starp tiem Kaz. Skrinda, kas strādāja par profesoru un prāvestu un sākot ar 1908. gadu un līdz 1917. g. izdeva un rediģēja latgaļu avīzi Dryva. Šai avīzē par līdzstrādniekiem redzami gan garīdznieki, gan laji, un starp tiem kā aktīvs līdzstrādnieks kļuva arī Jāz. Rancāns, rakstot par religiskiem un citiem tematiem. Tādējādi darbojoties, J. Rancāns varēja vai nu pilnīgi aiziet akadēmiskā darbā, vai arī kā garīdznieks turpināt Nik. Rancāna, Franča Trasuna un citu ievadīto darbu dzimtenē. Bet drīzi sekojošie

starptautiskie notikumi pārgrozīja latviešu tautas un tās darbinieku, līdz ar to arī J. Rancāna dzīvi pašos pamatos.

Īsi pirms tam pr. Jāz. Rancānam vēl radās vienreizēja izdevība tuvāk iepazīties ar dzimtās zemes-Latgales latviešu dzīves apstākļiem. Mohilevas mētropolīts V. Kļučinskis 1914. gada maija mēnesī ar valdības atļauju bija uzsācis plašu draudžu kanonisku vizitāciju Viļakas, Varakļānu, Ludzas un Rēzeknes dekānātos. Par palīgiem vizitācijas darbā viņš aicināja labus latviešu resp. latgaļu valodas pratējus priesteŗus magistrus K. Skrindu un Jāzepu Rancānu un teoloģijas studentus Boleslavu Sloskānu un Pēteri Strodu. Šinīs draudžu apmeklējumos abiem magistriem un profesoriem pārmaiņus bija jāsludina savā mātes valodā Dieva vārdi un jādod norādījumi un informācija draudzēm. Katrā draudzē, sniedzot mētropolīta vārdā informāciju tautai mātes valodā, abi latviešu priesteŗi izmantoja situāciju, lai tautiešos stiprinātu latvisko un nacionālo pašapziņu un aicinātu tos garīgās un materiālās dzīves līmeņa celšanai. Tā bijušais Saeimas deputāts Francis Zeps savā vēstulē (1971. g. 18. maijā) Jāzepa Rancāna lomu šai vizitācijā un kā topošu izcilu tautas darbinieku raksturo šādi: "Naseņ īsvēteitais bazneickungs Jezups Rancāns beja arciveiskupa V. Kļučinska pavadūņs vysā vizitācijas ceļojumā. Lai gon beja jūnija mēneša dorba dīnas pīvakare, lelo Varakļonu bazneica beja porpiļdeita. Pēc arciveiskupa eisa aizlyuguma, kancelē kope jauns, stolta auguma bazneickungs, kurš spēceigā bolsā un teirā literārā latgaļu dialektā uzrunoja draudzi arciveiskupa vordā. Leidz šai dīnai draudze beja paroduse dzērdēt leišu voi pūļu bazneickungu moceibas krūpļotā latgaļu dialektā. Todēļ saprūtams, ka bazneickunga Rancāna pasarodeišona draudzes prīkšā beja kai jaunas, spūžas zvaigznes uzlēkšona... Pēc arciveiskupa

vizitācijas 1914. godā Jezupu Rancānu pazyna vysa Latgola, un jys beja palicis vysspylgtokā atmiņā, varbyut pat beja īgyvis leloku populāritāti nakai cyti nūpalnim bogotī latgaļu tautas darbinīki." [18] Un bijušais pašvaldību un bankas darbinieks Aloizijs Augustāns par vizitācijas svītas ierašanos Viļakā liecina sekojoši: "Ceļā no baznīcas līdz goda vārtiem blakus archibīskapam soļoja stalta auguma, brunets priesteris. Tas esot bīskapa asistents un laikam esot italis, tā dzirdēju runājam vecākus cilvēkus. Kaut jauns, bet esot akadēmiķis. Šis vārds vienkāršo zemnieku vidū nozīmēja kaut ko lielu, augstu garīdznieku, ja jau ir bīskapa palīgs. Otrā dienā pēc missas bīskaps teica spredikļi poļu valodā, bet viņa minētais asistents pārtulkoja to skaidri latgaliski. Liels pārsteigums un prieks bija visiem, ka augstais priesteris - bīskapa asistents tik labi runā latgaliski. Tās dienas vakarā no sava tēva dabūju zināt, ka asistents esot akadēmiķis latgalietis Rancāns un dienās varbūt būšot pats bīskaps." [19] Nelaikis dekāns D. Mūrnieks, atceroties šo svarīgo notikumu Latgales ļaužu dzīvē, liecina: "Vēl palikusi labā atmiņā viņa pirmā sv. Missa 1911. gadā Nautrēnu koka baznīcā, un 1914. gads, kad archibīskaps Kļučinskis šeit ieradās draudzes vizitācijā un konsekrēja jaunuzcelto mūra baznīcu. J. Rancāns tad bija archibīskapa pavadonis pa Latgali, laikam sekretārs. Pēc savādas mežģīnu komžas J. Rancāna augumā tad varēja spriest, ka šis staltais sekretārs ir kaut kas augstāks Baznīcas hierarchijā, un ļaudis runāja, ka Lūzinieku Franča dēls "mācoties" par bīskapu." [20] Zīmīgi raksturo Jāzepa Rancāna mērķus un aktīvitāti šinī baznīcā arī bīskaps B. Sloskāns: "Ekscellence, droši vien, ir aizmirsis kādu gadījumu Viļakā, kad mētropolīts, sēžot Augstā Ganītāja tronī, Jums uzdeva pasludināt tautai, ka iestiprināšanas sakraments tiks izdalīts pulksten trijos pēc

pusdienas. Ekscellence īso paziņojuma teikumu izmantoja reizē arī pamācībai, kas vilkās savas piecas minūtes. Mētropolīts turpat baznīcā beigās piezīmēja: kas par dīvainu valodu, ka viens teikums jātulko piecas minūtes." [21] Par sekmīgi veikto pienākumu vizitācijas laikā mētropolīts Kļučinskis piešķīra Kaz. Skrindam un Jāzepam Rancānam Mohilevas archidiecēzes kapitula goda kanoniķa titulu, kurš, ievērojot J. Rancāna jaunos gadus un vēl samērā īso priesterības laiku, bija liela atzinība un augsts pagodinājums. Kad J. Rancāns mēģināja kautrīgi atrunāties, ka viņš šim goda titulam esot vēl par jaunu, mētropolīts esot atbildējis: "Mans pēcnācējs tā kā tā Jums šo titulu piešķirs. Tad jau labāk, lai es to laikus izdaru." [22] Šis fakts lieku reizi liecina, ka jaunais magistrs bija apdāvināts un daudzsološs kā zinātniskā, tā baznīcas un sabiedriskā darbā un ka viņa priekšniecība viņu pareizi saprata un pienācīgi novērtēja. Tas savukārt stiprināja viņa gribu augt garīgi un mērķtiecīgi darboties.

b) J. Rancāns karņa kapellāns.

Pēc šī zīmīgā ceļojuma pa dzimtenes draudzēm Jāzeps Rancāns atlikušo atvaļinājuma daļu pavadīja Aglūnā pie dekāna Jāņa Velkmes, kurš jau bija ieguvis lielu pieredzi un praksi kā baznīcas vadībā, tā tautas organizēšanā un tās tiesību aizstāvēšanā. Bet šai skaistajā dabas stūrī un ievērojamā svētnīcā Jāz. Rancāns vairs nevarēja ilgi baudīt mieru un bezrūpību. 1914. g. augustā bija sācies Pirmais pasaules karš. Visur valdīja satraukums, un tas atbalsojās arī Aglūnā. 15. augustā Aglūnas baznīcā notika svinīgs dievkalpojums, kurā piedalījās desmitiem tūkstošu ļaužu. Ļaudis esot piedalījušies demonstrācijās pret Vāciju kā karņa sācēju. Jāzeps Rancāns atstāja viesmīlīgā dekāna mājas un de-

vās atpakaļ uz Pēterpili, lai atsāktu savus profesora pienākumus seminārā.

Mētropolīts V. Kļučinskis to vasaru nesaskaņu dēļ ar krievu valdību bija aizgājis pensijā. Par viņa pagaidu vietnieku kļuva bīskaps J. Ciepļaks. Pēdējais jau 11. septembrī paziņoja profesoram J. Rancānam, ka viņš kā vairāku valodu pratējs, esot nozīmēts par kapellānu aktīvajā armijā.

Krievijas valdība mobilizēja visu imperijai pakļauto tautu vīriešus un iedalīja tos armijās, kuŗas tika dzītas pret vācu fronti Austrumprūsijā. Starp krieviem bija daudz poļu, lietuviešu, latviešu, baltkrievu un citu tautību katoļu. Vakaru armijas komandieris nozīmēja J. Rancānu par desmitās armijas kapellānu ar galveno mītni Sokolkā, starp Bialostoku un Grodņu. Bet kaŗa sākumā fronte bija kustīga, un viņam līdz ar armiju bija jāizstaigā kauju lauki līdz Austrumprūsijai un atpakaļ līdz Minskai. Desmitajā armijā esot bijis līdz 30.000 katoļticīgo, un labu laiku J. Rancānam nācās tos apkalpot vienam pašam. Piefrontes dievkalpojumos kareivji bija jāuzrunā un jābiktē poliski, lietuviski, latviski, vāciski un krieviski. Tā aprūpēdams ievainotos un slimos un noturēdams dievkalpojumus kareivjiem piefrontes joslā dažādos punktos, J. Rancāns pats bija bieži nokļuvis nāves briesmās. Par uzupurēšanos un varonību viņš tika apbalvots ar sv. Stanislava un sv. Annas ordeņiem.

Pēc visām kaŗa apstākļu radītām grūtībām, kuŗas J. Rancānam bija jāiztur līdzīgi visiem kareivjiem, viņš beidzot bija frontes joslā Zalesjes tuvumā saindējies ar kaujā lietotām nāvīgajām gāzēm. Savās atmiņās par šo dzīves un darbības posmu J. Rancāns saka: "Pēc saindēšanās ar gāzēm arī es saslimu un man bija grūti runāt, sevišķi aukstā gaisā, kas izsauca sāpes un aizsmakumu balss stīgās, un es lūdzu bīskapu J. Ciepļaku

atbrīvot mani no karja kapellāna pienākumu pildīšanas. Novembŗa mēnesī, izbeidzās mana kalpošana ticīgajiem 10. armijā, kur nobiju divus gadus un trīs mēnešus. 1916. gada decembrī es atkal sāku pildīt savus profesora pienākumus Garīgā Seminārā Pēterpilī un atkal kļuvu tuvāks savai tautai." 23)

c) Atkal akadēmiskā un sabiedriskā darbā.

"Un atkal kļuvu tuvāks savai tautai" ir vārdi, kas nav teikti bez nozīmes, īstenībā tie nozīmē pilnīgu pagriezienu Jāzepa Rancāna visā turpmākajā dzīvē. Sekojoši notikumi strauji tuvina viņu savai tautai un viņu iesaista cīņā par latviešu tautas brīvību un pēc brīvības izcīņas valsts un baznīcas organizēšanas darbā.

Tā kā profesora vieta viņam bija rezervēta, pēc atgriešanās no frontes ar 1916/17. akadēmisko g. viņš atsāka seminārā mācīt morālteoloģiju (Theologia Moralis Fundamentalis) un latviešu valodu. Blakus tam viņš mācīja ticības mācību divās Pēterpils vidusskolās un ar 1917. gada vasaru Kazimira Skrindas vietā, kuŗš ar savu laikrakstu Dryva pārcēlās uz Rēzekni, archibīskaps iecēla Jāzepu Rancānu par sv. Katrīnes baznīcas vice-prāvestu, ar sevišķu uzdevumu gādāt par latviešu katoļu garīgo aprūpi. Šis amats ļāva viņam iepazīties ar plašiem Pēterpils sabiedrības slāņiem, bet sevišķi ar latviešu organizāciju dzīvi.

1915. gada pavasarī karja darbība sāka velties pāri Latvijas novadiem. Vācu armijas ielaušanās Kurzemē radīja milzu piespiestu vai brīvprātīgu bēgļu kustību, vispirms no Kurzemes, tad pa daļai no Vidzemes un Latgales. Bēgšana uz austrumiem, sevišķi uz Iekškrieviju, izvērtās par lielu latviešu nacionālo traģēdiju. Lai glābtu, kas glābjams, bija jāpalīdz bēgļiem, kā arī jāorganizē iedragātā latviešu nacionālā

eksistence. Kā Latvijas territorijā, tā Krievijas lielākās pilsētās strādājošie, studenti un bēgļu pārstāvji dibināja latviešu bēgļu palīdzības biedrības, lai organizētu un aizstāvētu latviešu bēgļu sociālās, tiesiskās un kultūrālās vajadzības. Lielā karā virpulī tika ierauts arī Latgales novads, un Latgales zemnieku ģimenes nereti bija spiestas atstāt savas mājas un doties bēgļu gaitās, sevišķi Daugavpils apriņķī. Arī Latgales latviešu saimnieciskā un kultūrālā dzīve bija jāpasarga no karam sekojošā chaosa. Par to rūpējās jaunie latviešu tautības garīdznieki un laicīgā intelligence, sevišķi tā, kas darbojās Pēterpilī. 1915. gada 28. augusta sākumā Pēterpilī uz Dryvas redaktora prāvesta Kaz. Skrindas, inž. Fr. Kempa, J. Volonta un citu ierosmi nodibināja Latgalīšu Paleidzeibas Bīdreibu Kara Uperem., kas dibināšanas aktu arī parakstīja, bet biedrību līdz tās likvidēšanai 1919. gadā vadīja Vlad. Rubuļs ar sekretāri Valeriju Seili. Pēterpilī biedrība noorganizēja trīs latgaļu patversmes, astoņas pamatskolas, vairākus internātus un vasaras kolonijas bērniem. Tā rīkoja arī skolotāju kursus un rūpējās par latviešu valodas mācīšanu skolās. Biedrībai bija, apmēram, 30 nodaļu visos trijos Latgales apriņķos. Tās nereti vadīja latviešu garīdznieki un rūpējās par to pašu mērķu īstenošanu kā Krievijas galvas pilsētā.[24)]

Jāzeps Rancāns tagad bija vīrs labākajos spēka gados, darbīgas enerģijas un garīgu ierosmju pilns. Blakus profesora un priesteŗa pienākumiem viņš pievienojās Latgales sabiedriskā un kultūrālā darba veicēju rindām un kļuva par Latgaliešu Palīdzības biedrības kasieri. Šai amatā viņam nācās sadarboties ar citu Pēterpils valdības, labdarības un sevišķi ar latviešu palīdzības organizāciju pārstāvjiem un vadītājiem. Bez tīri praktiskām palīdzības akcijām latviešu palīdzības organizācijām bija jāaktīvizē arī latviešu sa-

biedrisko un valstisko problēmu risināšana, it īpaši sakarā ar straujiem notikumiem un pārmaiņām kara frontē un Krievijas iekšējā valsts dzīvē. Pēc Maskavas Latviešu biedrības ierosinājuma 1915. gada 30. augustā Pēterpilī notika latviešu pal. biedrību kongress, kurā nodibināja Latviešu Biedrību Centrālo Komiteju, apvienojot un pārstāvot ap 260 latviešu organizāciju un sekciju visā Krievijā, ieskaitot, protams, visas Baltijas provinces. Par priekšsēdi ievēlēja Vili Olavu, par palīgiem J. Čaksti un A. Bergu, par locekļiem K. Zariņu, M. Antonu, Fr. Kempu, Fr. Grosvaldu, valsts domnieku J. Zālīti un J. Goldmani u. c. [25] Pēc atgriešanās Pēterpilī un pēc iesaistīšanās Latg. Pal. biedrības darbā, Jāzeps Rancāns kļuva arī par Latv. B-bu Centrālās Komitejas locekli. Šeit viņam atvērās plašas iespējas iepazīties un sadarboties ar nupat minētiem un citiem latviešu sabiedriskiem darbiniekiem. Viņa plašās sociālo, politisko problēmu un valodu zināšanas lieti noderēja kultūrālā un sabiedriskā darbā, un pakāpeniski viņš kļuva plaši pazīstams kā latviešu sabiedrības, vienības un tautas brīvības veicinātājs un cīnītājs.

d) J. Rancāna līdzdalība Latgales kongresā.

Par vienu no spilgtākiem prāvesta un profesora Jāzepa Rancāna šī laika posma sabiedriskās darbības momentiem ir jāuzskata viņa līdzdalība Latgales kongresa noorganizēšanā un tā programmas īstenošanā, tāpēc īsos vārdos jāpakavējas pie viņa lomas šai svarīgajā darbā.

Nāciju un valstu vēsturē ir vienreizīgi un sekundāri notikumi. Pirmie ir tādi, kas skar visu tautas un valsts dzīvi pašos pamatos un kuru nozīme un sekas izmanāmi tālā nākotnē. Latgales kongresa norise un nozīme jo plaši un vairākkārt aprakstīta un pārrunāta lat-

galļu presē, bet tā lielā nozīme Latvijas valsts tapšanā un tās turpmākā eksistencē Latvijas jaunāko laiku vēsturē maz minēta, vēl mazāk saprasta un pienācīgi novērtēta. Par šo kongresu, kā tā līdzdalībnieks un aculiecinieks īsi rakstījis arī pats Jāzeps Rancāns, uzsveŗot tā nozīmi, taču bez vajadzīgās faktu precīzitātes.

Latgales autonomijas un vēlāk arī apvienotās un neatkarīgās Latvijas ideja un cīņa par to neradās pēkšņi un izolēti. Latvijas territorija gan gadu simtiem atradās Vācijas, Polijas, Zviedrijas un Krievijas valdnieku varā, taču tautas kopības un brīvības apziņa un tās aktīva izpausme nekad nebija rimusi. Apzinīga un mērķtiecīga cīņa par savu valodu, par nacionālo kultūru un tautas vienību sākās tautas atmodas laikā. Dzejnieku Ausekļa, Kr. Barona, P. Miglinieka un citu iztēle un saucieni pēc tēvijas labākiem laikiem sāka pieņemt jau konkrētāku formu pēc 1905. gada revolūcijas. Miķelis Valters vēl 1903. g. nelegālā presē aicina ikvienu tautu, kuŗa dzīvo krievu jūgā, "lauzties ārā no Krievijas, [26] līdz ar to jau ierosinādams Latvijas autonomijas ideju. Šo ideju uztvēra un vēlāk propagandēja virkne citu latviešu žurnālistu un dzejnieku. Šī cīņa visai aktuāla kļūst I pasaules kaŗa laikā, sevišķi pēc Kurzemes okupācijas. Lai cīnītos pret Vācijas izvirzītiem Baltijas iekaŗošanas plāniem, piemēram, Fr. Cielēns 1915. gada novembrī izstrādāja plašu Latvijas autonomijas projektu, kuŗā ietilptu arī Vitebskas guberņas trīs latviešu apriņķi resp. Latgale. [27]

Latgales garīgo atmodu, nacionālo apziņu un kopību ar pārējiem latviešu novadiem plaši pārrunāja un izdebatēja pr. Kaz. Skrindas dibinātā un vadītā avīze Dryva (1908-1917.) un V. Kropa un Vlad. Rubuļa organizētā un vadītā avīze Jaunas Ziņas (1912-1914). Avīzē Dryva tika plašāk ziņota un pārrunāta arī Latgales

darbinieku cīņa par Latvijas autonomiju.

Krievijas neveiksmes karŗa frontēs un sevišķi tās monarchijas sabrukums un pagaidu valdības nodibināšanās 1917. gadā cīņu par Latvijas autonomiju paātrināja, radās lielākas izredzes šī ideāla īstenošanai. Tā laika latviešu biedrībām, sevišķi latviešu bēgļu organizācijām kā Krievijas lielākos centros, tā Latvijas novados blakus bēgļu aprūpes darbam, bija jārisina arī Latvijas nākotnes politiskās problēmas. Ja Vidzemē un Kurzemē aktīvu cīņu par latviešu novadu autonomiju veica šo abu novadu Zemes sapulces, tad aktīvā cīņa par Latgales autonomiju, tas ir, par tās atdalīšanu no Krievijas un apvienošanu ar citiem latviešu novadiem sākās "Latgalīšu Paleidzeibas Bīdreibas Kara Uperem" (1915-1919) paspārnē, kuŗas valde, padome, sekcijas vai nodaļas Krievijā (centrs Pēterpilī) un dzimtenē apvienoja vai visus tā laika latviešu garīdzniekus un laicīgo intelliģenci.

Pēc atgriešanās no karŗa lauka un savu pienākumu atsākšanas Pēterpilī šīs biedrības darbībā aktīvi iesaistījās arī Jāzeps Rancāns, uzņemdamies atbildīgo kasieŗa amatu. Šeit tad viņam, tiekoties ar vietējo krievu, bet sevišķi ar latviešu organizāciju pārstāvjiem, radās plašas iespējas aizstāvēt latviešu sabiedrības resp. apvienošanas idejas un mērķus.

"Latgalīšu Paleidzeibas Bīdreibas" aktīvitāti es illustrēšu ar izvilkumu no Drywas 1917. gada 15. marta (Nr. 15) ziņojuma "Latvīšu pašvaļdeiba", kuŗš skan sekojoši: "Svārdīn, 12. martā" Latgalīšu bīdreibai kara uperem" Petrogradā nūtyka sapuļce, kuŗā jēme daleibu gondreiž vysi pazeistamī Latgolas darbinīki, kas dzeivoj Petrogradā. Runodami par Latvijas pašvaļdeibu, latgalīši vysi pīkryta tam, ka Latgolai vajadzeiga sova pašvaļdeiba, lai sovā sātā byutu par saiminīku. Bet kod dagoja izškērt vaicojumu, kai lai tū pašvaļdeibu (vai

autonomiju) sadabot, bolsi izaškeira tai: 23 bolsi ar k-gu inženeru Fr. Kempi un kgu P. Līpiņu prīkšgolā bolsoja par sovu Latgolas pašvaļdeibu, pavysam naejūt nikaidā sakarā ar Baltijas latvīšim, un 43 bolsi ar bazneickungim Fr. Trasunu, Kazimiru Skrindu, prof. kan. J. Rancānu, P. Apšinīku, kgim Vlad. Rubuli, P. Pabēržu, jdzi V. Seiļ u. c. bolsoja par mekleišonu vysas Latvijas pašvaļdeibas kūpā, bet tai, ka breivajā Latvijā Latgolai byutu dūta vīteja pašvaļdeiba." [28] Pēc šādas atziņas pieņemšanas sapulce ievēlēja 16 locekļu Latgalīšu Organizācijas Komisiju, kuŗai bija jāuzņemas ciešāku sakaru izveidošana ar citām latviešu organizācijām un jārūpējas par kongresa sasaukšanu savā dzimtenē izšķirīgu lēmumu pieņemšanai. Šī komisija uzsāka rosīgu darbību gan bēgļu aprindās Krievijā, gan dzimtenes pagastos un draudzēs. Komisijas locekļu vidū redzam arī profesoru J. Rancānu, kas visai aktīvi piedalās visās priekšdarbu apspriedēs vai sapulcēs un pašā kongresā. Viņa aktīvā līdzdalība un viņa personības svars vēsturiskajā Latgales kongresa norisē un lēmumos objektīvāk raksturosies ar dažiem pieejamo dokumentu izvilkumiem un preses rakstu citējumiem. Protokolu un ziņojumu tā laika oriģinālā valoda manos citējumos netiek grozīta. Tā laika valoda atspoguļojas Dryvā un citās latgaļu avīzēs.

1917. gada 6-7. apr. (v. st.) tieši Lieldienu nedēļā komisija sasauca Latgales sabiedrisko darbinieku dažu pagastu un draudžu pilnvarnieku un Latgalīšu Organizācijas Komisijas priekšstāvju sapulci Rēzeknē. Sapulces protokolā uzskaitīti 63 dalībnieku vārdi, no kuŗiem, apmēram, 30 bija garīdznieku, pārējie laji - iestāžu un organizāciju pārstāvji. Par šīs sapulces vadītāju vienbalsīgi bija ievēlēti bkgs F. Trasuns, par viņa biedru Augustāns, par sekretāriem b-kgi J. Rancāns, S. Žulpo un J. Kārkle. Tālāk šinī protokolā se-

ko: "Pēc ilgas un pamateigas tautas darešonas porsprīšonas winbalseigi beja pijemtas taidas rezoliucijas: - Syutit telegramu walstsdumnikam Goldmaniam taida satura: "Sabidrisku strodniku sapulce Rezeknē nu trejim Witebskas gubernes Latwišu, Ludzas, Rezeknes un Daugpils aprinkim un Kapiniu, Bolwu, Marnauzas, Kolupa un Leiwonu pogostu tūpat aprinku pylnwarniki lyudz prasit wysas Latwišu zemes apwinošonu winā autonomiskā organizacijā ar witejom paŝwaldibom del Latgališim, Wydzemnikim un Kurzemnikim."

"Nu Pyldas pogosta un Brigu draudzes pylnwarniki isaroda tikai utrā sapulces dinā un wysom rezoliucijom pikrita."

Pēc tam protokolā seko rezolūcijas, kuŗas kļuva par pamatu Latgales kongresa referātiem, pārrunām un lēmumiem. Tās skan šādi: "Apsawinošonas pamatus ar Wydzemes un Kurzemes Latwīšim winā autonomijā pijem wysi klotasuši šitaidus: 1) "Latwīši - Latgalīši ir wina tauta ar Kurzemes un Wydzemes latwīšim, kuri apwinojami kupigā autonomijā paturūt wītejos paŝwaldibas." 2) "Wysim latwīšim ir kupiga latwišu woluda, bet diwejas golwonos izluksnes (izrunas) kurom palik tīseibas sowūs rubežūs (baznicā, školos, tīsos, literaturā, bidribos un wysos dzeiwes nuzarēs)." 3) "Ticibas un baznicas darišonos Latgališi naw atkarigi nu waldibas, bet nu sowas gorigas wersibas, kurai ir pylna breiwiba stotis taisnā sakarā ar Romas Tāwu." 4) "Ar zemem un mežim, kuri tops breiwi Latgolā war byut apgodoti tikai witeji bezzemes un mozzemes īdzeiwotoji." 5) "Latgališim ir pylna breiweiba witejā ekonomiskā un witejā administratiwā dzeiwē." 6) "Sasaukt tautas kongresu nu wysim Latgališim uz 26-tu aprili 12-ā stundē dinā Rēzeknē." Tālāk šinī sestajā rezolūcijā teikts, ka kongresā ievēlami pa divi pārstāvjiem (delegātiem) no katra pagasta vai draudzes, no katras

biedrības pa vienam delegātam, no strēlnieku bataljoniem no 2-4 pārstāvjiem, no latgaļu organizētām kolonijām pa vienam un Kongresa Organizācijas Komisijas izraudzītie delegāti no sabiedriskiem darbiniekiem.

Kongresa Organizācijas Komisijā ievēlēja Rēzeknes dekānu Nik. Rancānu, E. Kozlovsku, F. Obšteinu, E. Bolūdi, D. Loginu, Doroško, J. Kindzuli un J. Grišānu. Par šīs komisijas priekšsēdi tika ievēlēts dek. N. Rancāns, un viņa vadībā tad arī tika veikti visi kongresa organizēšanas darbi un noteikta kongresa norises kārtība un darba kārta abām kongresa dienām.[29)]

Kaut arī kongresa protokola oriģināls nav pieejams (nav atrasts vai nav uzglabājies), tomēr tā ņorisi, darba kārtu un galīgos lēmumus autentiski atspoguļo 1917. g. 15. maija (nedēļu pēc kongresa) publicētais Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes Ziņojums Nr. 1, ko prezidija uzdevumā bija sastādījuši Valerija Seile un Vlad. Rubuļs. Tāpat izsmelīgu, (kaut arī ne katrreiz detaļās pareizu) pārskatu par kongresu sniedz vairāku kongresa dalībnieku (arī paša bīskapa Jāzepa Rancāna) atmiņu raksti. [30)]

Fakti rāda, ka kongresa iniciātīvā, tā noorganizēšanā un ar to saistīto problēmu tālākā risināšanā ir lieli nopelni jau dažādā sakarā minētajiem garīdzniekiem Kaz. Skrindam, Fr. Trasunam, Nik. Rancānam un citiem, bet blakus tiem tikpat izcilu lomu šai darbā veica arī prof. J. Rancāns, sevišķi idejiskā plāksnē. Jāsecina, ka viņš kā Latgalīšu Organizācijas Komisijas loceklis un nupat minētās Lieldienu nedēļas sapulces sekretārs bija ne tikai visai aktīvs rezolūciju izstrādāšanā un to motīvācijā, bet arī tālāk - pašā 1917. gada 9-10. maija (j. st.) kongresā (vēsturē, šķiet, nostabilizējies nosaukums Latgales kongress, kaut arī daži autori lieto Rēzeknes kongress) viņš ir atkal redzams starp galvenajiem darba veicējiem.

Pēc Kongresa Organizācijas Komisijas noteiktā darba plāna kongresu ievadīja svinīgs dievkalpojums, pēc kam sekoja delegātu un tautas demonstrātīvs gājiens caur pilsētas centru uz kongresa telpām. Raksturošu profesora Jāzepa Rancāna lomu šai svinīgajā notikumā ar viņa paša vārdiem: "Kongresa dalībnieki un delegāti vispirms pulcējās Rēzeknes plašajā Dieva namā, lai izlūgtu debesu svētību sev, saviem darbiem un latvju tautas nākotnei. Svinīgo sv. Missu turēja m. d. magistrs Kazimirs Skrinda, viņam asistēja daudzi Latgales garīdznieki. Baznīca bija pārpildīta. Dieva vārdus pēc Evaņģelija teica šī raksta autors (resp. Jāz. Rancāns. H. T.). Vispirms tika norādīts uz Kristus augšāmcelšanās nozīmi kristīgā cilvēka dzīvē un šī lielā ticības patiesība tika saistīta ar tā laika notikumiem, skubinot tautu uz augšāmcelšanos no daudzu gadu apspiestības un nebrīvības un uz tiesībām pašiem noteikt savu un tautas dzīves veidu savā zemē, ņemot vērā visas latvju tautas vajadzības un gaišākas izredzes kopējā brīvajā valstī." [31] Tā tad te viņš kopsavilkumā pateica tautai tās idejas, par kurām viņš līdz tam bija cīnījies neoficiālās un oficiālās apspriedēs un sanāksmēs. Tā laika Latgales latviešu noskaņu un ieceres spilgti raksturo sekojoša piebilde: "Pēc dievkalpojuma kongresa delegāti un tauta ērģeļu pavadījumā nodziedāja "Dievs, svētī Latviju!" [32] un šie lūgšanas vārdi redzami arī organizētā gājiena karogos.

Tā kā jautājums par Latgales atdalīšanos no Krievijas un tās apvienošanos ar Vidzemi un Kurzemi bija jau pietiekami izdebatēts un pat formulēts un ar to iespējamā veidā bija iepazīstinātas draudzes un pagasti, tad Kongresa Organizācijas Komisija kongresa apspriešanai bija paredzējusi tikai divus kardinālos darba kārtas punktus: 1) Atdalīšanās no Krievijas, no Vitebskas guberņas, pievienošanās Kurzemes un Vidze-

mes latviešiem; 2) Latgales Zemes Padomes ievēlēšana, kas tālāk veidotu Latgales autonomo dzīvi.

Kongresu atklāja komisijas pr-dis dekāns Nikodems Rancāns, bet tā abu dienu sēdes vadīja jau toreiz plaši pazīstams sabiedrisks darbinieks un erudīts administrātors dekāns Francis Trasuns. Kā goda viesi kongresā piedalījās Zigfrids A. Meierovics un valsts domnieks Jānis Zālītis, kuŗi kongresu apsveica Kurzemes un Vidzemes latviešu organizāciju vārdā, novēlēja labas sekmes tekošā un turpmākā darbā un solīja sadarbību cīņā par kopējiem mērķiem.

Daži bīskapa J. Rancāna nopelnu slavinātāji vispārējās frazēs mēdz apgalvot, ka viņš bijis gandrīz vai vienīgais novadu apvienošanas idejas izcīnītājs šai kongresā un vēlāk. No šī raksta iepriekšējiem citējumiem redzam, ka latviešu novadu apvienošanas resp. autonomijas problēma bija ierosināta jau agrāk un pie tās strādājuši kā Latgales latviešu garīdznieki, tā laji. Tāpēc ir jāvērtē pozitīvi komisijas priekšsēža Nik. Rancāna rīcība pirmā darba kārtas punkta apspriešanai par referentiem aicināt garīdznieku prof. Jāz. Rancānu un latgaļu intelligences aprindās jau toreiz labi pazīstamu jauno juristu Juri Pabērzu. Mēs būsim īstenībai un patiesiem faktiem tuvāk, citējot sekojošus paša bīskapa J. Rancāna vārdus: "Kongresa būtīgā daļa iesākās ar referātu priekšnesumiem un priekšlikumiem. Abi referenti - prof. J. Rancāns un Juris Pabērzs izteicās gala vārdā par apvienošanos ar Vidzemes un Kurzemes latviešiem, - nodrošinot zināmu pašvaldību Latgales apgabalam un ievērojot apgabala īpatnības ticības, saimniecības, valodas un pārvaldes ziņā. Pēc šiem priekšlikumiem sekoja diezgan asas debates, sevišķi no apvienošanās pretinieku puses, kuŗus vadīja inž. Francis Kemps. Par apvienošanos bija vairākums." [33] No šiem vārdiem izriet, ka J. Rancāns noslēdza savu referātu

ar konkrētiem priekšlikumiem, kuŗi tad varētu būt daļa no kongresa pieņemtām rezolūcijām. Pēc paša referenta J. Rancāna liecības viņš savu referātu nodevis V. Seilei ievietošanai presē, bet vai viņa referāts un tezes bija jebkur iespiestas, pagaidām nav zināms. Bet kongresa divu dienu rezultāti oficiāli ir zināmi. Tā lēmumi resp. astoņas rezolūcijas, kuŗas iespiestas Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes Ziņojuma pirmajā numurā un kuŗos atspoguļojas J. Rancāna un J. Pabērža referātu rezumējumi, ir sekojošas:

1. Mēs Latgolas latwiši pylnwarniki, sasapulcejuši 26.- 27. aprilī Rēzeknē sasauktā kongresā, atzeidami latwišus, kuri dzeiwoj Witebskas gubernē, tai ari kurzemnikus un wydzemnikus par vinu latwišu tautu, nuspridem apsawinot ar Kurzemes un Wydzemes latwišim wīnā politiskā autonomā Kriwijas Walstī.
2. Mes, Latgolas latwiši, apsawinodami ar Kurzemes un Wydzemes latwišim, paturesim sowu pašwaldeibu, pylnu pašnuteikšonas tisibu woludas, ticeibas, baznicas, školu un saimestibas, kai ari zemes jautojumā, bazneicas dareišonas piwinojut pi Latgolas ari Kurzemes un Wydzemes katolius.
3. Mes, Latgolas latwiši, wyskorstoki welejamis paturet wysloboku sadarbeibu ar cyttautišim: krivim, polim, žeidim un cytim, Latgolas rubežūs; poši makladami breiwibu sowai tautai, mes atzeistam, atstojam un pabalstisim cyttautišu breiweibas wysos ju tautyskos darišonos: ticibas, woludas, školu istožu un cytos litos.
4. Welešonas wysos pašwaldibas istodēs nuteik uz winleidzeiga, taisna, aizklota un proporcionala pamata.
5. Mes, Latgolas latwiši, izweledami sovu Pagaidu Zemes Padumi, uztycam Padumei stotis saka-

rā ar cyttautišu izwalatom Padumem un izstrodot kupeigus sadzeiwes pamatus.

6. Latgolas Pagaidu Zemes Padumei wajaga it sakarā ar Wydzemes un Kurzemes Zemes Padumem del Latwijas autonomijas aizstowešonas un izwešonas dzeiwē; ryupetis par Latgolas atškeršonu nu Witebskas gubernes.

7. Sapulce atzeist par napicišamu zemniku sawinibas nudybynošonu Latgolā un izteic welešonus, lai Pagaidu Zemes Padume nu sovas puses weicynotu taidu nudybynošonu.

8. Sapulce nuspride izwelet Latgolas Pagaidu Zemes Padumi, Padumes luceklu skaitu nuteic - 60, nu tim latwišu - 36, kriwu - 12, žeidi - 8, poli - 3, cytu tautu - 1 (proporcionali idzeiwotoju skaitam Latgolā). 34)

Latgales Pagaidu Zemes Padomē, kam nu bija jāuzņemas rezolūciju īstenošana, tika ievēlēti 36 latvieši, 30 no tiem bija laji; (Vairāki no tiem tanī laikā bija mobilizēti un kongresā bija ieradušies karavīru uniformās) 6 garīdznieki, no kuŗiem Fr. Trasunam, Nik. Rancānam, J. Velkmem un J. Rancānam bija lemts brīvajā Latvijā veikt izcilus darbus valsts, baznīcas un nacionālās kultūras darbā. Pr. A. Dzeņa vārds vēl būs minēts turpmāk, bet sestais no viņiem Ludzas dekāns P. Tukišs mira 1919. gadā Lietuvā.

Rezolūcijas bija pieņemtas, kongress bija devis padomei pilnvaras un uzticību. Lielais darbs par Latvijas novadu apvienošanu tikai tagad varēja sākties. Tauta bija jāsagatavo šo lēmumu izpratnei un cīņai par to īstenošanu. Padomes prezidija locekļi sastādīja ziņotājus, ko izplatīja pa visu Latgali. Latgales latvieši sāka vairāk apzināties savu tautību, savu vēsturi, savu likteni. Padomes locekļi atklāti uzsāka cīņu par Latvijas autonomiju, par Latgales atdalīšanu no Viteb-

skas guberņas, par nacionālo skolu, par sabiedrisku organizēšanos. Boļševiku un vācu okupācijas periodos (1917 - 1919) padomes locekļi turpināja cīnīties par latviešu nacionālām tiesībām un uzturēja sakarus ar pārējo novadu latviešu organizācijām. 18 Latgales Pagaidu Zemes Padomes locekļi pēc tam iegāja Latvijas Tautas padomē un vēlāk vairumam no tiem bija lemts sēdēt kā Latgales deputātiem Latvijas Satversmes sapulcē un Saeimā. Pats bīskaps J. Rancāns kongresa 50 gadu atceres gadījumā tā nozīmi summēja sekojoši: "Skatoties un vērtējot Latgales kongresa darbu un lēmumus 1917. gadā no 50 gadu perspektīvas, mums jāatzīst, ka tas ir viens no veikumiem, kas likti kā stūŗa akmeņi brīvās neatkarīgās Latvijas pamatos. Latgales kongresā valdīja liela vienprātība un saskaņa visos pamatjautājumos, un visus lēmumus un atzinumus pieņēma gandrīz vienbalsīgi neskaitot tos apvienošanās pretiniekus, kas atstāja kongresu pirmajā dienā. Ar kongresa noteikto un drošo stāju Latgales latviešu pārstāvji pierādīja savu polītisko briedumu, tautisko apziņu un latviskumu." [35] Ja brīvajā Latvijā dažādu iemeslu dēļ neveicās iedzīvināt kongresa rezolūcijas tā, kā bija lemts un kā vajadzēja notikt un ja Latvijas ilgstošā krievu komūnistu okupācija šo ideālu īstenošanu pilnīgi apstādināja uz ilgu laiku, tad tomēr pats tautas ideāls (tautas vienība un brīvība) kā garīga vērtība nemirs un piedzīvos augšāmcelšanos, kad īstais laiks atkal nāks.

4. DIPLOMĀTS, BĪSKAPS UN VALSTS VĪRS LATVIJĀ (1918-1944)

a) Pēdējais gads Pēterpilī un atgriešanās dzimtenē.

Latgales kongresa dalībnieku un jaunievēlētās padomes locekļi pēc divu dienu sēdēm atstāja Rēzekni, lai mājās, iestādēs vai frontē turpinātu savu darbu un cīnītos par kongresa lēmumu īstenošanu. Arī Jāz. Rancāns drīz atkal atgriezās Pēterpilī savā profesora, audzinātāja un sabiedriskā darbā latviešu organizācijās. Kā jau minēts, 1917. gada jūnijā archibīskaps iecēla viņu arī par sv. Katrīnes draudzes vice-prāvestu. [36] Šai lielajā Pēterpils un apkārtnes draudzē sastāvēja daudzi un dažādu tautību un slāņu ļaudis, prāvs skaits arī latviešu. J. Rancānam nu vajadzēja daudz enerģijas, atjautības un takta, lai kārtotu, organizētu un vadītu tās reliģisko un sabiedriski-sociālo dzīvi atbilstoši laikmeta notikumiem. Rudenī viņš sagatavojās jaunajam 1917/18. mācību gadam Garīgajā Seminārā (kurš kļuva arī par beidzamo Krievijas mētropolē), kā arī palielinājās viņa līdzdarbība Latgaliešu Bēgļu Palīdzības b-bā un Latviešu Bēgļu Centrālajā Komitejā.

Pēc boļševiku oktobŗa apvērsuma un varas sagrābšanas sākās visu pastāvošo valsts un sabiedrisko iestāžu kārtības un tradiciju noārdīšana. Kaŗa laukā krievu fronte sāka brukt, un vācu armija sāka okupēt Krievijas ziemeļu provinces un līdz ar to arī visu Latviju. Latviešu centrālo organizāciju vadītājiem pavērās jaunas iespējas koncentrēties cīņai par Latvijas autonomiju resp. par tās pilnīgu neatkarību. Latviešu Bēgļu Centrālā Komiteja savā 1917. gada 16/17. novembŗa (v. st.) sanāksmē Valkā nodibināja Latvijas Pagaidu Nacionālo Padomi, kuŗa pēc konstruēšanās pasludināja, ka

"Latvija, kuŗā ieiet Vidzeme, Kurzeme un Latgale, ir autonoma valsts vienība, kuŗas stāvokli, attiecības uz ārieni un iekšējo iekārtu noteiks viņas Satversmes sapulce un tautas plebiscits." [37] Deklarācija bija pasludināta pašiem un pasaulei, bet priekšā vēl bija gaŗa un smaga cīņa: garīga, diplomātiska un militāra. Darba veikšanai padome nodibināja nodaļas, un viena no aktīvākām izrādījās Ārlietu nodaļa ar sēdekli Pēterpilī, tuvāk ārzemju diplomātiskām misijām. J. Rancāns kā Latgales Pagaidu Zemes Padomes un tagad arī kā Latvijas Pagaidu Nacionālās Padomes loceklis kļuva Ārlietu nodaļas aktīvs loceklis, kuŗā priekšsēža J. Goldmaņa vadībā darbojās arī A. Bergs, J. Čakste, J. Kreicbergs, Z. Meierovics, J. Seskis un vēl citi.

J. Rancāns savos gadījuma rakstos nav fiksējis savas sabiedriskās darbības chroniku, kā to ir darījuši atmiņu grāmatās vairāki viņa laika biedri. Atmiņu grāmatu autori, kā ļoti parasts, cenšas vispirms spilgtākā gaismā izcelt paša darbību, taču no dažu grāmatu (Līgotņu Jēkabs, A. Klīve, J. Seskis u. c.) steidzīgām rindām par citiem izlobāms, ka Jāzeps Rancāns šai darbības posmā uzrādījis lielu aktīvitāti, zināšanas, diplomāta veiksmi, iecietību, taktu un dedzīga latvieša patriotismu. Par spīti lielām grūtībām, kuŗas revolūcijas mutulī pārdzīvoja latviešu darbinieku vairākums, arī Jāzeps Rancāns aktīvi piedalījās LPNP pilnsapulcēs Pēterpilī, tās Ārlietu nodaļas sēdēs vai delegācijās pie ārzemju sūtņiem, lai tos informētu un lūgtu to palīdzību un iestāšanos par Latvijas un latviešu tiesībām uz brīvību un neatkarību. J. Seskis, stāstot par Ārlietu nodaļas darbību, spilgti attēlo vienu no pēdējām J. Rancāna, J. Kreicberga un viņa paša vizitēm pie Francijas un Anglijas sūtņiem 1918. gada 27. februārī, kuŗā panākts materiāls atbalsts padomes darbībai un solījums atbalstīt LPNP cīņā par Latvijas brīvību. [38]

Sakarā ar jaunā režīma pieaugušo terroru, pilsoņu tiesisko nedrošību un materiālām grūtībām LPNP Ārlietu nodaļas rosība ar katru mēnesi samazinājās, līdz 1918. gada vasarā tās darbība pilnīgi apstājās. Boļševiku valdība bija slēgusi baznīcu vadītus garīgos institūtus, līdz ar tiem arī Pēterpils Katoļu Garīgo Semināru. Jāzepam Rancānam palika vēl tikai draudzes prāvesta pienākumi, kuŗus viņš pildīja archidiecēzes uzdevumā, bet arī šai ziņā J. Rancāna darbā gatavojās lielas pārmaiņas.

Cariskās Krievijas valsts struktūra strauji mainījās. Agrāk pakļauto un pakundzēto tautu territorijas sāka atdalīties un dibināt savas patstāvīgas valstis, tajās notika lielas pārmaiņas visās dzīves nozarēs, arī katoļu baznīcas organizācijā un tās vēsturiskajā misijā Latvijas territorijā.

Latviešu katoļu garīdznieku grupa jau kopš gadsimteņa sākuma bija daudz darījusi tautas apgaismē un katoļu baznīcas tiesību aizstāvēšanā Latvijā, sevišķi Latgalē. Arī pēc februāŗa revolūcijas viņi šo darbu turpināja. Vēl vairāk, viņi noskārta, ka nu ir pienācis laiks cīņai par tiesībām pašu zemē un pašiem vadīt savas baznīcas administrātīvās lietas. Ir minējumi, ka šo jautājumu Fr. Trasuns ierosinājis jau 20. g. s. sākumā Pēterpilī, [39] bet jau drošākas ziņas liecina, ka garīdznieku grupa, kas 1917. gada aprīlī Lieldienu nedēļā piedalījās Latgales kongresa organizācijas sapulcē, kuŗas vidū bija arī profesors J. Rancāns, noturējusi atsevišķu apspriedi, kuŗā sastādīta petīcija un ar Mohilevas archibīskapa atbalstu tā nosūtīta Romas pāvestam, kuŗā bija lūgta Rīgas bīskapijas atjaunošana. [40] Kā bija pamatota prasība pēc apvienotas Latvijas autonomijas un neatkarības, tā bija pamatota arī garīdznieku prasība, un ārējie notikumi šo prasību virzienā risinājās ātri.

Pāvesta kūrija uzmanīgi sekoja austrumu frontes

un polītiskiem viļņojumiem Krievijā un paredzēja šai zemē pārmaiņas arī baznīcas dzīvē. Drīz pēc Februāŗa revolūcijas par Mohilevas archibīskapu pāvests iecēla Viļņas bīskapu Eduardu de Ropp'u (de Ropp). Grāfs de Ropp's bija dzimis Līksnā - Latgalē, bijis Līksnas grāfa Plātera radinieks, pratis latviešu valodu, pirms aiziešanas uz Viļņu strādājis par prāvestu Liepājas katoļu draudzē un labi pazinis latviešu katoļu vajadzības. Vācu okupācijas laikā prasība pēc Rīgas bīskapijas tika atkārtota, nosūtot petīciju pāvesta nuncijam Minchenē, Vācijā. Archibīskaps Ed. de Ropp's arī šoreiz latviešu lūgumam bija devis labvēlīgu atsauksmi.

Antonijs Springovičs (1876-1958) pēc Pēterpils Garīgās Akadēmijas beigšanas (1901) un pēc vikāra un kapellāna gadiem Krievijā 1905. gadā tika iecelts par prāvestu Līksnas draudzē, kur viņš ar lielu dedzību un mīlestību nodevās ticīgo aprūpei un uzcēla vienu no skaistākām baznīcām visā Latgalē. Te viņu bija saticis un iemīļojis kā priesteri un cilvēku nākošais Mohilevas archibīskaps Ed. de Ropp's. Bīskaps J. Rancāns savā gaŗākā piemiņas rakstā - veltījumā archibīskapam A. Springovičam saka: "Gara acīm skatot baznīcas uzplaukumu nākotnes Latvijā un novērtējot prāvesta Antonija Springoviča pašaizliedzīgo darbu latviešu katoļiem, jaunais Mohilevas archibīskaps - mētropolīts paaugstināja viņu (tā tad 1917. gadā) sava kapitula kanoniķu godā. Tas bija pirmais gadījums, kad latvietis bija aicināts par Mohilevas archibīskapa padomnieku." Un dažas rindas tālāk: "1918. gada februārī vācu armija atjaunoja uzbrukumus un cīnīdamās ieņēma Līksnu un vēlāk visu Latgali. Paredzēdams varbūtību, ka visa Latvijas un Igaunijas territorija varētu būt atdalīta no Pēterpils, Mohilevas archibīskaps - mētropolīts par savu vietnieku un ģenerālvikāru garīgajās lietās visā okupācijas apgabalā iecēla kanoniķi A. Springoviču, kam sākās jauns dzīves

posms: līdzās draudzes gana pienākumiem tam bija jārūpējas arī par citām draudzēm un garīdzniekiem, kas strādāja okupācijas joslā." 41)

Tā kā Pēterpilī Katoļu Garīgais Seminārs bija slēgts, tad, lai nepārtrūktu jauno garīdznieku sagatavošana, Mohilevas archibīskaps Ed. de Ropp's nolēma atvērt semināru Latgalē un uzdeva ģenerālvikāram Antonijam Springovičam tā noorganizēšanu. Pazīdams profesora J. Rancāna spējas, enerģiju un plašo darbību Pēterpilī, archibīskaps 1918. gada vasaras otrā pusē aizsūtīja viņu pie kan. A. Springoviča uz pārrunām semināra lietā. Pēc apstākļu pārbaudes viņi vienojās, ka varbūtējo semināru varētu novietot Aglūnas klosteŗa telpās. Jāzeps Rancāns 24. augustā atgriezās atkal Pēterpilī ar ziņojumu savai priekšniecībai. Saņēmis no mētropolīta Ed. de Ropp'a oficiālas pilnvaras semināra organizēšanai un vadīšanai, profesors J. Rancāns sagatavojās atstāt Pēterpili uz ilgāku laiku, bet vēlāk izrādījās, ka viņam bija lemts šoreiz to atstāt uz visiem laikiem.

Pēterpils periods bīskapa J. Rancāna dzīvē bija nozīmīgs un noderīgs visā viņa turpmākajā dzīvē un darbā. Te viņš bija ieguvis vispārējo un speciālo izglītību, zinātnieka un profesora erudīciju, baznīcas administrātora treniņu, kā arī pieredzi un praksi diplomātiskā darbā, kaut arī gados viņš vēl bija visai jauns, darba karjēras pašā sākumā. Garīgās vērtības un zināšanas, neviena vara nevarēja viņam vairs atņemt, bet, dodoties uz dzimteni, tomēr no dažām mīļām un dārgām mantām viņam bija jāšķiŗas pavisam, piemēram, no plašas un vērtīgas bibliotēkas, kas bija liels zaudējums kā viņam pašam, tā viņa dzīves un darba pētniekiem. Nav vairs pieejami nedz viņa disertāciju teksti, nedz citi vērtīgi dokumentāri materiāli par Pēterpils dzīves periodu. Šo zaudējumu labi illustrē arī sekojošās bīskapa

B. Sloskāna rindas: "Pateicoties bkg. P. Apšinīka diplomātijai, es paliku pie sv. Katres baznīcas par vikāru viņa vietā, bet viņš aizbrauca uz dzimteni, kur man bija paredzēts braukt. Mēs kopā ar Ekscellenci (t. i. J. Rancānu. H. T.) pavadījām tikai dažas nedēļas, pārrunājot arī mūsu stāvokli un nākotnes izredzes. Tai laikā Ekscellenci uz dzimteni aicināja, ja nemaldos, kanoniķis Antonijs Springovičs, un Ekscellence sakravājās un augusta mēneša beigās aizbrauca, atstājot man savu bibliotēku, kuŗa man pie pirmās izdevības būtu jānogādā Latvijā. Atceros, ka Ekscellences bibliotēkā bija ļoti plaši materiāli socioloģijas jautājumos. Mani mēģinājumi bibliotēku pārsūtīt uz Latviju nesekmējās. Es to nogādāju Latvijas pārstāvniecībā Pēterpilī Ņevas prospektā 6 un nodevu Krūmiņa kungam. Bibliotēka tur palika vairākus mēnešus un beidzot man tā bija jāpaņem atpakaļ. Vēlāk tā aizgāja bojā." 42)

Nokārtojis visas saistības ar darba vietām, atvadījies no amata brāļiem, no draugiem un sabiedriskā darba biedriem, ar mētropolīta pilnvarām kabatā, kādā septembŗa mēneša dienā J. Rancāns atstāja Pēterpili, laimīgi šķērsoja krievu-vācu frontes līniju un oktobŗa sākumā ieradās vācu kaŗaspēka okupētajā dzimtenē. Viņa turpmākās darbības vieta bija Aglūna. Saziņā ar ģenerālvikāru A. Springoviču, viņš uzsāka studentu un mācības spēku apzināšanu, semināra telpu sakārtošanu un citus priekšdarbus, lai ar jauno gadu varētu uzsākt Aglūnas senajā klosterī Garīgā Semināra darbu. Bet strauji sekojošās pārmaiņas militārā un politiskā laukā viņa sekmīgi ievadīto organizēšanas darbu pārtrauca. Uz semināra atvēršanu pašu latviešu zemē bija jāgaida vēl pāris gadus.

1918. gada 11. novembrī frontēs tika noslēgts pamiers, vācu armijas vadība sāka pakāpeniski nodot okupētās zemes Krievijas komūnistu valdībai. Tās kaŗaspēks

sāka okupēt Latgali, Vidzemi un, kā zināms, 1919. gada sākumā Kurzemē sasniedza Ventu, kaut arī jau 1918.g. 18. novembrī bija pasludināta Latvijas valsts neatkarība. Dzimtenei sākās grūtas dienas, kā civīlistu, tā garīdznieku dzīvības bija apdraudētas. Ģenerālvikārs deva mājienu garīdzniekiem paslēpties, pat, ja vajadzētu, uz kādu laiku atstāt dzimteni. Arī J. Rancānam bija jāatstāj iesāktais darbs un dzimtais novads. Jau agrāk minētajā intervijā viņš par to saka sekojošo: "... bet man garīgā priekšniecība deva rīkojumu doties uz Kurzemi pie prāvesta Jāzepa Čamaņa Jūrkalnē un tur gaidīt tālākus rīkojumus." [43] Šāds atrisinājums viņa situācijā bija vispateicīgākais, jo tādējādi viņš paglāba savu dzīvību un spēkus drīz pēc tam sekojošiem atbildīgiem uzdevumiem, bet dzīvojot apmēram deviņus mēnešus sava studiju drauga paspārnē, viņš tuvāk iepazinās ar Kurzemes novadu un tā ļaužu dzīvi un parašām, kas viņam vēlāk kā valsts vīram un baznīcas administrātoram lieti noderēja.

b) Diplomātiskā misija Romā un konkordāts.

Starplaikā divi Latvijas nākotnei izšķirīgi vēsturiski procesi sasniedza savu kulmināciju un atrisinājumu. Pirmkārt, kaut arī Latvijas Pagaidu valdībai pēc komūnistu armijas spiediena bija jāatkāpjas uz Liepāju, tomēr jaunajai Latvijas nacionālai armijai, skaitliski gan mazai, bet garīgi, morāli un fiziski stiprai, izdevās līdz 1920. gada sākumam atbrīvot apvienoto zemi no ienaidnieka. 1919. gada jūnijā valdība atgriezās galvas pilsētā Rīgā un, vēl turpinot cīņu ar ienaidnieku, sāka organizēt valsts iekšējo dzīvi un rūpēties par Latvijas valsts starptautisku atzīšanu atsevišķajās Vakareiropas valstīs kā arī Tautu Savienībā Ženēvā.

Ļoti svarīgs bija arī otrs process - Rīgas kato-

ļu bīskapijas atjaunošana, kas ne tikai nokārtoja katoļu baznīcas tiesisko stāvokli jaunajā valstī, bet palīdzēja arī tai diplomātiskā cīņā par tās de-jure atzīšanu. Šinī darbā nenoliedzami nopelni, kā to nākamās rindas rādīs, arī prof. J. Rancānam.

Šī raksta iepriekšējā nodaļā jau bija minēta latviešu katoļu garīdznieku grupas rosme un archibīskapa Ed. de Ropp'a labvēlīga atsaukšanās Rīgas bīskapijas atjaunošanas jautājumā. Šī rosme drīz vainagojās ar panākumiem. Pāvests Benedikts XV 1918.gada 29. septembrī, vēl priekš Latvijas neatkarības pasludināšanas, atjaunoja Rīgas bīskapiju, iecelļot par tās pirmo bīskapu Minskas dekānu kanoniķi, īru izcelsmes, bet Polijā dzimušu grāfu Eduardu O'Rurku (O'Rourke). Kan. Ed. O'Rurks (1876-1943) teoloģiju bija studējis Insbrukā un Romā, līdz 1910. g. bija Pēterpils Kat. Garīgā Semināra vēstures profesors, tad sv. Stanislava draudzes prāvests, no turienes pārcelts par dekānu uz Minsku. Tā kā viņš pirms teologa karjēras bija kādu laiku studējis Rīgas politechnikumā un vēlāk kā teologs bija daudz maz pazinis Latviju un latviešus, Mohilevas mētropolīts Ed. de Ropp's uzskatīja viņu par piemērotu kandidātu Rīgas bīskapa amatam. Bīskapa amatā Ed. O'Rurks tika iesvētīts 1918. gada 15. decembrī Viļņā, bet sava jaunā amata pārņemšanai Rīgā viņš ieradās tikai pēc Rīgas atbrīvošanas no komūnistu varas. Jaunā bīskapa ingresa svinības (pēc bīskapa J. Rancāna, pr. R. Mutuļa un citu autoru liecības) notikušas Sāpīgās Dievmātes baznīcā 1919. gada 15. augustā, bet pēc prelāta J. Velkmes atmiņām jaunais bīskaps Rīgā ieradies 1919. gada septembŗa pirmajās dienās un 8. septembrī notikusi viņa ienākšana pagaidu katedrālē - Sāpīgās Dievmātes baznīcā, piedaloties Tautas Padomes un valdības pārstāvjiem. Prel. J. Velkme arī piebilda: "Man bija gods sv.

Missas laikā apsveikt jauno bīskapu Latvijas latviešu katoļu vārdā latviešu valodā." 44)

Jaunās bīskapijas organizēšana bīsk. Ed. O'Rurkam nebija viegla lieta. Būdams taisnīgs un godīgs pret sevi un citiem, viņš drīz atskārta, ka viņš kā sveštautietis, bez pietiekamām latviešu valodas zināšanām un bez kontakta ar katoļu tautu (Latgale vēl tad bija komūnistu varā) nespēs sekmīgi veikt savus Latvijas bīskapa pienākumus. Pēc dažām apspriedēm ar latviešu oficiālām personām un ar latviešu garīdzniekiem viņā nobrieda doma atteikties no bīskapa amata par labu latviešu tautības kandidātam. Iecēlis par savu ģenerālvikāru kanoniķi A. Springoviču, bīskaps O'Rurks vēl tai pašā rudenī devās uz Romu, lai ziņotu pāvestam par apstākļiem Latvijā, par latviešu valdības vēlmēm un par savu lēmumu. Bīskaps J. Rancāns šo delikāto situāciju attēlo sekojošiem vārdiem:"Latvijas pagaidu valdība lika saprast O'Rurkam, ka tā vēlas redzēt par Rīgas bīskapu kādu no vecākiem latviešu tautības garīdzniekiem, kas labi pazīst savu tautu un prot sava ganāmpulka valodu." 45)

Starp daudzām citām aktuālām problēmām Latvijas valdībai bija arī rūpes nokārtot pareizas attiecības ar katoļu baznīcu: jauna latviešu tautības bīskapa kandidāta izraudzīšana un konkordāta noslēgšana ar svēto Krēslu. Uz Romu bija jāsūta diplomātiskais pārstāvis šo jautājumu izkārtošanai. Ārlietu min. Z. Meierovics kā arī citi kabineta un nacionālās padomes locekļi pazina prof. J. Rancāna diplomātiskās spējas un viņa veikumus latviešu organizācijās jau kopš 1916. gada, tāpēc viņš tika izvēlēts par valdības pilnvaroto, bet no ģenerālvikāra A. Springoviča viņš saņēma Rīgas bīskapa kūrijas pilnvaras, lai, runājot viņa paša vārdiem, informētu pāvestu Benediktu XV par katoļu baznīcas stāvokli Latvijā, lūgtu neatkarīgās Latvijas atzīšanu,

seno Rīgas archibīskapu tiesību atjaunošanu un iecelšanu par Rīgas archibīskapu vienu no latviešu tautības garīdzniekiem. [46]

Par J. Rancāna sekretāru-pavadoni uz Romu bija nozīmēts prāvests Pēteris Dzenis (dz. 1876. g. Vārkavas pag.) Drywas līdzstrādnieks, erudīts priesteŗa, sabiedriskos un kultūrālos jautājumos, kan. A. Springoviča tuvs darba biedrs un labs valodu pratējs. Priekšlikumi pāvesta kūrijai, instrukcijas un pilnvaras ārlietu ministrijā bija sagatavotas, un J. Rancāns kopā ar prāvestu P. Dzeni plānoja Rīgu atstāt ar franču kuģi 4. oktobrī, bet nodoms neizdevās. Oktobŗa sākumā sākās Bermonta uzbrukums Rīgai un Latvijas valdībai, un visu mēnesi Rīgas pievārtē plosījās kaujas. [47] Tikai oktobŗa beigās delegācijai radās izdevība kopā ar Polijas konsulu Lutze-Birku izbraukt uz Ieriķiem un pa apkārtceļiem sasniegt Eglaini, no kurienes J. Rancāns ar P. Dzeni divi dienas soļoja kājām, līdz sasniedza Turmontus, no kurienes poļu bruņotā vilcienā nokļuva Viļņā, un pēc tam pa dzelzceļu sasniedza Varšavu. Te viņi tālāko vīzu kārtošanai apmeklēja pāvesta nunciju archibīskapu A. Ratti. Prāvests A. Dzenis, no ceļa noguris, bezcerīgs par misijas izdošanos, atteicās no tālākā ceļojuma. Par viņa tālāko likteni bīskaps J. Rancāns pastāsta sekojošo: "Līdz Romai viņš (P. Dzenis) tomēr neaizbrauca. Nokļuvis līdz Varšavai, viņš iesniedza vācu valodā plašu memorandu pāvesta nuncijam Achillam Ratti (vēlākajam pāvestam Pijam XI). Varšavā viņš savādā kārtā paredzēja, ka viņam būs jau 1920. gadā jāšķiŗas no šīs pasaules un nolēma atgriezties dzimtenē. Pēc atgriešanās Rīgā, viņš 1920. gada janvārī tika iecelts par Ludzas dekānu. Nekavējoties viņš devās uz savu jauno darba vietu. Te tad viņa paredzējumi drīz vien arī piepildījās. Būdams rūpīgs garīgais gans, viņš apkopa Ludzas draudzes slimnie-

kus, un pats saslima ar izsituma tīfu. Pēc īsas slimības dekāns P. Dzenis mira Ludzā 1920. gada 26. martā." 48)

Jāzeps Rancāns savu grūtību pilno ceļojumu turpināja, laimīgi sasniedza Romu un jau 1919. gada 25.novembrī privātā audiencē iesniedza pāvestam Benediktam XV savas pilnvaras un Latvijas valdības un ģenerālvikāra rakstus. Lai sekmētu pāvesta kūrijas labvēlīgus lēmumus, J. Rancāns apmeklēja vairākus kardinālus un draudzīgu valstu diplomātiskos pārstāvjus, bet savas valdības un ģenerālvikāra lūgumu motīvācijai latīņu valodā viņš sastādīja plašu 16 lappušu ziņojumu - vēsturisku pārskatu par katoļu stāvokli Latvijā un vēl priekš Ziemsvētkiem to iesniedza pāvesta valsts sekretāram kardinālim Pietro Gasparri. Ziņojums tika iespiests Vatikāna spiestuvē 100 eksemplāros un izplatīts starp kardinālļiem, bīskapiem un diplomātiem. Tā kā Vatikāna archīvi pētīšanai šais jautājumos pašreiz nav pieejami, 49) tad viņa ziņojuma saturu illustrēsim ar autora paša īsu kopsavilkumu: "Šinī memorandā bija dots īss pārskats par latvju tautas kristīgo stāju vēsturiskā perspektīvā un norādīts uz toreizējo jaunās Latvijas republikas stāvokli, kas noteikti prasīja nodot latvju katoļu garīgās dzīves vadību latvju garīdznieka rokās, kas pārvalda savas tautas valodu un labi izprot latvju tautas garīgās vajadzības. Ziņojumā tika lūgts: atzīt Latvijas valsts neatkarību, iecelt Latvijas katoļu bīskapu no savas tautas vidus, atjaunot seno Rīgas archibīskapu sēdekli un pievienot Rīgas bīskapijai Kurzemes un Zemgales apgabalu katoļus, kas līdz šim atradās Kaunas vai Samogitijas bīskapu pārvaldīšanā." 50)

J. Rancāna diplomātiskās misijas darbs drīz vainagojās panākumiem. Kardinālis Pietro Gasparri ar sevišķu rakstu (1920. g. 16. janvārī) Latvijas pagaidu valdībai paziņoja, ka sv. Krēsls saskaņā ar savu notu Nr.

98534 no 1919. g. 13. septembŗa, atzīst Latvijas pagaidu valdību par neatkarīgu "de facto" un ka apsola tuvākā laikā apspriest citas iesniegtās prasības.

Valdības iesniegumā kā pirmais kandidāts bīskapa amatam bija minēts ģenerālvikārs A. Springovičs. Prelāts J. Velkme min, ka latviešu garīdznieku grupa vēl pirms valdības iesnieguma arī balsojusi par Antoniju Springoviču un savu iesniegumu ar 8 parakstiem nodevusi delegātam J. Rancānam, viņam dodoties uz Romu. [51] Bīskaps O'Rurks iesniedza pāvestam atlūgumos no Rīgas bīskapa amata un bija labvēlīgs latviešu kandidāta izvēlei. Šai laikā Romā bija ieradies un arī bija devis labas atsauksmes no komūnistu cietuma atbrīvotais bijušais Mohilevas archibīskaps Ed. de Ropp's, kuŗš, kā minēts, par savu vikāru Latvijā bija izvēlējies A. Springoviču. Lai iesnieguma izlemšanu vēl paātrinātu, pāvests steidzīgi aizsūtīja vizitācijā uz Rīgu savu nunciju Varšavā A. Ratti, kuŗš Rīgā uzturējās no 20. - 24. martam (1920) un nodeva pāvestam labvēlīgu atzinumu par apstākļiem Latvijā un par bīskapa kandidātu. Nuncija A. Ratti apmeklējums paātrināja arī citu jautājumu izlemšanu un ievadīja sarunas ar Latvijas valdību par konkordāta noslēgšanu. Marta mēnesī pāvests Benedikts XV izšķīrās par kanoniķa Antonija Springoviča kandidātūru un 1920. gada 22. aprīļa atklātā konsistoriālā sesijā (kardinālu sapulcē) viņu oficiāli pasludināja par Rīgas bīskapu, 1920. g. 9. jūnijā pāvests bija parakstījis arī bullu par Kurzemes un Zemgales pievienošanu Rīgas bīskapijai, un bīskaps A. Springovičs tika iecelts par šī akta izpildītāju. Maija mēnesī pāvesta kūrija izgatavoja oficiālus rakstus (bullas) par bīskapa iecelšanu un viņa minētām pilnvarām, un jūnija mēnesī J. Rancāna diplomātiskās misijas pirmais cēliens noslēdzās, un viņš ar bullām atgriezās Rīgā, lai ziņotu Latvijas pagaidu valdībai par veikto darbu Romā.

Jūlijā jaunais bīskaps uzņēmās diecēzes vadību. Par kūrijas pagaidu sēdekli bija izvēlēta Aglūna, kur 1920. g. 22. augustā notika viņa konsekrācija. No trim paredzētiem un aicinātiem bīskapiem, karą apstākļu dēļ, varēja ierasties tikai viens - Kaunas bīskaps Jāzeps Skvireckas, kurš arī izdarīja jaunā bīskapa konsekrāciju, asistējot diviem vecākiem priesteriem Fr. Trasunam un D. Jasinskam. Svinībās piedalījās valdības un armijas pārstāvji, Latgales un citu novadu katoļu garīdznieki un milzums ļaužu no tuvienes un tālienes. Tā kā pagaidu altāris bija ierīkots baznīcas ārpusē, ļaudis varēja ar lielu interesi un cieņu sekot garīgām ceremonijām. Svinību gadījumam piemērotu uzrunu pateica profesors J. Rancāns.

Pirmās un nākamās diplomātiskās misijas starplaikā sāka nokārtoties profesora un prāvesta Jāzepa Rancāna turpmākie pienākumi baznīcas darbā, tagad nu jau brīvajā dzimtenē un mierīgos apstākļos. Pēc pastāvīga latviešu bīskapa iecelšanas bija jāsāk nopietni baznīcas administrātīvo jautājumu kārtošana. Saskaņā ar baznīcas likumiem tika nodibināta katoļu baznīcas virsvalde jeb kūrija ar pagaidu sēdekli Aglūnā. Par pirmo kūrijas padomnieku un kancleru 1920. gada septembrī bīskaps iecēla profesoru J. Rancānu. Jaunajam kancleram un viņa palīgiem bija pilnas rokas darba: dekanātu un draudžu organizēšana, bīskapijas saimniecisku problēmu kārtošana, baznīcas dokumentu un archīvu apzināšana un inventūra. Rūpējoties par draudžu organizēšanu un ticīgo aprūpi, bīskapu un kūrijas kancleru sagaidīja cita nopietna problēma - garīdznieku trūkums. Revolūcija un karį bija situši lielu robu arī garīdznieku vidū. Paša J. Rancāna priekš pāris gadiem šeit pat Aglūnā sākto semināra organizēšanas darbu komūnistu iebrukums Latvijā pārtrauca pašā dīglī. Nu bija pienā-

cis laiks un iespējas garīgo semināru dibināt pašu valstī. 1920. gada 3. oktobrī jaunais Rīgas bīskaps svinīgi atklāja Katoļu Garīgo Semināru, kuŗam pagaidu telpas bija iekārtotas bijušajā Aglūnas klosterī. Par semināra rektoru iecēla prof. J. Rancānu, par inspektoru prof. A. Novicku, kā pirmie profesori un lektori vēl mināmi S. Žulpo, D. Jaudzems, B. A. Kublinskis, J. Leitāns, J. Miglinieks un vēlāk vēl citi. Studijas atsāka daži bijušie Pēterpils un Viļņas garīgo semināru audzēkņi un 18 iestājās pirmajā kursā, lai studētu filozofiju un teoloģiju un sagatavotos priesteŗa darbam savā dzimtenē. Kā rektoram, tā saimniecības vadītājam sākumā bija daudz visādu rūpju, bet līdz semināra pārcelšanai uz Rīgu lielākās grūtības bija jau pārvarētas.

Bez šiem nopietnajiem pienākumiem J. Rancāna lielā pieredze un zināšanas bija vajadzīgas vēl arī citur: viņam bija vēl reiz jāatgriežas diplomātiskā darbā. Jau pāvesta nuncija A. Ratti pirmās vizitācijas laikā Rīgā tika pārrunāts arī konkordāta projekts. Pēc Antonija Springoviča iecelšanas par bīskapu un pēc Jāzepa Rancāna atgriešanās no Romas sarunas ārlietu ministrijā par konkordāta noslēgšanu turpinājās. Priekšdarbi beidzot bija veikti, un valdība 1921. gada maija mēnesī sūtīja ārlietu ministra biedru profesoru Hermani Albātu un rektoru J. Rancānu uz Romu konkordāta noslēgšanai ar sv. Krēslu. Atceroties savas attiecības un sadarbību ar H. Albātu, bīskaps J. Rancāns viņu raksturo šādiem vārdiem: "Man bija gods un prieks pirmo reizi sastapt un iepazīties 1919. gada oktobrī brīvās Latvijas ārlietu ministrijā, kur viņš (H. Albāts) tanī laikā pildīja juridiskā padomnieka pienākumus. Un tūliņ starp mums nodibinājās sirsnīgas un draudzīgas attiecības... Viņš interesējās par valsts un baznīcas attiecībām, par jauno katoļu baznīcas kodeku, par Latvijas katoļu baznīcu un par paredzamā konkordāta no-

slēgšanu starp Latvijas valsti un Svēto Krēslu... Profesora H. Albāta padomi un labākie novēlējumi pavadīja manu ceļojumu uz Romu 1919. gada oktobrī, kur ierados kā Pagaidu valdības pārstāvis pie Sv. Krēsla. [52]

Ārlietu ministrijas pārstāvis H. Albāts un baznīcas lietu padomnieks J. Rancāns maija otrā pusē ieradās Romā un vairāk kā divu nedēļu intensīvās sesijās ar kardināli P. Gasparri un viņa padomniekiem beidzot izstrādāja konkordāta tekstu, kas bija sastādīts franču valodā un 1921. g. 16. jūnijā kard. P. Gasparri pāvesta kūrijas un H. Albāts un J. Rancāns Latvijas valdības pilnvarā parakstīja noslēguma protokolu, t.s. Acte Finale. Kārļa Ulmaņa 4. valdības krizes dēļ (1921. g. 19. jūn.) oficiāla konkordāta parakstīšana bija jāatliek.

Starplaikā Satversmes sapulcē Latgales deputāti Fr. Trasuns un citi bija ierosinājuši likumprojektu, lai Rīgas diecēzei nodotu bīskapa rezidences ēkas un nepieciešamās baznīcas, kuŗas pirmkārt bija celtas katoļu vajadzībām, bet vēlāk zviedru un krievu valdības bija tās atsavinājušas protestantu vai pareizticīgo vajadzībām. Lai konkordātu varētu noslēgt un to iedzīvināt, valdībai bija jārūpējas, lai katoļu baznīcas esenciālās vajadzības tiktu apmierinātas. Toreizējais min. prezidents un ārlietu ministrs Z. A. Meierovics, pēc dažu ārvalstu galvas pilsētu apmeklēšanas 1922. gada maija beigās ieradās Romā pāvesta kūrijā konkordāta parakstīšanai, un tā kā tajā bija jāizdara vēl daži grozījumi, tad atkal par padomnieku viņam līdzi devās arī rektors J. Rancāns. Konkordāta 22 pantus papildināja ar ministra Z. A. Meierovica deklarāciju, kas nodrošināja katoļu baznīcai Latvijā nepieciešamo atbalstu materiālā ziņā un palīdzēja iekārtot vajadzīgās telpas bīskapa rezidencei, archidiecēzes kūrijai, archibīskapa katedrālei un garīgam semināram Rīgā, [53] un to 30. maijā

parakstīja pāvesta kūrijas vārdā kardinālis Pietro Gasparri un Latvijas valdības vārdā Z. A. Meierovics.[54] Latvijas Satversmes sapulce 1922. gada 19. jūlijā konkordātu apstiprināja, un tas kā starptautisks līgums stājās spēkā ar ratifikācijas dokumentu apmaiņu 1922. gada 3. novembrī Romā, kur no Latvijas puses piedalījās ārlietu ministra biedrs prof. H. Albāts. Ar to noslēdzās arī J. Rancāna diplomātiskā misija, kuŗa ievērojamā kārtā palīdzēja nostabilizēt Latvijas valsts un katoļu baznīcas attiecības visā Latvijas pastāvēšanas laikā.

c) Semināra rektors, Latvijas Saeimas deputāts, bīskaps.

Iesākot savu darbu brīvajā Latvijā, J. Rancānam nu jau bija ievērojama prakse mācīšanas, audzināšanas un baznīcas darbā. Blakus tam, kā jau aizrādīts, viņš bija pietiekami rūdījies arī sabiedriski politiskā darba laukā. Būdams Latgales Pagaidu padomes un Tautas padomes resp. tās Ārlietu nodaļas loceklis, Jāz. Rancāns bija aktīvi piedalījies arī pie neatkarīgās Latvijas izcīnīšanas un izveidošanas. Kad 1920. gada sākumā notika Satversmes sapulces vēlēšanas, viņš bija tik aizņemts ar Rīgas kūrijas un garīgā semināra veidošanas darbiem, kā arī ar diplomātisko pienākumu veikšanu (vēlēšanu laikā viņš bija vēl Romā), ka viņam vēl neatlika laika un izdevības ieslēgties politiskā darbā un vēlēšanu cīņā. Toties no viņa Pēterpils darbības posma vecākiem kollēgām - garīdzniekiem Fr. Trasuns tika ievēlēts Satversmes sapulcē, kur viņš pārstāvēja Latgales kristīgos zemniekus un ar lieliem panākumiem aizstāvēja likumdošanas iestādē Latgales novada vajadzības. Satversmes sapulces darbība un lēmumi rādīja, ka daži pārējo novadu deputāti pārprata vai apzinīgi vilci-

nājās ar Latgales kongresa lēmumu iedzīvināšanu Latvijas likumos. Baznīcas vadība arī labi redzēja, ka katoļu baznīcas un reliģisku principu aizstāvēšanai likumdošanas iestādē bija vajadzīgi katoļu pārstāvji. Bīskaps morāliski atbalstīja Latgales Kristīgu zemnieku partiju un atļāva kandidēt uz Saeimu dažiem tautā labi pazīstamiem garīdzniekiem. Pirmajā Saeimā no Latg. Krist. Zemnieku partijas ievēlēja 7 deputātus, to vidū garīdzniekus Fr. Trasunu un J. Rancānu un no Zemgales apgabala B. Kublinsku.

Kā deputātam J. Rancānam atvērās jaunas iespējas strādāt savas tautas labā. Saeimas darbība izpaudās kā plenārsēdēs, tā komisijās. J. Rancānam sevišķi rūpēja izglītības līmeņa celšana, katoliskās jaunatnes audzināšana un arī konkordāta noteikumu īstenošana. Atbilstoši savai iepriekšējai praksei, zināšanām un interesēm J. Rancāns aktīvi darbojās ārlietu, izglītības, sociālās un citās komisijās. Kā Saeimas deputāts viņš tika ievēlēts arī Latvijas Kultūras Fonda padomē (dibināts 1920. g. 18. nov.), kuŗa sadalīja pabalstus latviešu kultūras un izglītības celšanai. J. Rancānu ievēlēja par deputātu arī visās trijās nākošajās Saeimās. Saeimas polītisko partiju atslēgas dēļ, bet vēl vairāk, ievērojot viņa gaišo personību un viņa akadēmisko, sabiedriski polītisko un administrātīvo pieredzi un erudīciju, viņš visās trijās saeimās tika ievēlēts Saeimas prezidijā par priekšsēža otro biedru. Ar to viņa funkcijas, viņa pienākumi un personīgais svars likumdošanas darbā paplašinājās un padziļinājās. Šai rakstu krājumā J. Rancāna kollēgas sirsnīgi raksturo viņu kā valsts vīru un likumdevēju, bet pilnīgāku viņa Saeimas darbības chronoloģiju un novērtējumu bez materiāliem, kas palikuši Latvijā, pašlaik būtu grūti sniegt.

Kā Saeimas deputātam J. Rancānam sesiju laikā

bija jādzīvo Rīgā. Arī daudzas baznīcas problēmas bija izkārtojamas tikai Rīgā. 1922. gadā bīskaps A. Springovičs iecēla J. Rancānu par savu vikāru un kā tādam viņam pienākumi vēl pavairojās. Saskaņā ar konkordātā paredzēto vienošanos pirmā Saeima ar sevišķu likumu piešķīra bīskapa katedrāles vajadzībām svētā Jēkaba baznīcu, bez tam sv. Marijas baznīcu ar senā cisterciešu klosteŗa telpām. Visi šie īpašumi prasīja pārbūvi un lielus remontus, pirms tur varētu novietot Rīgas bīskapa rezidenci un kūriju un baznīca varētu saukties par katedrāli. 1923. gadā kūrija ar valdības atbalstu iegādājās Altanovas ielā plašākas ēkas arī Garīgajam semināram un tās pārbūvēja klašu, kā arī kleriku un profesoru dzīvokļu vajadzībām.

Saskaņā ar baznīcas likumiem bīskapam par katru piecu gadu darbību jāsniedz pāvestam ziņojums, ja iespējams, personīgi ceļojot uz Romu. Arī Rīgas bīskapija bija jau gandrīz pieci gadi veca; daudz kas pa to laiku bija noticis, nodibinājusies un nostiprinājusies Latvijas valsts, Rīgas bīskapija bija nokārtojusi savas robežas un draudžu darbību, bija atvērts Garīgais seminārs, bija noslēgts konkordāts un Latvijas valdība savas deklarācijas robežās sniegusi Kūrijai palīdzību. Arī bīskaps A. Springovičs, konstatējis, ka tuvākā nākotnē būs iespējama semināra, bīskapa rezidences un kūrijas pārcelšana no Aglūnas uz Rīgu un līdz ar to darbības paplašināšana, 1923. gada pirmajā pusē devās uz Romu, tur uzkavējās divi nedēļas un vairākās audiencēs iesniedza pāvestam plašu ziņojumu par situāciju Rīgas bīskapijā un lūdza iecelt viņam palīgbīskapu. Pāvests Pijs XI bīskapa lūgumu ievēroja un ar 1923. gada 25. oktobŗa lēmumu Rīgas bīskapu Antoniju Springoviču paaugstināja par Rīgas archibīskapu, bet ar 29. oktobŗa lēmumu par Markapoles titulāro bīskapu iecēla prelātu Jāzepu Rancānu, nozīmējot

viņu par Rīgas archibīskapa palīgbīskapu (sufraganu). Izpildot pāvesta lēmumu, pāvesta nuncijs mons. Antonino Cechini jau 1924. gada 11. febr. svinīgi deklarēja senās Rīgas archibīskapijas atjaunošanu un pirmā Rīgas bīskapa Antonija Springoviča paaugstināšanu par archibīskapu un Jāzepa Rancāna iecelšanu par palīgbīskapu.

Kūriju pārcēla uz Rīgu, tāpat 1924. g. 12. martā uz Rīgu tika pārcelts J. Rancāna vadītajs Garīgais seminārs un nu varēja gatavoties archibīskapa ingresa svinībām un palīgbīskapa J. Rancāna konsekrācijai. Svinīgā ingresa un konsekrācijas [55] norisi īsumā attēlosim ar paša bīskapa vārdiem: "1924. gada 4. maijā, otrā svētdienā pēc Lieldienām Rīga piedzīvoja vēsturisku brīdi un lielu notikumu Baznīcas dzīvē... Svinībās piedalījās apustuliskais delegāts archibīsk. A. Cechīni (Zecchini), Mohilevas archibīskaps Ed. de Ropp's, Viļņas bīskaps Juris Matulevičs, Kauņas universitātes rektors prof. Fr. Bučys un citi ārzemju viesi. Svinībās sv. Jēkaba katedrālē piedalījās valdības pārstāvji, diplomātiskais korpuss, daudzi Saeimas deputāti, katoļu draudžu pārstāvji un organizāciju vadība...Kad svinīgā gājienā dalībnieki bija apstājušies pie lielā altāŗa, pāvesta pārstāvis archib. A. Cechīni klātesošos uzrunāja latīņu valodā, ko tūlīt pārtulkoja latviski: Rīgas bīskapu publiski pasludināja par archibīskapu un svinīgi tam nodeva pāvesta svētību sekmīga darba turpināšanai. Jaunais archibīskaps sirsnīgos vārdos pateicās Sv. Tēvam par tam dāvāto uzticību, Latvijas valdībai, Saeimai un visiem, kas bija pielikuši pūles un atbalstījuši šī vēsturiskā notikuma norisi, dodot apustuļa pēcteča svētību svinību dalībniekiem un visai latviešu tautai.

Tad sākās svinīgs pontifikālais dievkalpojums, ku-

ņu vadīja pats Svētā Tēva pārstāvis archibīskaps Cechīni. Šī dievkalpojuma laikā notika Rīgas palīgbīskapa Jāzepa Rancāna konsekrācija. Konsekrātors bija archibīskaps Antonino Cechīni, un tā asistenti - archibīskaps Eduards de Ropp's un (Viļņas) bīskaps Juris Matulevičs. Svinības turpinājās trīs stundas, un to noslēgumā procesijas dalībnieki, tāpat kā ienākot baznīcā, augstos viesus pavadīja uz archibīskapa rezidenci, kur notika svētku mielasts un pateikti daudzi apsveikumi, pateicības un vēlējumi. Visiem apsveicējiem sirsnīgi pateicās Rīgas archibīskaps Ant. Springovičs savā un sava palīgbīskapa vārdā." [56)]

Jāzeps Rancāns bīskapa amatā tika iecelts 37 gadu vecumā. Visi noteikumi viņa turpmākajam darbam un karjērai runāja par labu: viņa mūža labākie gadi, garīgā un fiziskā enerģija, solīdas humānitāro un sociālo problēmu zināšanas, kā arī prakse un pieredze tajos, plaukstošā valsts un augošā Latvijas katoļu archidiecēze un, par visām lietām, dzimtene Latgale, kur dzīvoja viņa piederīgie, kuŗa bija brīva, atmodināta jaunai nacionālai dzīvei un kuŗas garīgā, materiālā un sociālā līmeņa celšanai bija veltījami visi un visu spēki. Blakus profesora un deputāta darbam nu pievienojās viņa nopietnie kūrijas vikāra un palīgbīskapa pienākumi. Pēc intensīva darba Saeimā un Garīgajā seminārā, kuŗā viņš palika par rektoru un pastorālās teoloģijas profesoru arī pēc tā pārcelšanas uz Rīgu, brīvlaikos, sevišķi vasarā viņš izdarīja kanoniskās vizitācijas visu apgabalu katoļu draudzēs. Pirmā bīskapa J. Rancāna vizitācija notika 1924. g. agrā vasarā Latgalē (skat. J. Klīdzēja skaisto tēlojumu par viņa vizitāciju Sakstagolā), tad Zemgalē un Kurzemē. Savu kanonisko vizitāciju laikā viņš ir apmeklējis vai visas Latvijas katoļu draudzes, iepazinies ar garīdzniekiem

un tautu un izdalījis pāri par 160.000 ticīgajiem iestiprināšanas sakramentu, konsekrējis 11 atjaunotus un 12 jaunus dievnamus. Bez tam bīskaps J. Rancāns aktīvi piedalījies Latgales Kristīgu zemnieku partijas (1933.g. tika pārdēvēta par Kristīgu Zemnieku un Katoļu partiju) komitejas sēdēs un kongresos, daudzos kultūrāli sabiedriskos sarīkojumos, sevišķi Latgalē, iesvētījis daudzus organizāciju, valsts un pašvaldību namus un Latgales atbrīvošanas pieminekli (1939). Tā kā archibīskapa A. Springoviča veselība nebija stipra, viņa uzdevumā bīskaps J. Rancāns 1928., 1933. un 1938. gados apmeklēja pāvestu, lai sniegtu viņam baznīcas kanonos paredzētos ziņojumus par Rīgas archidiecēzes darbību un baznīcas stāvokli Latvijā. Palaikam bīsk. J. Rancāns gan kā Saeimas vicepriekšsēdis un parlamentārietis, gan kā Rīgas archidiecēzes reprezentants, piedalījās vairākos starptautiskos kongresos, piemēram, Interparlamentāriešu ūnijas kongresos Bernē un Ženēvā, Eucharistiskajā kongresā Telšos un citur. Kā ārlietu komisijas loceklis un baznīcas administrātors bīskaps J. Rancāns gan pats rīkojis, gan arī piedalījies ārvalstu sūtņu svinīgās pieņemšanās, gan draugu biedrību sarīkojumos. Kā noteiktam kristīgu principu aizstāvim, sevišķi polītiskā darbā, viņam bija domstarpības ar dažādu partiju vai organizāciju pārstāvjiem, bet cilvēciskā plāksnē viņam nebija ienaidnieku, viņš centās visus uzklausīt, saprast un pretešķības izlīdzināt. Savā laikā dažam labam viņa apmeklētājam viņš varēja likties formāls un atturīgs, bet tas tā šķita viņa stāža, protokola un laika iedalījuma dēļ, bet īstenībā no viņa izstaroja sapratēja cilvēka sirsnība un gatavība palīdzēt kā viņa padotajiem garīdzniekiem, tā arī katram tautietim.

Kā intermeco viņa cilvēciskās stājas, sirsnības un

tuvāku mīlestības piemēram minēšu bīskapa B. Sloskāna atstāstīto notikumu pēc pēdējā atbrīvošanas no boļševiku vergu nometnes Sibirijā: "1932. gada 17. novembrī mani iesēdināja ragavās un veda nezināmā virzienā. Pēc pusotra mēneša ilga brauciena es tiku atvests Krasnojarskā. No turienes tiku pārvests uz Maskavu, kur mani novietoja priekšzīmīgā kamerā ar visām ērtībām. Te veikls frizieris atdeva man atkal cilvēka izskatu, un skaists limuzīns mani aizvizināja uz PSRS augstākās tiesas pili. Tur es tiku ievests pie kāda čekista latvieša, kur drīz arī ieradās kāds eiropiski ģērbies, dziļi kultūrāla izskata kungs, kas man jautāja, vai es esmu bīskaps Sloskāns. Uz manu apstiprinošu atbildi viņš man paskaidroja krievu valodā: "Es esmu Dr. Alfrēds Bīlmanis, Latvijas sūtnis Maskavā. Rīt Jūs dosities uz Rīgu. Svētais Tēvs Jūs svētī. Viņa Ekscellence bīskaps Rancāns Jūs sveicina un gaida Jūs dzimtenē." Izprasījis čekista atļauju, Dr. Bīlmanis to pašu man atkārtoja latviešu valodā. Otrā dienā 3 čekistu pavadīts, es izbraucu no Maskavas. Pēc formalitāšu nokārtošanas Bigozovas stacijā, par kuŗām es te negribu runāt (bīsk. J. Rancāns pastāsta, ka sūtnis Dr. A. Bīlmanis bija pasniedzis bīskapam Sloskānam Lubļankas cietumā čekas aģenta klātienē 100 rubļu, bet robežstacijā cits čekists viņam tos nolaupīja), es beidzot nokļuvu Indrā. Te Ekscellence mani satika ar savu parasto humoru: "Kas zin, kā Jūsu Ekscellence tur tikāt konsekrēts pie boļševikiem par bīskapu. Es gribu tepat uz vietas Jūs konsekrēt par jaunu." Un Jūs paņēmāt no savas galvas violēto bīskapa cepurīti un uzlikāt to man, noņēmāt no krūtīm savu krustu un aplikāt to man, novilkāt savu gredzenu un uzmaucāt to man pirkstā. Un tad Jūs apskāvāt mani no visas sirds un no visa sava varenā spēka." [57]

Latvijas valsts saimnieciskā un garīgā augšupeja sekmēja arī Rīgas archidiecēzes normālu darbu un tālāku uzbūvi. Tā kā tās pārziņā ietilpa visu Latvijas novadu dekānāti resp. draudzes, tad lai atvieglotu to pārraudzību un garīgu lietu kārtošanu, radās nepieciešamība to sadalīt divi daļās. To juta archidiecēzes vadība, bet to labi redzēja arī pāvesta pastāvīgais nuncijs (kopš 1935. gada) archibīskaps Antonins Arata. Viņš bija piepalīdzīgs pie sarunām par konkordāta papildināšanu, kas dotu iespēju nodibināt jaunu diecēzi un semināram piešķirt augstskolas tiesības. Sarunu laikā pāvests Pijs XI, kas personīgi labi pazina katoļu baznīcas stāvokli Latvijā, ar 1937. gada 8. maija bullu nodibināja Liepājas bīskapiju, kuŗā ietilpa Kurzeme un Zemgale. Diplomātiskās sarunas par konkordāta grozījumiem noslēdzās ar vienošanos, ko 1938. gada 25. janvārī parakstīja Vatikāna valsts sekretārs kardinālis Eugenijs Pačelli (vēlākais Pāvests Pijs XII) un Latvijas ārlietu ministrs V. Munters. 1938. gada 29. aprīlī par pirmo Liepājas diecēzes bīskapu pāvests iecēla Ludzas dekānu Antoniju Urbšu (1879-1965). Apustuliskais nuncijs A. Arata konsekrēja A. Urbšu par bīskapu 1938. gada 29. jūnijā sv. Jēkaba katedrālē Rīgā, asistējot bīskapiem J. Rancānam un B. Sloskānam. Bīskaps J. Rancāns pateica svinībām piemērotu spredikli.

Līdz ar jaunās diecēzes nodibināšanu Rīgas archidiecēze tika paaugstināta par Rīgas mētropoli un archibīskaps A. Springovičs par Rīgas mētropolītu. Konkordāta papildinājumi kūrijai atļāva nodibināt teoloģijas fakultāti. Cīņa par akadēmiskā statūta piešķiršanu Garīgajam semināram bija ilgusi kādus desmit gadus. Jau 1928. gadā to pārdēvēja par Katoļu Teoloģijas augstskolu, bet toreizējās Latvijas izglītības politikas noteicējas iestādes resp. personas uzskatīja to par privātu mācības iestādi un Izglītības ministrijas cenza

komisija atteicās piešķirt katoļu garīdzniekiem - skolotājiem augstskolu beigušo tiesības. Bet neatkarīgi no šī fakta semināra resp. Kat. Teolog. augstskolā filozofijas, teoloģijas un valodu mācībām bija augsts akadēmisks standarts, un studiju gadu skaits tajā bija lielāks kā Latvijas universitātes 1920. gadā atvērtajā Ev.-Lut. teoloģijas fakultātē. Jau trīsdesmito gadu sākumā archidiecēzes kūrija rektora J. Rancāna ierosmē bija izstrādājusi katoļu teoloģijas plānu, to pieņēma arī valdība, bet šo likumprojektu Saeimas vairākums, pēc zināmu aprindu spiediena, 1931. gadā noraidīja. Pieņemtie konkordāta papildinājumi atļāva dibināt teoloģijas fakultāti, kam piekrita arī Kārļa Ulmaņa autoritārā valdība. Tās satversmes izstrādāšanai nodibināja komisiju, kuŗā starp citiem kā galvenie speciālisti darbojās rektors un bīskaps J. Rancāns un sūtnis pie Vatikāna prof. H. Albāts. Galīgos statūtus Romas kūrijas uzdevumā parakstīja archibīskaps A. Springovičs un toreizējais Latvijas universitātes rektors M. Prīmanis. Beidzot Katoļu Teoloģijas fakultāte ar 1938/39. māc. g. uzsāka darbību pie Latvijas universitātes. Pirmajā studiju gadā fakultātē tika pārskaitīti visi Katoļu Teoloģijas augstskolas studenti un pirmajā kursā tika katru gadu uzņemti jauni studenti. Par fakultātes dekānu kļuva profesors J. Rancāns. Šai amatā viņš palika divi gadus. Komūnistu okupācijas gadā fakultāte tika slēgta. Vācu okupācijas laikā pēc lielām cīņām fakultātes darbību izdevās atjaunot 1942. gadā, sākumā Aglūnā, vēlāk Rīgā, un par fakultātes dekānu 1942-1944. gados bija atkal bīsk. J. Rancāns.

No šiem nedaudzajiem faktiem redzam, ka bīsk. J. Rancāns bija garīdznieku sagatavošanas iestāžu vadītājs (arī dibinātājs) no to sākumiem līdz pat Latvijas brīvības iznīcināšanai un ir audzinājis un sagatavojis svētnieka darbam vai visus neatkarīgajā Latvijā

iesvētītos priesteŗus. Visi viņi savu rektoru vai dekānu atceras kā savu garīgo tēvu un īsta ceļa rādītāju, un laba daļa no tiem ir veltījuši nelaikim skaistus un dziļus cieņas un pateicības vārdus. Te citēšu tikai viena viņa bijušā studenta tēva Stanislava Gaideļa, S.J. savam audzinātājam veltītos vārdus: "Bīskaps J. Rancāns man allaž imponējis ne tikai ar savu stalto augumu, patīkamo sejas izteiksmi un līdzsvarotību visās kustībās, bet it īpaši ar savām izcilajām gara spējām un dotībām, kas viņa cēlajai personībai piešķīra sevišķu noblesi... Viņa augstā intelligence, ātrā orientēšanās spēja, loģiskā un skaidrā domāšana, optimistiskā pieeja lietām un problēmām, veselīgais, dzirkstošais humors un daudzas citas vērtīgas gara dotības veidoja viņu par visnotaļ apgarotu un daudzpusīgu personību. Manās acīs viņš allaž bija kā liesmojoša bāka, no kuŗas siltuma un gaismas katrs kaut ko mantoja." 58)

1934. gada 15. maijā ministru prezidents Kārlis Ulmanis ar saviem palīgiem pārtrauca tautas vēlētās Saeimas darbību un slēdza polītiskās partijas. Līdz ar to tika pārtraukts arī bīskapa J. Rancāna nozīmīgais darbs Saeimas prezidijā un Latgales Kristīgo Zemnieku partijā. Nelīdzēja jaunā režīma pārstāvju mājieni un aicinājumi archidiecēzei un bīskapam J. Rancānam akceptēt patvalīgās pārmaiņas, viņš palika uzticīgs Latvijas satversmei un tās demokratiskiem principiem. Bijušie "vadoņa" pārstāvji, kas paši locījušies visādos vējos, vēl šodien atzīst ar cieņu un apbrīnu bīsk. Jāzepa Rancāna nelokāmību un stingru nostāju morāliskos, juridiskos un nacionālos jautājumos t. s. autoritātīvā režīma laikā.

Bīskapam Rancānam varēja atņemt tautas doto mandātu, bet viņa mīlestību uz savu tautu un sakarus ar to neviens viņam nevarēja atņemt. Kā archibīskapa palīgs un bīskaps viņš vēl aktīvāk nodevās savas die-

cēzes draudžu vizitācijai, zinātniskam darbam un Katoļu Teoloģijas augstskolas resp. fakultātes izveidošanai, kā augšā jau minēts.

Par nožēlošanu bīsk. J. Rancāna svētīgais darbs savas tautas labā nevarēja turpināties ilgāk. Otrais pasaules karš izraisīja kolosālas pārmaiņas Eiropas tautu un valstu dzīvē. Krievu komūnistu iekaŗošanas un tautu pakundzēšanas politikas rezultātā sabruka arī Latvijas valsts, kad to okupēja komūnistu armija. Bīskapa pēdējā draudžu vizitēšana brīvajā Latvijā notika Latgales dziesmu svētku laikā 1940. gada jūnija vidū. Ar skaistajiem, bet traģisma pilnajiem 16. jūnija dziesmu svētkiem, kā daudzi no mums, tā arī bīskaps J. Rancāns atvadījās no Latvijas brīvības un neatkarības.1940. gada 17. jūnijā pāri Latvijai nolaidās ilgstoša nebrīvības nakts. Latvijas valsts politisko, sabiedrisko un garīgo dzīves vadību ar varu pārņēma Maskavas komūnistu barveži un viņu algotņi. Baznīca un reliģija kā dabisko tiesību, likumības, morāles un dzimtenes sargs bija arvien komūnisma lielākais ienaidnieks,tāpēc tā bija jāiznīcina kā pirmā. Drīz viņu rīcības sekas izbaudīja visa latviešu sabiedrība, bet, kā arvien, visasāk baznīca. To īsumā raksturosim ar paša bīskapa J. Rancāna vārdiem: "Katoļu Teoloģijas fakultāti (abas teolog. fakultātes, H. T.) slēdza 1940/41. akadēmiskā gada sākumā un konfiscēja tās bibliotēku...Baznīcas zemes un īpašumus, metriku grāmatas un archīvus komūnistu valdība konfiscēja. Draudžu gani spaidu kārtā tika padzīti no draudzēm piederošām mājām. Garīdzniekus apcietināja, spīdzināja, vajāja... Skolu programmā bija svītrotas ticības mācības un to vietā nāca bezdievības propaganda. Katoļu laikrakstu un grāmatu drukāšana un izdošana bija noliegta. Sākās tumšākie bezdievības reākcijas un ticīgo vajāšanas laiki, kādus katoliskā Latvija vēl nekad nebija redzējusi. 1940.

gada 23. decembrī plkst. 10 vakarā archibīskapa uzdevumā pie Iekšlietu komisāra ieradās bīskaps Rancāns un ar komisāru un čekas pārstāvjiem runāja par nebūšanām, kādas notika ticīgo garīgās dzīves traucēšanā, par garīdznieku izmešanu no draudzes mājām, arī par archibīskapa un bīskapa izmešanu no dzīvokļiem. Sarunas ilga vairāk kā divas stundas. Uz visiem jautājumiem komisārs solījās atbildēt vēlāk, bet palika atbildi parādā līdz šai dienai." 59) Ko varēja līdzēt šāda bīskapa J. Rancāna uzdrīkstēšanās pret komisāru, pret varmācīgo varu un pārspēku? Kā varēja gara titāns cīnīties pret knisli, kuŗam dzeloņi bija pilni ar nāvīgu indi? Daudziem bija jāpiesargās un jāslēpjas, arī bīskapam J. Rancānam, kamēr komisāri nākamā pavasarī vācu armijas priekšā bija spiesti atkāpties no Latvijas.

Sekoja trīs gadi vācu okupācijas režīma varā. Rīgas archidiecēzes vadība un draudžu gani varēja atgriezties pie saviem pienākumiem, bet attiecībā uz atsavinātiem īpašumiem un dzīvokļiem vācieši atstāja komūnistu okupācijas likumus. Nelīdzēja arī bīsk. J. Rancāna apmeklējums pie Latvijas apgabala ģenerālkomisāra Dr. Drechslera. Vācieši vilcinājās ar archidiecēzes tiesību pilnīgu atjaunošanu. Beidzot ar 1942. gadu atļāva darboties garīgam semināram resp. Teoloģijas fakultātei, bet materiālās un telpu grūtības palika visu okupācijas laiku. Par spīti visām grūtībām, baznīcas vadība un garīdznieki pildīja savus pienākumus pret ticīgajiem, bīskaps J. Rancāns vizitēja draudzes un turpināja rūpēties par jaunu garīdznieku sagatavošanu.

Latviešu intencijas un cerības par Latvijas valsts atjaunošanu nepiepildījās. Pastāvēja gan t. s. Latviešu pašpārvalde kā surrogāts bijušām ministrijām, bet tā darbojās stingrā vācu militāro un civīlo iestāžu pārraudzībā. Nekādi plašāki pasākumi, nedz lēmumi visas

valsts apmērā netika atļauti. Politiskā darbība bez tiešiem sakariem ar tautu nevarēja attīstīties. Bijušo politisko grupu pārstāvji varēja apspriesties un kaut ko plānot tikai slepeni. Kopš 1943. gada darbojās Latvijas Centrālā Padome nolūkā koncentrēt un saskaņot pretestības grupu darbību un iespējamiem līdzekļiem cīnīties par Latvijas atjaunošanu. Šīs organizācijas dibināšanā, tāpat tās komisijās piedalījās kā Latgales Kristīgo Zemnieku partijas un kā Saeimas prezidija pārstāvis bīsk. J. Rancāns. Viņa loma šīs padomes darbībā bija visai nozīmīga, sevišķi latviešu trimdas periodā Vācijā, par ko lasāms šī krājuma citos rakstos.

5. BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS VĀCIJĀ UN ASV

a) Vācijā (1944-1951)

1944. gada vasaras beigās sākās pastiprināta Latvijas iestāžu, fabriku un to darbinieku evakuācija uz Vāciju. Ar sarkanās armijas tuvošanos daļa latviešu, kam bija iespējams, devās uz Vāciju arī brīvprātīgi, bet daudzas oficiālās personas tika deportētas. 1944. g. 21. septembrī arī Latvijas visu konfesiju bīskapi saņēma Gestapo pavēli, ka piesardzības nolūkā tiem jāatstāj Rīga. 22. septembrī bīskapi J. Rancāns un B. Sloskāns Gestapo ierēdņa Goegingera pavadībā ieradās Liepājā, kur tiem atļāva apmesties bīskapa A. Urbša rezidencē. 9. oktobrī visi Latvijas bīskapi tika iesēdināti transporta kuģī "Mar del Plata", kurš nākamā dienā sasniedza Dancigu. Vispirms bīskapi kopā ar kādu bēgļu grupu aizvesti uz Lodzu un pēc pāris dienām uz transita nometni Schneidemihl'ē. Te katoļu bīskapiem atļāva sazināties ar vietējās katoļu draudzes prāvestu, kas

pieglāba nogurušos ceļiniekus. Viņš arī palīdzēja visiem trim bīskapiem un profesoram prelātam A. Novickam atrast pastāvīgu apmešanos Bavārijas kapucīnu klosteŗos. Bīskaps J. Rancāns jau oktobŗa beigās ieradās kapucīnu klosterī Burghausen'ā, kur sirsnīgo un gādīgo ordeņa tēvu vidū arī sagaidīja kaŗa beigas.

Šai mītnē Bīskaps pavadīja dažus mēnešus klusā apcerē, viņa papīri rāda, ka viņš sācis rakstīt dienas grāmatu (diemžēl vēlāk to nav turpinājis), te radušies arī viņa apcerējumi par archibīskapu A. Springoviču, bīskapu Meinardu un citi uzmetumi par Latvijas vēsturi.

Pēc kaŗa beigām un sabiedroto militārās pārvaldes nodibināšanās okupētajā Vācijā, rietumos izveidojās trīs zonas. Latviešu bēgļi bija nokļuvuši kā amerikāņu, tā arī angļu un franču militārās zonās. Pakāpeniski izveidojās latviešu bēgļu nometnes un to administrātīvā pārvalde. Bija jāizkārto arī visu konfesiju garīgās lietas, jānoorganizē draudzes, jāapzina mācītāji, baznīcas etc. Katoļiem šo iniciātīvu uzņēmās bīskaps J. Rancāns. Viņš apzināja uz Vāciju izceļojušos katoļu garīdzniekus, rūpējās par līdzekļu sagādi to sākuma iztikai un palīdzēja tos izvietot pa nometņu katoļu draudzēm. Bīskaps J. Rancāns joprojām skaitījās izcila baznīcas un politiskā persona, un kā tāds viņš uzsāka un turpināja veselus piecus gadus ļoti aktīvu darbību kā Latvijas bīskaps, valsts vīrs un diplomāts, aizstāvot Latvijas valsts tiesības, latviešu bēgļu un latviešu katoļu vajadzības un prasības Vācijā un Eiropas forumā. Par viņa darbību, sevišķi politisko un diplomātisko aktivitāti ir daudz kas pateikts šīs grāmatas citos rakstos. Sīkāka viņa darbības chronika un tās raksturojums šim autoram jāatliek uz citu, vēlāku laiku. Bīskapa J. Rancāna Vācijas un Ziemeļamerikas

dzīves posmi resp. viņa darbība ir vēl pētījama viņa atstātos materiālos, latviešu un ārzemju presē etc. Šeit īsumā atzīmēsim tikai dažus galvenos faktus no viņa apmeklējumiem un demaršiem, kam bija svarīga nozīme kā latviešu tautas, tā arī latviešu bēgļu dzīvē.

Atstātie raksti [60] liecina, ka bīskaps J. Rancāns ir cīnījies par vizītes izdabūšanu pie pāvesta un ziņojuma sastādīšanas latīņu valodā par Latvijas valsts, tautas un bēgļu likteni. 1946. gada 10. jūnija vizitē pie pāvesta Pija XII viņš iesniedza šo ziņojumu un lūdza viņa aizbildniecību un palīdzību savai tautai. Tāpat citu latviešu valsts vīru pavadībā Bīskaps ieradās 1946.g. Miera konferencē un 1948. g. Apvienoto Nāciju (U N O) pilnsapulcē, lai sekotu tās nostājai Baltijas valstu jautājumā un, kontaktējot dažādu valstu diplomātus, aizstāvētu Latvijas un latviešu tautas taisno lietu. Šajos un citos Bīskapa braucienos un apmeklējumos satikti vecie paziņas un iegūti jauni draugi Latvijas lietai, noturētas daudzas konferences, dotas intervijas un informācijas ārzemju presei, iesniegti memorandi. Bez Romas un Parīzes Bīskaps diplomātiskā misijā un latviešu bēgļu lietu kārtošanai apmeklēja arī Angliju, Beļģiju, Holandi, Šveici un citu zemju galvas pilsētas. Citā virzienā viņa darbību illustrēsim ar mons. Dr. K. Ruča vārdiem: "Attiecībā uz mūsu karavīru atbrīvošanu no gūsta, ir paradums steidzīgi sadalīt un sev pierakstīt nopelnus, kaut gan neviens nav ieskatījies angļu okupācijas Reinas galvenā štāba archīvos, nav redzējis un lasījis mūsu gūstekņu atbrīvošanas pavēli, kādu apsvērumu un demaršu dēļ tā dota. Par nelaiķa bīsk. Rancāna demaršiem un to sekām zināmi sekojoši fakti. Kad mūsu karaspēka gūstekņus (ap 13000) angļi pārveda uz Beļģiju un ieslodzīja aiz dzeloņdrātīm gūsta nometnē Zedelghemas purvainajā mežā, bīskaps J. Rancāns, tiklīdz tas bija iespējams, 1945. gada ziemā devās no

Burghauzenas uz angļu okupācijas Reinas armijas galveno štābu, kas bija Ziemeļvācijā... Ieradies Reinas armijas galvenā štābā, t. i., Montgomery štābā, bīskaps J. Rancāns vispirms satikās ar angļu armijas augstāko kapellānu ģenerāli Mauriciju Dauningu, S. J., kas Montgomery štābā pildīja angļu armijas katoļu bīskapa vietu. Ar šī lielā latviešu drauga palīdzību un starpniecību angļu armijas galvenajā štābā tika apgaismota mūsu karavīru patiesā seja un liktenis, lai panāktu mūsu karavīru atbrīvošanu no gūsta.

Drīz pēc bīsk. J. Rancāna demarša, 1946. g. janvāra vidū, Zedelghemas gūsta nometnē ieradās minētais kapellāns ģenerālis M. Daunings. Viņš nodeva Latviešu leģiona kapellānam K. Ručam bīskapa J. Rancāna sveicienus, svētību un priecīgu ziņu, ka beidzot Montgomery štābā esot viss tik tālu nokārtots, ka tuvākās dienās tikšot atbrīvoti teoloģijas studenti, un ka drīzi visi karavīri tikšot pārvesti atpakaļ uz Vāciju un atbrīvoti, kas patiešām arī notika." [61)]

Bēgļu nometnēm Vācijā bija tikai pagaidu raksturs. Bēgļu miljoni no dažādām karaļa un politisko pārmaiņu skartajām zemēm nevarēja ilgstoši palikt karaļa izpostītajā Vācijā. Daļa latviešu, sevišķi vieninieki ar 1947. gadu sāka izceļot darbā uz Angliju, pēc tam 1948. g. un vēlāk laba daļa latviešu devās uz Kanadu un Austrāliju, bet ar 1949. gadu arī uz Amerikas Savienotajām Valstīm. Arī aktīvākie politiskie un sabiedriskie darbinieki devās citiem līdzi tālākā emigrācijā. Bīskaps J. Rancāns turpināja savu politiski-sabiedrisko darbu, apmeklēja latviešu nometnes un katoļu draudžu kopas. 1946. gada pavasarī Bīskaps pārcēlās no Burghauzenas uz Bad Ditzenbachu, netālu no Eslingenas. No šejienes tad viņš devās apmeklēt savu ganāmo pulku visās trijās Vācijas rietumu zonās. Tas bija nopietns, atbildīgs un lielas piepūles darbs (par ko liecina ne ti-

kai paveiktais garīgais darbs, bet arī skaitļi, jo no 1946. līdz 1951. gada martam viņš kopā ar savu sekretāru (arī automašīnas šoferi) pr. Aleksandru Goldikovsku nobrauca apmēram 60,000 kilometru.

Bet viņa darbības apmēri sakarā ar tautiešu izceļošanu arvien vairāk sašaurinājās. No viņa amata brāļiem bīskaps B. Sloskāns kopš 1946. gada dzīvoja Luvenā Beļģijā, kur vadīja katoļu priesteŗu sagatavošanu, bīskaps A. Urbšs kopš 1949. gada marta dzīvoja Spānijā benediktiešu ordeņa klosterī Montserratā pie Barselonas. Nu pienāca laiks arī bīskapam J. Rancānam nokārtot savas turpmākās dzīves vietu un darbu.

b) Bīskaps J. Rancāns ASV.

Pirmajos Vācijas dzīves gados Bīskapam, saprotams, nebija ne jausmas, nedz plāna izceļošanai uz ASV. Bet vēlāk, lielākam vairumam tautiešu, arī latviešu katoļiem izceļojot uz ASV un Kanadu, arī viņam nobrieda doma atrasties viņu vidū un turpināt savu darbu viņu garīgai aprūpei. Drīz nāca arī labvēlīgs piedāvājums. Šos izceļošanas iemeslus un galīgu izšķiršanos vislabāk raksturosim ar viņa paša vārdiem: " Pirmā doma par šo pārcelšanos uz Ameriku radās Romā, kad sniedzu ziņojumu pāvestam par latviešu tautas stāvokli trimdā un par jauniem kaŗa laika trimdinieku izvietošanas centriem visā pasaulē. Šeit radās doma, norādījums un vajadzīgā atļauja man braukt turp, kur izvietojas mūsu trimdas tautas vairākums. Par šādu stāvokli ziņoju arī mūsu kaŗa apstākļu bēgļu izvietošanas vadītājām personām. Tā negaidīti nāca aicinājums no Grand Rapidu bīskapa Mičigenas štatā, piesolot man apmešanās vietu un darbu savā bīskapijā. Nu tas jau ir piepildījies ar to brīdi, kad šeit ierados š. g. 21. martā (No Eiropas Bīskaps izlidoja 1951. g. 12. martā un Ņu-

jorkā ieradās 13. martā, kur viņu sagaidīja latviešu kat. draudzes prāvests prelāts Ed. Stukels ar draudzes pārstāvjiem). Te mani sagaidīja laipnais diecēzes virsgans bīskaps Hāzs (Fr. I. Haas) un mūsu tautiešu pulciņš ar prāvestu St. Matīsu." 62)

Drīz vien, blakus savam tiešajam darbam bīskaps J. Rancāns gadu pēc gada lielākos baznīcas svētkos un dažādās sanāksmēs un kongresos ieradās personīgi un ar svinīgiem dievkalpojumiem, ar savu klātieni, ar savu dzīvo latvisko vārdu stiprināja tautiešus ticībā, cerībā un savas tautas mīlestībā. Ar augstākās baznīcas vadības ieteikumu viņš ar politiku vairs oficiāli nenodarbojās, bet Amerikas latviešu sabiedrībai viņš joprojām simboliski palika Latvijas valsts augstākais pārstāvis, labais gans katoļiem, draugs un labvēlis visiem tautiešiem. No gada uz gadu viņš kopā ar pārējiem Latvijas katoļu bīskapiem Latvijas dibināšanas atceres gadījumā publicēja ganu rakstus, kuŗu autors lielāku tiesu bija bīskaps J. Rancāns un kuŗos ietvertas lielas reliģiskās un morāliskās vērtības, laba savas tautas vēstures un dzīves pazīšana un dziļš patriotisms.

Lielu morālisku gandarījumu un savas sūtības apziņu Bīskapam sagādāja divi notikumi viņa Amerikas dzīves gados. Pirmkārt, tā bija viņa 75 gadu dzimšanas dienas un 50 gadu garīdznieka darba jubileja. Šīs divkāršās jubilejas apsveicēju vidū bija politiski - sabiedriski darbinieki, garīdznieki, organizāciju pārstāvji, cienītāji un draugi. Ļoti daudz bija rakstveida apsveikumu no visām pasaules malām, ieskaitot arī pāvesta Jāņa 23. personīgu sveicienu. Tautieši gan ar savu klātieni, gan ar sveicieniem bija apliecinājuši viņam savu pieķeršanos un cieņu un ar dāsnu roku bija saziedojuši tuvu pie $4,000.00 dolaru kā personīgu dāvanu, bet jubilārs, būdams pieticīgs un nevēlēdamies ziedojumu paturēt sev, ar pateicību novēlēja un atdā-

vināja to paša ierosinātam Rīgas Mētropolijas Fondam, kam būtu jākļūst un jāizvēršas par centrālizētu institūtu dzimtenes baznīcas atbalstīšanai. Diemžēl no tā nekas nesanāca. Pagāja vairāki gadi, bet par fonda darbību nekas netika dzirdēts, atskaitot īsu ziņojumu katoļu žurnālā Dzimtenes Balss (1961. g. Nr. 9). Par to klusēja arī pats Bīskaps līdz savas nāves stundai.

Otrs svarīgs notikums Bīskapa pēdējā dzīves posmā bija piedalīšanās 1962-65. gados kopā ar pārējiem Latvijas kat. bīskapiem II Vatikāna koncilā. Personīgās sarunās un korespondencē ar mani viņš bija vienis prātis, ka baznīcas likumu un parašu liberālizācija nenesīs baznīcai labuma, bet visumā pēc koncila noslēguma viņš par tā darbību un rezultātiem atsaucās pozitīvi. Tas tāpēc, ka viņam imponēja piedalīšanās kā Latvijas baznīcas reprezentantam šai vēsturiskā notikumā, otrkārt, koncila laikā ar viņa aktīvitāti un līdzdalību varēja kaut ko veikt arī dzimtenes baznīcas labā. Par to lai liecina kāda cita rosīga baznīcas vīra vārdi: "Visās rūpēs un likteņa sitienos bīskapa J. Rancāna prāts un sirds bija pie savas tautas un baznīcas dzimtenē. Ar kādu saviļņojumu un pārliecību viņš rūpējās, lai II Vatikāna koncila laikā, 1964. gadā, izkārtotos bīskapa iecelšana un konsekrācija dzimtenes baznīcai. Viss nokārtojās vēlamā gaitā. Pāvests Pauls VI iecēla Rīgas ģenerālvikāru prelātu Jūliānu Vaivodu, kas bija ieradies koncilā, par bīskapu - Rīgas un Liepājas bīskapiju apustulisko administrātoru. Tad bīsk. Rancāns baudīja lielu gandarījumu un prieku, ka arī pats varēja personīgi piedalīties prel. J. Vaivoda iesvētīšanā par bīskapu - koncelebrēt iesvētīšanas sv. Missu, kas notika Romā, sv. Pēteŗa bazilikas kriptā - Čenstachovas Brīnumdarītājas Dievmātes kapellā." 63)

Pēdējie 2-3 gadi Bīskapam nebija viegli. Ar savu

stingro miesas būvi, ar lielo gribu un ticību dzīvot un darboties, viņš ļaundabīgās slimības simptomus pārvarēja, pildīja savu priesteŗa darbu, uzrakstīja presei pa rakstam, korespondēja, plānoja vēl ceļojumus, braši nosvinēja savu 80-to dzimšanas dienu kā Toronto, tā savās mājās.

Savā jubilejā viņš atkal domās aizstaigāja uz tālo mīļo zemi, savas atmiņas un ieceres veltīdams tautiešiem un jaunai paaudzei ar sekojošiem vārdiem: "Spilgtākā atmiņā man ir palikuši tie brīži, kad es stāvēju savas tautas vidū pie Dieva altāŗa Aglūnas svētnīcā, kur desmiti tūkstošu cilvēku dziļā dzīvā ticībā locīja ceļus visvarenā Dieva priekšā, piesauca savās lūgšanās Jaunavas Marijas Pestītāja Mātes aizbildību, palīdzību un svētību un ar aizrautību klausījās sludināto Dieva vārdu nemaldīgo patiesību un pēc tam atgriezušies mājās ikdienišķā dzīvē pildīja Kristus mīlestības bausli, gaišu darīja tautas dzīvi un nesa mieru un saticību mūsu mājās, ģimenes un sabiedriskā dzīvē. Domājot par latvietības saglabāšanu svešumā mums jāiet tas dziļais ticības un tikumības ceļš. Jaunatne lai piesavinās latviešu valodas dailskanību, lai iemācās dažas garīgās svētkiem piemērotas dziesmas un mūsu dailās tautas dainas, kuŗas dziedot un skandinot sanāksmēs un mājās uzturēs dzīvu tautas garu."[64])

Kā vienmēr, tā jo sevišķi pēdējos gados viņa ieceres un ilgas vijās ap dzimteni Latviju, bet Dievs bija lēmis citādi. Slimība viņu beidzot pārvarēja, un viņš šķīrās no šīs dzīves 1969. g. 2. decembrī. Šīs grāmatas citā vietā viņa ārsts Z. Zadvinskis cilvēcīgi tuvos vārdos attēlo viņa dzīves pēdējos brīžus.

Bīskapa pēdējā dzīves posma raksturojumu papildināšu ar mons. Dr. K. Ruča atvadu vārdiem, kuŗus viņš teicis pēc Bīskapa nāves: "Bīskaps J. Rancāns nerim-

tīgi apmeklēja bēgļu nometnes Vācijā un pēc emigrācijas - mūsu kolonijas, draudzes, kopas ASV un Kanadā. Nebija kongresa, sanāksmes, svētku, kur viņš nebūtu piedalījies. Ar saviem dievkalpojumiem, lūgšanām, mācībām un svētību viņš uzturēja tautiešos gara drosmi, ticību, uzticību un paklausību Dieva likumiem. Ar savu klātieni, gara dižciltību, iecietību un tēvišķo pieeju visur viņš veicināja sadarbību, ienesa svinīgumu un prestižu... Bīskapa rokas visur un vienmēr cēlās, lai svētītu visus, lai noglāstot uzmundrinātu nospiestos un noskumušos... Bīskaps J. Rancāns gāja grūto trimdas ceļu kopā ar mums pa priekšu. Viņā mēs skatījām mūsu pašu upuŗus, dzīves cīņas, ilgas un cerības." [65]

Nebrīvajā Latgales sētā dzimis un audzis, pēc tam brīvību izcīnījis un baudījis, bet pasaules ļaunās varas dēļ to atkal zaudējis, bīskaps J. Rancāns līdz pēdējam elpas vilcienam cīnījies par tās atgūšanu un ticībā tai arī aizgājis no šīs dzīves. Viņa nav vairs mūsu vidū, bet viņa dzīves piemērs paliek. Bīskaps J. Rancāns bija liels cilvēks, liels kristietis un liels latvietis, tāpēc viņš ir un būs liels paraugs kā tagadnei, tā nākotnei.

6. BĪSKAPS J. RANCĀNS ZINĀTNIEKS UN PUBLICISTS

J. Rancāns saskaņā ar viņa izglītību, garīgām interesēm un praktisko darbību savā laikā tika izcelts, ievēlēts, pagodināts vai aicināts dažādos amatos. Šo plašo vērienu atspoguļo arī viņa raksti un publikācijas.

Jaunībā pēc akadēmijas beigšanas viņš uzsāka savu karjēru kā skolotājs un profesors Pēterpilī. Teoloģijas profesora amatā viņš darbojās arī visu brīvās

Latvijas periodu, un šī amata titulu viņš godam reprezentēja arī trimdas laikā.

J. Rancāna zinātniskais grads, ko viņam 1912. gadā piešķīra Romas Katoļu Garīgā Akademija (paša J. R. lietots nosaukums) ir Magister Theologiae. Ar studiju un maģistra darbu izstrādāšanu (kuŗi minēti agrāk) sākās viņa zinātniskais darbs teoloģijā un baznīcas vēsturē. Pats pirmais viņa iespiestais raksts poļu valodā ir viņa studiju darbs Liber Miraculorum Sancti Bernardi (1911). No nopietnākiem pētījumiem jāatzīmē viņa apcerējums Duae Relationes Episcoporum Livoniae ad Sanctam Sedem: Christophori Szembek, 1715 anno et episcopi Dominici Puzynae 1749 anno", kuŗš iespiests Acta Universitatis Latviensis (Latvijas Universitātes Raksti) 1939/40. mācības gadā. Grāmatas formā ir iznākuši sekojoši J. Rancāna sacerējumi: liturģisku rakstu tulkojumi "Klusās nedēļas dievkalpojumi un Kristus ciešanu rītāji" (1952), "Goreigo spāka olūts" (1946. g.), "Svāto Jezupa dzeive" (1947) un jaunā izdevumā vidus dialektā "Svētā Jāzepa dzīve" (1949). Pie baznīcas vēstures darbiem pieskaitāms viņa raksts "Latvijas katoļu baznīca 1940. gadā" (Dzeive Nr. 10-11, 1943). Rokrakstā (kā jau minēts) palicis apcerējums par archibīskapu A. Springoviču un senās Livonijas bīskapu Meinardu.

Bīskaps J. Rancāns bija ļoti aktīvs arī kā periodisku izdevumu līdzstrādnieks. Viņš ir publicējis simtiem garāku vai īsāku rakstu (daži ar pētniecisku raksturu) avīzēs un žurnālos latgaļu un vidus dialektos. Viņš uzsāka publicēties jau 1908. gadā, ievietodams reliģiska un morāliska satura rakstus Drywas nodaļā Ticība un Dzeive. Latvijas laikā viņš ievietoja daudz rakstu un apcerējumu Latgolas Vordā, Ausekļa kalendārā, prof. A. Novicka vadītā žurnālā Ticeiba un Dzeive, Latgolas Bolsā u. c. Trimdas gados viņš turpināja publi-

cēt rakstus par reliģiskiem, kultūrāli sabiedriskiem, biografiskiem un baznīcas jautājumiem Dzeivē, Dzimtenes Balsī, Katoļu kalendāros u. c. Izlases veidā sakopoti un izdoti grāmatā, tie sniegtu spilgtu liecību par viņa dziļo latvisko apziņu un patriotismu.

Kopš jaunības viņš publicēja savus rakstus abos dialektos, un nav pamata dažu cilvēku izteiktām domām, pat pārmetumiem, ka viņš, sevišķi mūža otrā pusē, būtu no Latgaļu dialekta novērsies un centies kā baznīcā, tā dzīvē uzsvērt tikai vidus dialekta lietošanu.

Vidus dialekta resp. rakstu valodas lietošana runās un rakstos izritēja no viņa darba amatiem un latviešu dzīves situācijas. Viņš bija visas Latvijas bīskaps un valsts vīrs un pēdējos gados oficiāli likumīgais Latvijas valsts reprezentants. Bet reizē viņš bija arī īsts un karsts sava novada reprezentants un ar sava novada ļaudīm ar lielu patiku viņš korespondēja un sarunājās latgaļu dialektā. Pēdējos gados ar bīskapu J. Rancānu esmu bieži saticies un debatējis, bet mūsu sarunas pa lielākai daļai norisinājās mūsu mīļajā un daiļskanīgajā latgaļu mēlē. Kā teikts, J. Rancāns latviešu gara apcirkņus papildinājis, rakstot abos dialektos. Visu savu mūžu viņš kalpojis latviešu tautai un Latvijai bez novadu izšķirības, un kā tādu viņu vērtē visi latvieši, un kā latviešu novadu vienotāju un kā tautas vienības cīnītāju viņu vērtēs arī Latvijas vēsture.

PIEZĪMES

1. Prelāts J. Čamanis, V. E. Bīskapa Rancāna prīmicija. Dzimtenes Balss, 1961, Nr. 6, 10. lpp.

2. Jaunības gadu atmiņas par diviem Nautrēnu draudzes prāvestiem Dominīku Andrekusu un Andreju Kantinīku. Manuskripts, 1. lpp. Bīskapa J. Rancāna materiāli, Onufrija Rancāna archīvā. Turpmāk tiks lietots saīsināti: O. R. archīvs.

3. Turpat.

4. Prelāts Ed. Stukels, V. E. Bīskaps Jāzeps Rancāns. Svētdienas Ziņas, 1949., Nr. 18, 3-4. lpp.

5. 1970. gada 18. maija vēstule.

6. Intervija V. Zirnītim, 1966. g. 25. oktobrī. O. R. archīvs.

7. M. Bukšs, Franča Trasuna Fabulas, 2. izd. P/s. Latgaļu iz - ba, 1964., 16-17. lpp. Šo pašu problēmu minējis arī A. Rupainis romānā Tauta grib dzeivot. Latgaļu iz-ba, 1963.

8. Bīskaps Jāzeps Rancāns, Pirms 50 gadiem. Katoļu Kalend., 1960., 20. lpp. Dzimtenes Balss apgāds, Čikāgā.

9. Turpat, 21. lpp.

10. Prof. bīskaps Jāzeps Rancāns, Atmiņas par Romas Katoļu Akadēmiju Pēterpilī pirms 50 gadiem. Latviešu Akadēmiskās Ziņas, Nr. 13, 19-21. lpp.

11. Prel. J. Čamanis, turpat, 9. lpp.

12. Latv. Akad. Ziņas, turpat, 20. lpp. Skat. arī Katoļu Kalend., 1961., 25-26. lpp.

13. Prel. J. Čamanis, turpat, 10-12. lpp.

14. Turpat, 14. lpp.

15. Bīskaps Boleslavs Sloskāns, Manas satikšanās ar V. E. J. Rancānu. Svētdienas Ziņas, Nr. 18, 2. lpp.

16. Bīskaps Antonijs Urbšs, Vēstures kļūdu labošana. Katoļu Kalendārs, 1969., 34. lpp.

17. Bīsk. B. Sloskāns, turpat, 2. lpp.

18. Fr. Zepa rakstu par bīsk. J. Rancānu skat. šinī grāmatā.

19. 1970. gada janvāŗa vēstule.

20. Dekāns D. Mūrnieks, Dievam, baznīcai un tautai veltīts mūžs. Katoļu Kalendārs, 1956., 48. lpp.

21. Bīsk. B. Sloskāns, turpat, 2. lpp.

22. Turpat.

23. Bīskaps Jāzeps Rancāns, Pirmais pasaules kaŗš. Katoļu Kalendārs, 1962., 31. lpp.

24. Latvju Enciklopēdija, II, Stokholmā, 1950/51., 1235. lpp.

25. Ādolfs Klīve, Brīvā Latvija. Grāmatu Draugs, 1969., 173. un c. lpp. un Latvju Enciklopēdija I, 1950., 231. lpp.

26. Dr. N. Vīksniņš, Latvijas vēsture jaunā gaismā, 1968., 340. lpp.

27. Fēlikss Cielēns, Laikmetu maiņā I. Memento, Sweden, 1961., 393-404. lpp.

28. Skat. V. Seiļ, Latgolas likteni bēgļu laikmetā, 1934.

29. Kopija no 1917. g. 6-7. aprīļa sapulces protokola (manā personīgā archīvā).

30. Drāmatisku kongresa norises aprakstu "Atmiņas par Latgales

kongresu" ir sniedzis toreizējs Latgaliešu Strēlnieku sekcijas priekšnieks virsnieks Jānis Rubulis, Dzimtenes Balss, 1952. g. Nr. 5, 9-12. lpp.

31. Bīskaps Jāzeps Rancāns, Latgales kongresa atcerei. Dzimtenes Balss, 1952., Nr. 5, 6-7. lpp.

32. J. Rubulis, turpat, 11. lpp.

33. Bīsk. J. Rancāns, turpat, 7. lpp.

34. Pārdrukāti žurnālā Sējējs, 1936. gada 6. numurā un arī S. Škutāna, M.I.C. rakstā Rēzeknes kongress, krājumā Acta Latgalica, 1968., 38-39. lpp.

35. Jāzeps Rancāns, Latgales 1917. gada kongress. Archīvs, VIII, 1968., 9-10. lpp.

36. Tā ziņo Ed. Stukels, bīsk. B. Sloskāns, D. Mūrnieks u. c. Pats Bīskaps intervijā V. Zirnītim saka par "Vice-Dekānu", O.R. archīvs.

37. Latvju Enciklopēdija II, 1324. lpp.

38. J. Seskis, Latvijas valsts izcelšanās, 2. izd. Pilskalns, 1961., 132. lpp.

39. A. Rupainis ir minējis šo problēmu romānā Tauta grib dzeivot, 1963. g.

40. Bīsk. J. Rancāns, Rīgas mētropole senos laikos un tagad. Katoļu Kalendārs, 1958., 16. lpp.

41. Bīskaps Jāzeps Rancāns, Dievam un tautai veltīts mūžs. Piemiņas raksts, veltīts V. E. Rīgas archibīskapam - mētropolītam Antonijam Springovičam, Dr. Theol. h. c., sakarā ar viņa bīskapa konsekrācijas 25 gadu atceri (manuskriptā), 1945. g. 25. aug., 7. lpp.

42. Bīsk. B. Sloskāns, turpat, 2. lpp.

43. O. R. archīvs, turpat.

44. Msgr. J. Velkme, Svētais Krēsls un latvju tauta. Dzimt. Balss, 1955., Nr. 2, 59. lpp. Ar nožēlu jākonstatē, ka J. Velkmes (šī izcilā baznīcas un tautas darbinieka, bagātīgu faktu zinātāja) raksti Dz. Balsī un citur nav rediģēti kritiski.

45. Dievam un tautai... 9. lpp.

46. O. R. archīvs, turpat.

47. Sīkāk par to skat. Edgars Andersons, Latvijas vēsture, 1914 - 1920., Daugava, 1967., 506-547. lpp.

48. Bīskaps J. Rancāns, Dekāna P. Dzeņa piemiņai. Dzimten. Balss, 1960., Nr. 3, 5-6. lpp.

49. Tēva St. Kučinska, S. J. vēstule no 1970. g. 22. maija.

50. Bīskaps Jāzeps Rancāns, Konkordāts. Katoļu Kal. 1963., 22. lpp.

51. Dzimtenes Balss, 1955., Nr. 2., 60. lpp.

52. Bīskaps prof. J. Rancāns, Manas atmiņas par profesoru Hermani Albātu. Universitas, 1956., Nr. 3, 25. lpp.

53. Bīsk. J. Rancāns, Konkordāts, 23. lpp.

54. Oficiāli dokumenti par Rīgas bīskapu iecelšanu, tāpat konkordāta teksts (franču valodā) ar Z. A. Meierovica deklarāciju atrodami Vatikāna oficiālajā izdevumā Annuaire Pontifical Catholique. Konkordāta pilnīgs teksts lasāms Acta Apostolicae Sedis, Annus XIV, vol. XIV, 15. nov. 1922. num. 16, ar titulu "Concordat entre le St. Siege et le gouvernement de Lettonie".

55. 1924. g. 4. maija svinību norises un J. Rancāna konsekrācijas programma iespiesta Dzimtenes Balss 1964. g. 6. numurā. Šai programmā iestarpināti arī archibīskapa un bīskapa apstiprināšanas akti.

56. Dievam un tautai..., 23-24. lpp.

57. Bīsk. B. Sloskāns, turpat, 2. lpp.

58. S. Gaidelis, S. J., Atmiņas par bīskapu, kas mani ordinēja. Bīskapa J. Rancāna Fonda Rakstu krājums 2, 1972., 16. lpp.

59. Dievam un tautai..., 37. lpp.

60. O. R. archīvs.

61. Mons. Dr. K. Ručs, Bīskapa Jāzepa Rancāna piemiņai. Gaisma, 1970., Nr. 1, 9-10. lpp.

62. Bīskaps J. Rancāns, Mans ceļojums uz Ameriku un pirmie iespaidi. Dzimtenes Balss, 1951., Nr. 6, 25. lpp.

63. Mons. Dr. K. Ručs, turpat, 10-11. lpp.

64. O. Rancāna archīvs.

65. Mons. Dr. K. Ručs, turpat, 10-11. lpp.

TAUTAS BALVA
BĪSKAPAM JĀZEPAM RANCĀNAM

Bruno Albāts

Pasaules Brīvo Latviešu Apvienībā ietilpstošās centrālās latviešu organizācijas - Amerikas Latviešu Apvienība Austrālijā, Latviešu Nacionālā Apvienība Kanadā un Latvijas Atjaunošanas Komitejas Eiropas Centrs 1963. gadā nodibijāja Tautas balvu, lai ar to, kā balvas Noteikumu 1. pants nosaka, apliecinātu cieņu un izteiktu brīvajā pasaulē dzīvojošo latviešu pateicību izciliem polītiskiem un citiem darbiniekiem, kas ar savu darbu un sniegumiem palīdzējuši izprast cittautiešiem latviešu tautas brīvības centienus, cēluši godā un populārizējuši latviešu vārdu, stiprinājuši latvisko apziņu un neatlaidību cīņā par brīvības un valsts neatkarības atgūšanu. PBLA Tautas balva $1,000.- apmērā līdz ar apbalvošanas diplomu pasniedzama apbalvotajam Latvijas neatkarības pasludināšanas dienas atceres svinīgajā aktā.

1966. gadā bija vienbalsīgs Pasaules Brīvo Latviešu Apvienībā ietilpstošo latviešu centrālo organizāciju un PBLA valdes lēmums par Tautas balvas piešķiršanu profesoram bīskapam Jāzepam Rancānam.

Balvas piešķiršanas ierosinājumā bija teikts: "Šī gada Tautas balva piešķiŗama ievērojamam latviešu valsts vīram, sabiedriskam darbiniekam un tautas vienības sargātājam profesoram bīskapam Jāzepam Rancānam sakarā ar viņa 80 mūža gadiem. Bīskaps J. Rancāns, blakus izcilam garīdznieka darbam, visu savu gaŗo un raženo mūžu ir nesavtīgi veltījis latviešu tautas garīgās un materiālās labklājības rosināšanai, tautas

tiesību un starptautiskā stāvokļa nostiprināšanai, bet visvairāk latviešu vienošanai ap brīvās un neatkarīgās Latvijas valsts ideju. Laika tecējumā ir gājuši garām attiecīgi neuzsvērti, pat nepamanīti bīskapa J. Rancāna neatlaidīgie centieni un ievērojami nopelni Latvijas valsti dibinot, to veidojot un nostiprinot kā nacionāli, tā starptautiski. Arī tagad vēl trimdā sirmais tautas darbinieks nepalaiž garām nevienu izdevību, lai iepazīstinātu brīvo pasauli ar latviešu tautai nodarītām pārestībām un lūgtu palīdzību Latvijas brīvības atgūšanai. Bīskapa parastais aicinājums citu brīvās pasaules tautu sanāksmēs, kur nereti viņš ir izcils goda viesis, ir: "Pray for Latvia" (Lūdzieties par Latviju!), ar to ne reti tiek izraisīta dziļa interese par cietēju latviešu tautu.

Sirmais valstsvīrs bīskaps Rancāns piešķirto balvu saņemt bija aicināts no savas dzīves vietas Grand Rapidos, Mičigenas valstī uz ASV galvas pilsētu Vašingtonu, kur 1966. gada 18. novembrī neatkarīgās Latvijas sūtniecībā laureātam balvu svinīgā ceremonijā pasniedza toreizējais Apvienības pr-dis prof. P. Lejiņš, Latvijas sūtnim Dr. A. Spekkem un daudziem 18. novembŗa atceres svinību ı dalībniekiem sūtniecībā klāt esot. Pirms svinībām sūtniecībā minētā dienā bīskaps Rancāns Vašingtonas Katoļu katedrālē noturēja Latvijas dienas atcerei svinīgu dievkalpojumu, kuŗā bija klāt daudz baltiešu.

Latviešu organizāciju visā brīvajā pasaulē rīkotos 18. novembŗa atceres svinīgos aktos nolasīja paziņojumu par Tautas balvas piešķiršanu bīskapam Rancānam. Tautieši visur sumināja savu izcilo valsts vīru, audzinātāju un garīdznieku.

Bīskaps Rancāns dzīvi sekoja un savu iespēju robežās visādi atbalstīja latviešu centrālo organizāciju nacionāli politisko un kultūras darbu un centienus. Bīs-

kaps piedalījās 1953. gadā Amerikas Latviešu Apvienības Kongresā Grand Rapidos. Vienmēr dzīvi atsaucās gan PBLA, gan ALA darbam un centieniem atgūt brīvību un neatkarību Latvijas valstij un latviešu tautai. Bez konfesiju un partiju izšķirības bīskaps Rancāns līdz sava bagātā mūža galam palika visu latviešu iemīļots un augsti cienīts valsts vīrs.

BĪSKAPA JĀZEPA RANCĀNA SLIMĪBAS GAITA

Zigfrīds Zadvinskis

Radītājs bija apdāvinājis bīskapu Jāzepu Rancānu ne tikai ar dižu augumu, bet arī ar labu veselību. Viņš savā garajā mūžā nebija bijis ne vienu reizi nopietni slims līdz viņa liktenīgai slimībai mūža beidzamajos gados. Locekļu reimatisms sākās piecdesmitajos gados, bet tas nopietni neierobežoja viņa kustību. Pirmās zāles, ko viņš savā dzīvē lietoja, bija pret reimatismu. Šad tad viņš žēlojās, ka grūtāk nomesties ceļos altāŗa priekšā, citreiz gadījās grūtības ar gredzena uzmaukšanu pirkstu deformācijas dēļ. Dzīves pēdējos mēnešos, pēc 1969. gada jūlija slimības, viņš izvairījās celebrēt sv. Missu, baidīdamies, ka svētais sakraments neizkrīt no rokām; bet tas nebija tik daudz reimatisma kā vispārējā vājuma dēļ.

Viņa liktenīgā Hodžkina slimība - vēža paveids, saukts arī par limfu dziedzeŗu vēzi, sākās pamazām 1960/1961. gada ziemā, kad limfu dziedzeŗi kakla kreisajā pusē pamazām kļuva lielāki un lielāki.

Sākot ar 1959. gadu Bīskaps bija pastāvīgs mūsu mājas ciemiņš, katru trešdienu viņš ieradās uz pēcpusdienas tēju. Vienā no šiem vakariem viņš man jautāja, vai šī dziedzeŗu palielināšanās varētu būt bīstama? Tajā laikā Bīskaps gāja uz rēgulārām medicīniskām pārbaudēm pie Dr. Leo Moleska (Amerikas polis), kas bija Bīskapa oficiālais ārsts lielāko trimdas laiku Amerikā. Es biju viņa "neoficiālais padomnieks", izpalīdzot zāļu sagādē un pārrunājot veselības stāvokli vispāri.

Kad Bīskaps kļuva kritiski slims, 1969. gada jūlija sākumā nelaimīgā kārtā saslima arī Dr. Leo Moleskis. Tā no šī brīža līdz pat Bīskapa nāves stundai pēc Dr. L. Moleska lūguma un ar paša slimnieka piekrišanu es kļuvu par Bīskapa oficiālo ārstu.

Dr. L. Moleskis, būdams pats poļu izcelsmes, labi izprata mūsu (latviešu) stāvokli, arī politiski viņš labi sapratās ar Bīskapu, un bija viņam tuvs kā cilvēks.

Pārrunājot slimību, es ieteicu Bīskapam (1961.g.) piezvanīt Dr. L. Moleskam un izdarīt medicīnisku izmeklēšanu, ieskaitot paša dziedzeŗa izmeklēšanu zem mikroskopa (biopsy). Tajā laikā viņš jutās ļoti labi, nebija nekādu citu slimības pazīmju. 1961. gada marta mēnesī Bīskapu ievietoja St. Mary's slimnīcā (Grand Rapidos). Patalogi, analizējot limfu dziedzeri, domāja, ka tas ir ļaundabīga vēža metastāze (anaplastic carcinoma), ar pašu vēzi kaut kur citur ķermenī. Sekoja pamatīga visu organu izmeklēšana, bet vēzi nekur neatrada. Palielinātos kakla limfu dziedzeŗus apstaroja ar rentgena stariem un slimnieku sūtīja mājās. Dr. L. Moleskis pateica Bīskapam diagnozi un, apmēram, prognozi, kas, protams, nebija laba. Tas viņam bija liels trieciens. Viņš jutās labi un ļoti gribēja dzīvot, nevarēja iedomāties, ka nāve bija jau tik tuvu. Bīskaps katrreiz runāja par atgriešanos un mūžīgo mieru Latvijas zemē. Viņš kļuva ļoti mazrunīgs, noskumis, un Sv. Annas Karmelītu māsas zvanīja man un lūdza, lai es braucot pie Bīskapa parunāties, viņu uzmundrināt. Pēc pāris nedēļām Bīskapa depresija pārgāja, un viņa mūžīgais optimisms un dzīves prieks atgriezās.

Mēs visi, kas bijām Bīskapam tuvi, bijām ļoti apbēdināti, jo statistika rādīja, ka cilvēki ar nediferencētu vēzi nedzīvo ilgāk par vienu gadu. Taču patalogi bija kļūdījušies. Gadu vēlāk Bīskapam sāka palie-

linātiesˌ limfu dziedzeris kakla otrā pusē. Šoreiz patalogi pareizi noteica diagnozi, un proti, tā bija Hodžkina slimība, kas zem mikroskopa izskatās ļoti līdzīga nediferencētam vēzim - tā abas slimības viegli var sajaukt. Hodžkina slimība ir limfu dziedzeŗu vēzis, bet ar daudz labāku prognozi. Tā mēs daudz vieglāk uzelpojām un teicām Bīskapam, ka nemaz tik ļauni nav. Bīskaps visiem stāstīja, ka ārsti solot viņam 100 gadu ilgu mūžu, tikai negribot izrakstīt attiecīgu apliecību.

Dziedzeŗus atkal apstaroja ar rentgenu, un slimība lika mieru Bīskapam līdz 1967. gadam, kad atkal sāka palielināties limfu dziedzeŗi kaklā un padusēs, ko apstaroja un vēlāk sāka lietot ķīmisku preparātu (chlorambus'i), kas ir populārs pret šī tipa ļaundabīgiem audzējiem. Stāvoklis palika stabils līdz 1968 - 69. gada Ziemassvētkiem, kad sāka strauji palielināties labās paduses limfu dziedzeŗi, kas nosprostoja pa daļai asins cirkulāciju labajā rokā. Radās samērā liela pampšana; atkal viņš saņēma rentgena apstarošanu, bet šoreiz ar ne tik labām sekmēm, rokas pampšana gan pazuda, bet limfu dziedzeŗi stipri palielinājās, sevišķi kakla kreisajā pusē. Bīskapa vispārējais veselības stāvoklis strauji pasliktinājās, viņš sāka strauji zaudēt svaru, kļuva stipri vājāks, bet viņa gars palika samērā možs.

Maija mēnesī sarīkojām Bīskapam atceres jubileju (4. maijā), kuŗa tad arī bija pēdējā. Jūnija beigās (1969. g.) Pēteŗdienā Bīskaps piedalījās Grand Rapidu katoļu draudzes izbraukumā - Mežvidos. Viņš samērā labi jutās - ieēda un iedzēra glāzīti, piemetinot, "izdzersim, nav lobōku cylvāku kai mes". Bet jau nākošā trešdienā, ciemojoties mūsu mājās, Bīskaps vairs nejutās tik labi, drusku ieēda, tikpat kā nedzēra. Nākošās svētdienas naktī no 6. uz 7. jūliju viņam uznāca stipras vēdera sāpes. Ar lielām grūtībām viņš notu-

rēja pirmdienas rīta dievkalpojumu. Tā bija Bīskapa pēdējā sv. Missa. Ironiski, ka ar šo dienu viņš oficiāli aizgāja pensijā un piekrita, ka turpmāk viņš dzīvos pie Karmelītu māsām kā viesis. Šī sv. Missa bija pēdējā, kuŗa viņam bija jānotur, un to viņš arī izpildīja. Māsas mani izsauca pie Bīskapa. Bīskaps sūdzējās par lielām vēdera sāpēm - ievietojām slimnīcā. Konstatējām zarnu vai māgas plīsumu ar "brīvu gaisu" vēdera dobumā, ko parasti pie zarnu vai māgas plīsuma redz. Viņa vispārējais stāvoklis palika stabils, pulss un asinsspiediens normāls. Ar speciālu metodi noskaidrojām, ka plīsums (klīniskās pazīmes norādīja, ka tas bija kuņģa plīsums) ir pats no sevis nosproştojies cieti.

Dažas nedēļas pirms Bīskaps sāka lietot jaunas zāles pret Hodžkina slimību (parasti šīs zāles nokauj baltos asins ķermenīšus); šādā situācijā operācija ir bīstama, slimnieks var nomirt no infekcijas operācijas laikā, vai arī brūce varētu vienkārši nedzīt. Tā mēs ar pieaicināto chirurgu Dr. J. Logie izšķīrāmies neoperēt, bet ārstēt kuņģa brūces plīsumu konservātīvi - ar pastāvīgu māgas sulas iztukšošanu ar speciālas šļaukas un pumpja palīdzību, ar antibiotiskām vielām un cukura šķidrumiem vēnās. Vēdera plēves iekaisums, kas šādā situācijā radās, atstāja iespaidu uz vispārējo stāvokli, ko komplicēja akūts sirds muskuļu vājums. Otrā un trešajā slimības dienā viņš nezināja, kas notiek, kādam cilvēkam pastāvīgi vajadzēja būt pie viņa klāt, jo Bīskaps kļuva stipri nemierīgs, gribēja celties augšā. Pēc pāris dienām ar zāļu palīdzību nāca stipra uzlabošanās, prāts noskaidrojās, un tas palika skaidrs līdz pat viņa dzīves pēdējai stundai.

Pēc stāvokļa uzlabošanās kuņģa rentgena uzņēmums tiešām rādīja kuņģa brūci, kas pamazām sadzija. Pēc pāris nedēļām viņš aizgāja atpakaļ uz sv. An-

nas māju, tagad gan jau kā pensionārs. Savu spēku Bīskaps nekad vairs neatguva. Glāzīte konjaka, ko viņš šad tad ar draugiem mēdza iztukšot, tagad bija noliegta, tāpat bija noteikta stingra diēta māgas jēluma dēļ. Taču viņš varēja staigāt bez palīdzības. Septembŗa vidū sākās strauja slimības pasliktināšanās, kakla dziedzeŗi auga lielāki, sāka spiest uz balss saitēm viņš zaudēja balsi. Sākumā bija tikai aizsmakums, vēlāk varēja runāt tikai čukstot, un viņam bija grūtības pie barības norīšanas. Septembŗa beigās un oktobŗa sākumā viņš pavadīja daudzas dienas atkal slimnīcā. Sākām atkal zāles pret Hodžkina slimību. Stāvoklis nedaudz uzlabojās, bet tagad, acīm redzot, vēdera limfu dziedzeŗi sāka strauji palielināties, sākās vēdera sāpes, viņa apetīts galīgi pazuda, sākās vemšana, svars gāja uz leju, tāpat spēks sāka zust, varēja iet tikai ar spieķa vai citas personas palīdzību. Novembŗa vidū radās liels šķidruma izplūdums vēdera dobumā. Bīskapu atkal ievietoja slimnīcā, šoreiz pēdējo reizi. Šķidrumu vēdera dobumā noņēmām. Viņš varēja brīvāk elpot. Bet radās jauna komplikācija - plaušu karsonis. Sākām dot lielas devas kortizona, kas pie šīs slimības bieži palīdz, bet mūsu slimniekam nekas vairs nepalīdzēja. Pamazām radās grūtības pie barības norīšanas, palielināto kakla dziedzeŗu dēļ barība nereti aizgāja gaisa rīklē, kas izsauca rīstīšanos, klepus lēkmes un vemšanu. Bez palīdzības viņš vairs paiet nevarēja. Arī dzīvot griba mazinājās, slimnieks kļuva diezgan lētarģisks. Viņam vairs nebija spēka lasīt vēstules vai avīzes, televīzijas aparātu noraidīja. Gars un saprāts palika skaidrs. Bīskaps pazina visus, apprasījās par ģimenes locekļiem, laiku pa laikam interesējās par pasaules notikumiem. Bet pamazām viņa spēki kļuva vājāki, kaut arī nekādu drāmatisku pārmaiņu nebija. Runāšana kļuva arvien grūtāka. Dažas dienas pirms

aiziešanas mūžībā viņš vēl atcerējās, ka viņš tajā dienā, daudzus gadus atpakaļ, tika iesvētīts par subdiakonu un sāka skaitīt katru dienu priesteŗu lūgšanas.

Viņa nāves dienā Grand Rapidos ieveda amatā jauno vietējās diecēzes bīskapu. Viņš prasīja man, vai es esot bijis baznīcā - svinīgajā dievkalpojumā. Atbildēju, ka neiznāca brīva laika, uz ko viņš, it kā kritizējot, pakratīja ar pirkstu un drusku pasmaidīja. Viņa pulsa un sirds darbībā nekādu pārmaiņu nebija, tas bija ap pusastoņiem vakarā. Vēlāk pie Bīskapa bija mans brālis P. Daugavietis. Bīskaps negribēja Pēteri laist mājās, tas bija jau pēc pulksten deviņiem. Slimnīcas māsas vēlāk viņu nolika nakts mieram - arī viņas nekādu pārmaiņu neredzēja. Plkst. 11:00 vakarā mainās māsu dežūras. Kamēr viņas nodod nakts māsām ziņojumu par slimnieku stāvokli, aiziet, apmēram, pusstunda. Kad nakts maiņas māsa ienāca Bīskapa istabā pēc pusdivpadsmitiem vakarā, viņš vairāk neelpoja. Rokas bija mierīgi saliktas uz krūtīm. Blakus noliktais zvans, ar ko izsaukt māsas, nebija lietots. Ierodoties slimnīcā, es varēju tikai konstatēt Bīskapa Jāzepa Rancāna nāvi, kas notika 1969. gada 2. decembrī īsi pirms pusnaktīm.

Es redzēju un zināju, ka Bīskapa mūžs strauji tuvojas noslēgumam; viņš to pats juta un gribēja, lai viņu pārved atpakaļ uz Svētās Annas māju. Bet es nedomāju, ka Bīskaps aizies mūžībā taisni tajā vakarā. Tā mēs neizpildījām viņa vēlēšanos, pavadīt pēdējās stundas šinī pasaulē Sv. Annas mājā.

Kā pacients Bīskaps bija priekšzīmīgs un ļoti viegli ārstējams. Viņš izpildīja katrreiz visu, ko teicām, bija ļoti pacietīgs un vienmēr pilns optimisma līdz pat savas dzīves pēdējām stundām. Ja es pats biju viena vai otra iemesla dēļ dažreiz ne sevišķi labā gara stāvoklī, viņš mani centās iepriecināt. Bīskapam

nebija domstarpību ar slimnīcas māsām. Viņš nevienam ne par ko nesūdzējās. Savu slimību pacieta apbrīnojamā mierā un ticībā Mūžīgajam Debesu Tēvam. Viņu ārstēt es uzskatīju par privilēģiju. Bīskapa Jāzepa Rancāna personība, mūžīgais optimisms un gara nosvērtība paliks vienmēr manā atmiņā.

BĪSKAPA J. RANCĀNA IZVADĪŠANA UZ MŪŽĪGO DUSU

Pēteris Daugavietis

Bīskapa J. Rancāna slimība, ar kuŗu viņš sirga jau kopš 1962. g. aprīļa, sāka strauji progresēt 1969. g. septembŗa pirmajā pusē. Bīskaps tika ievietots Sv. Marijas slimnīcā, kur 2. decembrī īsi pirms pusnakts savas acis aizvēra uz mūžību.

Kā pēdējais viņa apmeklētājs biju es. Kā parasti, es izlasīju viņam dažus svarīgākos notikumus no latviešu avīzēm un informēju par jaunākiem notikumiem ārpus slimnīcas sienām. Ap plkst. 9 vakarā, atvadoties Bīskaps ilgi turēja manu roku un negribēja laist to vaļā. Prasīja, vai nākošā dienā es atkal viņu apciemošot. Klusējām abi kādas 10-15 minūtes, tad šķīrāmies.

4. decembrī Bīskapa mirstīgās atliekas tika pārvestas uz St. Annas nama kapliču, kur Grand Rapidu bīskaps Breitenbeck's noturēja sēru dievkalpojumu. Šinī namā bīskaps Rancāns dzīvoja un strādāja kopš ierašanās Amerikā.

5. decembrī Bīskapa zārku pārveda uz Arsulovica bēŗu namu, kur plkst. 7 vakarā tika noturēts aizlūgums, kuŗā piedalījās latviešu priesteŗi: pr. B. Baginskis, M. I. C, pr. P. Bojārs, pr. A. Goldikovskis, prel. Ad. Grosbergs, pr. A. Justs, pr. T. J. Krastiņš, O. F. C., pr. St. Matīss, pr. St. Mozga, pr. N. Trepša un prel. Dr. L. Vārna. No lietuviešu puses piedalījās bīskaps Brižgys, prel. Pluta T. Mieiunas, M. I. C. un prāv. B. Marciulonis.

6. decembrī no rīta plkst. 8 Arsulovica bēŗu namā latviešu priesteŗi noturēja aizlūgumu un studentu organizāciju Dzintars un Lacuania locekļi iznesa Bīskapa zārku uz auto mašīnu un pavadīja uz Sv. Andreja ka-

tedrāli. Plkst. 9 sēru procesiju uz Katedrāles kāpnēm sagaidīja mons. Dr. K. Ručs. Plkst. 10 Katedrālē sāka ierasties simtiem tautiešu, lai atdotu pēdējo godu Bīskapam un valstsvīram. Pie Bīskapa zārka stāvēja studentu organizāciju Lacuania's, Dzintara, Skautu un Latviešu biedrības goda sardzes. Altāŗa telpā bija novietots Latvijas nacionālais karogs, bet pie Lacuania's sērās tītā karoga stāvēja goda sardzē tās prezidijs.

Soliste Antonina Vaivode kopā ar Čikagas latviešu katoļu draudzes kori dirigenta pr. Viktora Čivžeļa vadībā dziedāja Bīskapa iemīļoto dziesmu "Ak, Marija svētā!"

Plkst. 11 sākās sēru dievkalpojums. To koncelebrēja Marquettas bīskaps Salatka, Grand Rapidu palīgbīskaps Mc Kinijs (Mc Kinney), lietuviešu bīsk. V. Brižgys kopā ar visiem latviešu priesteŗiem. Sv. Missa notika latīņu valodā, un tajā dziedāja Čikagas latv. katoļu draudzes koris. Tāda bija paša Bīskapa vēlēšanās.

Evaņģeliju latviešu valodā lasīja prel. Dr. L. Vārna, bet spredikļi teica angļu valodā prel. Arsulovics (kas bija kurijas kanclers laikā, kad Bīskaps ieradās Grand Rapidos). Latviešu valodā runāja mons. Dr. K. Ručs.

No Bīskapa atvadījās Grand Rapidu palīgbīskaps Mc. Kinijs un lietuviešu bīskaps Brižgys, kas izdarīja arī pēdējo aizlūgumu. Sēru dievkalpojumu noslēdza, visai draudzei (1000 galvu liela) dziedot Dievs, svētī Latviju!

Pēc sēru dievkalpojuma Bīskapu izvadīja uz Augšāmcelšanās kapiem. Kapsētas kapellā pēdējās lūgšanas noskaitīja bīskaps Brižgys un prel. A. Grosbergs. Sekoja gaŗa atvadu vārdu teicēju rinda, kuŗu ievadīja AL KA's priekšsēdis P. Daugavietis, atvadoties no aizgājēja Amerikas latviešu katoļu saimes vārdā un reizē izteica pateicību Karmelītu ordeņa māsām, kuŗu gādībā Bīskaps dzīvoja Grand Rapidos. Tad atvadvārdus tei-

ca LELDAA's pārstāvis māc. Lazda, K. Znotiņš no Lacuania's, O. Balodis no Dzintara, K. Sventeckis no ALA's, S. Gabrāns no KLKA's, Dr. Upenieks no Kanadas Latviešu Nacionālās Apvienības, no BATUN un no Ņujorkas katoļu draudzes pr. N. Trepša, V. Balodis no Kanadas un ASV Daugavas Vanagiem, Avots no Latviešu skautu organizācijas, Eversons no Latviešu strēlniekiem un Kaŗa invalidiem, Grīnbergs no Grand Rapidu latviešu biedrības, Kirchners no Pax Romana, A. Sprogis no Talavijas, fil. Alfr. Jaunais no Patria's, tad runāja pr. B. Baginskis, M.I.C. no Čikagas katoļu draudzes, prel. Dr. L. Vārna no Des Moines katoļu draudzes, A. Justs no Vašingtonas un Filadelfijas katoļu draudzēm, Drozds no Bostonas katoļu kopas, E. Lizlovs no Detroitas katoļu kopas, Kozulis no Milvoku katoļu kopas, Jirgensons no Grand Rapidu luterāņu draudzes, Strauts no Čikagas latviešu katoļu draudzes koŗa un Dr. Z. Zadvinskis no Grand Rapidu katoļu draudzes. Pie Bīskapa kapa bēŗu dalībnieki nodziedāja himnu "Jaunava svētā, Aglūnas baznīcā!" Ar dzimtenes smilšu sauju kā pēdējais no Bīskapa atvadījās viņa brāļa dēls Onufrijs Rancāns ar ģimeni.

Ziedus nolikšanai uz aizgājēja kapa bija atsūtījuši Latvijas sūtniecība Vašingtonā, Studenšu korporācija Aurora, Grand Rapidu vienības draudze, Brothers of Phi Kappa Theta Fraternity, Grand Rapidu latviešu koris, Dzintara Čikagas un Indianapoles kopas, Latviešu katoļu kopas no Albānijas, Bafalas, Klīvlandes, Londonas, Totonto un daudzas privātas personas.

Līdzjūtības telegrammas bija atsūtījuši Filadelfijas kardinālis Krols (John Cardinal Krol), Mariāņu ordeņa priekšnieks Tēvs Sielski (Vatikānā), Brīvās Pasaules Latviešu Apvienības un Amerikas Latviešu Apvienības priekšsēdis prof. P. Lejiņš, Lacuania's Austrālijas kopas seniors J. Pelšs, dep. V. Bastjānis un daudzi citi

tautieši no tuvienes un tālienes.

Pēc bērēm Grand Rapidu katoļu draudzes dāmu komiteja kopā ar Latviešu biedrības dāmu komiteju sēru draudzei Latviešu biedrības namā bija klājušas kafijas galdu, pie kuŗa bērinieki pakavējās pārrunās par turpmāko mirušā bīskapa Jāzepa Rancāna piemiņas godināšanu.

II CILVĒKS, GARĪDZNIEKS, PATRIOTS

BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS - KRISTUS APUSTUĻU PĒDĀS

Boleslavs Kokins

Lielā cilvēku vairuma aktīvitāte risinās vienā, samērā šaurā aplokā, kas ir viņu raksturīgākā vide dzīves uzdevuma piepildīšanai. Tikai nedaudziem cilvēkiem viņu iekšējā personības bagātība ir tik liela, pāri plūstoša, ka viņu darbības plašais vēriens aptveŗ daudzas un dažādas nozares. Bet arī šiem cilvēkiem vienmēr ir kāds viens raksturīgs darbības lauks; viņu dzīves pamataicinājums un tā piepildīšana, kuŗas strāvojums zīmīgi aužas cauri visu pārējo veidu darbības aplokiem.

Viņa Ekscelence bīskaps Jāzeps Rancāns piederēja pie plaša vēriena cilvēkiem, kā par to liecina daudzie šī krājuma apcerējumi. Visas viņa mūža darbības raksturīgākā, teiksim, klimatiskā vide bija viņa priesterība, kas viņu ne tikai apgaroja kā īpašs pārdabiskais svaidījums, bet kas reizē bija aicinājums, neapklusināmā iekšējā dziņa, brīvprātīgi pieņemta mūža misija sevi pilnīgi ziedot tautai, labvēlīgos un nelabvēlīgos apstākļos kalpot tai viņas garīgās vajadzībās līdz dzīves upuŗa biķeris ir pilnīgi izsmelts. Man liekas, ka tieši šis priesteriskais raksturs uzspiež svarīgu zīmogu katram bīskapa Rancāna darbības veidam ne tikai Kristus vīna kalnā, bet arī latviešu tautas druvā, un tāpat politiskā un sabiedriskā laukā.

Te īsumā sniedzu tikai savas personīgās atmiņas par bīskapu Jāzepu Rancānu kā par priesteri, un mēģinu aprakstīt to vienkārši majestātisko Kristus apustuļa tēlu, kas kā neizdzēšams redzējums ir vienmēr

gara acu priekšā. Ar šo, protams, nekādā ziņā negribu teikt, ka citāds viņa un viņa priesteriskās darbības raksturojums ir izslēgts.

Pirms šī personīgā raksturošanas mēģinājuma gribu tikai ļoti īsi skicēt, ne dokumentāras biografijas veidā, paša Bīskapa augšupeju pretim priesteriskās dzīves kalngaliem, un man likteņa pielaisto izdevību bieži elpot viņa personības paēnā.

Saskaņā ar savu teicienu apustuļiem: "Ne jūs mani izvēlējāt, bet es izvēlēju jūs" (Jāņa Ev. 15, 16), dievišķais Mācītājs, kā mēs ticam, iekveldēja ideāla nemiera garu, trauksmi pēc visaugstākā mērķa Nautrēnu (Rogovkas) draudzes Rancānu ģimenes izskatīga un apdāvināta jaunekļa Jāzepa sirdī. Šīs degsmes apgarots, viņš ar prieku un ar izciliem panākumiem izgāja cauri piecgadīgam sagatavošanās posmam Katoļu Garīgajā Seminārā Pēterpilī, kamēr 1911. gada 12. jūnijā archibīskaps Kļučinskis viņu svētīja un Dieva un Baznīcas vārdā apliecināja: "Tu esi priesteris uz mūžiem!"

Garīgie priekšnieki novērtēja jaunā priesteŗa Jāzepa Rancāna izcilās spējas un tūliņ sūtīja viņu uz Pēterpils Garīgo Akadēmiju, kuŗu viņš sekmīgi pabeidza ar maģistra gradu teoloģijā. Tā viņš pakāpeniski auga intellektuālā briedumā, lai būtu piemērots arī augstākiem priesteŗa uzdevumiem Baznīcā.

Kad, kaŗam beidzoties, Latvijai ausa brīvības rīts, gaišais un dedzīgais Latgales dēls bija kā auseklis atjaunotajā Rīgas archibīskapijā, gatavs un spējīgs pildīt katru, pat izcilu uzdevumu, sekmīgi sadarbojoties ar tās virsganu archibīskapu Antoniju Springoviču. Tā viņš pārstāvēja Latvijas katoļu Baznīcu, kad kopā ar Zigfrīdu Meierovicu, Latvijas valsts pārstāvi, ieradās Romā, lai parakstītu Konkordātu ar Vatikānu. Pēc tam, kad 1924. gadā konsekrēts par bīskapu un jau saņēmis priesterību visā tās pilnībā, Jāzeps Rancāns

gandrīz vienmēr pārstāvēja archibīskapu, ik pēc pieciem gadiem vedot uz Romu oficiālo ziņojumu par katoļu Baznīcas dzīvi Latvijā.

Arī pašā Latvijā bīskaps Rancāns bija izcilākā katoļu Baznīcas personība ne tikai pašas Baznīcas dzīvē un darbā, bet arī politiskā un sabiedriskā laukā.

Personīgi sāku mācīties pazīt bīskapu Rancānu, kad 1924. gada rudenī iestājos Aglūnas ģimnazijā (vēl sagatavošanās klasē). Tad ne tikai vairāk dzirdēju par Bīskapu, bet bija izdevība arī viņu pašu biežāk redzēt gan Aglūnas Dievmātes lielajos svētkos, gan kā augstu ciemiņu mūsu pašu skolā. Jau daudz tuvāka personīga saskare radās, kad 1930. gada rudenī pats iestājos Katoļu Teoloģiskā augstskolā jeb Garīgajā Seminārā Rīgā, kur bīskaps Rancāns bija rektors un arī mans profesors. Tad, 1938. gada rudenī, kad Katoļu Teoloģijas augstskola jau sāka darboties kā Katoļu Teoloģijas fakultāte pie Latvijas Universitātes, es biju viens no jaunākiem mācības spēkiem un jau kā paša Bīskapa līdzstrādnieks un ikdienas dalībnieks pie tā paša ēdienu galda. Pēc tam, gan vēl Latvijā, gan arī jau ārpus dzimtenes, kā Vācijā, Beļģijā tā arī Amerikas Savienotajās Valstīs man bija nepārtraukts sakars ar viņu, vismaz sarakstes veidā.

Bīskapa Jāzepa Rancāna priesteriskā darbība izpaudās divos galvenos veidos: kalpojot tautai un audzinot jaunus priesteŗus. Protams, šie divi veidi papildina viens otru, bet viņu īpašs apskats, ceru, dos pilnīgāku priekšstatu par bīskapu Rancānu kā par priesteri.

Bīskapa Rancāna kā izcila priesteŗa personība ieslēdz sevī apskaidrotus kristīgos un latviskos vilcienus.

Kā skaidras sirds cilvēks un taisna ceļa gājējs, kuŗa dzīvē nebija vietas viltībai un liekulībai, Bīskaps

bija īsts un dziļi ticīgs priesteris saskaņā ar Jēzus sirds vēlēšanos. Lai gan viņš bija teoloģijas maģistrs, ar asu prāta uztveri, bet, cik es viņu pazīstu, izsmalcināta teoloģiskā spekulācija viņam nebija sirds lieta. Viņš bija lielā mērā praktisks cilvēks, kuŗam daba bija patīkams kavēklis, atpūtas vieta un reizē noslēpumaina dzīvā grāmata, kas pauda Radītāja neaptveŗamo varenību. Viņš interesējās par augiem dārzā, sevišķi par puķēm, un par putniņiem, kas ātri viņu pazina un drīz nāca ņemt no viņa rokas sniegto gardumiņu. Tā nebija kāda agronoma interese, bet dārzs un visa plašā daba ar tās zaļumu, ziediem un ūdeņiem zem zilās debesu velves bija kā dzīva, Radītāja celta svētnīca, kuŗā viņš ar mājīgu baudu uzkavējās un vienoja patīkamo ar pienākumu, skaitot savas priesteŗa lūgšanas.

Viņa ticība, liekas, nebalstījās uz pārliecinošas teoloģiskas sistēmas vai uz neapgāžamiem prāta pierādījumiem reliģiskās lietās, bet bija dzīva Dieva dāvana, kas apgaroja un darīja auglīgu visu viņa darbību.

Arī Bīskapa cieņa un augsta teoloģiskā izglītība pie viņa apbrīnojami harmonēja ar to dzīvo, praktisko miernesi - ticību, kas kā neuzkrītošs aureols zīmīgi greznoja garīgi nobriedušos mūszemes parastos cilvēkus. Vienkārša tēvišķa labsirdība bija tās nešķiŗamais pavadonis. Nebija tāda cilvēka, kuŗš nebūtu vērts, lai Bīskaps ar viņu aprunātos. Vairāk par visu viņš bija tautas garīgais tēvs.

Rīgā bīskaps Rancāns zināmās dienās un stundās regulāri gāja uz svētā Jēkaba katedrāli un līdzīgi parastiem priesteŗiem klausījās ticīgo grēku sūdzi. Bez tiem, kas tikai pa gadījumam atvēra savas sasāpējušās sirdis saprātīga garīga tēva priekšā, viņam bija daudzas dvēseles, kuŗas viņš kā otrais Kristus ar laba gana gādību un labsirdību mācīja staigāt Dieva ceļus.

Izdalot Iestiprināšanas sakramentu, bīskaps Rancāns apbraukāja ne tikai Latgales, bet visas Latvijas katoļu draudzes. Atvadoties viņš nekad neaizmirsa aiziet uz virtuvi, kur parasti bija klusie darba rūķīši, kas gādāja, ka prāvests varēja būt lepns ar Bīskapam parādīto viesmīlību un pacienāšanu. Pateikdamies viņš katram teica kādu tēvišķu vārdu, par piemiņu iedeva kādu svētbildīti ar savu bīskapa zīmogu tās otrā pusē un beigās visiem deva savu bīskapa svētību.

Ciemos sniegtais mielasts viņam bija Dieva dāvana, ko sagatavoja un pasniedza labu cilvēku čaklās un gādīgās rokas, tāpēc viņš to vienmēr mēdza noslēgt ar savu raksturīgo teicienu: "Paldies Dievam, saimniekam un saimniecei un visiem, kas ēda un dzēra." - Līdzīgs izteiciens viņam bija arī vācu valodā: "Gott sei Dank für Speise und Trank und für gute Gesellschaft."

Lai gan bīskaps Rancāns nebija Rīgas archibīskapijas saimnieks (ordinārijs), viņam kā palīgbīskapam un ģenerālvikāram tomēr bija daudz darīšanu ar priesteŗiem. Un tieši te, viņa personīgās attiecībās ar priesteŗiem, visvairāk parādījās viņa taisnība, tēvišķa izpratne, sirsnīga pretimnākšana un īsta labā gana mīlestība uz tiem, kuŗi darbojās Kristus vīna dārza novados, ko bīskaps personīgi nevarēja ikdienas aizsniegt. Viņš vienmēr ar prieku un neliekuļotu vaļsirdību pamācīja katru un deva praktisku padomu ikvienam, kas pie viņa griezās personīgās vajadzībās. Ja viņam uzstādītais jautājums skāra kādas svarīgākas problēmas Rīgas archibīskapijas dzīvē vai darbā un viņam tanī brīdī nebija pilnīgi zināmi archibīskapa uzskati, viņš savā cēlā pazemībā neaizmirsa savu lomu un ar ļoti delikātu taktiskumu no noteiktas atbildes izvairījās, sarunu novirzot uz citām lietām.

Kopā strādājot vai pavadot gaŗāku laiku kopā, pie-

mēram, brīvdienās, viņš pat nelika manīt, ka te kādam ir darīšana ar bīskapu. Likās, ka viņš nemaz nespēja būt uzpūtīgs. Īstenībā, tas viņam arī nemaz nebija vajadzīgs, jo viņa personības dižums un bagātība ne uzbāzīgi, bet dabiski izcēlās tā, ka, jūtot viņu arī kā tuvu, kā savu cilvēku, katrs uzskatīja par savu patīkamu personīgu godbijības pienākumu rādīt viņam pienācīgo cieņu.

Atskaitot, varbūt, Lāčplēsi, mums pat latviešu mītoloģijā nebija kādu fantastisku varoņu. Viss dvēseliskais, viss maigi cēlais, ar gaišām sirds jūtām sasaistītais bija ideālas mātes iemiesojums. Ideālu vīrieša īpatnību nesējs bija tēvs, kas kā apgarots gaišzinis bija tautas priesteris un katram viņa likteņa uzminētājs.

Neielaižoties kādā pasakainā ideālizējumā, man liekas, ka bīskaps Rancāns savā personībā tik daudz atspoguļoja no laba latgaļu tēva īpatnībām, ka viņa tuvumā vienmēr bija patīkami mājīga labsajūta. Pat sīkumi nepagāja viņa laipnai uzmanībai gaŗām.

Piemēra dēļ, te minēšu tikai vienu gadījumu. - Kad biju jau kā mācības spēks Garīgajā Seminārā Rīgā, atceros vienu reizi, kad gāju viņam gaŗām, viņš man teica: "Kāpēc tu šodien tāds saskābis izskaties?" - Es atbildēju: "Ekscelence, kaut kas ar māgu nav kārtībā." - Viņš tad sacīja: "Nāc šurp, es iedošu zāles." - Viņš ieveda mani savā istabā, ielēja glāzīti dzidrā ar pipariem, īstu tautas "ārstniecības līdzekli," un sacīja: "Izdzer šito un būsi vesels!" - Ar pateicību jāsaka, ka tas tiešām tanī reizē palīdzēja.

Par Jēzu Kristu ir teikts (Lk. 6, 19): "Spēks izgāja no viņa, un viņš visus dziedināja."- Bīskaps Rancāns ne brīnumainā, bet cilvēcīgā mērā sevī atspoguļoja Kristus dvēselisko dziedinātāja spēku, jo katrs,kas bija kopā ar viņu, vienmēr jutās kā pilnvērtīgs cilvēks

pats sevī, bet aizejot manīja, ka ir it kā audzis, ir kaut ko mantojis un neaizmirstami priecājās par tiem brīžiem, ko pavadīja kopā ar Bīskapu.

Papildinot teikto, man vēl gribētos īpaši uzsvērt bīskapa Rancāna īsti katolisko (universālo), dziļi kristīgo un vienīgi pareizo nostāju attiecībā uz visiem tiem, kas nepiederēja pie Romas katoļu Baznīcas. Visā viņa darbības laikā šinī ziņā valdīja nožēlojami šaurs uzskats arī pie augstākās autoritātes nesējiem katoļu Baznīcā attiecībā uz nekatoļiem, it kā tiem būtu kāds svarīgs iekšējs trūkums, kuŗa dēļ uz viņiem it kā būtu jāskatās ar zināmu nožēlu viņu pašreizējā stāvokļa dēļ, it kā jāietur zināms atstatums, un ar nedrošu cerību it kā būtu jāgaida, ka tas stāvoklis varētu laboties. Tas, ko tikai Otrais Vatikāna koncils uzsvēra un cēla jaunā gaismā - tā sauktā oikūmeniskā kustība - bīskapam Rancānam visu laiku bija viņa plašā vēriena gluži dabiskā nostāja, kas katrā cilvēkā vērtēja sirdsapziņas brīvību, labo, cēlo, krietno un vaļsirdīgi patieso, neskatoties uz viņa tautību vai reliģisko pārliecību. Tāpēc viņam bija labi draugi un cienītāji starp dažādiem cilvēkiem dažādos sabiedrības slāņos.

Runājot par bīskapu Rancānu kā par priesteri, nevar aizmirst to izcilo lomu, kāda viņam piederēja jaunu priesteŗu sagatavošanā mūsu dzimtenes katoļticīgo vajadzībām. Visu Rīgas Garīgā Semināra pastāvēšanas laiku, kopš tā dibināšanas 1920. gadā līdz 1940. gada augustam, kad komūnistu okupācijas vara to slēdza, Bīskaps bija par tā rektoru un profesoru. Tikai kaŗa laikā, kad seminārs atkal darbojās no 1942. gada līdz 1944. gadam, diezgan nenormālos apstākļos, tā pārvaldīšanā bija citāds izkārtojums.

Kā viņa paša dzīve bija kvēls upuris kalpojot cilvēkiem viņu garīgās vajadzībās, tā bīskaps Rancāns ar visu sirdi bija nodevies jaunu apustuļu sagatavošanai.

Viņā gaiši kvēloja priesteriskā aicinājuma liesma, no kuŗas iedegās citas liesmas jauniešu dvēselēs. Tas viss nāca it kā pats no sevis, bez iespaidīgiem ieteikuma vārdiem, bez daiļrunīga priesterisko ideālu tēlojuma. Jau viņa izskats, augums un stāja bija kaut kas raksturīgs, kas piestāvēja tieši bīskapam un jauniešiem noderēja kā cilvēkā saskatāms priesteriskā ideāla paraugs.

Atceros, kad es kā vidusskolas skolnieks Aglūnā un vēlāk kā seminārists Rīgā un pat jau kā priesteris dzirdēju kori dziedam pazīstamo bīskapa apsveikšanas dziesmu "Ecce sacerdos magnus" (Lūk, augstais priesteris), un redzēju Bīskapu svinīgi iesoļojam baznīcā, vienkārši izjutu, ka tie vārdi, ietverti svinīgi majestātiskā melodijā, tik labi piestāvēja tam, ko acis redzēja. Tā viņš pats bija kā priesteriskā ideāla iemiesojums.

Neaizmirstami palika atmiņā, kā ik gadus seminārā svinējām sv. Akvīnas Toma svētkus. Tad bīskaps Rancāns kā semināra rektors kapellā vadīja svinīgo dievkalpojumu, kuŗā piedalījās semināra profesori un studenti dažādās lomās, gan asistējot, gan arī dziedot. Viņa vārdos nebija tik daudz orātoriskā skaļuma, cik daudz no tiem staroja viņa paša pārliecības siltums, kas dēstīja, stiprināja un apgaroja to patiesības vēsti, ko viņš sniedza saviem audzēkņiem.

Bieži pēc tam par to esmu domājis un vēl šodien labi pieminu viņa spredikļi, kuŗam kā tematu viņš ņēma no lūgšanas sv. Akvīnas Toma svētkos. Tur ļoti īsi, bet raksturīgi pateikts tas, ar ko sv. Toms ierindojās starp lielākajiem katoļu Baznīcas doktoriem: "mira eruditio et sancta operatio"- viņa apbrīnojamās zināšanas vienotas ar svētīgu dzīves veidu. Liekas, nekas cits, kā šī doma vien, pasniegta Bīskapa tēvišķi siltā tēlojumā, jau var noderēt dzīves vadlīnijas no-

spraušanai katram kandidātam uz priesterību.

Blakus rektora pienākumiem bīskaps Rancāns seminārā mācīja praktiskas dabas priekšmetus, kas, liekas, vairāk atbilda viņa raksturam. Tādi bija katechētika, homīlētika (spredikošanas māksla, tās veidi un paņēmieni) un arī franču valoda. Pasniedzot lekcijas tematu iztirzājumā, viņš bija sistēmatisks un lietišķīgs, bez aizraušanās ar nenozīmīgiem sīkumiem.

Noslēgumā ar dziļu godbijību var teikt, ka viss tas, ko Bīskaps sacīja tautai, vai Garīgā Semināra audzēkņiem, vai arī priesteŗiem, viņam nāca no sirds. Viņš pats dzīvoja un vadījās pēc tās mācības, ko viņš sniedza citiem, un tā ticība, ko viņš sludināja citiem, bija viņa paša dvēseles elpa. Tāpēc, viņam runājot, nereti viņa balsī bija manāmas dziļa dvēseliskā pārdzīvojuma trīsas un pa reizēm pat kvēla asara noritēja pār viņa vaigu. Sevišķi beidzamajos dzīves gados, kad viņš jau bija ārpus dzimtenes un kad svešuma nemīlīgums viņu skāra daudz smagāk nekā mūs citus, viņš tiešām trimdas rūgtumu izbaudīja visdziļāk. Viņš par to slimīgi nečīkstēja, un tikai nedaudzi zināja viņa patieso sāpju biķera dziļumu.

Bet nav jābrīnās, ka uzrunās, kad viņa domas savijās ar cietējas latvju tautas ērkšķaino vainagu, viņš nevarēja izteikties bez iekšēja saviļņojuma. Tā nebija vecāka cilvēka pastiprināta sentimentālitāte, bet, man gribas teikt, tā bija viņa kvēlās sirds valoda, kas spontāni cauraudās viņa vārdiem.

Uz bīskapu Rancānu katrā ziņā var attiecināt Kristus svētības vārdus (Mt. 5, 19): "Kas pildīs un mācīs, tas tiks saukts liels debesvalstībā."

BĪSKAPU JĀZEPU RANCĀNU PIEMINOT

Arnolds Spekke

Kad lasa bīskapa Jāzepa Rancāna biografiju, rodas iespaids, ka šis lielais patriots, laipnais un mīļais cilvēks pilnā augumā ieaudzis savas dzimtās Latvijas likteņos, labos un ļaunos; pilnā mērā dalījies viņas ausmās un norietos, vārdu sakot, grūti iedomāties Latvijas tapšanu un gaitas bez viņa un bez viņa nelaužamās ticības tai. Lai būtu man atļauts pieminēt tikai dažus tīri personīgus kontaktus, jo savus laikus stāvēju no bīskapa Rancāna konfesionālās un arīpolītiskās darbības labā distancē, kā tas bija tīri dabīgi, ievērojot mūsu šo seno gadu interešu lokus.

Personīgā saskarē mūs saveda kopā mans labais draugs monsenjors E. Stukels. Tie bija gadi, kad tika veidota Latvijas Universitātes Katoļu Teoloģijas fakultāte, kas dabīgā kārtā nāca Bīskapa personīgā vadībā. No Filoloģijas fakultātes katoļu pārstāvji bija izvēlējušies divus "sakarniekus", nel. prof. J. Plāķi un mani. Mēs vairākkārt tikām aicināti prelāta Stukela dzīvoklī, parasti uz vakariņām, un tur nu Bīskapa klātbūtnē pārrunājām, kādi būtu vajadzīgi administrātīvie gājieni, lai iekustinātu visu lietu, kādi varētu izskatīties formējamās fakultātes mācības plāni, kādi būtu sameklējami instruktori u. t. t. Nebija gaidāma ne mūsu fakultātē, kas bija iniciātore šai pasākumā, nedz Universitātes padomē kādas politiskas nokrāsas opozicijas, nebija arī dzirdamas ierunas pret eventuālajiem instruktoru kandidātiem. Bet tā kā viss problēmu komplekss lēmēju lielajam vairumam bija svešs, vai vismaz maz pazīstams, lietas bija jānoskaidro pašā sākumā, lai vēlāk nebūtu pārpratumu.

Katoļu fakultātes nodibināšana notika jau tai laikā, kad es biju pārgājis diplomātiskā dienestā Romā. Uz turieni tad nu vairākkārt brauca bīskaps Rancāns ar saviem ziņojumiem un savu lietu kārtošanu, bet es ar labāko prātu centos līdzināt viņa ceļus vai nu Vatikānā, vai pāvesta vasaras rezidencē Castel Gandolfo, ārpus Romas. Mana formālā situācija bija diezgan īpatnēja šai ziņā. Mūsu oficiālais pārstāvis pie Svētā Krēsla bija prof. H. Albāts, bet viņš dzīvoja Rīgā, un viņa starpnieka loma Romā nebija iespējama, tādēļ arī Vatikāna kungi, ir administrātīvie, ir protokolārie, laipnā kārtā pieņēma manus pakalpojumus, un es arī darīju iespējamo, lai līdzinātu, kā teicu, mūsu Bīskapa ceļus šai sakarībā. Protams, vienīgi tīri formālā plāksnē, jo pēc būtības Latvijas katoļu problēmas nevarēja būt manā zināšanā.

Sakarā ar kādu no Bīskapa braucieniem uz Romu, atceros šādu scēnu. Viņš bija atbraucis kopā ar monsenjoru Čamani (toreizējo Izglītības viceministru), laikam drīz pēc prezidenta Ulmaņa rīkotā apvērsuma. Abi kungi manā mazajā sarkanajā saloniņā izmainīja savus ieskatus un vērtējumus par notikušo un tur nu, šai sarunā, netrūka vienas otras "adatiņas". Es, protams, klausījos un pieņēmu lietas zināšanai, kā mēdz sacīt.

Laiki mainījās, mūsu mīļā Latvija sabruka, un es kļuvu par emigrantu, bez tiesībām un bez rītdienas. Lai nu kas mums, nabaga latviešiem, juta līdzjūtību, bet Vatikāns centās mūs atbalstīt tādā vai šādā veidā, un ar sevišķu uzsvaru jāsaka: Pāvests Pijs XII mūs ievēroja un oficiāli respektēja, cik vien tas to laiku apstākļos bija iespējams. Tā, piemēra dēļ, tolaiku Romas diplomātiskā korpusa dekāns, archibīskaps (vēlākais kardinālis) Borgongini Duca (izr. Borgondžini Duka) mani pastāvīgi godināja ar maniem izbijušiem ti-

tuliem. Viņš bija arī tas, kas pāvestam nodeva manu iznākušo History of Latvia (1951), par ko saņēmu pāvesta sirsnīgo pateicību, kuŗu bija rakstījis viņa ārlietu ministrs archibīskaps G. B. Montini - tagadējais pāvests. Tā man vēl ir. Visās šajās sakarībās jauks un mīļš palīgs bija bijušais nuncijs Latvijā archibīskaps A. Arata, kuŗu pēc viņa atgriešanās no lielinieku okupētās Latvijas pāvests Pijs XII bija iecēlis par Austrumu Kongregācijas priekšnieku. Par saviem sakariem ar šo neaizmirstamo kungu esmu rakstījis savā atmiņu grāmatā. Arata veicināja, cik spēdams, bīsk. Rancāna braucienus uz Romu jau no emigrācijas vietām, un viņa mājās rīkotajās brokastīs arī man bija jābūt klāt. Tur, protams, piedalījās arī monsenjors Čamanis, mūsu nodibinātās Palīdzības Komitejas priekšnieks. Sarunas labu tiesu notika latīņu valodā, jo ne Rancāns, ne Čamanis italiešu valodā nekādi lieli runātāji nebija. Atceros, ka kādā no šīm reizēm bīskaps Rancāns bija sirsnīgi pateicīgs Aratam (Plus quam contentus) par sniegto atbalstu un protekciju, kādu viņš izbaudījis Vatikāna aprindās.

Kad nu vēlākos gados mums abiem bija lemts dzīvot Amerikā, mūsu tiešā satikšanās iznāca reta. Pastāvīgi apmainījāmies apsveikumiem svinību gadījumos, mūsu valsts goda dienās, un bez tam es no savas puses darīju iespējamo pāvesta pārstāvībā Vašingtonā pie archibīskapa Cicognani (izr. Čikoņani), lai kārtotu un atvieglotu bīskapa Rancāna vairākkārtējos ceļojumus uz Romu. Pirms pāris gadiem biju reiz arī Grand Rapidos, kur apmeklēju Bīskapu. Mēs ilgi runājām par laikiem, kas bijuši, un centāmies izzīlēt neizzīlējamo nākotni. Es allaž atminos Bīskapa teicienu, ka neesot iedomājama tāda Latvijas valdība, kas būtu varējusi izsūtīt pasaulē tik daudz propagandistu, kā to veikusi mūsu pēdējā emigrācija.

Pēdējā oficiāla rakstura saskare ar bīskapu Rancānu notika 1966. g. 18. novembrī, kad ALA's priekšsēdis prof. P. Lejiņš viņam nodeva, pēc mūsu abu uzrunām, Tautas Balvu.

Personīgā saskarē mūsu attiecības ar nelaiķi bijušas vienmēr vislabākās, kā jau ar laipnu un mīļu personību. Nekādi politiski pārpratumi vai nesaskaņas nav aptumšojušas mūsu attiecības, un tā nu es rakstu šīs rindiņas dziļākā goddevībā pret aizgājušo lielo latviešu patriotu un valsts vīru.

BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS - IZCILS GARĪDZNIEKS UN HUMĀNISTS

Ādolfs Klīve

Jāzeps Rancāns bija deputāts Latviešu Pagaidu nacionālajā padomē, Tautas padomē un visās Saeimās. Kā profesors un bīskaps, kā pēdējās Saeimas vicepriekšsēdis un valsts prezidenta vietnieks Jāzeps Rancāns piedzīvoja neatkarīgās Latvijas 50. gadu atceres dienu, dzīvodams ASV Grand Rapidos Mičigenas valstī, kur nomira 1969. gada 2. decembrī.

Jau kā garīdznieks J. Rancāns kopā ar lielo Latgales un Latvijas brīvības saucēju Franci Trasunu un citiem sabiedriskiem darbiniekiem piedalījās 1917. g. Latgales kongresā Rēzeknē, kurā tika izlemta atdalīšanās no Krievijas un apvienošanās ar pārējiem latviešu novadiem vienā nacionālā vienībā.

Pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas 1917. gada 19. novembrī Rancānu ievēlēja Latviešu pagaidu nacionālās padomes ārlietu nodaļā kopā ar Arvedu Bergu, Otto Nonāci un Ādolfu Dobeli Jāņa Goldmaņa vadībā.

Šeit Rancāns sīki iepazinās ar Latvijas valsts tapšanu no paša sākuma un piedzīvoja Latvijas de facto neatkarības un Nacionālās padomes vadības atzīšanu no Lielbritānijas 1918. gada 11. novembrī. Tā, līdzdarbodamies, Jāzeps Rancāns brīvo Latviju iemīļoja no visas sirds un uz visu mūžu.

Tautas padomes un Satversmes sapulces laikā J. Rancāns bija Latvijas pārstāvis pie pāvesta, kur parādīja lielu aktīvitāti, kas 1922. gada 30. maijā noveda pie konkordāta noslēgšanas Latvijas un Vatikāna starpā.

Līdz ar garīgo autoritāti aug arī J. Rancāna politiskais svars. Pēc Franča Trasuna nāves bīskaps J. Rancāns izvirzījās par visu latgaliešu politisko partiju augstāko autoritāti. Saeimas vadošie deputāti bija vienojušies Saeimas priekšsēža posteni dot socialdemokratiem, pirmā viceprieksšēža vietu dot luterāņu pilsoniskam pārstāvim no LZS un otru Saeimas viceprieksšēža vietu dot Latgales katoļu augstākai autoritātei. Par tādu visās trijās pēdējās Saeimās vienmēr tika ievēlēts bīskaps J. Rancāns.

Saeimas darbā pakāpeniski atklājās, ka Latvijas demokratiskā satversmē ir daži trūkumi, kas traucē normālu valsts dzīves attīstību. Tautai nebija efektīvas kontroles par savu deputātu darbību. Tas sāka sevišķi spilgti izpausties pēc komūnistu ienākšanas Saeimā pēc 1928. gada vēlēšanām. Valsts saimnieciskais un politiskais stāvoklis strauji pasliktinājās.

Kad Saeimas satversmes komisija LZS iesniegto satversmes grozījumu projektu noraidīja, ministru prezidents K. Ulmanis kopā ar ģenerāli J. Balodi izsludināja kaŗa stāvokli un slēdza visas politiskās partijas. Līdz jaunas satversmes izstrādāšanai Saeimas darbību pārtrauca un nodibināja autoritāru nacionālās vienības vadību.

Bīskaps J. Rancāns, kā pārliecināts demokrats, apvērsumu neatbalstīja, bet arī neapkaŗoja. Bīskaps darbojās kā Katoļu Garīgā semināra rektors Rīgā, Altonovas ielā, man tuvos kaimiņos, kur es ar J. Rancānu bieži tikos. Tai pat laikā Bīskaps strādāja pie katoļu teoloģiskās fakultātes organizēšanas Latvijas universitātē.

Kaŗa draudi strauji pieauga, 1939. gada rudenī sākās otrs pasaules kaŗš, bet 1940. g. 17. jūnijā krievu komūnistu armija neprovocēti iebruka Latvijā ar savu austrumniecisko terrora režīmu, ko jūlija mēnesī 1941.

gadā nomainīja hitleriskais nacisms. Vācijas okupācijai ieilgstot, radās nepieciešamība ar visiem līdzekļiem nostāties pret latviešu apzinīgu iznīcināšanu, dzenot tos bezjēdzīgajā Hitlera karā.

Sākās pretestības kustības organizēšana, kurā piedalījās Sociāldemokrātu partija, LZS, Dem. centrs un latgalieši Saeimas prezidija locekļu Paula Kalniņa, K. Pauļuka un Jāzepa Rancāna formālā vadībā.

Vācijas trimdas laikā, pēc priekšsēža P. Kalniņa nāves, LCP vadība pārgāja J. Rancāna rokās.

No daudzpusīgās LCP darbības šinī laikā, atzīmēsim šeit tikai četras lietas:

1) Bīskaps J. Rancāns divi reizes apmeklējis ģenerāļa Eizenhauera štābu, kur ar štāba kapellāna palīdzību panāca atbildīgo iestāžu resp. personu solījumu, ka bez izmeklēšanas neviens latviešu leģionārs krieviem netiks izdots.

2) LCP pārstāvji J. Rancāna vadībā divas reizes apmeklēja Šveici, kur tikās un noskaidroja attiecības ar mūsu sūtņiem.

3) LCP iesniedza divus memorandus ASV, Lielbritānijas un Francijas vēstniekiem Bernē, kuros apgaismoja Latvijas aktuālo stāvokli un motivēja prasību pēc neatkarības atjaunošanas.

4) LCP kopā ar Igaunijas un Lietuvas pārstāvjiem izveidojās sistēmatiskas apspriedes ik pa trīs mēnešiem, kur J. Rancāns vienmēr bija klāt.

Pēc izceļošanas no Vācijas LCP darbība ASV neatjaunojās. Bet Ņujorkā pie amerikāņu Komitejas Eiropas Brīvībai ar sūtņa Feldmaņa gādību nodibinājās Komiteja Latvijas Brīvībai, kurā bīskapu Rancānu ievēlēja par priekšsēdi vienbalsīgi un vienprātīgi. Zviedrijas un Vācijas latviešu presē par J. Rancānu un komiteju parādījās nedibināti un nepatiesi, pat aizskaroši ziņojumi. Nepilnu mēnesi pēc komitejas nodibināšanās Ran-

cāns no komitejas izstājās ar paskaidrojumu, ka Pāvesta kūrija nepiekrīt viņa līdzdalībai politiskā komitejā. Tāds bija oficiālais stāvoklis.

Bīskaps Jāzeps Rancāns bija liela vēriena garīdznieks un dziļš humānists, ar kuŗu varētu lepoties katra kristīgā konfesija. Kā nešaubīga taisna ceļa gājējs un pārliecināts demokrats, J. Rancāns uzskatīja K. Ulmani arī pēc 15. maija 1934. gada par demokratu, kas izdarījis apvērsumu nevis tautas apspiešanas nolūkā, (jo visus parlamentārā laika svarīgos likumus atstājis spēkā un vēl papildinājis), bet personīgās godkārības dēļ, lai gūtu jaunus aplausus, jaunus cildinājumus, jaunas slavas dziesmas.

Par vienīgo Ulmaņa nedemokratisko rīcību sarunā ar mani J. Rancāns uzskatīja latgaļu dialekta aizliegšanu, ko Ulmanis izdarījis tamdēļ, ka, būdams agronoms, nav neko daudz zinājis par humānitārām zinātnēm un nav izpratis izlokšņu lielo nozīmi valodas kuplināšanā un augšanā.

Uz manu aizrādījumu par parlamenta trūkumiem, J. Rancāns zīmīgi pasmaidīja: "Ja nebūtu sācies karš, kaut kādu parlamentu jau Ulmanis būtu sastādījis, kas nebūtu ne labāks, ne sliktāks par bijušo. Bez andeles, līgšanas un korupcijas nav neviena parlamenta visā pasaulē. "

Bīskaps Jāzeps Rancāns bija dziļš latviešu patriots ar visu sirdi un dvēseli. Katru rītu un katru vakaru viņš lūdza Dievu par Latvijas brīvību un, droši vien, nobeidza savu mūža ceļu, kā viņš man reizi sarunā solīja, ar ticību, ka Dievs latviešus citu tautu kalpībā neatstās.

BALTAIS BĪSKAPS AR RUDZU PUĶI

Jānis Klīdzējs

1

Pirms gadiem, reiz dodoties apciemojumā pie bīskapa Jezupa Rancāna Grand Rapidos, bija piemirsies ielas numurs, un es apturēju kādu jaunāku cilvēku. Lūdzu, vai viņš nezinātu māju, kur dzīvo bīskaps Rancāns.

"Jūs meklējiet to Latvijas Bīskapu? Viņš dzīvo šeit pat pāri ielai, kur tā zilā mašīna. Viņu te visi zina - garākais vīrs visos Grand Rapidos. Jau balts, bet arvien vēl ir stalts. Viņš ir liels staigātājs, kājām iet ārpus pilsētas. Tad atpūties iet vēl tālāk - tur kur sākas zemnieku mājas un redzami lauki un sējumi. Tur viņš atrod kādu lauku akmeni, bērza vai kļavas paēnu un ilgi sēd. Staigājot viņš aptur cilvēkus, vecus, jaunus un bērnus un mīl parunāties. Un kas par valodu zinātāju šis vīrs! Ar vācieti viņš runā vāciski, ar francūzi - franciski. Latvijas Bīskapu te visi pazīst un zina. Ejiet vien pāri. Viņš ir mājās. Es redzēju, pirms kādas stundas viņš atgriezās no pastaigas."

2

Bija runu un pārrunu ar Latvijas Bīskapu. Pāris stundās bijām pārstaigājuši kontinentus, zemes un vietas, kur dzīvoja latvieši, vai kuŗas bija nozīmīgas Latvijai, latviešu tautai, vai katoļu baznīcai pagātnē, šodien vai varētu būt nozīmīgas rītdienai. Es gribēju zināt vairāk par Latvijas Bīskapa bērnības, jaunības dienām, viņa skolu un studiju gadiem.

"Varētu par to runāt un stāstīt stundām. Un galu galā - tas būtu atkārtojums. Tu izskaties mazliet neapmierināts un izbrīnījies? No kurienes tu esi? Ā - tagad atceros, no Trasuna pagasta, sakstagalietis. Es tāpat augu kā tavs tēvs Sakstagalā, vai citi manā paaudzē citās vietās Latgalē. Mans tēvs manos palaidņa gados nedomāja par mani kā par nākamo bīskapu. Ne mazākā mērā, ni un ni. Parāva un nosukāja, tāpat kā tevi. Tās nebija sliktas svētības. Ne mazāk svarīgas par tām, kādas bīskapi izdala. Tu vēl gribēji zināt par maniem skolas gadiem. Vari iedomāties arī to: tāpat kā tev un citiem iet skolās - reizēm labāk, reizēm šā un tā. Starpība tikai tā, ka mani skolotāji bija krievi un visu mācīja par Krieviju, tās cariem un to, cik šie laba darīja tautai, speciāli - "latišiem". Tu gāji Latvijas skolās. Kad biju Semināra un Garīgajā Akadēmijā, bija jātiek galā ar visādiem iedomīgiem poļu profesoriem. Šinī ziņā tavai paaudzei Latvijas Universitātē bija vieglāk. Tā tās lietas. Tāpēc, kad tu raksti savus rakstus un grāmatas, neaizmirsti savai paaudzei atgādināt un iekalt, ka viņi ir daudz ko parādā savai Latvijas valstij un Latvijas brīvībai. Kad tiem labi klājas, cilvēki sāk daudz ko aizmirst, ko tie nedrīkstētu aizmirst nekad."

Šinī brīdī Jāzeps Rancāns bija Latvijas valsts vīrs, Latvijas atbrīvošanas cīņas turpinātājs. Šo Latvijas uzdevumu viņš bija sācis pildīt jau 1919. gadā jaunās Latvijas valdības uzdevumā braukājot uz Vāciju, Italiju un Vatikānu.

Runājām vēl par viņa darbu Latvijas Saeimā un Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē.

Tāpat kā visās iepriekšējās satikšanās, arī šoreiz bija manāms, ka Jezups Rancāns bija cilvēku mīlētājs, norūpējies un ieinteresēts par visu to, kas un kā notiek cilvēku dzīvēs, ko viņš dara un kā viņiem klājas.

"Par tām gudrajām un augstajām lietām, baznīcas un valsts būšanām, lai paliek šis tas citai reizei. Parunāsimies par cilvēkiem. Pastāsti par visiem, ar ko tu esi saticies vai sarakstījies. Zināt gribas par visiem. Tie visi ir mani ļaudis, kā brāļi, kā bērni."

Bīskapa acīs samirdzējās sērīgs, ilgains miklums. Viņš brīdi klusēja un skatījās pa logu ārā, tādā kā tikai viņam zināmā, vai apjaušamā tālumā.

"Zinu, ka daudzus vairs nekad nesatikšu un neredzēšu", viņš ierunājās pēc ilgāka klusējuma. "Mani gadi jau iet uz to pusi, kad Dievs var pasaukt kuŗu katru brīdi. Arī tu pats savās vēstulēs solījies jau pagājušajā gadā pie manis iegriesties. Šodien pabijis tās pāris stundas, sāc runāt, ka tev atkal jāskrien uz Kalamazū, ka tur kādi gaida norunātā stundā. Kad nāc ciemos pie sava Bīskapa, tad netaisi nekādas norunas ar citiem. Ja arī esi norunājis, tad tie var pagaidīt. Viņi ir jaunāki, viņiem ir vairāk laika pagaidīt. Saki, ka nekādi nevarēji. Bīskaps nelaida. Un - bastā!"

Viņa lielajās, zilajās acīs iedzirkstējās jautrība, un viņš pasmējās:

"Ja viņi, tie gaidītāji, sāk rūkt, sūti viņus pie manis. Došu svētību, un šie nomierināsies." Steigšanās bija jāatliek.

"Tagad es ieliešu pa konjaciņam", viņš runāja tā priecīgāk un pastūma savu krēslu tuvāk. "Bet tu man stāsti un stāsti, visu, ko zini."

Un es stāstīju visu, ko zināju un pa brīžiem ievaicājos par lietām, par kuŗām sākumā viņš nevēlējās pieminēt, jo tās viņam likās nesvarīgas.

Pamanīju, ka Bīskapa guļamistabā vienkāršā glāzē bija rudzupuķu pušķītis.

"Jau i aizmērsu, kuri tī beja. Zynu tikai, ka tī myusu puses ļaudis, kas te man īnese tōs rudzu pučeites. Kad pasaveru tamā zylumā, līkās, tai kai sātā byutu."

Šinī brīdī arī man acīs sakāpa silts valgums, un es skatījos ārā pa logu.

"Tai kai byutu sātā," viņš atkārtoja, un viņa balss bija vēl klusāka.

Tad es viņam pastāstīju savu stāstu par Svētā Gara balodi, kas bija pārlidojis Sakstagala - Dricēnu lielceļu, Lyužas ciema tīruma malā, 1924. gada vasarā, kad tur savas vizitācijas ceļojumā pa Latgales draudzēm devās toreiz tikko iesvētītais bīskaps Jezups Rancāns.

"Pastāsti vēl no gala. Kāpēc tu man to nepastāstīji nekad agrāk? Man būtu bijis ko citiem pastāstīt."

Tā mēs gājām pa atmiņu ceļiem, kalniem un gadiem pāri Amerikai, okeānam, pāri Eiropai un Rīgai, uz Sakstagala-Dricēnu lielceļa malu, kur auga rudzi un ziedēja rudzupuķes.

Tā bija pēdējā satikšanās un ciemošanās pie mūsu Bīskapa.

3

Piebrauca auto-taksis, lai aizvestu uz staciju. Pie stūres sēdēja plats vīrs, melniem matiem, brūnīgu seju. Bīskaps vēl arvien stāvēja nama durvīs un pacēla roku atvadu sveicienam. Redzēju, ka arī šīs mašīnas vadītājs sirsnīgi pamāja Bīskapam pretī.

Mašīna slīdēja pa tveicīgajām Grand Rapidu ielām uz stacijas pusi. Platais vīrs bija jautrs un runīgs:

"Jūs ciemojāties pie Baltā Bīskapa? Oh, viņš ir lāga vīrs. Īsts cilvēks."

"Liekas, ka jūs būtu katolis, ka pazīstat Bīskapu?" tā šim ievaicājos.

"Vai tad man uz pieres kāds katoļu krusts, vai?" platais vīrs pasvieda melno cekulu uz vienu pusi. "Ne

es katolis, ne šis, ne tas. Varu teikt, ka man tā baznīcu būšana ne silts, ne auksts. Tikpat kā neeju uz baznīcu. Esmu kaut kur kristīts. Zinu, ka māte bija baptistos. Nav jau gluži tā, ka baznīcu nebūtu redzējis: sieva Ziemassvētkos ņurd un ņaud, līdz apsolu šai nākt līdzi. Zini, kā ir ar sievām."

"Bet - kāpēc jūs šo bīskapu saucat par Balto Bīskapu?" vaicāju vēl ar kāpinātu ziņkāri.

"Tā viņu te visi sauc. Tāpēc, ka viņš ir cilvēks. Īsts, liels cilvēks. Viņš runā ar katru un par visu ko. Viņš runā ar tevi, it kā tu būtu no viņa ģimenes, kāds tuvinieks. Pats esmu viņu vedis uz staciju un atpakaļ ne reizi vien. Reiz man vaicā: kā mani sauc. Saku - Gutierez. Nē - šis saka - kā tev kristītais? Fernando - saku. Labi, Fernando, šis saka - cik tev bērnu? Četri. - Tad šis Baltais Bīskaps vaicā: vai tu, Fernando, ar savu braukšanu vari nopelnīt pietiekami, lai uzturētu sešus ģimenes locekļus? Kā kuŗu nedēļu - saku. Dažreiz ir sīkstāk. Kad esam galā, brauciena maksa ir $1.75. Viņš man iedod desmit un saka, lai pārpalikumu pieskaitu pie šodienas peļņas. Tāds ir šis vīrs. Baltais Bīskaps."

Pēc brīža viņš vaicāja par mani:

"Jums ir akcents. Liekas, ka nebūtu īsti šejienietis. Es pats gan esmu dzimis Amerikā. Mans tēvs bija no Gvatemalas."

"Esmu no Latvijas."

"Neesmu nekad par tādu dzirdējis. Kur tāda ir?"

Paiet laiciņš, kamēr orientējamies Eiropas ģeografijā. Pa to laiku tiek pieminēts, ka arī Baltais Bīskaps ir nācis no Latvijas.

"Oh, Baltais Bīskaps no Latvijas. Viņš no Latvijas. Būs ko pastāstīt manai Ilinai un bērniem vakarā, ka Baltais Bīskaps no Latvijas. Kādi lieli brīnumi viņiem būs par šo ziņu."

Mūsu bīskapu Jezupu Rancānu pasaulē pazina un mīlēja vienkāršie ļaudis tāpēc, ka viņš pats ar citiem bija sirsnīgs un vienkāršs. Viņu pasaulē pazina arī prezidenti, parlamentārieši, kardināļi, akadēmiķi un zinātnieki tāpēc, ka viņš bija izglītots, kompetents un redzīgs savas tautas un valsts reprezentētājs sanāksmēs, kur satikās tautu garīgās un laicīgās dzīves vadītāji.

Grāmata, Karogs un Dvēseļu Miera Jērs bija simboli bīskapa Jezupa Rancāna vapenī. Ar saviem kalpojumiem, meklējumiem, idejām, mīlestību un kristieša pacietību Baltais Bīskaps šos simbolus bija pārvērtis savas personības īstenībā: Katoļu Baznīcas, Latvijas valsts un latviešu tautas dzīvajā dzīvē. Blakus simboliem Bīskapa vapenī, Jezups Rancāns jau agrajās jaunības dienās ir pievienojis simbolu no savas dzimtās puses ļaužu dvēselēm, no tīrumiem, no debesīm, zem kuŗām Nautrānu draudzē, Lyuzinīku ciemā, 1886. gada 25. oktobrī viņš bija nācis pasaulē. Šis simbols bija - rudzupuķe. Īstas ticības un jaunas gaismas zīme.

Latgales zemnieka dēlam Jezupam Rancānam daudzie Dieva nodomi par viņa mūžu un ceļu bija lēmuši dzīvot dinamisku un lielu dimensiju dzīvi. Pildot savus augstos pienākumus gan kā bīskapam, gan kā Latvijas valsts vīram ir bijis jāsatiek prezidenti, karāļi, pāvesti, ministri un ģenerāļi visas Eiropas forumā. Viņa priesterības un mūža jubilejās, viņu godinot, ir atskaņota Mocarta, Šopēna, Čaikovska, Sibeliusa un Grīga mūzika. Un tomēr visvairāk aizkustinājuma un īsta prieka bīskaps Jezups Rancāns ir izjutis, kad ir dzirdējis atskanam: "Dievs, svētī Latviju...", "Jaunava Svētā, Aglūnas Baznīcā...", vai "Zīdi, zīdi, rudzu vōrpa..." Tāds bija viņa paša vārdos izteikts liecinājums par šīm izjūtām.

Jo sevišķi lielu apmierinājumu viņš ir izjutis tad, kad viņš ir varējis palīdzēt vienkāršajam, mazajam, dzīves apstākļu, varu un bezcerības apspiestajam cilvēkam.

Ir tūkstošu tūkstoši pa visu pasauli šodien to, kam Baltais Bīskaps sava garajā mūža kalpojumā izdalījis gan kristības, gan iestiprināšanas, gan gandarījuma, gan laulības, gan arī pēdējās svētības sakramentus. Citi tūkstoši ir to, kam viņš ar savu bagāto pieredzi un tēvišķo sirsnību ir palīdzējis atrast ceļu uz jaunu gaismu un labāku dzīvi. Simti viņa audzēkņi ir aizgājuši savā tautā un pasaulē kā priesteri, dala sakramentus tālāk un atgādina atomu laikmeta satrauktajam pilsonim, ka Klints ir arvien vēl savā vietā un turpat, kur Cilvēka Dēls uzlika roku uz galvas pirmajam kristītajam Pēterim. Arī mūsu Latvijā pret šo reiz brīvās tautas garā iebūvēto Klinti sitas visa Maskava, tās partija un krievu bruņotā masa. Viņi par to zobojas, ņirgājas, lamā un nosoda un organizē pret šo Klinti gan zinātnisko, gan zākāšanās propagandu. Tas ir liecinājums, ka - Klints tautas acīs ir nozīmīga. No Maskavas tauta baidās, Klintij - tic.

5

Beigās jāpastāsta tas īsais stāsts, kuru biju tik ilgi nokavējies pastāstīt Baltajam Bīskapam.

Ir 1924. gada vasara. Ļaudis Lyužas ciemā jau nedēļām ir runājuši, ka jaunais bīskaps Jezups Rancāns ir devies savā pirmajā lielākajā ceļojumā no draudzes uz draudzi. Uz Sakstagala-Dricēnu lielceļa, iepretī Lyužas ciemam tiek uzcelti vaiņagiem apvīti goda vārti. No Leimaņu kalna gala manām ceļamies lielceļa putekļu mākoni, un no tā izrikšo ārā vairāki pajūgi. Un drīzi tie ir jau tuvāk. Ļaužu pulks sāk dziedāt: "Atnāc,

Svētais Gars, Dievs Radītājs, Dvēseļu Iepriecinātājs..." No pajūga izkāpj Bīskaps, un viņš ir taisni tāds, kādus bīskapus esmu redzējis tikai mazās bildītēs, lūgšanu grāmatās: viņam galvā ir augsta, balti-zeltaina un virsas šķēlumā purpura krāsas cepure, un rokā ir rīks, tāda būšana, kuŗai es nezinu vārda. Tas ir cilvēka augumā, no zelta, augšējā galā saliekts tādā kā milzīgā jautājuma zīmē, ko es jau pazīstu no skolas grāmatām. Kad Bīskaps iedams tās galu atsit pret lielceļa smilti, tad zelta jautājums skan ar tādu līdz šim nedzirdētu skanējumu: tin-tin-tin. Arī manī skan arvien skaļāk tāds ļoti satraukts: tinn-tinn-tinn... Ir teikts un runāts ne reizi vien, ka Bīskaps visiem bērniem atprasīšot atsacības, pārbaudīšot zināšanas katechisma būšanās. Esmu atkārtojis un pārzubrījis no jauna. Vēl šinī pašā rītā, kumeļu vezdams uz ganībām: vienā rokā kumeļa saite, otrā katechisma grāmatiņa, brūniem, apdilušiem vākiem.

Ļaužu pulks aug arvien lielāks un dzied visādas svētās dziesmas no jauna. Tuvumā ir salasījies pulciņš Lyužas krieviņu. Tie stāv nostāk un ziņkārīgi slaista savas melnās un iesarkanās bārdas. Paskatos apkārttīrumos pār visu tālumu zied rudzi ar sidrabainu miglu. Dziesmu atbalsis aizviļņojas pār kalniem, bērziem un apvāršņiem. Tad Lyužas ciema mazās meitenes pasniedz Bīskapam rudzu puķu vainadziņus, bet visvecākais no ciema vectēviem pasniedz brūnu kukuli rudzu maizes un sāls trauciņu. Biju dzirdējis, ka tā būšot, jo tā vajagot, kad Augstais Ganītājs braucot. Bīskaps svētī tīrumus, mājas un ļaudis un pasniegto maizi. Vienā rokā viņam ir lielais zelta jautājums, bet otrā zils rudzu puķu vainadziņš. Viņa runa ir tāda pati kā mūsu ciema ļaudīm: "Nu šīm jyusu teirumu zīdim, kas cīši labi raksturoj myusu tautas dvēseli, augs lela ticeiba Dīvam un lela ticeiba sev pošim, ļaužu spākam un dor-

bim un jūs bārnu un jaunōtnes izgleiteibai. Tagad myusim ir myusu tautas un myusu breiveibas laiks. Strodōsim un mōceisimēs vysi un syuteisim bārnus uz školom: tepat uz Sakstagolu, tod uz Rēzekni un pēc tam uz Reigu. Myusim vajag sovu školōtōju, profesoru, doktoru, agronomu, inženeru, bazneickungu, volūdnīku, juristu un ari sovu vaļsts veiru ar gudrom golvom. Lai uz tū jyusim vysim Dīvs paleidz." Dzirdēju, ka Rejnīku Izidors teica Petrānu Edvartam: "Voi tu dzērdēji? Veiskups, ar vysu garū zalta capuri, i vys, a runoj taipat kai mes. Ogrōk veiskupi runōja tikai pa latiniskam. Vot laiki dagōjuši, ka latgalīts pats var byut par veiskupu. Kū tu dūmoj, Petrān?" - Petrāns padomāja un teica: "Čudnai. A kas ir tys ir - latgalīts par veiskupu." Tad jutu, ka manus plecus saņem māte savās stiprajās rokās un neatlaidīgi stumj uz to pusi, kur kustas tas gaŗais zelta jautājums, jo Bīskaps bija jau sācis sapulcināt visus bērnus ap sevi. Dzirdēju, ka viņš vaicāja vienam otram par skolu, kuŗā klasē esot un tā. Arī šo to no katechisma. Tas - tinn... tinn... manī auga arvien skaļāks, jo drīzi nāca mana kārta pirmo reizi manu desmit gadu mūžā runāt ar Bīskapu, kam galvā augsta cepure ar purpura šķēlumu augšā un rokā liels zelta jautājums. Neatceros, kā tas īsti notika, bet es atrados jau gluži klāt pie lielā zelta jautājuma. Noskūpstīju Bīskapa gredzenu, kā biju mājās mācīts. Tad uz manas galvas atspiedās liela roka, un es dzirdēju jautājumu: "Vai tu zini, kas ir Svētais Gars?" Viss mācītais katechisms kā viens čukstiens bija izdzisis no manas galvas. Es klusēju un, liekas, nobīlī kožļāju lūpas. Kā žēlastību un piedošanu lūgdamies, pacēlu galvu un paskatījos Bīskapa lielajās, zilajās acīs. Tās bija laipnas, bet klusas. Mana galva nokrita atpakaļ uz leju, un es bezcerīgi skatījos Bīskapa melno kurpju ar smiltīm apputējušos purnos. Bīskaps bija apžēlojies un manī pa-

mudināja: "Saki vien droši to, ko tu zini." Visu spēku un visas savas zināšanas savilcis vienā kamolā, es izgrūdu: "Balodis..." Biju kaut kur svētbildēs redzējis, kā uz zemi nāca gaismas stari, kas sākās no baltā baloža, kas bija augstu debesīs. Bīskaps klusi iesmējās un noteica: "Nav slikti. Ir labi. Skatos, tev prāts uz augšu, uz putniem." Tad viņš saspieda manu zodu divos pirkstos un paslēja manu seju pret sevi: "Cik tev gadu?" - "Desmit!" - Skolā tu eji?" - "Otru gadu!"- Labi ir. Arī zemnieka dēlam nav jāskatās tikai uz zemi. Jāceļ acis uz augšu. Jāmāk sākt skatīties labi augstu un tālu. Tur, kur putni lido. Tur, kur domas un fantazijas lido putniem līdzi."

Māte nebija gluži laimīga ar manu atbildi, jo tas nebijis tā, kā katechismā. Vajadzējis noskaitīt Bīskapam tā ka skan: tā un tā un tā - kā tas grāmatā!"Kur tu rāvi tādu glupu runu par to balodi?"- "No svētajām bildēm."- "No svētajām bildēm?" - "Kur tev tādas svētās bildes?" - "Grāmatās!" - "Ej ārā un ravē runkuļus. Es vairs negribu klausīties tādā tavā bulstakošanā!"

Arī ciema puikas mani drāza vēl gadiem. Viens vaicā otram: "Kaids Klīdzēju Jōņukam Svātais Gors?" Otrs, gaļi stiepdams, atbuldurē: "Bo-bo-bo-lūds..."

Gadiem nākot, atklāju, ka šis balodis bija patīkams, draudzīgs un bija palīdzīgs arī tad, kad nekādi citi nespēja un nevarēja palīdzēt. Ap viņu arī es šad un tad redzēju man ļoti vajadzīgo gaismu.

6

Tā nu esmu izstāstījis savu īso stāstu par mūsu Bīskapu un manu balodi 1924. gada vasarā, Lyužas tīrumu vidū.

Līdzīgus un arī daudz interesantākus stāstus par viņu varētu stāstīt un pastāstīt tūkstoši latviešu un tūkstoši citu tautu piederīgo, kam bija gadījies nokļūt Je-

zupa Rancāna draudzīgo acu uzmanībā, kaut uz īsu brīdi.

Tomēr lielākais un aizkustinošākais par visiem citiem stāstiem ir viņa mūžs un darbs: draudzēs, bīskapijā, Latvijas Saeimā, Latvijas Universitātē un - simtu tūkstošu dvēselēs, sirdīs un atmiņās.

Arī savos pēdējos mūža gados, kad no straujās un mainīgās dzīves aktīvitātēm Baltais Bīskaps bija aizgājis nomaļāk, viņš turpināja būt kā vienotājs simbols: Latvijas Satversmes un demokratiskās Latvijas tradiciju un ideālu glabātāji un nesēji uz nākotni pulcējās ap viņu kā ap pēdējo Latvijas Saeimas vicepriekšsēdi; Latvijas katoļi ap viņu pulcējās kā ģimene ap vienotāju tēvu, kurš nekad nepagura izdalīt tēvišķās svētības un mudinājumus turēties kopā un dot no sevis vairāk citiem. Tas ir tas galvenais stāsts, ko viņš atstāja visiem mums, lai mēs to turpinātu stāstīt un atgādināt, ka visur, kur ir kaut viens pats latvietis, tur ir arī garā dzīvotā Latvija. Latvija ar zilo ticības rudzu puķi. Tā zied arī tur, kur propaganda noliedz tās eksistenci, ka zinātne esot to aizstājusi ar savu tēraudu un instrumentu zilumu. Tā zied visur tur, kur cilvēks cieš, kur tas sajūt prieku un vienotību ar visa universa spēku, enerģiju un mieru. Tā zied visur tur, kur dzīvo un, daudzās atbildes meklēdams, iet pa savu dzīvi cilvēks un atklāj, ka viņa paša domas un jūtas vien nespēj visus jautājumus atbildēt.

No tālajiem gadiem un aiz tūkstošiem jūdžu, aiz Amerikas kontinenta, aiz okeāna, no Eiropas ziemeļiem, no Latvijas, Latgales, Sakstagala un Lyužas ciema tīrumu vidus šī ainava atnāk un atkal ir ļoti dzīva un aizkustinoša: no Latgales ļaudīm nācis jauns Bīskaps un ar augsti rokā paceltu rudzu puķu vainadziņu svētī savus ļaudis. Tie atbild: Mūžīgi mūžos!

ATMIŅAS PAR VEISKUPU JEZUPU RANCĀNU

Francis Zeps

Naatkareigajā Latvijā un emigrācijas godūs vysas latvīšu tautas mārūgā veiskups J. Rancāns beja vairok eksponēts, beja īmontojis augstoku populāritāti un prominenci, nakai kurs kotrys cyts latgaļs. Šimā gromotā byus īvītoti vairoku autoru roksti, kurūs veiskups Rancāns byus apskateits kai nūpalnim bogots un izcyls valļsts veirs, byus seiki apraksteita jo biografija. Bet J. Rancāns vyspyrmā kortā beja Latgolas dāls. Jo šyupuļs beja korts Nautrānu pogosta latgaļu gimenes sātā. Jys auga un izagleitoja latgaļu vidē. Jys goja kūpā ar latgalim uz 1917. g. Rēzeknes kongresu. Jys vysus breivos Latvijas godus paturēja Saeimas deputāta mandātu nu Latgolas vālātojim. Todēļ par sova raksteņa uzdavumu uzskotu papyldynot šos gromotas saturu ar dažom atmiņom un personeigim īspaidim par Jezupu Rnacānu, cik toli tī saistos ar jo darbeibu latgaļu aprindos. Šo īmesļa dēļ uzskotu, ka piļneigok varēšu izateikt, rokstūt latgaļu dialektā.

Tikai pēc ilgokas vylcynošonos pīkritu raksteit par šū tematu. Pyrmkort, man toli nav bejis tik daudz personeigas saskares ar veiskupu Rancānu, kaida beja goreidznīkim voi ari tos polītiskos partijas aktīvokajim darbinīkim, kuras prīkšgolā stovēja veiskups Rancāns. Ūtrkort, dūdamīs emigracijā, naasmu varējis saglobot materiālus, kuri šūreiz byutu varējuši nūdarēt. Treškort, emigrācijas godūs latgaļu sabīdreiba beja nūstodeita jaunā, stypri atškireigā situācijā. Naizbāgami rodos kontroversijas, kuras saistējos ari ap veiskupu Rancānu. Varbyut vēļ poragri ir šam vaico-

jumam pīsaskart. Nu ūtras puses, vēsturei nabyutu pakolpots, jo par tū vīnkorši nūklusātu. Nivīns cylvāks nav bez klaidom. Dabeigi, ari veiskupam varēja byut klaidas. Bet veiskups Rancāns piļdēja sovu misiju tautas un katoļu saimes lobā pēc sovas lobokos porlīceibas. Todēļ myusu pīnokums ir nūdūt tautas atmiņai J. Rancāna myuža dorbu ar toleranci, pietāti un īspējami piļneigoku objektīvitāti. Taidā gorā censšūs raksteit nokušos rindeņas.

Eisi pyrms Pyrmo pasauļa kara izaceļšonas, 1914. goda vosorā arciveiskups - mētropolīts Kļučinskis vizitēja Latgolas draudzes, kod ari es sajēmu īstyprynošonas sakramentu sovā dzymtajā Varakļonu draudzē. Arciveiskupa braucīņs nu Pīterburgas Latgolas katolim lykos nasaleidzynojami svareigoks un svineigoks nūtykums, nakai kaida kēneņa voi prezidenta īsarasšona. Pyrms divi godim akadēmiju beigušais bazneickungs Jezups Rancāns beja arciveiskupa Kļučinska pavadūņs vysā vizitācijas ceļojumā. Arciveiskups naprota latvīšu volūdu, todēļ J. Rancāns beja ļūti nūdareigs paleigs. Varakļonu draudzes, vītejos administrācijas un žeidu sabīdreibas porstovi sagaidēja arciveiskupu pi gūda vortim ar soļsmaizi. Lai gon beja junija mēneša dorba dīnas pīvakare, lelo Varakļonu bazneica beja porpiļdeita. Pēc arciveiskupa eisa aizlyuguma, ambonā kope jauns, stolta auguma bazneickungs, kurs spēceigā bolsā un teirā literārā latgaļu dialektā uzrunoja draudzi arciveiskupa vordā. Jo bolss beja skaidri sadzēržams pat attolokūs bazneicas styurūs. Leidz šai dīnai draudze beja paroduse dzērdēt leišu voi pūļu bazneickungu moceibas krūpļotā latgaļu dialektā. Todēļ saprūtams, ka bazneickunga Rancāna pasarodeišona draudzes prīškā beja kai jaunas spūžas zvaigznes uzlēkšona, - beja nūtykums, kuru bīži pīminēja draudzes lūcekli daudzūs vālokūs godūs.

Tai apceļodams draudzi pēc draudzes, J. Rancāns dažu nedeļu laikā kliva pazeistams un ļūti populārs vysā Latgolā. Tautā bīži beja dzērdāts vaicojums, voi un kaida radnīceiba Jezupam Rancānam varātu byut ar Nikodemu Rancānu. Pādejais beja plaši pazeistams tautā pēc jo saraksteitajom daudzom gromotom un rokstim laikrokstūs. Nikodems Rancāns beja pazeistams na tikai kai autors un redaktors. Jo vords beja zynoms kai Rēzeknes tērdzeibas škola, Greiškānu lauksaimnīceibas škola, Rēzeknes patārātoju bīdreibas Ekonomija dybynotoja, organizētoja, vadeitoja vords. Bet personeigi Nikodemu beja redzējuši tikai tymos draudzēs, kuros jys beja dorbojīs, voi pasokumūs, kurus jys beja dybynojis. Bazneickungs Jezups Rancāns nabeja vēļ sarakstējis nivīnu gromotu, gondreiž vēļ nabeja publicējīs ari laikrokstūs. Bet pēc arciveiskupa vizitācijas 1914. godā Jezupu Rancānu pazyna vysa Latgola un jys beja palicis vysspylgtokā atmiņā. Līkās, jys pat beja īgyvis leloku popularitāti, nakai cyti nūpalnim bogoti latgaļu tautas darbinīki.

Nikodems Rancāns, Francis Kemps, Francis Trasuns, Vladislavs Rubuļs, obi Laizāni, Juris Pabērzs ar sovom gora dovonom un uzcīteigu dorbu beja nūdrūšinojuši palīkūšu vordu Latvijas vēsturē. Var tikai minēt, kaida lūma byutu pīkrituse Jezupam Rancānam jo turpmokā myuža pūsmā, jo nabyutu krituse krīvu cara valdeiba un nūsadybynojuse naatkareigo Latvija. Bet tikleidz nūsadybynoja breivo Latvija, Jezupa Rancāna jau īgyuto popularitāte, jo speidūšos diplomāta spējas un jo reprezentablais augums un izskots uzreiz izvērzēja jū vyspyrmajos rindos polītikā un sabīdreibā. Sekojūšo jo īceļšona veiskupa omotā 37 godu vacumā nūdrūšynoja Jezupam Rancānam īspaideigokū stovūkli katoļu goreidznīceibas vadeitajā partijā, pavēre ceļu uz Saeimas viceprīkšsādātoja krāslu un izcylu stovūkli latvīšu tautā.

Kamdēļ taisni Jezupu Rancānu izraudzēja paleigveiskupa omotam ar Markopoles diecēzes titulu, par tū sabīdreibā beja daudz minējumu, jo eistī apstokli beja zynomi tikai augstokai goreigai vērseibai. Taču golvonais Jākuba bazneicas, veiskupa sēdekļa un kūrijas noma izceineitojs beja Francis Trasuns, kurš par vysu tū ceinējos lykumdūšonas īstodē nu katedras un ari kuluārūs ar partiju līderim. Vīna līta gon ir skaidra, ka, nasaverūt uz Franča Trasuna nūpalnim un jo stāžu goreidznīka omotā, ir gryuši īsadūmot, kai Trasuns byutu varējis sasadorbot kai padūtais ar sovu teišū prīkšnīku, strikta, nūteikta rakstura arciveiskupu A. Springoviču.

Reigas paleigveiskupa omotam varēja byut pīmāroti ari cyti kandidāti, pīm., dekāns Nikodems Rancāns. Tūmār joatzeist, ka Jezupa Rancāna izraudzeišona šam omotam ir bejis toļredzeigs sūļs. Jezupam Rancānam beja vysas tos īpašeibas, kaidas beja napīcīšamas, lai jaundzymušos Latvijas apstokļūs salīdētu Latgolas un porejos Latvijas apgobolu katoļus vīnā saskaneigā saimē. Vajadzēja daudz takta, pacīteibas un diplomāta dūteibu, lai katoli panoktu respektējamu poziciju luterāņu dominētajā vaļstī, lai panoktu konkordātu ar Vatikānu, lai izdabotu Katoļu Teologijas fakultātes nūdybynošonu pi Latvijas universitātes.

Kotrā organizācijā, kotrā polītiskā partijā dabeigi uzpeld dūmstarpeibas. Taidas varēja byut un beja ari Latvijas katoļu goreigā vadeibā un ari viņu veidotajā polītiskajā partijā. Izškirūšais vords golvonūs vaicojumūs, zynoms, beja mētropolīta Springoviča autoritātei, kas varbyut na kotru reizi sakrita ar veiskupa Rancāna vēlmem. Bet pasateicūt J. Rancāna personeigom īpašeibom, jo taktam un diplomātijai, vysas lītas tyka gludi un gūdam nūkortotas sovas pošu organizācijas četros sīnos.

Kod sanoce ūtro Saeima, kurā ari es beju īvālāts, ceiņas par fundamentālajim lykumim beja jau pagotnē. Valļsts satversme, vēlēšonu lykums, valļsts īkorta beja jau izlamta un izvasta dzeivē. Taipat zemes reformas lykums beja pījimts un īdzeivynots. Muižu zeme beja sadaleita, sādžu sadaleišona vīnsātos strauji turpynojās. Ūtrai Saeimai pīkrita tikai kortējais lykumdūšonas dorbs. Todēļ man nikaidu drāmatisku nūtykumu atmiņā nav, kuri byutu saisteiti ar veiskupa Rancāna darbeibu. Svareigokī lykumi, kuri tyka izstrodoti komisijos un pījimti plenārsēdēs ūtros Saeimas laikā, beja Lykums par Latvijas izgleiteibas īstodem un Vladislava Rubuļa izstrodotais Lykumprojekts par lauku īdzeivotoju orstēšonu.

Ūtrajā Saeimā latgali beja porstovāti ar sešom partijom!... Es beju vīns nu tīm, kas aktīvi aizstovēja latgaļu partiju apsavīnošonu, voi vysmoz tyvoku sadarbeibu. Kod kaidreiz mēginoju šaidu ideju pīdovot ari Jezupam Trasunam, jo atbiļde beja: "Tei ir utopija." Veiskupa Rancāna nūstoja beja preteja. Kod beja izškirami kaidi svareigoki vaicojumi lykumdūšonā, pi valļdeibu sastodeišonas, pi interpelācijom, porstovi nu četrom latgaļu partijom parosti sanoce uz kūpeju apsprīdi. Tos vīnmār nūtyka Saeimas prīkšsādātoja kabinetā, kur veiskups Rancāns beja "noma tāvs" un apsprīdes vadeitojs. Apsprīdes vīnmār beja līdiškas, tos nūritēja lobā saskaņā un sadarbeibas gorā. Lai gon Kristeigūs Zemnīku partijas frakcija beja skaitliski styproko, tei tūmār nasacente dominēt par cytom latgaļu frakcijom. Kod nu latgalim beja tikai vīns "pylnais ministris", tys parosti beja Vladislavs Rubuļs. Varbyut šimā ziņā na bez nūzeimes beja tys apstoklis, ka mētropolīts Springovičs ļūti augsti vērtēja Vladislavu Rubuli kai ražeigu dorba rūki. Mētropolīts labi pazyna Rubuli jau nu agras bērneibas dīnom, jo obi tūreiz beja tyvi kaimini.

Ūtros Saeimas laikā īvadeito sadarbeiba auga plašumā, kas nokūšūs godūs nūvede pi apsavīnošonas procesa, kura rezuļtatā izaveidoja tikai divi latgaļu piļsoniskos partijas. Tūreizejūs apstokļūs tys beja maksimāli īspējamais.

Dažūs vordūs gribu pīminēt sasatikšonu ar veiskupu privāti, orpus oficiālom apsprīdem un sanoksmem.

Eisi pyrms ūtros Saeimas darbeibas atklošonas kortoju formālitātes šos īstodes kancelejā. Tur satyku personeigū draugu deputātu Ontonu Rancānu. Kad izgojom orā nu Saeimas noma, Ontiks, kai jū beja parosts saukt tyvokūs draugu sabīdreibā, aicynoja tyuleit aizīt vizitē pi veiskupa Rancāna jo dzeivūklī, sovryupmojā pretim Jākuba katedrālei. Latgolā dekāni un vacūs laiku bazneickungi skaitējos leli kungi. Todēļ jutūs apmuļsis par drauga prīkšlykumu īt uz veiskupa dzeivūkli. Bet Ontiks beja naatlaideigs. Veiskups jaunū vizitoru uzjēme ļūti laipni un vīnkorši. Kod oficiālais vizītes laiks beja pagojis un gribēju atsavadeit, veiskups sādynoja myusus pi pušdīņu golda. Eisi sokūt, veiskupa personā redzēju jaunūs laiku, Vokoreiropas stila goreidznīku.

Gadējos satikt veiskupu Rancānu Reigā ari privātos vīseibos. Zynoms, vysi klotasūšī izaturēja pret jū ar dziļu respektu, kai jau pret Ekscellenci. Bet jo klotbyutnē nikod nabeja jyutama pīspīsta, nadabeiga, oficiāla atmosfaira. Veiskups kai persona vīnmār beja laipns, vīnkoršs un aktīvs sarunu rysynotojs. Todēļ saprūtams, ka veiskups Rancāns vysu atmiņā ir palicis kai humāna un laipna cylvāka lobokais paraugs.

Valļsts svātku dīnos, pīm., 18. novembrī, vīnmār nūtyka svineiga Saeimas sēde un vokorā pījimšona valļsts prezidenta pilī. Uz Saeimas sēdi deputāti parosti īsaroda ar laika rezervi, lai sovstarpeji apsasveicynotu un apsarunotu plašajā kuluāru zālē. Vīnmār īsaroda ari

diplomātisko korpusa lūcekli. Jūs sabīdreibā uzaturēja veiskups Rancāns, kai jau tys pīdarāja Orlītu komisijas lūcekļam. Šaidūs gadējumūs veiskups beja krošņajā oficiālajā tārpā, izaskatēja teišam reprezentabla izskota persona. Latgolas deputāti jutos lapni, ka jī beja reprezentēti ar tik īspaideigu porstovi.

Pēc 15. maija "saulaino reita" veiskupam Rancānam, zynoms, vairs nabeja nikaidas lūmas polītiskā laukā. Bet Ulmaņam, acimradzūt, beja vajadzeigs panokt kaidu Latgolas lojālitātes žestu. Todēļ 1934. goda vosorā beja nūorganizēts Ulmaņa braucīņs pa Latgolu, izkortojūt oficiālu sasatikšonu ar mētropolītu Springoviču Aglyunas klūsterī. Dr. A. Broks beja sareikojis plašoku banketu, kurā pīsadalēja Ulmaņa pavadūni un dažu īstožu vadeitoji nu Daugovpiļs. Ulmanis un Mētropolīts apsamainēja golda runom. Mētropolīta runa beja kūduleiga, īturāta nacionāli valļstiskā gorā, bet bez līkšonos lelo valļdnīka prīškā.

Pādejo sasatikšona ar veiskupu Rancānu naatkareigos Latvijas laikā iznoce "pādejos vakariņos". Eisi pyrms sorkonarmijas ībrukuma Latvijā, Daugovpilī beja sareikoti plaši dzīsmu svātki. Laikam, lai dūtu morālu atbolstu šīm tautas svātkim, kaut ari nateišā veidā, beja izsludynota veiskupa Rancāna vizitācija nalelam draudžu skaitam. Vizitāciju beja paradzāts īsokt ar Daugovpiļs piļsātas draudzem, kas laika ziņā sakrita ar dzīsmu svātkim. Svātku dīnas prīkšvokorā, kod veiskups Rancāns īsaroda Daugovpilī, Sv. Pītera bazneicas plebanijā prāvests V. Zunda beja sareikojis ar sabīdreibas atbolstu vakareņas par gūdu vizitējušam veiskupam. Pīsadalēja kuplā skaitā īstožu vadeitoji un sabīdreibas postovi, ari nakatoli. Pa klusam beja jau pīnokušas ziņas, ka aiz austrumrūbeža mokūni strauji sabīzej. Pi golda beja pasaceitas tikai eisas apsveikuma runas, jo vysu dūmos beja ļūti dryumā nūskaņā.

Pēc dzili drāmatisko dzīsmu svātku nūslāguma ar trejskorteju "Dīvs, svētej Latviju!" un kod pa Latvijas celim jau ripoja krīvu tanki, veiskups Rancāns ari beja spīsts portraukt tikkū īsoktū vizitāciju, un ar pusdīnas laika viļcīni atsagrīze Reigā.

Boļševiku okupācijas godā tikai pors reižu najauši satyku veiskupu Reigas īlos. Veiskups, zynoms, beja gērbīs civīlā apgērbā, izaskatēja radzami nūspīsts.

Vocijas nūmetņu dzeives pūsmā veiskups Rancāns otkon jutos breiveibā. Tod vēļ vysi tautīši cerēja uz dreizu atsagrīzšonu breivajā Latvijā, nūlīkūt kotru godu atsagrīšonas terminu uz aprili un oktobri. Ari Veiskups, saprūtams, uzmaneigi vāroja apstokļu atteisteibu, lai pi pyrmos izdeveibas stotūs pi sovu pīnokumu piļdeišonas kai lykumeigos Latvijas valsts varas augstokais porstovis. Kaidu dīnu sajēmu nu Veiskupa aicynojumu īsarast Eslingenā uz Latvijas parlamentārīšu apsprīdi. Latvijas Sorkono Krysta porstova R. Liepiņa dzeivūklī beja īsaroduši nadaudzi. Nūtyka vīneigi vysporejo informēšonos, jo par nokūtnes īspējom beja - piļneiga naziņa.

Kod bejom jau apsamatuši uz dzeivi ASV un bejom īsiļdējuši ligzdas, saorganizējom delegāciju pi veiskupa Rancāna Grand Rapidūs. Tymā ītylpa personas nu Indianapoles, Čikagas un Rapidim: jurists P. Daugavietis, tautsaimnīks Fr. Teirumnīks, gromotizdevējs J. Škirmants, sabīdrisks darbinīks K. Motivāns un šūs rindeņu autors. Delegācijas nūlyuks beja nūskaidrot īspējas vysu latgaļu un katoļu saimes lūcekļu sadarbeibai bez kaidas ogrokūs laiku škirošonos. Delegācijas lūcekļus vyspyrmā kortā interesēja kūpeja laikroksta izdūšona, kurā varātu byut īvītoti roksti obejūs dialektūs. Veiskupa gola vords beja: "Tai nu gon laikam navarēs!" Veiskups beja laipns, sirsneigs, vīsmīleigs. Bet delegati sovos cereibos jutos vīlušīs.

Kod soka iznokt katoļu mēnešroksts "Dzimtenes Balss", tymā nabeja nivīna vorda latgaļu dialektā. Bet vysmoz vacokos un videjos paaudzes latgalim beja vēlēšonos turpynot ari emigrācijā īt pa dzimtenē īmeitom stygom. Todēļ uz bej. Aglyunas gimnazijas direktora Pītera Prīževoita īrūsynojumu Čikagā nūsadybynoja "Tāvzemes klubs". Tymā puļcējos latgali bez partiju voi cytaidu grupējumu škirošonos. Šos organizācijas vīneigais nūlyuks beja pīkūpt kuļturas un sabīdriskos sadzeives aktivitātes. Šam klubam rodos atsauceiba ari cytos latvīšu kolonijos. Bet rodos ari pretesteiba nu divom frontem, īskaitūt kaut kur emigrācijā dybynotū Latgaļu demokratu partiju.

Laikam nivīnam nabyus bejis šaubu par tū, ka Veiskupa vēlēšonos ir bejuse naīvītot "Dzimtenes Balsī" rokstus dialektā. Var tikai minēt, ar voi bez Veiskupa ziņas nūtyka spīdīņs pret Tāvzemes klubu. Bet sabīdreibā nūsastyprinoja īskots, ka Veiskups ir pret latgaļu dialekta publisku līšonu un ari pret "segregeitom" latgaļu organizācijom. Todēļ saprūtams, ka katoļu organizāciju sanoksmēs izasorgoja līšot dialektu ari tod, kod beja sanokuši tikai latgali. Voi Veiskups teišam ir bejis pret dialekta publisku līšonu, par tū eisi pyrms šūs rindeņu raksteišonas beja izdeveiba izvaicot tos personas, kurom emigrācijas godūs beja vysutyvoko un vysbīžoko saskare ar Veiskupu. Ka veiskups Rancāns principā byutu bejis pret dialekta līšonu, tū apstokļu pazinēji kategoriski nūlīdz. Ir josaprūt, ka veiskupam Rancānam emigrācijas godūs vysvairok ryupēja saglobot vysas Latvijas katoļu saimes vīneibu, pasorgojūt tū nu sasadrumstalošonas un izneikšonas. Un gūdam josoka, ka šis mērkis ir sasnāgts vysā piļneibā. Ari šūdīn latvīšu katoļu draudzēs, kūpos, bīdreibos, sareikojumūs pīsadola vysi Latvijas katoli, naatkareigi nu to, kaidā volūdā voi dialektā jī runoj sovā gimenē. Un

šos organizācijas praktiski dūd vīneigū īspēju vysim latgalim sanokt kūpā un nu vysas sirds izarunot latgaļu dialektā ar draugim, paziņom un kuru kotru tautīti.

Rakstnīks Knuts Lesiņš 1948. g. beja publicējis stostu krojumu ar nūsaukumu: "Lietas, kas kārtojas pašas". Bīži sabangotī viļņi nūrimst otri un namonūt. Tai tys ir nūticis ari ar latgaļu saimes porprotumim un streidim. Pēkšni vyss ir nūrimis. "Gaismā" mons. Dr. K. Ručs ir paskaidrojis, ka nav nikaidu ībyldumu pret dialektu dīvkolpojumūs. Faktiski pors nu myusu goreidznīkim vīnmār ir lasējuši Sv. Misi tikai dialektā, un nivīns nav jim tū līdzis.

Rakstnīki uzceļ sev pīminekli ar pošu saraksteitom gromotom. Par izcylu vaļstsveiru, diplomātu dorbim gromotas saroksta cyti autori. Tai ari tagad ir pīnocis laiks izdūt gromotas par izcylo Latgolas dāla veiskupa Jezupa Rancāna dzeivi un dorbim.

Kaidreiz K. Ulmanis beja sacējis: "Labi ir, jo par tevi soka kū lobu. Labi ir, jo par tevi soka kū slyktu. Bet slykti ir, jo par tevi nasoka niko." Laikam tikai ratais nu lelajim latgaļu darbinīkim nav pīdzeivojis ni pormatumus, ni uzbrukumus. Taidi beja jocīš ari veiskupam Rancānam. Bet uzbrukumim un osumim nav ilgs myužs. Paveiktais pozitīvais dorbs palīk paaudžu paaudzem. Veiskups Rancāns sovā garajā myužā ir paveicis vodūša vaļstsveira dorbu pēc sovas lobokos porlīceibas. Todēļ globosim sovos sirdīs jo pīmiņu ar pīnoceigu respektu un pietāti.

DAŽAS ATMIŅAS PAR BĪSKAPU JĀZEPU RANCĀNU

Aloizijs Augustāns

Bīskapu J. Rancānu pirmo reizi es iepazinu 1914. gadā, kad Mohilevas diecēzes archibīskaps V. Kļučinskis, pēc tautības polis, vizitēja Viļakas katoļu draudzi.

Archibīskapam un viņa svītai apmešanās bija ierīkota Viļakas muižā, grāfa Sigizmunda Zabiello rezidencē. Uz pils balkona bija novietotas bīskapa emblēmas. Archibīskapu pa vizitācijas laiku vizināja grāfa karietē, četru baltu zirgu iejūgā. Pēc vesperēm baznīcā archibīskapu zem baldachīna visa klātesošā garīdzniecība un tauta pavadīja no baznīcas līdz goda vārtiem, kur Ekscellenci karietē sagaidīja grāfs Zabiello un ar tuvākiem svītas locekļiem aizvadīja viņu uz savu rezidenci. Ceļā no baznīcas līdz goda vārtiem, blakus archibīskapam ar melno gaŗo zizli, kāds pienākas tādos gadījumos, soļoja stalta auguma, brunets priesteris. Tas esot archibīskapa asistents, tā dzirdēju runājam vecākus un kompetentākus vīriešus. Laikam ir kāds itālis, ar oficiālu, nopietnu izskatu. Kaut jauns, bet esot jau akadēmiķis. Šis vārds zemnieku vidū nozīmēja kaut ko lielu resp. augsta stāvokļa garīdznieku, ja jau ir archibīskapa palīgs. Otrā dienā pēc sv. Missas archibīskaps teica sprediķi poļu valodā, bet viņa minētais asistents pārtulkoja to skaidrā latgaļu valodā. Liels pārsteigums un prieks bija visiem, ka augstais priesteris - archipīskapa asistents tik labi runāja latgaliski. Tās dienas vakarā no sava tēva dabūju dzirdēt, ka asistents esot latgalietis. Esot akadēmiķis un dienās, varbūt, būšot pats bīskaps.

Visspilgtāk atmiņā palikusi Ekscellences piedalīšanās Latgales Dziesmu svētkos 1940. g. jūnijā Daugavpilī. Pēc svinīga akta Saules biedrībā, viesi uzkavējās nama sētā, kur citu vidū bija arī Ekscellence. Ap viņu pulcējās valsts un sabiedriskie darbinieki, starp kuŗiem bija arī bij. deputāts un ministrs J. Pabērzs. Kad Ekscellence sasveicinājās ar Pabērzi, viņš neskūpstīja Bīskapa gredzenu, kā tas katoļiem bija parasts. Nelaikē skolotāja Marta Kuncāne piezīmēja Pabēržam: "Juri, skūpsti Ekscellences gredzenu!" Bīskaps to kā darba kollēgu aizbildināja, bet Pabērzs Kuncānei atbildēja: "Pagaidi, reitu, reitu..." Pie šīs replikas man jāpiezīmē, ka baigajā gadā klīda valodas, ka sarkanajai armijai Daugavpilī bijis paredzēts ienākt svētdien, bet it kā uz Ulmaņa valdības lūgumu, Dziesmu svētku dēļ to atlikuši uz pirmdienu.

Saruna ar Ekscellenci notika sestdien, pirms lielā Dziesmu svētku koncerta. Tā tad Pabērzs jau labi zināja, ka "Reitu" ienāks sarkanie un bīskapi vairs nebūs nekas. Ka tā ir bijis un Pabērzs to bija zinājis, es dabūju zināt 1942. g. Abrenē. Skolotāja Sokolova man pastāstīja, ka jau 1940. g. martā viņa bijusi J. Pabērža, P. Baško un V. Latkovska sabiedrībā (domājams, kādā no Rīgas restorāniem) un ka jau tad šie kungi zinājuši, ka vasarā Latviju okupēs Padomju Krievija.

Kā zināms, Latgales Dziesmu svētkos neieradās Valsts prezidents K. Ulmanis, bet savā vietā bija sūtījis ministru A. Bērziņu. Jau koncerta priekšvakarā sāka cirkulēt dažādas uztraucošas baumas, kuŗas izrādījās pamatotas. Lielā koncerta laikā no dziedātāju estrādes es vēroju publikas traģisko noskaņojumu. Pirmajās rindās sēdēja valdības locekļi un bīskaps J. Rancāns. Viņam blakus sēdēja Jūlijs Druva. Koncertu iesākām ar "Dievs, svētī Latviju!" Himnu dziedājām trīs reizes. Raudāja koristi un publika.

Kad dziedājām kantāti "Tēvijai" un soliste sāka dziedāt "Kungs Dievs, Tevi lūdzam, Kungs Dievs, Tu uzklausi mūs..." raudāja visi koristi, un es redzēju, ka pirmajā rindā raudāja bīskaps J. Rancāns, J. Druva un citi. J. Pabērža starp viņiem neredzēju. Tas bija Latvijas un latviešu tautas traģēdijas sākums.

Man atmiņā pavīd arī kāds notikums no vācu okupācijas laikiem. 1943. g. pavasarī bīskaps Rancāns vizitēja Latvijas un Krievijas pierobežas draudzes. Fronte tanī laikā atradās jau netālu no Latvijas robežas. Par Ekscellences vizitāciju Abrenē bija paziņots Latviešu Leģiona katoļu kapellānam frontē. Karaspēka latv. vienību komandieri frontē katoļticīgiem karavīriem piešķīra divu triju dienu atvaļinājumu uz Abreni Iestiprināšanas sakramenta saņemšanai. Abrenē bija maza katoļu draudze, bet ar paprāvu baznīcu. Ekscellenci sagaidīja ar sālsmaizi, un es biju sveicēju vidū. Ekscellences divu dienu vizītes laikā Abrenē bija liels frontes karavīru pieplūdums. Daudzi katoļu karavīri gāja pie iestiprināšanas, bet daudzi uz tā rēķina bija tāpat dabūjuši atvaļinājumu. Vācu iestādes, uz Bīskapa vai viņa sekretāra parakstītās un apzīmogotās liecības pamata katram iestiprināmam atļāva iegādāties pudeli degvīna, ko tad vispāri varēja nopirkt tikai ar vācu iestāžu speciālām atļaujām. Ziņa par tādu privilēģiju iesvētamiem ātri izplatījās pa visu Abreni, jo sevišķi frontes karavīru aprindās. Nu pie Ekscellences sāka nākt frontes cīnītāji ar lūgumu pēc attiecīgas apliecības. Sākumā Ekscellence bija atturīgs un nedeva tiem, kas nepiedalījās iesvētīšanā, bet vēlāk deva mājienu savam sekretāram, kur iespējams maskēt, izsniegt apliecības arī tiem, jo viņi visi cīnās par Latvijas brīvību un kas zina, kas ar to, kas šodien te, notiks rītdien. Dabūjuši zināt, ka man ir kāds sakars ar Ekscellenci, daudzi karavīri griezās pie manis ar lūgumu, palīdzēt minētā

lietā. Starp citiem gadījās kāds frontes cīnītājs luterticīgs kaprālis. Sekretārs atteicās viņam dot apliecību, bet man lūdza iet ar viņu pie Ekscellences. Kaprālis stingrā militārā stājā sasveicinājās ar Ekscellenci un bija stipri pārsteigts, kad Ekscellence pasniedza viņam roku, piedāvāja apsēsties. Ekscellence viņu sīki izprašņāja par ģimenes stāvokli, par apstākļiem frontē."Pasakiet sekretāram," man teica Ekscellence, "lai kaprāļa kungam izsniedz apliecību." Tad Ekscellence turpināja: "Mēs šodien neesam saimnieki savā zemē. Par mums valda sveša mums nedraudzīga vara. Jūs cīnāties zem sveša karoga. Bet mums ar šo varu ir vieni mērķi - kopīga cīņa pret varmācīgo un bezdievīgo komūnismu un Latvijas atbrīvošana. Lai Dievs palīdz, ka mēs šo mērķi varētu sasniegt un lai svētī Jūs un visus latviešus, kas cīnās frontē par šo mērķi." Ekscellence pacēla roku un teica: "Es jūs svētīju, lai Jūs pēc cīņu beigšanas laimīgi atgrieztos pie saviem vecākiem."Kaprālis nokrita ceļos un kā bērns raudādams skūpstīja Ekscellences gredzenu.

Mana nākamā tikšanās ar Bīskapu notika pēc daudziem gadiem un nu jau svešumā. 1956. g. augustā kā Bostonas latv. katoļu kopas vecākais biju ieradies Ņujorkā uz cienījamā prelāta Ed. Stukela bērēm. Prelāts Stukels bija mūsu kopas līdzdibinātājs un garīgais aprūpētājs. Braucot uz Ņujorku, kopas valde man bija uzdevusi griezties ar lūgumu pie bīskapa J. Rancāna, lai mirušā prelāta vietā nozīmētu citu garīdznieku mūsu kopas garīgajai aprūpei. Šinī nolūkā ierados pie Ekscellences "Leo House", kur viņš bija apmeties pa bēŗu laiku. Ekscellenci sastapu nelaikā dekāna D. Mūrnieka klātienē. Kā kopas valdes sēdē bija pārrunāts, lūdzu nozīmēt mums par garīgo aprūpētāju Albānijas pilsētā dzīvojošo prāvestu Juri Pudānu. Ekscellence nevilcinādamies atteica, ka mūsu Kopu aprūpēs klātesošais de-

kāns D. Mūrnieks. Es pateicos Ekscellencem par gādību un dek. Mūrniekam par gatavību mūs aprūpēt. Dekāna nevaļas dēļ gadu vēlāk par Bostonas latviešu katoļu garīgo aprūpētāju tika nozīmēts prāv. J. Pudāns.

1958. g. jūnijā Ekscellence mums paziņoja, ka augusta mēnesī cerot apciemot Bostonu. Kopas valde sāka gatavoties Ekscellences pienācīgai uzņemšanai. Sarunājām ALTA zāli goda mielastam. Kopas valde uz Ekscellences sagaidīšanu ielūdza Bostonā dzīvojošos bijušos brīvās Latvijas valdības locekļus, lielāko Bostonas organizāciju pārstāvjus, aktīvākos latviešu sabiedriskos darbiniekus un visu latviešu protestantu draudžu mācītājus, kā arī lietuviešu pārstāvjus. Ekscellences sagaidīšanā un tai sekojošā kopmielastā bija ieradušies prof. Ed. Laimiņš, V. Bastjānis, DV pr-ks Kaža, ALTA vice pr-dis Zeibots, daudzi citi sabiedriskie darbinieki, kā arī visu Ev. - Lut. draudžu mācītāji, izņemot Latv. Trimdas draudzi. Organizāciju pārstāvji un bijušie valdības locekļi, tāpat draudžu mācītāji un lietuvju pārstāvji sirsnīgi sveica Ekscellenci, cildinot viņa nopelnus Latvijas valsts un baznīcas darbā un godinot viņu kā pēdējo brīvās Latvijas valsts varas nesēju. Bīskapa viesošanās Bostonā izvērtās par latviešu nacionālu manifestāciju.

Nākamajos gados turpināju sarakstīšanos ar Bīskapu. Vēstulēs viņš sūtīja svētību manai ģimenei un visiem latviešu katoļiem mūsu nomalē un solījās mūs apciemot vēl. Diemžēl nepiepildījās Ekscellences vēlējumies mūs vēl reiz apciemot, nedz mūsu cerības viņu atkal redzēt mūsu vidū. Dievs aizsauca viņu savā valstībā.

III VALSTS VĪRS UN DIPLOMĀTS

BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS - VALSTSVĪRS UN PATRIOTS

Alfreds Bērziņš

Par mūžībā aizgājušā bīskapa Jāzepa Rancāna diženiem sasniegumiem bagāto mūža gājumu rakstot, būtu tas jāvērtē no daudziem un dažādiem viedokļiem. Mana personīgā saskare ar bīskapu Rancānu risinājās, darbojoties politiskā un nacionālā plāksnē kā Latvijā, tā svešu zemju ceļus staigājot. Īsumā raksturošu šo saskari.

Kā cilvēks bīskaps Rancāns bija personība ar dziļu ietekmi uz ikvienu, kam gadījās būt viņa tuvumā. Viņa staltais augums, laipnā seja un mierīgā valoda pauda iekšējo spēku un radīja pārliecību, ka viņā nemājo šaubas par kalpošanu Dievam un tautai. Viņa iekšējā pārliecība izstaroja tik spēcīgi, ka ietekmēja kā cilvēkus, tā notikumus, ar kuŗiem viņš nāca saskarē.

Viņa svarīgākā misija nacionāli - politiskā laukā izpaudās latviešu zemes un tautas apvienošanā vienā etniskā un ģeografiskā vienībā. Vēsturiski Latgale bija latviešu tautas daļa, kuŗa gadsimtiem ilgi cīnījās, lai atvairītu svešu tautu iebrukumus no austrumiem. Caru pārkrievināšanas politika latviešu austrumu daļu atdalīja no pārējās latviešu apdzīvotās zemes, pievienojot Vitebskas guberņai.

Bīskaps Rancāns, tāpat kā daudzi citi Latgales darbinieki, to izprata ļoti labi un ar visu sirds degsmi centās mākslīgi celtās robežas starp Latgales, Vidzemes un Kurzemes latviešiem noārdīt. Kad 1917. gadā Rēzeknē sanāca kongress, kuŗā bija jāizšķiŗas par Latgales apvienošanos ar pārējiem latviešu novadiem ko-

pējā valstiskā vienībā, bīskapa Rancāna iespaids un noteiktā nostāja bija izšķiroš faktors. Šajā kongresā viņš spilgti nodemonstrēja dziļo patriotismu, valstsvīra tālredzību, reizē kļūstot arī par vienu no Latvijas austrumu daļas - Latgales iespaidīgākiem vadoņiem. Neviens cits novirziens, kas radās Latvijas neatkarības gados, nespēja viņa lielo ietekmi Latgalē mazināt. Tauta viņu pazina, bija viņu iemīļojusi un uzticējās viņa gudrai vadībai.

Personīgi ar bīskapu Rancānu es iepazinos 1931. gadā, kad mani no Zemnieku Savienības saraksta ievēlēja Saeimā. Kā Latgales Kristīgo Zemnieku partijas deputāts J. Rancāns jo cieši sadarbojās ar Zemnieku Savienību. Šajā sadarbībā bija izveidojušās cieņas pilnas attiecības starp bīskapu Rancānu un Kārli Ulmani kā Zemnieku Savienības vadītāju. Šī ciešā sadarbība nebija būvēta tikai uz abu zemnieku nogrupējumiem kopējām politiskām interesēm. Nepārprotami abu mūsu valsts neatkarības gadu izcilāko valsts vīru K. Ulmaņa un J. Rancāna starpā valdīja patiesa cieņa vienam pret otru. Ciešā sadarbība abu zemnieku partiju starpā, kas sastādīja turpat ceturto daļu no Saeimas deputātu kopskaita, bija vai vienīgais kaut cik stabilizējošais elements daudzajās partijās saskaldītajā likumdošanas iestādē.

Bīskaps Rancāns bija arī Saeimas prezidija loceklis, un kā vicepriekšsēdis viņš darbojās otrā, trešā un ceturtā Saeimā. Ievērojot viņa augsto amatu katoļu baznīcā un vicepriekšsēža posteni Saeimā, bīskaps izvairījās no polemiskām debatēm un atklātiem strīdiņiem partiju starpā. Runātāju katedrā Saeimā viņu tālab gadījās redzēt samērā reti un arī tikai tad, kad viņam bija kas nopietns sakāms, vai ar viņa personīgo autoritāti vajadzēja aizstāvēt kādu svarīgu likumu. Un atkal jāliecina, ka Saeimā viņa parlamentārieša darbu

vadīja tās pašas idejas, par kuŗām viņš cīnījās 1917. gadā Rēzeknes kongresā. Pāri partijas un lokālām interesēm viņš vienmēr stādīja tautas un valsts intereses.

Latvijas neatkarības gados pagadījās reizēm būt viesim bīskapa Rancāna viesmīlīgajā mājā. Mājas tēvs parasti bija vienādi rūpīgs, laipns un uzmanīgs pret visiem viesiem. Katram viņš atrada laiku un iespēju pateikt kādu draudzīgu laipnību, nešķiŗojot nevienu ne pēc ticības, nedz dzīves vietas. Viņa viesību galds parasti bija bagāts un ar teicamu gaumi dekorēts. Varēja redzēt, ka mājas tēvam bija laba gaume kā mājas iekārtošanā, tā arī galda klāšanā. Kad pirms dažiem gadiem apmeklēju Bīskapu pēdējo reizi viņa klosteŗa mazā dzīvoklītī, viņš bija tas pats staltais, laipnais un viesmīlīgais mājas tēvs, kādu viņu atcerējos no Latvijas un nometņu gadiem Vācijā.

Kā jau minēju, bīskapa Rancāna un Kārļa Ulmaņa attiecības Saeimas laikā bija dibinātas uz abpusēju cienību. Cik varēju nojaust, tās mainījās pēc 15. maija pārmaiņām. Bīskaps bija nemierā ar Saeimas darbību, biežām valdību maiņām un daudzām partijām. Bet viņš bija uzskatos, ka autoritārais režīms nebija vienīgā un pareizā atbilde Saeimas trūkumu novēršanai. Viņu bija sarūgtinājis arī uz dažām dienām pēc 15. maija pārmaiņām uzliktais mājas arests. Viņš maz par to runāja Latvijā, bet mēdza laiku pa laikam atgriezties sarunās trimdā. Varēja redzēt, ka viņš kaut kādi nevar no šī notikuma atbrīvoties, kauču no 15. maija apvērsuma rīkotāju puses mājas arests nebija domāts kā kāds pazemojums jeb neuzticēšanās. Mājas aresta politiskais mērķis bija Bīskapu morāliski atbrīvot no pienākuma, sasaukt Saeimas sēdi, pēc tam kad viņš bija saņēmis ziņu par Saeimas priekšsēža P. Kalniņa apcietināšanu. Šo pašu apsvērumu dēļ mājas arestu

uzlika arī Zemnieku Savienības deputātam Paulukam Jelgavā, kurš bija Saeimas priekšsēdētāja pirmais biedrs.

Šķiet, nekad netiks atrasta droša atbilde, vai visas Saeimas daudzpartiju kļūdas būtu novērstas, ja tiktu pieņemts Zemnieku Savienības satversmes grozīšanas projekts, vai varētu iztikt ar vēlēšanu likuma grozīšanu, noteicot, ka neviena partija vai grupa, kuŗa vēlēšanās nav ieguvusi vismaz piecus deputātus, zaudē nodotās balsis, jeb vienīgais atrisinājums bija Saeimas darbības suspendēšana, kā tas notika 15. maijā 1934. gada pārmaiņās un jaunas satversmes izstrādāšana. Šajā ļoti svarīgajā jautājumā uzskati dalījās pagātnē un, ja pie tiem atgriežas vēl tagad, uzskatu dažādība nav mainījusies. Bīskaps Rancāns, būdams pārliecībā par satversmes grozīšanas nepieciešamību, tomēr palika uzticīgs 1922. gadā pieņemtai Latvijas satversmei un tajā ietvertiem demokratisko brīvību principiem. Saskaņā ar satversmi, pēc Valsts prezidenta deportācijas un Saeimas priekšsēža nāves Bīskaps kļuva par valsts augstāko amatpersonu.

Mūsu pēdējā tikšanās brīvā Latvijā notika drāmatiskos apstākļos 1940. gada 16. jūnijā, dienu pirms Latviju varmācīgi okupēja sarkanā armija. Valsts prezidenta K. Ulmaņa uzdevumā ierados Daugavpilī atklāt pirmos Latgales dziesmu svētkus. Pirms dziesmu svētku atklāšanas, kas notika plkst. piecos pēcpusdienā, ierados uz dievkalpojumu vietējā katoļu baznīcā. Dievkalpojumu vadīja bīskaps Rancāns personīgi, dedzīgi aizlūdzot Dievu par Latviju un latviešu tautu, kas atradās lielās briesmās. Pēc dievkalpojuma brītiņu palikām divatā. Atstāstīju Bīskapam manu pēdējo telefona sarunu ar Valsts prezidentu un par ultimātu, kādu Padomju Savienība iesniegusi mūsu valdībai. Mēs abi apzinājāmies stāvokļa izmisīgo bezcerību. Brītiņu klu-

sējis, ar grūtu nopūtu Bīskaps izteica savu saviļņojumu vārdos, ka tad, kad cilvēks pats nespējīgs briesmas pārvarēt, atliek paļaušanās uz Dievu.

Bet bīskaps Rancāns apzinājās, ka arī pašiem jābūt aktīviem, ka jāuzņemas personisks risks, cīnoties par zaudēto brīvības atgūšanu. Kad 1943.gada augustā Rīgā nodibinājās Latvijas Centrālā Padome kā pretestības kustības centrs cīņā pret Hitlera okupācijas varu, bīskaps Rancāns bija šīs organizācijas dibinātāju vidū un tās aktīvs līdzdarbinieks.

Pēc piespiedu izceļošanas uz Vāciju bīskaps Rancāns turpināja aktīvi darboties Latvijas Centrālajā Padomē kā tās priekšsēdis. Izmantojot savu augsto garīdznieka stāvokli un iespējas, kādas viņam bija kā Latvijā dibinātās pretestības kustības vadītājam, viņš vai nu viens jeb kopā ar Sarkanā Krusta priekšsēdi R. Liepiņu vairākkārt apmeklēja amerikāņu un angļu okupācijas varas iestādes, lai panāktu uzlabojumus latviešu bēgļu un karavīru stāvoklī. Tāpat Rancāns kopā ar dažiem citiem LCP vadošiem darbiniekiem ieradās Parīzē uz UNO un citām konferencēm, cenšoties tur informēt lielvalstu pārstāvjus par Latvijas jautājumiem. Tajā pat laikā tiek nodibināta tuva sadarbība ar Latvijas sūtņiem. Šajā nolūkā bīskaps Rancāns apmeklēja arī Latvijas valdības ārkārtējo pilnvarnieku sūtni K. Zariņu Londonā.

Pēc izceļošanas uz Amerikas Savienotajām Valstīm bīskapu Rancānu ievēlēja Brīvās Eiropas Komitejas atbalstā nodibinātās Latviešu konsultātīvās kopas priekšsēža amatā. Konsultātīvā kopa nodibinājās 1951. gada maijā Ņujorkā. Tās uzdevums bija to melu atklāšana, ar kuŗiem Maskavas okupanti centās attaisnot Latvijas neatkarības iznīcināšanu, sekmējot arī Latvijas neatkarības atgūšanu. Par nožēlošanu, Bīskaps šajā amatā bija tikai īsu brīdi, jo, paklausot baznīcas

vadības rīkojumam, viņam bija jāpārceļas uz dzīvi Grand Rapidos, Mičigenas valstī.

Viņa jaunais amats un dzīves vieta, kas atradās tālu prom no aktīvās politikas centriem, lielā mērā ierobežoja viņa iespējas līdzi darboties latviešu politiskos pasākumos Savienotajās Valstīs. Bet viņš palika vienmēr ciešos sakaros kā ar Latvijas sūtniecību Vašingtonā, tā arī ar viņa politisko uzskatu draugiem. Par viņa izciliem sniegumiem latviešu tautas garīgā un politiskā dzīvē, Brīvās Pasaules Latviešu Apvienība viņam piešķīra latviešu trimdinieku augstāko atzinības un pateicības apliecinājumu - Tautas Balvu.

Ar bīskapa Jāzepa Rancāna aiziešanu viņā saulē, latviešu tauta ir zaudējusi liela stila valsts vīru un dedzīgu patriotu. Par viņu ar pilnu paļāvību var teikt, ka viņš savu raženo mūžu ir ziedojis, uzticīgi kalpojot Dievam un tēvzemei.

BĪSKAPS J. RANCĀNS - VALSTSVĪRS UN DIPLOMĀTS

Roberts Liepiņš

1. Cīņa par apvienoto latviešu valsti un tās starptautisko atzīšanu

Jāzeps Rancāns pieder pie tās paaudzes, kuŗai bija svarīgais uzdevums - izcīnīt mūsu tautai brīvību un valsts neatkarību.

Apmeklēdams Pēterpilī Garīgo Semināru un vēlāk Katoļu Garīgo Akadēmiju, tā laika vienīgo augstāko mācības iestādi Krievijā katoļu garīdzniekiem, J. Rancāns nonāca saskarē ar Vidzemes un Kurzemes latviešiem, kuŗu skaits jau tolaik tur bija prāvs. Pēc ziņām, kādas saglabājušās, jau 1862. gadā Pēterpilī pastāvējusi evaņģeliskā draudze ar 2205 latviešiem un līdz 1912. gadam draudzes locekļu skaits pieaudzis uz 8300 personām. Pat Kronštatē, kur J. Rancāns pie ģimnazijas kā eksterns licis pārbaudījumus, notikuši latviešu dievkalpojumi. Tādēļ nav nekāda brīnuma, ka agri viņu redzam iesaistāmies sabiedriskā darbā. No 1912. - 1914. g., kad viņu kā kapellānu iesauca armijā, J. Rancāns bija Pēterburgas latviešu savstarpējās palīdzības biedrības valdes loceklis un kasieris. Pēc demobilizācijas un īsas atpūtas dzimtenē, J. Rancāns iesaistījās bēgļu aprūpē un 1917. - 18. gadā darbojās Latgales bēgļu palīdzības komitejā.

Pēc cara Nikolaja II atteikšanās sākās Latgales nākotnes jautājuma ventilēšana un Latgales sabiedrisko darbinieku apspriedēs Pēterpilī 1917. g. 25. martā nolēma cīnīties par Latgales apvienošanu ar Vidzemi un Kurzemi. Šinī nolūkā vienojās sasaukt Rēzeknē Latgales kongresu un tā sagatavošanai ievēlēja komiteju 16

personu sastāvā. Tanī redzams arī J. Rancāna vārds.

Kongress sanāca Rēzeknē 1917. g. 9. maijā, piedaloties 283 delegātiem. Pamatreferātu Latgales nākotnes jautājumā lasīja J. Rancāns. Viņa galvenā teze bija ka Latgales, Vidzemes un Kurzemes latvieši ir viena tauta un ka viņiem jāapvienojas vienā valstī, Latgalei paredzot autonomijas tiesības, sevišķi baznīcas un kultūras lietās. To kongress pieņēma un ievēlēja Latgales Pagaidu Zemes Padomi ar Rancānu kā tās locekli. Ārpolītiskā plāksnē Latgales Pagaidu Zemes Padome iesniedza Krievijas toreizējai valdībai prasību par Latgales atdalīšanu no Vitebskas guberņas un sūtīja delegātus uz Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes (LPNP) vēlēšanām Valkā, 1917. g. 29./30. novembrī. Pēc ievēlēšanas tā pieņēma sekojošu deklarāciju ārvalstīm un tautām:

"Ievērojot latviešu tautas sensenās tieksmes pēc politiskās brīvības un autonomās Latvijas, kas spilgti parādījās 1905. g. atbrīvošanas cīņās un, nostājoties uz tautu pašnoteikšanās tiesību principa pamatiem, Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome (LPNP) uz visstingrāko protestē pret jebkuŗu Latvijas sadalīšanu un it sevišķi pret tās zemes daļas vai arī visas Latvijas pievienošanu vai kādu saistīšanu pie Vācijas un līdz ar to pasludina, ka Latvija, kuŗā ieiet Vidzeme, Kurzeme un Latgale, ir autonoma valsts vienība, kuŗas stāvokli, attiecības uz ārieni un iekšējo iekārtu noteiks tās Satversmes Sapulce un tautas plēbiscīts." ("Latvija desmit gados", 25. lpp.).

Deklarācijas īstenošanai ievēlēja ārlietu nodaļu ar sēdekli Pēterpilī valsts domnieka J. Goldmaņa vadībā. Tanī bez viņa iegāja valsts domnieks J. Zālītis, J. Rancāns, Z.A. Meierovics, J. Čakste, J. Kreicbergs, A. Dobelis, A. Bergs, J. Seskis un citi.

Ar J. Rancāna ievēlēšanu LPNP ārlietu nodaļā sā-

kās viņa definitīva iekļaušanās ārpolitikā, kas kopš tā laika viņam kļuva par neatņemamu dzīves uzdevumu.

Ārlietu nodaļa attīstīja teicamu darbību cīņā par Latviju, uzturēdama sakarus ar Pēterpilī akreditētām ārvalstu diplomātiskām pārstāvniecībām un tās tekoši informēdama par stāvokli vācu okupētajā Latvijā līdz 1918. gada vasarai, kad, lielinieku režīmam nostiprinoties, tai sava darbība Krievijā bija jāizbeidz.

Kad Rīgā 1918. g. 17. novembrī, LPNP, apvienojoties ar Demokratisko Bloku, nodibināja Tautas Padomi, tā ar pagaidu valdību pārņēma cīņas turpināšanu. Sakarā ar sarkanarmijas iebrukumu un Pagaidu valdības pārcelšanos uz Liepāju, J. Rancānam Tautas Padomē līdzdarboties vairs neizdevās.

Valdībai, 1919. g. jūlijā pārnākot atpakaļ uz Rīgu, no Kurzemes ieradās arī J. Rancāns, lai katoļu baznīcas vadības uzdevumā ar ziņojumu dotos uz Romu. Valdība gadījumu izmantoja un 4. oktobrī Rancānu iecēla par savu pārstāvi pie Svētā Krēsla. Bermonta uzbrukums ceļojumu novilcināja, tāpēc J. Rancāns varēja izbraukt tikai pēc ienaidnieka sakāves un Kurzemes atbrīvošanas. Brauciens līdz Varšavai, kur vajadzēja apgādāt vīzas tālākam ceļam, sapostīto ceļu un pārtraukto satiksmes dēļ bija savienots ar milzīgām grūtībām. Tautas labā uzticētais divkāršais baznīcas un valdības uzdevums Rancānam ir katēgorisks imperātīvs, un viņš ceļu turpina un beidzot mērķi sasniedz. 22. novembrī pāvests Benedikts XV atbraucēju pieņem, kuŗam Rancāns sniedz mutvārdu ziņojumu, un vēlāk decembrī, arī plašu rakstveida pārskatu par apstākļiem Latvijā pēc Bermonta dēkas likvidēšanas un katoļu baznīcas vajadzībām, kā arī vēlmes, kādas Rīga viņam bija likusi ceļa somā. Tās bija - jaunās valsts atzīšana de jure (De facto atzīšana jau bija notikusi ar senās Rīgas bīskapijas atjaunošanu 1918. g. 22. septembrī un Latgales

katoļu baznīcas atvienošanu no Mohilevas archidiecēzes), Kurzemes un Zemgales katoļu, kuŗi līdz tam bija paklauti Lietuvas bīskapijām, pievienošanu Rīgas bīskapijai, to paaugstinot par archibīskapiju un tās vadības nodošanu latviešu izcelsmes virsganam. Visu to J. Rancānam izdodas panākt samērā īsā laikā. 1919. g. 22. aprīlī pēc bīskapa O'Rourkes atteikšanās, par Rīgas bīskapu iecēla kanoniku Antoniju Springoviču, un tā paša gada 9. jūnijā katoļus Kurzemē un Zemgalē pakļāva Rīgas bīskapijai, kas arī no ārpolītiskā viedokļa bija svarīgs ieguvums. Neatkarīgās Latvijas valsts intereses prasīja, lai mūsu attiecības ar Vatikānu kārtotos tieši, bet ne caur vidūtājiem.

Reizē ar katoļticīgo latviešu apvienošanu Rīgas bīskapijā, bija nepieciešams tās statūta reglamentēšanai konkordāts. J. Rancāns to kopā ar Hermani Albātu, speciālistu baznīcas tiesībās un Latvijas universitātes docentu, izstrādāja pēc atgriešanās Latvijā un ministru prezidents un ārlietu ministrs Z.A. Meierovics to 1922. g. 30. maijā kopā ar pāvesta valstssekretāru kardināli P. Gasparri Romā parakstīja. Tā izstrādātājiem par godu jāsaka, ka tas bija priekšzīmīgi redigēts un Vatikānam noderēja par paraugu turpmākiem līgumiem.

J. Rancāns savu uzturēšanos Romā bija tāpat izmantojis sakaru nodibināšanai ar itaļu politiķiem, dodams viņiem informāciju par mūsu tautas pagātni un jaunās valsts stāvokli, un, ja Sabiedroto Augstākās Padomes sēdē 1921. g. 21. janvārī Parīzē Italijas pārstāvis grāfs Sforca silti iestājās par Latvijas un Igaunijas atzīšanu de jure, tad, nemazinot mūsu lielā ārlietu ministra Z.A. Meierovica nopelnus, pateicība par mums labvēlīgo noskaņojumu dalēji pienākas arī Jāzepa Rancāna neatlaidīgam informācijas darbam.

Pēc attiecību sekmīgas nokārtošanas ar Vatikānu, kā jau minēju, ārpolītika J. Rancānam bija kļuvusi par

sirdslietu. Ievēlēts pēc kārtas visās 4 Saeimās un trijās pēdējās kā priekšsēža vietnieks, Bīskaps aktīvi piedalījās ārlietu komisijas darbā. Bija nodibinājusies prakse, ka diplomātus, kuŗi dienesta lietās ieradās Rīgā, ārlietu komisija aicināja sniegt tai ziņojumus par stāvokli un attiecībām ar zemēm, kuŗās viņi bija akreditēti. No savas pieredzes varu teikt, ka Bīskaps, papildām tam, par ko tika runāts sēdē, bieži no manis vēlāk personīgi lūdza papildinformāciju jautājumos, kuŗi viņu sevišķi nodarbināja.

2. Cīņa dzimtenē un trimdā pret Latvijas okupāciju

Sabiedrotiem gatavojoties uz konferenci Teherānā, ienāca ziņas, ka Maskava to cita starpā gribot izmantot, lai panāktu tās pret Baltijas valstīm izdarītā varas akta legālizāciju. Šī nodoma atvairīšanai bija nepieciešams pacelt latviešu tautas neviltotu balsi tiem, kuŗiem bija tiesības to darīt. Tā kā ar autoritārās valdības atkāpšanos atkrita tās lēmums par Saeimas darbības apturēšanu, tad tāda tiesība, saskaņā ar Satversmes 16. un 52. pantu, bija Saeimas prezidijam, un tas to arī izmantoja, nodibinādams cīņas organu - Latvijas Centrālo Padomi (LCP) un reizē nākdams klajā ar deklarāciju par latviešu tautas cīņas mērķi (Skat 1. pielikumu). LCP iegāja pēdējās Saeimas 4 lielākās partijas (sociāldemokrati, Zemnieku Savienība, Latgales kristīgie zemnieki un demokratiskais centrs), kuŗām tanī bija vairākums. Vēlāk trimdā tām pieslējās arī A. Bļodnieka jaunsaimnieki. Jaunās cīņas organizācijas vadību uzticēja agrākā Valsts Prezidenta dēlam prof. K. Čakstem, un tā nekavējoties vairākās sekcijās uzsāka darbību. Plašākā no tām bija militārā ar ģen. V. Tepferu priekšgalā. Ģenerālsekretāra pienākumus uzņēmās ag-

rākais sūtnis un ārlietu ministrs L. Sēja. Bez tam agrākais ārlietu ministrs F. Cielēns savāca 188 redzamu latviešu parakstus un tos kopā ar LCP platformu izdevās nogādāt uz Zviedriju sūtnim V. Salnājam tālākai rīcībai. Arī turpmāk tika izmantota ikviena iespēja, pārskatus par stāvokli un notikumiem Latvijā nogādāt sūtnim V. Salnājam pārsūtīšanai tālāk pārējiem Latvijas diplomātiskiem pārstāvjiem brīvajā pasaulē. Uz tiem pa daļai balstās Dr. A. Bīlmaņa tā laika publikācijas "Latvia in 1939-1942", "Latvia under German Occupation", kā arī viņa daudzie raksti presē.

Līdztekus tam LCP uzņēma kontaktus ar igauņu un lietuvju pretestības kustības vadošiem centriem un ar to deleģētiem pārstāvjiem 1944. g. janvārī un martā apspriedās Rīgā darbības saskaņošanai.

Kāds igauņu delegācijas loceklis, atgriezies Tallinā, "pazaudēja" savas marta konferencē taisītās piezīmes ar dalībnieku vārdiem. Tanīs minēts arī K. Čakste, gan bez tuvākām personālijām. Gestapo apcietina personas ar šādu uzvārdu, to starpā arī abus agrākā Valsts prezidenta dēlus - Konstantīnu un Mintautu. Pēdējo vēlāk atbrīvo, bet Konstantīnu, pret kuŗu radušies pierādījumi, paturēja apcietinājumā. Apcietināja arī ģenerālsekretāru L. Sēju un abus vēlāk nogādāja koncentrācijas nometnē (KZ) Stutthofā pie Dancigas, kur K. Čakste aizgāja bojā, bet Sēju apcietināja poļi un izdeva krieviem. Maskavā viņš nonāca vienā kamerā ar kādu baltvācu žurnālistu no Rīgas, kas pēc atbrīvošanas un atgriešanās Vācijā rakstīja cildinošu vārdu pilnu vēstuli par Sējas nesatricināmo patriotisko stāju. Nopratināšanā viņš noraidījis Padomju Savienībai jebkuŗu tiesību viņam inkriminēt valsts nodevību, par ko aizmuguriski notiesāts parastajos 25 g. spaidu darbos.

Sarkanajai armijai no jauna iebrūkot 1944. g. vasaras otrā pusē Latvijā, LCP noorganizēja slepenu

latviešu pārgādāšanu ar zvejnieku laivām uz Zviedriju. To vadīja militārā akcija. Sazināšanās notika ar īsviļņu raidītāju un, lai nekristu Gestapo rokās, bieži mainīja tā novietni. Šai akcijā izdevās uz Zviedriju pārgādāt vairākus tūkstošus tautiešu no Kurzemes.

Uz turieni tāpat bija paredzēts pārcelt arī LCP, Kurzemē atstājot vienīgi militāro sekciju. Ceļā sabojājās laivas motors, kuŗā brauca Saeimas priekšsēdis Dr. P. Kalniņš ar kundzi. Laivu jūŗā avārijas stāvoklī atrada vācu ātrlaiva un nogādāja to Dancigā. Braucējus no koncentrācijas nometnes paglāba stāvoklis, ka pēc motora sabojāšanās vējš tai bija mainījis virzienu un drošības policija noticēja, ka tā atradusies ceļā uz Vāciju.

Bīskapu J. Rancānu kopā ar citiem vairākiem augstiem garīdzniekiem nogādāja uz Vāciju, kur viņš nonāca Burghauzenas klosterī Bavārijā. No tā, ka nevienam no pārvietotiem tamlīdzīgs režīms netika piemērots, var secināt, ka Gestapo viņu kā polītiķi būs turējusi aizdomās par pretdarbību, un, tikai pateicoties Vācijas drīzam sabrukumam, Bīskaps nenonāca koncentrācijas nometnē.

Uz Vāciju izkļuva arī A. Klīve un V. Bastjānis, un sakarā ar to agrākais lēmums atkrita un centrs palika Vācijā, bet tā filiāle bija Stockholmā ar Br. Kalniņu, J. Breikšu un ģenerāli V. Tepferu priekšgalā. Dezorganizētā satiksme un prezidija locekļu atrašanās dažādās vietās apgrūtināja LCP darbības atjaunošanu. Tās atsākšanas nolūkā Ad. Klīve 1945. gada vasarā apmeklēja bīskapu Rancānu Burghauzenā un atceļā no turienes lietu pārrunāšanai iegriezās pie manis.

Augusta beigās pēkšņi nomira Dr. P. Kalniņš. Pēc bērēm Bregencā, Austrijā, A. Klīves vadībā notika pirmā informātīva rakstura apspriede ārpus Latvijas, kuŗā vēl piedalījās sūtnis J. Feldmanis, F. Ķempelis no

demokratiskā centra, Klāra Kalniņa un es. Bīskaps J. Rancāns un V. Bastjānis īsā laika dēļ nebija varējuši ierasties. Klātesošie sūtņi informēja par stāvokli Vācijā un Austrijā un par palīdzības nepieciešamību bēgļiem, sevišķi bijušiem karavīriem, kuŗi tobrīd pusbadā atradās gūstekņu nometnēs.

Tikai pēc V. Bastjāņa un A. Klīves pārcelšanās uz Eslingenu un bīskapa J. Rancāna, kuŗš pēc agrākā priekšsēža nāves de facto pārņēma LCP vadību (skat 2. pielikumu), pārnākšanas uz dzīvi Bad Ditzenbachā, netālu no Eslingenas, sākās intensīvs LCP darbs. Sēdes galvenokārt notika Eslingenā, bet dažreiz arī Bīskapa jaunajā dzīves vietā.

No savas pieredzes 1. pasaules karā, kad viņš kādā no krievu armijām pildīja kapellāna pienākumus, J. Rancānam dziļi atmiņā bija iespiedušās karavīru ciešanas, un tādēļ, izmantodams savu augstā garīdznieka stāvokli, netaupīja pūles, lai panāktu mūsu karavīru atbrīvošanu, kuŗi atradās sabiedroto gūstekņu nometnēs. Cita starpā viņš kopā ar bīskapu A. Urbšu apmeklēja Svētā Krēsla nunciju Chiarlo Vācijā, informēja viņu, ka nelikumīgi, pretēji Hāgas konvencijas noteikumiem, ar kuŗiem noliegts okupētās territorijas iedzīvotājus iesaistīt karā, samobilizētie latvieši par to spiesti ciest un joprojām atrodas sabiedroto gūstā, un lūdza Vatikāna atbalstu viņu atbrīvošanai.

Tāpat gūstekņu lietā bīskaps J. Rancāns brauca uz patālo angļu virspavēlniecības štābu Ziemeļvācijā, lai panāktu drīzāku latviešu atbrīvošanu, kuŗi atradās britu gūstekņu nometnēs Beļģijā. Laimīgā kārtā viņš tur angļu armijas kapellāna, ģenerāļa M. Dauninga (Downing) personā atrada labvēli un iespaidīgu palīgu. Viņa ietekmē jau nākamā gada (1946) sākumā no gūsta atbrīvoja teoloģijas studentus, kuŗiem bīskaps B. Sloskāns bija izgādājis iespēju kara laikā pārtrauktās stu-

dijas turpināt Luvenas universitātē. Drīzi pēc tam arī pārējos gūstekņus nogādāja atpakaļ Vācijā un tur atbrīvoja.

Ar to cīņa tomēr nebija galā. Vajadzēja atbrīvotiem panākt DP tiesību piešķiršanu un uzņemšanu nometnēs. UNRRA's vadītājs Vācijā, angļu armijas ģenerālis Morgans bija labvēlīgi noskaņots, bet bija atkarīgs no centra Ņujorkā, kuŗa priekšgalā atradās agrākais Ņujorkas pilsētas vecākais La Guardia. Lai gan Padomju Savienība UNRRA's uzturēšanā nepiedalījās, viņš, rēķinādamies ar atbalsi Maskavā, ierosinājumu noraidīja.

Vienīgā izeja bija no gūsta atbrīvotiem sagādāt darbu, kas tobrīd bija grūti atrisināma problēma; jo pēc kaŗa Vācijā valdīja milzīgs bezdarbs.

Sakarā ar ASV armijas demobilizāciju un skaitliski tās sastāva reducēšanu Vācijā, saimnieciskiem un līdzīgiem uzdevumiem sāka dibināt civīlās darba vienības (Labour Service) no poļiem, kuŗi kā darba spēks kaŗa laikā bija atgādāti uz Vāciju.

Šo izdevību izmantoja mums draudzīgi amerikāņu virsnieki un no bijušiem kaŗa gūstekņiem dibināja latviešu rotas. Mūsu pretinieki vērsās arī pret tām. Tika lansēta pasaciņa, ka tās sastāvot no kaŗa noziedzniekiem. Draudēja rotu izformēšana un tikai ar lielām pūlēm izdevās to novērst. No rotām tomēr vajadzēja aiziet daļai virsniecības.

Garīgā un materiālā palīdzība bija nepieciešama arī bēgļiem. Bīskaps J. Rancāns apbraukāja nometnes un mazdūšīgos stiprināja ticībā un paļāvībā nākotnei. Līdztekus tam, viņš izlietoja katru iespēju, lai tiem, kuŗi no kaŗa visvairāk bija cietuši, sagādātu arī kādu iepriecinājumu no ārienes. Piedalīdamies Caritas Internationalis kongresā Lucernā, Šveicē, viņš tanī apellēja pie karitātīvām organizācijām pēc palīdzības. Sa-

vus SOS saucienus viņš atkārtoja, kur un kad vien tas bija iespējams. Sevišķi viņam pie sirds bija bērni, slimie un tie jaunieši, kuŗi kaŗa dēļ pārtrauktās studijas atsāka Vācijā. Sākumā UNRRA studējošos materiāli atbalstīja, bet vēlāk, lai viņus pamudinātu izceļot, pabalstus atrāva, un jaunie censoņi nonāca neapskaužamā stāvoklī, un daudzi bija spiesti augstskolu apmeklēšanu pārtraukt.

Līdzās rūpēm un gādībai par tautiešiem trimdā, neatlaidīgi tika turpināta cīņa par Latviju un tautu mūsu dzimtenē, par ko liecina tie pāri par 160 Latvijas Centrālās Padomes sēžu protokoli. Nav iespējams šī raksta ielogos tās soļus ārpolītikas laukā tuvāk apskatīt. Ja to tomēr gribētu darīt, tad iznāktu paprāvs sējums. Jācer, ka kādreiz, rakstot trimdas laika vēsturi, to arī darīs. Šoreiz gribu vienīgi aprobežoties ar pāris gadījumiem no Bīskapa darbības, kamēr viņš vēl atradās Eiropā.

Kad 1946. g. 29. jūlijā Parīzē sanāca Miera konference, kuŗā varēja tikt pacelts arī Baltijas valstu jautājums, ko varēja secināt no Padomju Savienības delegācijas sastāva, kuŗā līdzās Ukrainas un Baltkrievijas delegātiem, figurēja arī P.J. Valeskalns kā Padomju Latvijas ārlietu ministrs, bīskaps Jāzeps Rancāns mūsu interešu aizstāvēšanai devās turp un kopā ar LCP Zviedrijas delegācijas sūtīto bijušo ārlietu ministru F. Cielēnu, Igaunijas un Lietuvas pārstāvjiem konferenci izmantoja sabraukušo delegātu un preses informēšanai par Padomju Savienības agresijas aktu pret Baltijas valstīm un tanīs pastāvošo terrora režīmu.

Bīskaps J. Rancāns un bīskaps B. Sloskāns arī izmantoja svētceļotāju sapulcēšanos Lurdā. Jāz. Rancāna runu, kuŗā viņš apgaismoja neciešamos apstākļus Latvijā, baznīcas un ticīgo vajāšanas, sapulcējusies simts tūkstošu lielā cilvēku masa uzņēma ar aplausiem. Šāds

gadījums līdz tam Lurdā vēl nebija piedzīvots.

Divus gadus vēlāk viņš bija atkal Parīzē, kad tur notika Apvienoto Nāciju (UNO) gadskārtējā asambleja, kuŗas darba kārtībā bija cilvēka tiesību konvencija un bēgļu jautājums. Bijušā prezidenta Ruzvelta atraitne, kas attiecīgā komisijā pārstāvēja ASV, tika par mūsu lietām plaši informēta. J. Rancāns apmeklēja arī pāvesta nunciju Parīzē, kardināli Roncalli, vēlāko pāvestu Jāni XXIII, kuŗu informēja par stāvokli Latvijā. Pēc viņa iniciātīvas lielais katoļu laikraksts "La Croix", kā metiens toreiz pārsniedza 1.000.000, Baltijas valstīm bija veltījis plašu rakstu.

Berlīnes blokādei 1948. g. vasarā sākoties, bēgļos sacēlās dibināts satraukums, jo viņi, konfliktam saasinoties, baidījās no jauna krist krievu rokās. No nometnēm ienāca lūgumi viņus no Vācijas aizvākt prom, vismaz viņus pārcelt aiz Reinas, un šinī sakarībā bīskaps J. Rancāns 1948. g. 14. jūlijā apmeklēja ASV virspavēlnieku Frankfurtē ģenerāli Lūsiju Kleju (Lucius D. Clay) un viņu informēja par satraukumu bēgļos. Ģenerālis, kas tikko uz savu atbildību blokādes laušanai bija noorganizējis gaisa tiltu uz Berlīni, Bīskapu mierināja, teikdams, ka viņš pat nedomājot no Vācijas aizvākt amerikāņu kaŗavīru ģimenes, kādu soli, ja to spertu, Maskava varētu iztulkot, ka viņam, ģenerālim, vairs neizturēja nervi. Ja stāvoklis tomēr kļūtu draudīgs, viņš neaizmirsīšot arī bēgļus. Šāda virspavēlnieka nostāja satrauktos prātus nedaudz nomierināja un, kā vēlāk blokādes norise rādīja, viņam bija taisnība. Kremlis nākamā gadā bija spiests blokādi izbeigt un satiksmi ar Berlīni atjaunot.

Tolaik Vācijā tika pārrunāta doma par bēgļu novietošanu Eiropā vienkopus. Tika minēta Zārzeme un eventuāli arī citas vietas. Izmantodams savus braucienus ārpus Vācijas, bīskaps Rancāns pievērsās arī šai

iespējai. Konstatējums tomēr bija negātīvs un, sākoties izceļošanai uz aizjūras zemēm, šis jautājums atkrita pats no sevis. Protams, šāda izvietošana būtu bijusi tautas kopības interesēs, bet toreizējos apstākļos bija nereālizējama.

Bīskapam J. Rancānam pienākuma apziņa un legālitāte bija rakstītas ar lieliem burtiem. Kad no Latvijas pienāca noteikta ziņa, ka tur miris Saeimas prža pirmais vietnieks Kārlis Pauļuks, bija skaidrs, ka līdz ar to, saskaņā ar Satversmi, Saeimas priekšsēža un Valsts prezidenta funkcijas pārgājušas uz bīskapu J. Rancānu kā otru Saeimas priekšsēža biedru. Lai viņam nepārmestu Saeimas priekšsēža un Valsts Prezidenta amatu nelikumīgu lietošanu, tika konsultēti trimdā esošie senātori un tikai pēc tam, kad seši mūsu augstākās tiesas locekļi bija devuši pozitīvu atzinumu, Bīskaps abus pieņēma (Skat 3. pielikumu).

Kā īstam parlamentārietim, viņam tāpat bija svarīgi uzklausīt trimdā esošos pēdējās Saeimas locekļus, tādēļ viņš 1947. g. 19./20. augustā tos pulcināja pie sevis Ditzenbachā, kur sarunās un domu izmaiņā Bīskaps saņēma vienprātīgu sava darba aprobāciju. Otrreiz viņš parlamentāriešus sasauca 1948. g. 15. februārī Eslingenā, lai viņus informētu par līdzšinējo darbību, lai uzklausītu viņu domas un saņemtu norādījumus turpmākai sadarbībai ar jaunnodibināto Latviešu Organizāciju Apvienību (LOA) un Latviešu Nacionālo Padomi (LNP).

Bīskapam J. Rancānam personīgās dzīves nebija. Viņa domas un darbs piederēja Latvijai. Vakaros pie miera dodoties, viņš domu par Latviju lika sev pagalvī, lai, rītā ceļoties, to šķetinātu tālāk.

Liels tādēļ bija prieks un gandarījums par Tautas Balvas vienbalsīgu piešķiršanu 1966. g. 25. oktobrī, viņam 80 gadu sliegsni pārkāpjot. Apbalvojuma veltījuma

pirmie vārdi skanēja sekojoši: "Šī gada tautas balva piešķiŗama ievērojamam latviešu valsts vīram, sabiedriskam darbiniekam un tautas vienības sargātājam prof. bīskapam Jāzepam Rancānam sakarā ar viņa 80 mūža gadiem. Bīskaps J. Rancāns, blakus izcilam garīdznieka darbam, visu savu gaŗo un raženo mūžu ir nesavtīgi veltījis latviešu tautas garīgās un materiālās labklājības rosināšanai, tautas tiesību un valsts starptautiskā stāvokļa nostiprināšanai, bet visvairāk - latviešu vienošanai ap brīvās un neatkarīgās Latvijas valsts ideju." Šo atzinību tautiešiem trimdā paziņoja 18.novembŗa atceres aktos un balvu viņam pasniedza 18.novembrī Latvijas sūtniecībā Vašingtonā.

1951. gada sākumā, pārceļoties uz Amerikas Savienotajām Valstīm, bīskaps J. Rancāns atstāja, varētu teikt, savu politisko testamentu "Caveant Consules" palikušajiem, (skat. 4. pielikumu) liekot pie sirds turpināt cīņu par Latviju neatslābstoši tālāk, kamēr nebūs nokratītas okupantu uzliktās važas un tautai atgūta brīvība. Pildīsim viņa testamentu un sekosim mūžībā aizgājušā dižā Latvijas dēla norādījumiem, reizē ar to celdami viņam paliekošu pieminekli!

Roberta Liepiņa rakstā minēto pielikumu teksti.

1. pielikums.

LATVIJAS CENTRĀLĀS PADOMES PLATFORMA

Latviešu tauta noraida katru atkarību no Vācijas un PSRS. Latvijas republikai, kas valsts - un starptautiski - tiesiski turpina pastāvēt, jāatgūst arī faktiski pilna neatkarība. Latviešu tautas politiskā līnija jādibina uz neatkarības un demokratijas principiem, bez agrākās demokratijas trūkumiem un kļūdām.

Latviešu tautas galvenām prasībām jābūt:

1. Atjaunot neatkarīgu un demokratisku Latvijas republiku.

2. Latvijas republikas nākamo valsts iekārtu noteiks brīvi un demokratiski vēlēta Saeima, kuŗas uzdevums būs, pārstrādāt satversmi un darboties uz šīs jaunās satversmes pamata. Līdz tam laikam ir spēkā līdzšinējā 1922. gada Latvijas republikas satversme, Latvijas republikā ir spēkā visi likumi, kuŗi izdoti līdz 1934. g. 15. maijam. No likumiem, kuŗi izdoti laikā no 1934. g. 15. maija līdz 1940. g. 17. jūnijam, ir spēkā tie, kas nerunā pretim Latvijas republikas satversmes demokratiskiem principiem.

3. Saeimai turpmāk piešķiŗamas likumdevējas, budžeta un valdības politikas pārbaudes tiesības. Valdība atbildīga Saeimas priekšā. Salīdzinot ar līdzšinējo satversmi, pēc Skandinavijas demokratisko valstu parauga, paplašināmas Valsts prezidenta un ministru kabineta tiesības. Prezidents vēlams uz 5, Saeima uz 4 un pagastu, apriņķu un pilsētu pašvaldības uz 5 gadiem.

4. Izskaužamas daudzās partijas. Latvijā radāma 3-4 politisko partiju sistēma. Lai to sasniegtu, pieturamas proporcionālās vēlēšanas, bet nosakāms augsts minimums, bez kuŗa sasniegšanas partija nedabū Saeimā nevienu pārstāvi. Atmetami daudzie un lielie Saeimas vēlēšanu apgabali, radot to vietā mazākus vēlēšanu apgabalus.

5. Atjaunotās Latvijas republikas pagaidu valdība sastādama no visu galveno politisko grupu pārstāvjiem, kas atzīst neatkarīgu un demokratisku Latvijas republiku. Tai jābūt plašai koālicijas valdībai ar uzdevumu - atjaunot valsts aparātu, nodrošināt valsti pret ārējiem uzbrukumiem, atjaunot diplomātiskās attiecības ar ārvalstīm, izveidot draudzīgas attiecības ar lielajām demokratijām, jo sevišķi ar ASV un Angliju, kā arī ar

Skandinavijas demokratiskām valstīm, gādāt par Latvijas pilsoņu atgriešanos no PSRS un Vācijas un izdarīt drīzas Saeimas vēlēšanas.

6. Lai nodrošinātu Baltijas valstu pastāvēšanu, jāpanāk cieša Baltijas valstu sadarbība - Baltijas valstu konfederācija.

Šo prasību reālizēšanā ir ieinteresēti visi latviešu tautas slāņi: strādnieki, zemnieki, vidusšķira un inteligence. Noraidāma sadarbība ar vācu okupācijas varu un piedalīšanās tās radītās iestādēs un organizācijās. Tāpat noraidāma arī PSRS partizāņu atbalstīšana.

1943. g. 13. augustā.

2. pielikums.

AKTS

Ņemot vērā, ka Saeimas priekšsēdis Dr. Pauls Kalniņš un pirmais priekšsēža biedrs zv. adv. Kārlis Pauļuks ir miruši: pirmais - 1945. g. 27. augustā un otrais - 1945. g. 21. janvārī, Latvijas Centrālā Padome, kuŗā ieiet pēdējās likumīgi ievēlētās Saeimas piecas lielākās demokratiskās partijas, un proti: Latgales Kristīgo Zemnieku partija, Latvijas Sociāldemokratu Strādnieku partija, Latvijas Zemnieku Savienība, Jaunsaimnieku partija un Demokratiskā Centra Apvienība, un kuŗām 1931. gadā ievēlētā Saeimā pieder lielākais vairākums, konstatē, ka saskaņā ar Latvijas Satversmes 16. un 52. pantu Saeimas priekšsēža un Valsts

Prezidenta funkcijas pārgājušas uz Saeimas priekšsēdētāja otro biedru bīskapu Jāzepu Rancānu.

Eslingenā, 1947. g. 26. aprīlī.

(J. Rancāns)
Latgales Kristīgo Zemnieku partijas līderis.

(J. Bastjānis)
Latvijas Sociāldemokratu Strādnieku partijas līderis.

(A. Klīve)
Latvijas Zemnieku Savienības līderis.

(A. Bļodnieks)
Latvijas Jaunsaimnieku partijas līderis.

(B. Krūka)
Demokratiskā Centra Apvienības līderis.

3. pielikums.

ATZINUMS

1948. g. 13. martā, Eslingenā uz apspriedi sanākušie Latvijas Senāta senātori: J. Balodis, R. Alksnis, P. Stērste un M. Ratermanis apsprieda Latvijas Saeimas priekšsēža v. i. bīskapa J. Rancāna priekšlikumu dot atbildi uz sekojošiem jautājumiem:

1. Vai Latvijas 1922. g. Satversme ir spēkā un, apstiprinošā gadījumā,

2. kādi Latvijas Satversmē paredzētie valsts organi tiesiski un faktiski pastāv vēl tagad.

Vispusīgi apsverot augšminētos jautājumus, senātori nāk pie šāda vienprātīga atzinuma:

Latvijas valsts nodibināšanās pamatojas uz faktiski notikušo 1918. gadā Latvijas atdalīšanos no Krievijas, kas tika sankcionēta ar Latvijas-Krievijas 1920. gada 11. augusta mierlīgumu, kurā Krievija nepārprotami deklarēja Latvijas tautas tiesības uz pašnoteikšanos un atdalīšanos no Krievijas valsts. Līdz ar to

sākās Latvijas kā patstāvīgas un suverenās valsts eksistence, kuŗas būtību un dzīvi nosaka pašas tautas (Latvijas) savu brīvi vēlētu organu personā, izstrādātas un pieņemtas konstituējošas normas (Satversme).

Latvijas tautas brīvi izvēlētā Satversmes Sapulce savā 1922. g. 15. februāŗa kopsēdē ir pieņēmusi valsts pamatlikumu - Latvijas Republikas Satversmi. Šinī Satversmē Latvijas tauta ir noteikusi Latvijas neatkarīgās valsts pamatus, deklarējot, ka Latvija ir neatkarīga demokratiska republika (1.p.) un ka Latvijas valsts suverenā vara pieder Latvijas tautai (2. p.). Satversmē ir ierakstītas ne tikai pašai tautai piederošās suverenās tiesības konstituēties tiesiski neatkarīgā valstī, bet tur ir izteikti arī visi pārējie suverenitātes pamati, ar kuŗiem tauta reālizē savu augstāko varu. Tie ir valsts augstākie varas organi, kuŗus pēc Latvijas valsts Satversmes izpilda Valsts Prezidents, Saeima, Ministru kabinets un neatkarīgā tiesa.

Latvijas tautas izvēlētā neatkarīgā demokratiskā valsts iekārta ir un būs spēkā uz visiem laikiem; to grozīt vai izbeigt var tikai pati tauta Satversmes paredzētā kārtībā (77.p.). 1934. g. 15. maija pārvērtību rezultātā sastādītais ministru kabinets 18. maijā gan deklarēja, ka "Saeimas funkcijas līdz satversmes izvešanai izpilda Ministru Kabinets, sākot ar 1934.gada 15. maiju plkst. 23", bet šis 15. maija režīms solīto jauno satversmi nedeva un tiesiski neiznīcināja ne pašu 1922. g. Satversmi, nedz šajā Satversmē paredzētos valsts varas organus. Arī 1940. g. 17. jūnijā notikušā valsts territorijas okupācija no PSRS puses nav iznīcinājusi Latvijas valsts Satversmes tiesisko eksistenci, jo ne Latvijas tauta, nedz arī Latvijas valsts varas organi savas suverenās tiesības līdz šim nevienam, arī pašreizējiem okupantiem nav devuši. Gluži pretēji, šādām okupantu tieksmēm Latvijas tauta savu Satversmē

izteikto gribu ir uzturējusi spēkā arvien, un jo noteiktāk to uztur spēkā tagad, kad Latvijas okupanti grib uzspiest Latvijas tautai "austrumu demokratijas" vislielāko nebrīvību. Latvijas valsts okupāciju un pēc tam sekojošo aneksiju PSRS gan mēģināja legālizēt ar Saeimas ievēlēšanu, bet tas šai okupācijas varai tomēr neizdevās. Pēc oficiālā paziņojuma Saeimas vēlēšanām 1940. g. 14. un 15. jūlijā gan vajadzēja notikt Latvijas 1922. g. Satversmes 6. pantā paredzētās vispārīgās,vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās, ar tiesību iesniegt kandidātu sarakstus ar 100 vēlētāju parakstiem, bet vēlēšanas faktiski notika pēc PSRS konstitūcijas 141. p. noteikumiem, kur kandidātu uzstādīšana bija atļauta tikai komūnistu partijai pakļautām organizācijām, respektīvi pašai partijai. Šādās okupantu sarīkotās Saeimas vēlēšanās Latvijas tauta savu gribu nemaz nevarēja brīvi izteikt, jo tajā laikā Latviju bija okupējis PSRS karaspēks. Okupanti, sarindojot vienā vēlēšanu listē savus kandidātus, gan panāca Saeimas ievēlēšanu tādā sastāvā, kas izteica vienīgi Maskavas gribu. Tā kā 1940. g. 14. un 15. jūlija Saeimas vēlēšanas no Latvijas Satversmes viedokļa bija pretkonstitūcionālas, tad jāatzīst, ka šāda okupantu pseido saeima nav Satversmes likumā paredzēto Latvijas tautas suverēno tiesību ieguvēja un tiesiskā paudēja. Tamdēļ šī Saeima vispār nebija tiesīga rīkoties Latvijas tautas vārdā un vēl mazāk lemt par Latvijas republikas pārvēršanu par padomju sociālistisko republiku,nemaz nerunājot par to, ka šāds valsts iekārtas grozījums nebija dabūjis satversmes likuma 77. pantā paredzētu Latvijas tautas sankciju. Tādēļ arī PSRS augstākās padomes 1940. g. 5. augusta lēmums par juridiski neesksistējošas padomju Latvijas iekļaušanu PSRS federācijā ir pilnīgi nederīgs akts, bez jebkāda tiesiska efekta. Arī pēc šī okupantu akta nolūka ar viltus saeimas palīdzī-

bu legālizēt Latvijas valsts okupāciju un tai sekojošo aneksiju, 1922. g. Latvijas Republikas Satversme tomēr palika spēkā, bet Latvijas okupācija un aneksija palika par kailu varas aktu, jo vara pati par sevi nekādu tiesisku titulu radīt nevar.

Tomēr varētu jautāt, vai ar 1940. g. okupāciju, ar vēlāk sekojošo vācu okupāciju un otrreizējo PSRS okupāciju (1944-45. g.) vispār nav izbeigusies Latvijas kā demokratiskas republikas eksistence. Uz to jāatbild ar noteiktu "nē". Lai ar svešās varas okupāciju izbeigtos kādas valsts eksistence, jāpastāv tomēr zināmiem noteikumiem, pirms kuŗu iestāšanās okupācija ir tikai kails fakts. Šos noteikumus parasti apzīmē par starptautisku atzīšanu. Kā ir ar to šajā gadījumā?

Latvijas okupācija notika miera apstākļos, kad Latvija un PSRS bija Tautu Savienības locekļi. Visām Tautu Savienībā ietilpušajām valstīm bija noteiktas tiesības un pienākumi kā pret Tautu Savienību, tā arī savā starpā. Sakarā ar to arī Latvijas valsts kā Tautu Savienības locekles brīvība un patstāvība starptautiski tika sargāta ar visu, tā tad arī ar PSRS apņemšanos respektēt un uzturēt spēkā pret katru agresiju visu Tautas Savienības locekļu territoriālo integritāti un politisko neatkarību (Tautu Savienības pakta 10. p.). Latvijas valsts eksistence starptautiskā nozīmē varēja izbeigties ar Tautu Savienībā ietilpstošo valšķu lēmumu, atzīstot okupantu rīcību par pareizu. Tas tomēr nav noticis. Gluži pretēji, Tautu Savienības pilnsapulce 1932. g. 11. martā ir deklarējusi, ka tā uztur spēkā katras Tautu Savienības locekles, tā tad arī Latvijas valsts, politisko neatkarību un patstāvību. Ar maz izņēmumiem visas pasaules civilizētās valstis šos labprātīgi uzņemtos starptautiskos pienākumus pildījušas bona fide.

Lai gan ASV Tautu Savienībā neiegāja un viņām

nebija saistošas no Tautu Savienības pakta izrietošās normas, tomēr ASV valdība ar 1940. g. 23. jūlija deklarāciju nepārprotami nosodīja PSRS kā okupanta rīcību. Ar šādu nostāju ASV valdība oficiāli deklarējusi, ka viņa respektē starptautiskās tiesības, kas Latvijas valstij garantē līgumos paredzētās tiesības uz territoriālo integritāti un polītisko neatkarību.

Kopš 1940. g., Otrā pasaules kaŗa laikā, kārtējās Tautu Savienības pilnsapulces nenotika. Bet jau pirms Tautu Savienības likvidācijas tās paktā izteiktā pamatideja par tautu pašnoteikšanās tiesībām un valšķu territoriālo neaizkaŗamību un brīvību ir radusi jaunu izteiksmi un apstiprinājumu pasaules lielvalstu noslēgtā Atlantijas Chartā, kuŗai pievienojusies arī PSRS. Tā tad, arī no šī apstākļa izriet, ka Latvijas demokratiskā republika nav beigusi eksistēt ar PSRS okupāciju. ASV no savas puses šo stāvokli vēl īpaši pastiprinājusi ar savu 1947. g. 28. maija paziņojumu Latvijas sūtniecībai Vašingtonā, apliecinot, ka ASV neatzīst Latvijas inkorporāciju Padomju Savienībā, un līdz ar to vēl reizi pasvītrojot Latvijas sūtņa Vašingtonā legālitāti. Vai šāds stāvoklis grozīsies, to rādīs nākotne, kad noslēgs galīgo miera līgumu ar Vāciju un kad galīgi noteiks valstu robežas. Tā tad starptautiski Latvijas valsts tiesiski tiek atzīta un sargāta no PSRS prettiesiskās rīcības arī vēl tagad. Atzīstot Latvijas valsts tiesisko eksistenci, līdz ar to no starptautiskā viedokļa netieši top atzīta arī Latvijas valsts Satversme, kas ietveŗ sevī Latvijas valsts suverēnitātes pamatus.

Balstoties uz šiem apsvērumiem, ir jāatzīst, ka ne 1934. gadā notikušās valsts iekšpolītiskās pārvērtības, nedz arī nelegālā okupantu vara ar savu rīcību nav iznīcinājušas Latvijas Republikas Satversmi. Tādēļ ir jāsecina, ka 1922. g. Latvijas Satversme ir spēkā.

Kas attiecas uz otru jautājumu, tad, ievērojot to tiesisko stāvokli, ka Latvijas Valsts Satversme ir spēkā, ir jāatzīst, ka tiesiski pastāv visi šajā Satversmē paredzētie valsts varas organi, bet faktiski darboties no viņiem var tie, kuŗiem tas pašreizējos apstākļos ir iespējams. Ir nenoliedzami, ka Latvijas valsts augstākais valsts varas avots ir Latvijas tauta, kuŗai pēc Latvijas Satversmes pieder Latvijas valsts suverēnā vara. Vienīgi Latvijas tauta var noteikt to valsts formu, kādu viņa atzīst par vēlamu. Satversmē izteikto valsts demokratisko iekārtu Latvijas tauta nav izmainījusi pret austrumos valdošo padomju iekārtu. Tamdēļ arī Latvijas tautas atsevišķie locekļi vēl arī tagad ir Latvijas Demokratiskās Republikas pavalstnieki un ir tiesīgi rīkoties Latvijas Demokratiskās Republikas vārdā, neatkarīgi no tā, kādās svešās zemēs tie ir nokļuvuši.

Latvijas Republikas Satversmē par valsts suverēnitātes nesējiem ir atzīti: Saeima, Valsts Prezidents, Ministru Kabinets un Tiesa. Pēc Satversmes noteikumiem Saeimu ievēl uz trim gadiem (10. p.), un tās pilnvaras izbeidzas tikai ar jaunievēlētās Saeimas sanākšanu uz pirmo sēdi (12. p.). Šāds trīsgadīgs legislātūras laiks Saeimai ir paredzēts, pastāvot normāliem apstākļiem, kad jauno Saeimu ievēl saskaņā ar Satversmes 11. p. noteikumiem oktobra mēneša pirmajā sestdienā un svētdienā un kad jaunievēlētā Saeima, saskaņā ar Satversmes 12. p. noteikumiem, sanāk un pirmo sēdi novembŗa mēneša pirmajā otrdienā. Ja, turpretim, Saeimu, saskaņā ar Satversmes 48. p., uz Valsts Prezidenta ierosinājumu, tautas nobalsošanā atlaiž, tad šis trīsgadīgais legislātūras laiks var būt īsāks vai gaŗāks par trim gadiem, atkarībā no tā, pēc cik ilgas darbības Saeimu atlaiž. Īsāks par trim gadiem šis pilnvaru laiks būs tad, ja jaunievēlētā Saei-

ma uz pirmo sēdi sanāk pirms atlaistās Saeimas trīs gadu legislātūras laika notecējuma. Turpretim garāks par trim gadiem šis pilnvaru laiks būs tad, ja Saeimu atlaiž pēdējos trīs mēnešus pirms 3 gadu legislātūras laika notecējuma, jo šādā Saeimas atlaišanas gadījumā jaunām Saeimas vēlēšanām jānotiek ne vēlāk par 2 mēnešiem pēc Saeimas atlaišanas (48. p.) un jaunievēlētai Saeimai uz pirmo sēdi jāsanāk ne vēlāk kā mēnesi pēc ievēlēšanas (13. p.) un tikai šajā dienā atlaistās Saeimas pilnvaras izbeidzas (49. p.). Tātad, no Saeimas atlaišanas līdz jaunievēlētās sanākšanai uz pirmo sēdi Satversmē ir paredzēts 3 mēnešu laiks. Tādā kārtā, ja Saeimas atlaišana ir notikusi mēnesi vai divus pirms trīs gadu legislātūras notecējuma, tad šādas atlaistās Saeimas pilnvaras notek arī tikai pēc divu vai viena mēneša virs trīs gadiem. Pie tam Satversmē ir vēl paredzēts, ka atlaistā Saeima ir tiesīga sanākt uz sēdēm, ja Valsts Prezidents to sasauc (49. p.). Tas nozīmē, ka ir iespējams arī tāds stāvoklis, ka pat atlaistā Saeima pēc trim gadiem Satversmē paredzētā ievēlēšanas laikā ir tiesīga izpildīt savas funkcijas Valsts Prezidenta noteiktās dienas kārtības izlemšanai. Viss tas norāda, ka Satversmes 10. p. noteikumiem, kuŗos paredzēts, ka Saeimu ievēl uz trim gadiem, ir tikai deklarātīva nozīme, kas, normāliem apstākļiem pastāvot, noteic Saeimas funkciju parasto ilgumu, bet šis termiņš arī pēc Satversmes noteikumiem Saeimas atlaišanas gadījumā var būt īsāks vai pat garāks par trim gadiem. Bez tam, Satversmē ir skaidri pateikts, ka Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai jaunievēlētās Saeimas sanākšanas dienā, bet nav teikts, ka tās izbeigtos tieši ar triju gadu laika notecējumu. Satversmē ir nepārprotami izteikta Latvijas tautas griba, lai Saeimas pilnvaru laikā starp iepriekšējo un jaunievēlēto Saeimu nebūtu pārtraukuma. Tas nozīmē, ka Latvijas

tauta nav gribējusi pielaist tādu stāvokli, ka Latvijas valsts uz kādu laiku būtu bez darbības spējīga likumdošanas organa - Saeimas. Tādēļ jāatzīst, ka visos gadījumos Saeimas pilnvaras izbeidzas tikai ar jaunievēlētās Saeimas sanākšanu. Vēl jānorāda, ka Satversmē nav paredzētas sekas tādam stāvoklim, kāds rodas, ja Saeimas funkcijas no kādas varas tiek apturētas. Jāņem vērā, ka likumīgi funkcionējoša organa darbības apturēšana pati par sevi nenozīmē paša šī organa tiesiskās esamības izbeigšanos. Jo vairāk tas ir jāsaka par Saeimas funkciju apturēšanu sakarā ar 1934. g. 15. maija pārvērtībām, kad Saeima netika ne atlaista, nedz arī likvidēta. Pie tam jānorāda, ka Saeimas funkcijas tika apturētas ne uz visiem laikiem, bet tikai līdz jaunās Satversmes izvešanai, kas nav iestājies. Tā tad šajā Saeimas funkciju apturēšanas gadījumā pašas Saeimas pilnvaras nav izbeigušās, kaut arī tās pārsniedz Satversmes paredzētos trīs gadus, un tās turpināsies tik ilgi, kamēr pastāvēs to apstākļu iedarbība, kas traucē Saeimas normālās darbības atjaunošanos. Šie apstākļi izbeigsies ar iespēju ievēlēt jaunu Saeimu. Kad jaunievēlētā Saeima sanāk uz pirmo sēdi, tad iepriekšējās Saeimas pilnvaras automatiski izbeidzas. Ir cits jautājums, vai Saeimai trimdas apstākļos un svešā zemē faktiski ir iespējams sanākt un pie tam Satversmē paredzētā kvorumā. Tāds pat tiesisks stāvoklis ir arī Saeimas prezidijam, tas ir Saeimas priekšsēdim resp. viņa vietniekam, kuŗam ir pienākums nepārtraukti darboties pa visu Saeimas pilnvaru laiku (16. p.), un bez tam viņam ir pienākums atklāt jaunievēlētās Saeimas pirmo sēdi (17. p.). Tā kā Saeimas pilnvaras ir spēkā, tad loģiski arī Saeimas prezidijam ir spēkā viņa pilnvaras līdz 17. p. paredzētā pienākuma izpildīšanai. No Satversmes vēl redzams, ka Saeimas priekšsēdim, cita starpā, ir pienākums izpildīt Valsts Prezidenta amatu,

ja pēdējais atrodas ārpus valsts robežām, vai citādi ir aizkavēts izpildīt savu varu (52. p.).

Notoriski ir zināms, ka Latvijas Valsts Prezidents ir kavēts izpildīt savu amatu, jo viņš Latvijas okupantu arestēts un deportēts. Tādos apstākļos Valsts Prezidenta amatu pienākas pildīt Saeimas priekšsēdim, bet tā kā viens ir miris, tad viņa biedram līdz tam, kamēr Saeima izvēlēs jaunu Valsts Prezidentu, vai arī tagadējo Saeimas priekšsēža vietnieku atvietos jaunievēlētais Saeimas priekšsēdis. Šādam Valsts Prezidenta vietas izpildītājam ir visas Satversmē paredzētās tiesības. Ir cits jautājums, vai un cik plašā apjomā šādas tiesības ir faktiski reālizējamas. Bez tam, pie šo tiesību apjoma apsvēršanas ir jāņem vērā tiklab Ministru Kabineta 1940. gada 17. maija lēmums, kā arī pašreizējais Latvijas Republikas starptautiskais stāvoklis. Ar to ir dota arī atbilde uz otro jautājumu.

Eslingenā, 1948. g. 13. martā.

Orīginālu parakstījuši: sen. J. Balodis,
sen. R. Alksnis,
sen. P. Stērste,
sen. M. Ratermanis,
sen. A. Rumpēteris.

Vēlāk atzinumam pievienojās arī senātors M. Čakste Stockholmā.

4. pielikums.

CAVEANT CONSULES

Pirms sešiem gadiem notika liela vienošanās ar Maskavu - tā sauktais Jaltas līgums, kas nekur nav apstiprināts, bet par nožēlojumu to uztur spēkā vēl tagad. Lielie slēdzēji nav bez sirds pārmetumiem. Tāpēc tie parasti klusē: tur ir notikusi šausmīga nodevība, - tur ir iztirgots nedrošais miers uz mazo tautu rēķina.

Šai nodevībai par upuri krita mūsu dienvidkaimiņš Polija, - un ar to, saprotama lieta, arī Baltijas valstis. Jaltā ir notikusi briesmīga aplamība: Jaltā ir apstiprināts Hitlera un Staļina 1939. g. 23. augusta līgums, ar kuŗu bija sadalītas Polija un Baltijas valstis. Šo vēsturisko kauna traipu ne mūžam nevarēs izdzēst: tas ir maksājis jūŗas asiņu un asaru! Un asaras un asinis vēl plūst tagad ne tikai Korejā. Jaltā ir notikusi bezkaunīga un patvaļīga izlemšana, - bez ieinteresēto valstu līdzdalības, tas ir noticis pār mūsu galvām; grūti ir pielaist apstākļu nezināšanu vai neizprašanu - vajag pielaist, ka tur ir rīkojusies ļauna nodevība un sazvērestība. Cik redzams no pēckaŗa vēstures, tur ir spēlējuši lielu lomu un devuši preizus padomus personas, kas ir atradušās Maskavas kalpībā. Tur ir notikusi pazemojoša kapitulācija sovjetu viltības un sarkanās diktātūras priekšā.

Šo vēstures kauna traipu nevar nomazgāt, to vajag labot: un jo ātrāk, jo labāk. Citādi var būt par vēlu; un pašiem nodevīgā līguma slēdzējiem var apvīties sarkanā cilpa ap kaklu... Lai uzmanās valsts vīri! Caveant consules! Jaltas līgums vai solījums ir jāstrīpo kā netaisnīgs un bez morāliska pamata. Eiropas tautām taču ir tiesības uz brīvību, citādi nav satura demokratijas vārdam. Šo nodevīgo līgumu nevar at-

taisnot ar bailēm vai ar slikta miera uzturēšanu, vai ar tirgošanās iespējām.

Žēl, ka pats vainīgais Rūzvelts ir miris un atbild Dieva priekšā. Viņa sirdsapziņa nevar būt mierīga un attaisnota; viņš, dzīvs būdams, būtu bijis spiests savus solījumus un līgumus atsaukt. Bet pēcnācējiem arī jāreķinās ar notikušo faktu; fakti rāda, ka cilpas savelkas ap līgumslēdzēju kakliem; Sovjeti un to satelīti bruņojas uz nebēdu! Ciniski un beztiesiski iegūtais miers jau ir izbeidzies: Apvienoto Nāciju karaspēks lej asinis, - un tās sagaida vēl lielāks posts no Sovjetu viltīgiem solījumiem un melīgās propagandas. Caveant consules!

Kas tad ir jādara?

1. Jāatgriežas pie tiesību un taisnības principiem, jāatmet sarkanās dūres pārspēka un izspiešanas politika!

2. Arī diplomāti ir atbildīgi Dieva likuma priekšā, un morālie principi jāievēro tautu attiecībās, tad būs miers!

3. Starptautiskie līgumi ir saistoši un pildāmi: visiem jāatgriežas savās pirms 1939. g. 1. septembŗa robežās. Visām tautām jānodrošina brīva un demokratiska vēlēšanu sistēma starptautisku organu uzraudzībā un aizsardzībā.

4. Hitlera - Staļina līgumi un Jaltas solījumi izsludināmi par neesošiem un nesaistošiem.

5. Visām valdībām un tautām jārespektē Apvienoto Nāciju lēmumi - veto tiesības aizstāv vienīgi diktātūras dūres varu. Tās ir pretīgas demokratisku valstu iekārtai, tautu un cilvēku brīvībai.

6. Korejas tautas ciešanas un sarkano komūnistu karŗa briesmas lai atver acis neredzīgiem un lai tie saskata boļševiku riebīgo divkosību un melīgos miera

solījumus tikai tukšos vārdos!

7. Baltijas tautu posts un verdzība lai ir brīdinājums visai brīvajai pasaulei... Apspiestās tautas prasa cilvēku tiesības un sauc pēc palīdzības pie demokratisko tautu sirdsapziņas!

Caveant consules, sic respublica detrimentum patiatur!

16. II 1951.

BĪSKAPA J. RANCĀNA SABIEDRISKI-POLĪTISKĀ DARBĪBA

Voldemārs Bastjānis

I Darbība Vācijā

No bīskapa Jāzepa Rancāna biografiskiem datiem ir zināms, ka viņš, Latgales lauksaimnieka dēls, tūlīt pēc Pēterburgas Garīgās Akadēmijas beigšanas sācis aktīvi darboties sabiedrībā. Viņš bijis to vidū, kuŗi jau pirms ķeizariskās Krievijas sabrukšanas 1917. g. domājuši par Latviju kā patstāvīgu un neatkarīgu valsti. Bīskaps piedalījās arī sarunās, toreiz vēl nelegālās, kuŗās par to spriests un runāts. Kad Latvijas neatkarības jautājumu jau pārrunāja Rīgā, latviešu sanāksmēs Jāzeps Rancāns dedzīgi iestājās par vienotu Latviešu valsti, ieslēdzot tanī arī Latgales latviešus. Toreiz tas bija ļoti svarīgi, jo Latgalē sabiedriski un polītiski darbojās arī tādas personas un grupas, kas centās Latgales latviešus nogriezt no Latvijas, bet vienot tos ar Poliju un pievērst tos poļu kultūrai. Stingri un noteikti pret šo virzienu nostājās bīskaps J. Rancāns un 1917. g. Latgales latviešu kongresā Rēzeknē panāca, ka kongress izšķīrās par latviešiem un patstāvīgu Latvijas valsti.

Pēc patstāvīgās un demokratiskās Latvijas pasludināšanas 1918. g. 18. novembrī, Jāzeps Rancāns jau kā Latgales pārstāvis piedalījās tā sauktajā priekšparlamentā - Tautas Padomē, un vēlāk arī likumīgi vēlētā Latvijas Satversmes Sapulcē un darbojās tur kā polītiķis un likumdevējs, aizstāvot latgaliešu intereses.

Personīgi ar J. Rancānu iepazinos tikai pirmajā

Republikas Saeimā, jo Tautas Padomes un Satversmes Sapulces laikā es atrados Maskavā. Bīskaps J. Rancāns bija otrās, trešās un ceturtās Saeimas prezidija loceklis, ieņemdams 2. vicepriekšsēža vietu. Tas nozīmē, ka viņam bija jāpiedalās visās Saeimas Prezidija apspriedēs, kur izšķīra vispārējos jautājumus un atsevišķos vajadzības gadījumos jāvada arī Saeimas pilnsapulces sēdes.

Tā kā Saeimas Prezidija locekļi, it īpaši priekšsēdis un viņa vietnieks, lielajās un plašajās saimnieciskās komisijās nedarbojās, tad man ar Jāzepu Rancānu komisijās neiznāca sadarboties. Vispāri, Saeimas laikā bīskapu Rancānu nepazinu. Zināju, ka viņš ir patiess demokrats un goda vīrs. Pēc 1934. g. valsts apvērsuma gan dabūju zināt, ka arī viņš bijis apcietināts resp. turēts mājas arestā.

Tuvāk ar bīskapu Rancānu iepazinos tikai emigrācijā, jo arī viņš bija spiests Latviju atstāt. Tad arī Vācijā, kur latviešu emigrantu lielākai daļai nācās pavadīt pirmo emigrācijas laiku (1945-1950), dzīve un sabiedriski-politiskā darbība mūs satuvināja. Parlamentāriešu "Latvijas Centrālā Padome", kuŗa nelegāli nodibinājās jau Vācijas okupācijas laikā (1943. g. aug.) Latvijā, starp citu deklarēja: "Latviešu tautas politika jādibina uz neatkarības un demokratijas principiem, bez agrākās demokratijas trūkumiem un kļūdām. Latvijā ir spēkā 1922. g. Satversme, un, saskaņā ar to, pēdējās Saeimas priekšsēdis ir likumīgs valsts prezidenta vietas izpildītājs līdz jauna prezidenta ievēlēšanai. Latvijā ir spēkā visi līdz 1934. g. 15. maijam izdotie likumi, un no vēlāk izdotiem tie, kas nerunā pretim Satversmes principiem. Nākamo valsts iekārtu noteiks brīvi un demokratiski vēlēta Saeima... Jaunas koalicijas valdes uzdevums - atjaunot valsts aparātu un diplomātiskos sakarus, izveidot draudzīgas attieksmes ar ASV, Angliju

un Skandinavijas valstīm, gādāt par Latvijas pilsoņu repatriāciju, un sarīkot drīzas Saeimas vēlēšanas."

Parlamentāriešu nodibinātajā padomē ietilpām arī mēs abi ar bīskapu Rancānu; viņš kā Latgales Kristīgo zemnieku, es kā Sociāldemokratiskās strādnieku partijas pārstāvis. 1944. g. rudenī mēs abi Latviju atstājām, pārceļoties uz Vāciju. Projektēts gan bija pārcelties kopā ar Saeimas priekšsēdi - Dr. Paulu Kalniņu uz Zviedriju, bet kad Baltijas jūrā zvejnieku laivā vācieši notvēra P. Kalniņu un aizveda viņu ar dzīves biedri Klāru uz Vāciju, tad izjuka arī minētās Padomes pārcelšanās projekts, un tās darbību nācās atjaunot tanī zemē, kur emigrācijā nometās lielāks skaits Saeimas deputātu - Latvijas Centrālās Padomes locekļu. Tā kā Dr. P. Kalniņš drīz nomira (1945. g. 27. aug.) un pirmais priekšsēža biedrs adv. K. Pauļuks nemaz neemigrēja, tad bīskaps J. Rancāns atjaunoja parlamentāriešu - Latvijas Centrālās Padomes darbību Eslingenā Vācijā, kur atradās Sociāldemokratu, Zemnieksavienības, Demokratiskā centra (J. Breikša), Jaunsaimnieku (Ad. Bļodnieka) un Latgales Kristīgo Zemnieku partiju pārstāvji (pats J. Rancāns).

Skaidrības labad man jāpiezīmē, ka arī uz Zviedriju bija emigrējuši demokratisko partiju pārstāvji, un arī tur - Stokholmā - ilgu laiku darbojās parlamentāriešu - Latvijas Centrālās Padomes otra daļa - Bruno Kalniņa vadībā.

Daļa no Vācijā un citās zemēs dzīvojošiem bēgļiem cēla iebildumus pret parlamentāriešu darbību, pat apkaŗoja to. Iebildumu iemesli skanēja, apmēram, šādi:

Pirmkārt, no pēdējās (ceturtās) Saeimas vēlēšanām 1931. g. rudenī līdz emigrācijas gadiem (1946. g.), kad emigrācijā sāka darboties parlamentāriešu Latvijas Centrālā Padome, bija jau pagājuši - 15 gadu. Šinīs gados bija izauguši resp. kļuvusi pilngadīga jūtami lie-

la jaunās paaudzes daļa, kas ne Saeimas, nedz kādas citas iestādes vēlēšanās Latvijā vēl nebija piedalījušies. Šī paaudze uzskatīja un atzina par nepareizu, ka latviešu un Latvijas lietās darbojas un par tām lemj vecākās paaudzes kādreiz vēlētās personas (parlamentārieši) vai to partijas bez viņu (jaunās paaudzes) ziņas un līdzdalības. Tāpēc viņi cēla iebildumus un prasīja sev tiesības piedalīties emigrācijā visās iestādēs latviešu un Latvijas jautājumu izlemšanā.

Otrkārt, līdz valsts apvērsumam 1934. g. Latvijas iedzīvotāji grupējās un nodalījās pēc politiskām partijām, jo vēlēšanās balsoja par partiju uzstādītiem kandidātiem pēc partijas vēlēšanu sarakstiem. Pēc valsts apvērsuma 1934. g. ne Saeimas, ne partiju, nedz arī vēlēšanu vairs nebija. Tas viss bija noliegts. Ne par partijām, ne Saeimu vairs nedrīkstēja runāt. Cilvēka apziņā pamazām ieviesās cits iedzīvotāju sadalījums. Apvērsuma piekritējus un atbalstītājus kā Latvijā, tā emigrācijā sauca par ulmaniešiem. Viņi emigrācijā bija vislielākie protestētāji un pretinieki parlamentāriešu darbībai, kas stipri to traucēja.

Ulmaniešu emigrācijā bija daudz, jo emigrētāji galvenā kārtā bija viņu ļaudis. Vienkārša darba cilvēki kā pilsētās, tā uz laukiem neemigrēja. Viņiem nebija līdzekļu; tie neprata svešas valodas un nejutās arī sevišķi apdraudēti. Tāpēc emigrantu vairums radās no ulmaniešiem un tiem intelligentiem, kuŗi bija noteikti un asi uzstājušies pret diktātūru.

Treškārt, jāņem vērā arī tas, ka bēgļu gaitās devās valsts darbinieki, kuŗi vācu okupācijas laikā bija spiesti sadarboties ar vāciešiem, bet atklātībā vai slepenībā cēla dažus iebildumus pret vācu ierēdņu rīcību Latvijā. Viens no tādiem parlamentāriešu pretiniekiem bija kādreizējais Ulmaņa finanču ministrs - Alfreds Valdmanis, kas Vācijas okupācijas laikā ieņēma vācie-

šu izdomāto augsto ģenerāldirektora amatu finanču lietās. Tā kā A. Valdmanis emigrācijas sākumā bija ļoti aktīvs un arī gribēja ieņemt redzamu vietu emigrantu lietu kārtošanā, tad viņam arī pievienojās daļa jaunāko un citu emigrantu, kas apkaŗoja parlamentāriešus.

No šīm trijām minētām grupām - Saeimas vēlēšanas nebaudījušiem pilsoņiem, ulmaniešiem un valdmaniešiem nāca galvenie iebildumi pret parlamentāriešu demokratiskās Latvijas Centrālās Padomes darbību, kas trimdā iespējamo latviešu kopdarbību jauca un ārdīja. Jau pašā emigrācijas sākumā Vācijā (1945 - 1946) noskaidrojās, ka emigrantu resp. bēgļu aprūpē un viņu lietu kārtošanā jāpiedalās pašiem bēgļiem, dibinot savas vietējās un centrālās organizācijas. Tomēr nodibinājās arī vietējās aprūpes komitejas, un no šo komiteju pārstāvjiem - latviešu bēgļu Centrālā komiteja, bet vēlāk radās arī pašu bēgļu vēlētā Centrālā padome. Iepriekš minēto šķelšanos un nevienprātību, protams, pārnesa arī uz šīm organizācijām. Visi Parlamentāriešu padomes un bīskapa J. Rancāna mēģinājumi panākt vienprātību un nodibināt kādu kopēju latviešu emigrantu aprūpes organizāciju un ar tās palīdzību kārtot arī citas latviešu lietas, nekā nedeva. Par apvienotu latviešu sabiedrisku un politisku centru, kas kārtotu emigrantu un arī Latvijas valsts lietas Bīskapa un sūtņa K. Zariņa 1946. g. septembrī sasauktajā apspriedē Londonā bija izteikušies kā pats sūtnis Zariņš, tā arī citi apspriedes dalībnieki, piem., F. Cielēns no parlamentāriešiem un R. Kampus no diplomātiem. Taču pašu viena centra vajadzību bija atzinušas arī bīskapa J. Rancāna un sūtņa K. Zariņa Šveicē rīkoto apspriežu dalībnieki gan 1946. g. janvārī, gan arī vēlāk - tā paša gada maijā. Pēdējā apspriedē pat ticis pieņemts vienprātīgs lēmums par kompetenču resp. darbības sadalīšanu starp parlamentāriešiem un bēgļu organizācijām.

Lēmumā sacīts:

1. "Latviešu D.P. (Displaced persons)- pārvietoto ļaužu resp. bēgļu materiālo un garīgo aprūpi Vācijā un Austrijā kārto un viņu intereses aizstāv pie vietējām okupācijas iestādēm (domāts ASV, Anglijas un Francijas) lokālās komitejas vai nometņu komandanti. Šīs aprūpes darbības saskaņošana un vadība atrodas latviešu D.P. vēlētās Centrālās Padomes un tās izvēlētās Centrālās Komitejas (Detmoldā) ziņā.

2. Latvijas Sarkanais Krusts rūpējas par bijušo Latvijas karavīru atbrīvošanu un viņu lietu kārtošanu, piedalās D.P. materiālā, garīgā un kulturālā aprūpes un dzīvā spēka uzturēšanā, par cik tas okupācijas apstākļos iespējams un nepieciešams, kā arī vada citus Sarkanā krusta pienākumus.

3. Latvijas Centrālā Padome, kas reprezentē pēdējās likumīgi ievēlētās Saeimas vairākumu un kas vācu okupācijas laikā noorganizējās un vadīja pretestības kustību Latvijā, savā darbībā cieši sadarbojas ar Latvijas sūtņiem."

Kā bīskapa Rancāna un parlamentāriešu, tā arī sūtņa K. Zariņa labie priekšlikumi palika bez ievērības. Savstarpējās nesaskaņas un strīdi turpinājās veselus divus gadus un traucēja darbu. Parlamentāriešu pretinieki cēla pat tīri juridiskas dabas iebildumus. Latvija juridiski vairs nepastāvot, un tādēļ visa parlamentāriešu rīcība un viņu Centrālās Padomes uzbūve neizturot nekādu kritiku. Neesot vairs ne Valsts prezidenta, ne viņa vietnieka - Saeimas priekšsēža, nedz arī tā vietnieka, kas Valsts prezidentu aizstātu. Tāpēc par Latviju kā valsti ar parlamentu vairs neesot ko runāt.

Lai šo jautājumu noskaidrotu un saņemtu tīri juridisku atbildi, parlamentārieši centās noskaidrot Latvijas augstāko tiesnešu - senātoru domas. Tas nebija tik viegli, jo arī senātori bija emigrējuši uz dažādām ze-

mēm, un nu tos vajadzēja atrast. Beidzot 1948. gada 12. martā visi seši emigrācijā esošie senātori - J. Balodis, R. Alksnis, P. Stērste, M. Pētermanis, A. Rumpēteris (kuŗiem līdzīgu atzinumu jau agrāk bija devis M. Čakste) uz bīskapa Rancāna jautājumiem, "Vai Latvijas 1922. g. Satversme ir spēkā un, apstiprinošā gadījumā, kādi Latvijas Satversmē paredzētie valsts organi ir tiesiski un faktiski pastāv vēl tagad?"vispusīgi apsveŗot tos, vienprātīgi atzina, ka Latvijas valsts tiesiski pastāv un tiek atzīta joprojām, Latvijas valstij tiesiski eksistējot, līdz ar to, no starptautiskā un arī valsts tiesiskā viedokļa spriežot, spēkā ir arī valsts satversme, kas ietveŗ sevī Latvijas valsts suverēnitātes pamatus. 1934. g. nodibinātās valsts iekšpolītiskās pārvērtības, nedz arī nelegālā okupantu vara ar savu rīcību nav iznīcinājušas Latvijas Republikas Satversmi. Tādēļ uz jautājumu, vai Latvijas 1922. g. Satversme ir spēkā, senātori deva pozitīvu atbildi.

Kas attiecas uz otru jautājumu, tad, ievērojot, ka Latvijas valsts Satversme ir spēkā, esot jāatzīst, ka tiesiski pastāv visi šajā Satversmē paredzētie valsts varas organi, bet faktiski darboties no visiem var tie, kuŗiem tas pašreizējos apstākļos ir iespējams. Tā kā notāriski ir zināms, ka Latvijas Valsts prezidents ir kavēts izpildīt savu amatu, jo viņš Latvijas okupantu apcietināts un deportēts (miris), tad tādos ārkārtējos apstākļos Valsts prezidenta amata pildīšana pienākas Saeimas priekšsēdim, bet tā kā arī viņš ir miris, tad viņa biedrs izpilda šo amatu līdz tam laikam, kamēr Saeima izvēl jaunu Valsts prezidentu, vai arī tagadējo Saeimas priekšsēža vietnieku aizstās jaunizvēlētais Saeimas priekšsēdis. Šādam Valsts prezidenta vietas izpildītājam ir visas Satversmē paredzētās tiesības."

Jāatzīmē, ka arī šis autoritātīvais senātoru atzinums latviešu emigrantu strīdus un apkaŗošanos neiz-

beidza, un kā lokālās, tā centrālās organizācijās tie turpinājās. Savā aktīvitatē bīskaps Rancāns bija ļoti piesardzīgs. Lai senātori atzītu viņa tiesības un pilnvaras rīkoties kā Valsts prezidenta vietas izpildītājam neizsauktu nevajadzīgus un nevēlamus protestus vai iebildumus no pašu parlamentāriešu puses, viņš saaicināja pie sevis Bad-Dietzenbachā, Vācijā, kā visus Vācijā mītošos pēdējās Saeimas deputātus, tā arī agrākos Latvijas parlamenta locekļus, lai ar tiem pārrunātu un uzklausītu viņu domas. Šī apspriede bīskapa Rancāna vadībā turpinājās divas dienas. Beidzot visi sapulcējušies agrākie parlamentārieši - 20 vai vairāk personu vienprātīgi atzina bīskapu J. Rancānu par pilntiesīgu valsts prezidenta vietas izpildītāju un novēlēja viņam labus panākumus šī grūtā amata pildīšanai.

Ne senātoru, ne parlamentāriešu atzinumi neko nelīdzēja. Demokratijas un Saeimas pretinieki no saviem protestiem un iebildumiem neatteicās, un nesaskaņas un strīdi turpinājās. Tad Eslingenā pienāca ziņa, ka Zviedrijas latviešu emigranti ar sūtņa K. Zariņa atbalstu taisoties organizēt visus latviešus vienotāju centru ar nosaukumu "Tautas Padome". Tā apvienošot ne tikai Zviedrijā un Vācijā dzīvojošus, bet arī pārējos, tas ir - visus Latviju atstājušos pilsoņus. Tiem piekrītot arī sūtnis K. Zariņš, jo esot vajadzīgs viens latviešu centrs, kas kārtotu visas latviešu tautas un Latvijas lietas.

Pēc šīs ziņas saņemšanas un apstiprināšanas Vācijas latviešu parlamentārieši, ar bīskapu Jāzepu Rancānu priekšgalā, arī izšķīrās par noteiktu un ātru rīcību. Viņi nolēma sasaukt Vācijas latviešu emigrantu nodibināto organizāciju pārstāvjus, lai noorganizētu Vācijas latviešu emigrantu centru, jo tādam latviešu centram, kas izšķirtu un kārtotu ne tikai emigrantu resp. bēgļu lietas, bet arī Latvijas valsts polītiskos jautāju-

mus, ne parlamentārieši, ne bīskaps J. Rancāns nepiekrita. Šai ziņā jau pastāvēja lielas domu starpības parlamentāriešiem ar parlamenta (Saeimas) pretiniekiem.

Šādu latviešu bēgļu organizāciju apspriedi bīskaps Rancāns sasauca Eslingenā 1948. g. 14. februārī. Ieradās no vienpadsmit organizācijām 23 pārstāvji, bet galvenā parlamentāriešu pretiniece - Latviešu (tas ir-bēgļu) Centrālā Padome savus pārstāvjus nebija sūtījusi. Atsūtīts bija tikai padomes ievēlētais sadarbības komisijas loceklis A. Reins bez kādām pilnvarām. Atklājot apspriedi, bīskaps Rancāns teica: "Devīzē uz Ārlietu ministrijas nama Rīgā bija rakstīts: " Concordiā rēs parvae crēscunt, discordiā maxima dīlābuntur, " - "Saskaņā mazas lietas aug lielas, bet nesaskaņā arī lielas lietas iet bojā." Mūsu uzdevums šodien ir saprasties. Mūsu sūtņi, deputāti un sabiedriskas personas prasa, lai es pildu savus pienākumus, kas man uzlikti ar satversmi. Tādos pašos ieskatos bija arī mūsu pirmā parlamentāriešu konference. Bet viens nekā padarīt nevar un darba veikšanai vajadzīgi palīgi. Sadarbībai nepieciešama saprašanās, un saprasties mēs varam uz Satversmes un brīvības pamata. Mums jāiet pa demokratijas ceļu. Apzinādamies savus pienākumus un atbildību Dieva un pilsoņu priekšā, es saaicināju jūs kopā, lai, bazējoties uz Latvijas Republikas Satversmi, sadarbības un saprašanās garā apvienotos latviešu organizācijas darbā par Latviju un tautu, jo bez saprašanās pat vislielākie un vislabāk domātie pasākumi iet bojā un nekad nedod vajadzīgos augļus.

Nodoms ir radīt kopu no visiem darbiniekiem, radīt kopēju fronti, kas ietu darbā un cīņā. Griba radīt kopēju darba fronti ir pastāvējusi arī agrāk, bet dažādi šķēršļi un pārpratumi kavējuši kopējā darba uzsākšanu. Latvijas Centrālā Padome grūtos apstākļos okupētā dzimtenē 1943. g. pagrīdē uzsāka savu darbību, bet

tagad mums pārmet, kādēļ tikusi ieturēta tāda slepenība, it kā pretestības kustība būtu bijusi kāda vācu legālizēta parāde. Ir spēki, kuŗu interesēs ir mūsu darbu jaukt, bet ar to mums jācīnās. Mēs varam atrast kopēju valodu un varam kopēji iet pa to ceļu, kas ved uz brīvu un neatkarīgu Latviju. Meklēsim un atradīsim ceļus kopējai darbībai emigrācijā, kamēr mūsu tauta nebūs atjaunojusi savas tiesības. Nacionālā Padome (domāta Latvijas Valkā 1917. g. rudenī nodibinātā Pagaidu Nac. Padome, V.B.) jau 15. janv. 1918. g. nolēma, ka Latvijai jābūt brīvai un neatkarīgai valstij. Tagad mūsu tautas centrālās un visus apvienojošas organizācijas darbība ir nepieciešama, jo ir pienācis brīdis pacelt kopēju balsi. Vēstures stunda ir situsi, un pasaulei sāk atdarīties acis. Piesaucot Dieva svētību mūsu darbam, es lūdzu nodziedāt tautas himnu " Dievs, svētī Latviju! "

Pēc lietderīgas domu izmaiņas, kuŗā runātāji atzina šīs apspriedes lielo nozīmi un nepieciešamību saprasties, sadarboties un pildīt pienākumus pret tautu un dzimteni, pieņēma arī jaunas kopējas organizācijas statūtus, nosaucot organizāciju par Latviešu Organizāciju Apvienību - (LOA) un ievēlēja pagaidu prezidijā - prof. A. Švābi, Sarkanā Krusta direktoru R. Liepiņu, ģenerāli V. Skaistlauku, plkv. R. Osi un red. L. Bērziņu.

Eslingenas lielās latviešu kolonijas vecākais Kārlis Kalniņš - deklarēja, ka Eslingenas lielā latviešu kolonija atbalstīs šo apsveicamo organizāciju apvienību un darīs visu sadarbības veicināšanai.

Organizāciju Apvienība uzsāka tūliņ aktīvu darbību, ar ko radīja lielu satraukumu latviešu bēgļu Centrālajā Padomē un Komitejā. Nebija vēl pagājis ne mēnesis, kad bēgļu organizācijas Centrālā Komiteja lūdza Bīskapu sasaukt pie sevis bēgļu un jaunās Apvienības pārstāvjus, lai vēl reiz pārrunātu kopdarbības un vie-

nības jautājums. Bīskaps Rancāns lūgumu ievēroja un 18. martā kopējo apspriedi sasauca.

No bēgļu resp. emigrantu Centrālās Komitejas ieradās komitejas priekšsēdis J. Celms un prezidija loceklis plkv. V. Janums, bet no jaunās organizāciju apvienības prezidija locekļi - A. Klīve, V. Bastjānis, Roberts Liepiņš un ģen. V. Skaistlauks. Sākās apspriedes bīskapa Rancāna vadībā. Sanāksmi atklājot, Bīskaps teica: "Jūs še esat Latviešu Centrālās Padomes pārstāvji un jaunās organizāciju apvienības pārstāvji. Jūs nesat jaunu garu, uz kuŗu es gaidīju jau divus gadus. To nesagaidījis, es šī gada 14. februārī sasaucu latviešu organizāciju konferenci. Jūs nenākat pie manis kā pie Bīskapa, bet gan kā pie personas, kuŗas pienākums ir Latvijas Satversmes reālizēšana. Es neko nepārmetu Latviešu Centrālajai Padomei, bet ja jūs šodien esat še ieradušies, tad tas nozīmē, ka tagad pie Jums valda cits gars. Aizmirsīsim personīgās lietas, tad ātrāk kopēji tiksim pie mērķa. Latvijas senātori atzīst, ka 1922. g. Satversme ir spēkā, un tanī paredzētie valsts augstākie organi var darboties. Es būtu ar mieru nolikt savas pilnvaras, bet nav kam tās nodot. Un tauta prasa, lai tās pilda.

Tālāk jāpasvītro, ka parlamentārieši Latvijas Centrālajā Padomē sāka strādāt dzimtenē, un tagad tā visu laiku darbojas trimdā. Lai gan šeit mums ir grūti strādāt, mums tomēr mūsu balss ir jāpaceļ, lai to dzirdētu tie, kas šodien noteic tautu likteņus. Latvijas Centrālā Padome ir darījusi visu, ko tā spējusi. Šis darbs būtu bijis sekmīgāks, ja būtu bijis vajadzīgais atbalsts no bēgļu saimes puses. Mums bija neveselīga sacensība, kuŗa izbeidzama, lai Latvijas kuģim atbrīvotu ceļu uz neatkarīgo Latviju. Ar šo atklāju apspriedi un novēlu labas sekmes darbā."

Garā un plašā savstarpējā domu izmaiņā izrādī-

jās, ka ar Bīskapa uzrunā minēto "jauno garu" ne gluži visi bija apmierināti. Bēgļu centrālās Padomes delegāti bija atveduši līdzi savas projektētās "Tautas Padomes" statūtu projektu un vēlējās, lai apvienotā kopējā organizācija pārņem visu latviešu lietu izšķiršanu un izlemšanu, tas ir, kā bēgļu apgādes un aprūpes, tā arī Latvijas valsts politiskās un diplomātiskās lietas. Pie tam bēgļu pārstāvji gribēja vienoties un kopējas organizācijas uzbūvi (delegātu skaita ziņā) tā iekārtot, ka bēgļu organizāciju pārstāvjiem (ulmaniski noskaņotiem) būtu pārsvars.

Protams, ka šāds priekšlikums parlamentāriešu un jaunās latviešu organizāciju apvienības pārstāvjiem nebija pieņemams. Parlamentāriešu pārstāvji bija ar mieru, ka visas latviešu lietas pārrunā kopējā organizācijā, bet ka politisko valsts jautājumu galīgu izšķiršanu un kārtošanu nodod demokratiskai parlamentāriešu Latvijas Centrālajai Padomei ar Valsts prezidenta vietas izpildītāju bīskapu J. Rancānu priekšgalā. Pret to atkal nostājās bēgļu Centrālās Padomes delegāti J. Celms un V. Janums un paziņoja, ka viņi nav pilnvaroti tādu vienošanos pieņemt.

Šī galvenā iemesla dēļ divas dienas ilgstošā apspriede - pirmā dienā Bad Dietzenbachā pie Bīskapa un otrā dienā Eslingenā Latvijas Sarkanā Krusta telpās - palika nenobeigta. Bez galīgas vienošanās galvenā strīdus punktā par valsts politisko jautājumu kārtošanu, neizšķirti palika arī kopējais latviešu bēgļu "jumta" organizācijas nosaukums: "Latviešu Nacionālā Padome" (LNP) un tanī uzņemto balstiesīgo pārstāvju skaits sanāksmē un apspriedēs.

8. un 9. aprīlī bija paredzēta latviešu bēgļu Centrālās Padomes sesija Vircburgā (Vācijā), kuŗā Centrālās Komitejas priekšsēdim J. Celmam vajadzēja ziņot par sarunām un vienošanās rezultātiem bīskapa

J. Rancāna sasauktajā apspriedē. Uz šo sanāksmi bija uzaicināts arī bīskaps J. Rancāns, bet kad viņš nejaušas saslimšanas dēļ nevarēja ierasties, tad bēgļu Padomes Centrālā komiteja lūdza ierasties parlamentāriešu pārstāvjus A. Klīvi un V. Bastjāni. Tie arī ieradās Vircburgā, bet ar nokavēšanos, tikai otras dienas (9. apr.) pēcpusdienā, kad arī sesija stājās pie strīdīgo augšā minēto apspriedē nepabeigto jautājumu izlemšanas.

Atsākās atkal plašas, garas un asas debates par strīdīgiem jautājumiem. Tās ar dažādiem pārtraukumiem grupu apspriedēm un teksta formulējumiem vilkās visu nakti līdz plkst. sešiem rītā, kad atsevišķā komitejā, piedaloties arī abiem parlamentāriešiem, bija galīgi pieņemti Latviešu Nacionālās Padomes statūti, kuru galvenie panti skanēja:

1. Latvijas atbrīvošanai, tautas saglabāšanai un latviešu organizāciju sadarbībai nodibinās Latviešu Nacionālā Padome (LNP). 2. Padomē var piedalīties ar saviem delegātiem latviešu organizācijas, kas atzīst 1922. g. Latvijas Satversmi par spēkā esošu. 3. Latviešu Nacionālā Padome darbojas, neskarot tiesības, kādas ir, saskaņā ar Latvijas Valsts Satversmi, valsts augstākiem organiem, vai kādas Latvijas valdība piešķīrusi ārkārtējo pilnvaru nesējiem. 4. Par izpildu organu deputātu sapulce izvēl no sava vidus prezidiju deviņu personu sastāvā: pa diviem no Latvijas (parlamentāriešu) Centrālās Padomes, Latviešu (bēgļu) Centrālās Padomes un karavīru organizācijām un trīs no pārējām organizācijām. 5. Delegātu sapulcē jautājumi izlemjami ar divu trešdaļu, bet prezidijā ar vienkāršu klātesošo balsu vairākumu. 6. Delegātu sapulcē var piedalīties sekojošais delegātu skaits: no Latvijas (parlamentāriešu) Centrālās Padomes - 12, Latviešu (bēgļu) Centrālās Padomes - 12, no karavīru organizācijas

- 12, Kurzemniekiem - 3, no Baltijas Universitātes - 1, no baznīcas augstākiem pārstāvjiem emigrācijā - 4, no Latvijas Sarkanā Krusta - 1, Latviešu preses - 1, Baltijas sieviešu padomes (Latviešu daļas) - 2, Kooperācijas 2, no lauksaimniekiem - 1, Pretestības kustības - 1, un no Latviešu tautas apvienības - 1, kopā 54 delegāti. Tiem nāk klāt atsevišķu zemju delegāti no Vācijas ārpus zemēm, kas pārstāvētu Latviešu Centrālo Padomi pēc kvotas: līdz - 2000 latviešu viens delegāts, no 2000 - 5000 - divi delegāti, un pa vienam delegātam uz katriem tālākiem 5000 tautiešu. Citi panti - parastie organizāciju techniskās darbības panti.

Pēc trokšņainas Vircburgas sesijas bēgļu Centrālajai Komitejai vēl bija iesniegti dažādi jautājumi un priekšlikumi, kas izšķirami pirms Nacionālās Padomes sanākšanas. Vajadzēja noteikt arī pašas Nac. Padomes sanāksmes dienu un darba kārtību. Tāpēc bēgļu Centrālkomitejas Prezidijs aicināja parlamentāriešu Centrālo Padomi un Organizāciju Apvienības prezidiju ierasties Latviešu Valkas nometnē (pie Nirnbergas Vācijā) uz kopsēdi iepriekšminēto jautājumu izšķiršanai.

Aicinātie pārstāvji sēdē "Valkā" ieradās un draudzīgās un miermīlīgās sarunās visus ārkārtējos jautājumus izšķīra. Tāpat noteica jaunās koporganizācijas - Latviešu Nacionālās Padomes - sanāksmes laiku 1948. gada 10. jūliju un darba kārtību.

Varēja likties, ka bīskapam J. Rancānam, kā mūsu valsts prezidenta vietas izpildītājam, par kādu senātori viņu ar savu lēmumu atzina, ir izdevies latviešu bēgļu organizāciju strīdus un nesaskaņas novērst. Bet tā tas tikai šķita. Tālākie notikumi rāda pretējo.

Trokšņainajā Vircburgas nakts sēdē jaunās koporganizācijas statūtus pieņemot, bija it kā nemanot pāriets pāri galvenajam strīdus jautājumam par parlamentāriešu tiesībām kārtot visus valsts politiskos jau-

tājumus bez bāgļu organizāciju piedalīšanās. Šķiet, ka tas nebija noticis pārpratuma dēļ, bet ar nolūku, lai panāktu vienošanos. Statūtu 3. pantā bija sacīts, ka Nacionālā Padome darbojas, neskaŗot valsts augstāko organu tiesības, kādas noteiktas Satversmē, tas ir, likumdošanu un galvenos iekš un ārpolītikas jautājumus. Pret to iebildumus necēla neviens, kaut gan ar šādu noteikuma pieņemšanu visi protesti pret parlamentāriešu Latvijas Centrālās Padomes priekšrocībām atkrita.

Parlamentāriešu opozicija, kuŗai bija vairākums Vircburgas sanāksmē, atkal sprieda, ka jaundibināmā Nacionālā Padome ir ne tikai bēgļu koporganizācija, bet arī augstākā organizācija, kuŗa izšķiŗ un kārto visus jautājumus, kā tos, kuŗi skaŗ bēgļu dzīvi un aprūpi, tā arī Latvijas valsts polītiskos jautājumus, kas ar statūtu trešo punktu no Nacionālās Padomes kompetences izslēgti. Ar to arī izskaidrojams, kāpēc galvenais šis strīdu jautājums nemaz nepacēlās ne Vircburgā, kur tika pieņemti Nacionālās Padomes statūti, nedz arī pirmajā Nacionālās Padomes sanāksmē Eslingenā. Tas tomēr izrādījās par spēcīgu neparedzētu zemūdens klinti, kuŗai uzskrejot, sašķīda arī latviešu bēgļu kopējais kuģis - Latviešu Nacionālā Padome Vācijā.

Jaunās un visas bēgļu apvienotās organizācijas Nacionālās Padomes pirmā, divu dienu ilgā kopsapulce sanāca Eslingenā 1948. g. 10. jūlijā. Tā noritēja bez sevišķiem asumiem un strīdiem, jo jaunās organizācijas darbības techniskos jautājumus izlēma diezgan vienoti, pat pret sanāksmes un pašas Nacionālās Padomes prezidiju kandidātiem iebildumu nebija, jo ar statūtiem, kuŗus apstiprināja vienbalsīgi, galvenie principi bija jau izšķirti.

Jauno koporganizāciju vairums uzskatīja par ļoti svarīgu un tāpēc beigās, pēc tekošo jautājumu izlemšanas, sekoja labi domāti priekšlikumi un novēlējumi

kuŗus arī vienprātīgi pieņēma un nodeva prezidijam tālākai skaidrošanai un izpildīšanai.

Ievēlētais Nacionālās Padomes prezidijs sāka darboties. Tanī, kā jau statūtos paredzēts, piedalījās bēgļu Centrālās Padomes pārstāvji (J. Celms, V. Lambergs, ģen. J. Lavenieks) un divi parlamentāriešu Centrālās Padomes delegāti (A. Klīve un V. Bastjānis), bez tam vēl kaŗavīru pārstāvji un trīs delegāti no pārējām bēgļu organizācijām (V. Janums, R. Liepiņš un L. Bērziņš). Apspriesti tika visi latviešu bēgļu dzīves jautājumi, pie kam tos, kas skāra bēgļu aprūpi vai citādi bija saistīti ar bēgļu dzīvi, nodeva izpildīšanai bēgļu Centrālai vai vietējai nometņu organizācijai, bet Latvijas valsts dzīvi skaŗošos politiskos jautājumus kārtoja parlamentāriešu Centrālā Padome ar bīskapu J. Rancānu priekšgalā. Kaŗavīru lietas gan kārtoja Sarkanais Kursts, gan bēgļu Centrālā Padome. Parastās ikdienišķās bēgļu lietas kopējā prezidijā nemaz nepārrunāja. Tās kārtoja, kā jau parasts, vietējās bēgļu nometņu komitejas.

Kādu laiku viss norisinājās puslīdz mierīgi un labi. Bet tad dažās bēgļu nometnēs bija dzirdams atkal nemiers ar jauno kopējo "jumta" organizāciju. Pārmetumos izskanēja vairāki motīvi. Nacionāls Padomes prezidijs neko vai tikpat kā neko nedarot. Tāpat kā agrāk visas lietas kārtojot bēgļu organizācijas. Nepareizi esot arī tas, ka bīskaps J. Rancāns ar savu autoritāti nepiedaloties Nacionālās Padomes darbā. Politiskās un valsts lietas, tāpat kā agrāk, izšķiŗot un kārtojot parlamentārieši kopā ar Bīskapu. Tas jāpārkārtojot, statūti jāgrozot. Par šīm nesaskaņām arī pašā Nacionālās Padomes prezidijā rakstīja jau arī presē. Galvenais opozicijas cēlējs un organizētājs, protams, bija jau agrāk minētais Alfreds Valdmanis, kuŗš vainoja parlamentāriešus, ka tie ar savu iejaukšanos bēgļu lietās ceļot iebildumus pret viņu personīgi, panākuši viņa

izstumšanu no bēgļu Centrālās Padomes un Komitejas. Viņa vārds gan atklātībā netika minēts, bet tas jau visiem bija zināms.

Dažādu uzkrājušos jautājumu izšķiršanai Nacionālās Padomes prezidijs sasauca otru kopsapulci, šoreiz Schwaebische Gmuende pilsētā. Tā sākās 1949. g. aprīļa sākumā un turpinājās divas dienas. Tanī starp citiem radās arī "augstākās organizācijas" jautājums, kas izsauca asas debates, un ar pārtraukumiem turpinājās ilgāku laiku. Parlamentārieši resp. pretinieki cēla jau zināmos iebildumus un katēgoriski pieprasīja, lai šī kopsapulce Nacionālo Padomi atzīst par augstāko trimdas organizāciju, kuŗa izlemj visas, arī valsts valdības politiskos jautājumus, faktiski atceļot statūtu par valsts augstāko organu kompetenču neskaršanu un Nacionālās Padomes izsludināšanu par augstāko organu. Ar šīs katēgorijas prasības izlemšanu tās prasītājiem pieņemamā garā, parlamentārieši nonāktu grūtā stāvoklī. Patiesībā tie minētās prasības izlemšanu pozitīvi nemaz nevarēja pieņemt, taču bija jāvelk konsekvences un no Nacionālās Padomes jāaiziet. Ja viņi to darītu, tad visas lielās bīskapa Rancāna parlamentāriešu pūles par Nacionālās Padomes, šīs visu latviešu bēgļu kopdarbības organizācijas dibināšanu, būtu izjukušas, un Latvijas Centrālā Padome paliktu turpat, kur tā bija agrāk, nebaudot bēgļu atzinību un atbalstu. Tā būtu kopdarbības saskaldīšana un izjaukšana. Bija vairāk kā skaidrs, ka, ja šo prasību nepieņems, tad opozicija no Nacionālās Padomes aizies un visa kopdarbība izjuks.

Ko darīt? Privātā parlamentāriešu apspriedē ātrumā šo jautājumu pārrunāja un vairākums, lai bēgļu kopdarbību nejauktu, izšķīrās par piekāpšanos vai pat opozicijas prasību atbalstīšanu, jo opozicijas vadītāji apgalvoja, ka viņu piekritējiem šoreiz svarīgs ir pats

princips, bet praksē viņi pie tā nemaz neturēšoties un par to arī atklāti nerunāšot. Arī statūta 3. punkta grozīšanu vai atcelšanu viņi nemaz neprasot.

Protams, ka šī parlamentāriešu "piekāpšanās" bija polītiska kļūda, jo atzīt tādu stāvokli, ka bēgļi kādā svešā zemē var izšķirt savas valsts un tautas likteņus, nedrīkstēja. Bija skaidrs, ka pret šādu "atzīšanu" protestēs un dibināti cels iebildumus citi parlamentārieši un arī dzimtene. Nacionālās Padomes kopsapulcē nu tas notika, un uzvarētāji, protams, necieta klusu, kā solīja, bet gavilēja.

Zviedrijā (Stokholmā), kā jau sākumā minēju, darbojās otra parlamentāriešu Latvijas Centrālās Padomes daļa Bruno Kalniņa vadībā. Ar Zviedrijas latviešu bēgļu vadošām personām gan bija Vācijas latviešu bēgļu kopdarbības organizācijas dibināšanas laikā runāts par piedalīšanos Vācijas koporganizācijā resp. Nacionālajā Padomē, bet nekāda vienošanās nebija panākta, jo Latvijas Centrālās Padomes daļai Zviedrijā bija iebildumi pret to. Sakarā ar minēto lēmumu par augstāko organizāciju trimdā, no turienes nāca stipri pārmetumi un saucieni: "Ārā! Ārā no Latviešu Nacionālās Padomes!" Tādi saucieni nāca gan no sociāldemokratu, gan arī no Demokratiskā Centra puses. Kā senātors Mintauts Čakste, tā arī Bruno Kalniņš bija pret parlamentāriešu demokratiskās padomes sadarbību ar bēgļu centrāli.

Visas celtās prasības un iebildumus plaši pārrunāja 6. aprīļa parlamentāriešu Centrālās Padomes sēdē, bet, ievērojot to izolāciju, kurā nonāktu parlamentārieši pēc aiziešanas no Nacionālās Padomes, ar balsu vairākumu aiziešanu noraidīja. Nolēma, ka sadarbība ar bēgļu organizācijām turpināma un jāved sarunas ar sūtni K. Zariņu par palikušo sūtņu ciešāku sadarbību ar Valsts prezidenta vietas izpildītāju bīskapu J. Rancānu.

Jāsaka, ka patiesībā no antidemokratiskās opozicijas uzvarai Nacionālās Padomes otrā kopsapulcē aprīļa sākumā, ne bēgļu, ne citiem protestiem un prasībām bēgļu ikdienas dzīvē nebija nekādas praktiskas nozīmes, jo visas lietas kārtojās tāpat kā agrāk. Sprieda un uztraucās organizāciju Padomes un komitejas, bet bēgļi savās nometnēs un savās bēgļu ikdienas gaitās to nesajuta.

Tādā saspīlētā atmosfairā latviešu bēgļu dzīve Vācijā un arī citur turpinājās gandrīz divus gadus. Vācijas parlamentāriešu opozicijas vadītāji izdomāja un propagandēja dažādus Nacionālās Padomes pārveidošanas plānus, bet tie palika tikai plāni un projekti. Tā, piem., jau pēc dažiem mēnešiem, tā 1949. g. jūlija beigās Imbhauzenas (Vācijā) Nacionālās Padomes trešajā kopsapulcē daži "nemiernieki" nāca ar priekšlikumu par Nacionālās Padomes pārkārtošanu tādējādi, lai to sastādītu nevis no organizācijām un to pārstāvjiem, bet gan atsevišķām personām, uz vispārēju vēlēšanu pamata. Šis projekts neguva piekrišanu, un viss palika pa vecam. Tad pēc gada atkal Nacionālās Padomes sapulcē Augsburgā, ceturtā pēc skaita 1951. gada 23. septembrī opozicija (A. Silgailis) nāca ar pavisam jaunu Nacionālās Padomes pārkārtošanas priekšlikumu, t. i., bēgļu kopdarbības pārcelšanu uz Angliju. Bet tad šis priekšlikums vārdiskā balsošanā neguva piekrišanu un tika noraidīts. Tad pēc Daugavas Vanagu atsevišķas apspriedes tās vadītājs Vilis Janums kopsēdē paziņoja, ka Daugavas Vanagi no Nacionālās Padomes izstājas. Bija redzams, ka šis izstāšanās lēmums pieņemts jau agrāk kaut kur citur, jo uz Nacionālās Padomes statūtu grozīšanu nebija cerību. Kad Daugavas Vanagiem līdzi kopsapulci bez kāda īpaša paziņojuma atstāja arī bēgļu Centrālās Padomes delegāti, tad bija skaidrs, ka Latviešu Nacionālās Padomes dienas skaitītas un kopdar-

bība izbeigta. Tas notika, kā jau minēju, 1951. g. 23. septembrī.

Bija jau dzirdēts, ka ar sūtņa K. Zariņa atbalstu Londonā noorganizējās kāda jauna Eiropas tautu atbrīvošanas komiteja, kuŗai pievienošot arī Vācijas latviešu bēgļu Centrālo Padomi, bet plkv. V. Januma priekšlikumā skaidri bija teikts, ka Londonā uz apspriedi par šo jauno Centru ieradušies pārstāvji no Vācijas, Beļģijas, Zviedrijas, Dānijas, Francijas un Itālijas, piedaloties visiem mūsu sūtņiem. Tanī sanāksmē arī visi vienojušies par jauno Eiropas Centru. Tāpēc arī plkv. Silgailis iesniedzis priekšlikumu par Nacionālās Padomes likvidēšanu, bet kad tas noraidīts, tad Daugavas Vanagi paziņoja, ka viņi izstājas. Vārdu sakot, cildināto latviešu tautas vienību un kopdarbību Vācijā izbeidza Daugavas Vanagi ar plkv. A. Silgaili un V. Janumu priekšgalā. Bet tas notika pēc tam, kad jaunai, Vācijas Latviešu Nacionālai Padomei, līdzīgai organizācijai, pamats jau bija nodrošināts Londonā, protams, ar sūtņa K. Zariņa ziņu un piekrišanu.

II Apspriedes Londonā ar sūtni K. Zariņu

Bīskaps J. Rancāns atradās vēl Bad-Dietzenbachā, netālu no vislielākās latviešu bēgļu nometnes Eslingenā. Viņš šad tad ieradās Eslingenā, lai apspriestos ar parlamentāriešiem un Latvijas Sarkanā Krusta telpās noturētu Latvijas Centrālās Padomes sēdi. Viņš pats jau ilgāku laiku redzēja un līdzi pārdzīvoja tās grūtības, kas traucēja un kavēja latviešu bēgļu organizāciju apvienošanu un kopējās darbības uzsākšanu. Bīskaps tāpat redzēja un vēroja tos nepamatotos iebildumus, ko dažu grupu pārstāvji turpināja celt pret parlamentāriešiem un reizēm arī personīgi pret viņu pašu.

Tas viss viņam rādīja, ka tik grūti panāktā saprašanās nav bijusi ne droša, ne ilgstoša, jo nesaskaņas un iebildumi arvien turpinājušies un katrā Nacionālās Padomes kopsapulcē izlauzušies uz āru dažādi priekšlikumi par kopējās organizācijas un tās darbības pārkārtošanu. Arī parlamentāriešu Zviedrijas daļa, kā tas redzams no šī raksta pirmās daļas, nebija mierā ar Vācijas daļas un bīskapa Jāzepa Rancāna pasākto bēgļu un parlamentāriešu kopdarbību Nacionālā Padomē. Tāpēc viņš domāja, ka šī sadarbība nostiprinātos tikai tad, ja starp viņu, kā bijušo Saeimas priekšsēža vietnieku, un sūtni K. Zariņu būtu panākta kāda noteikta un skaidra saprašanās. Šī iemesla dēļ viņš arī gribēja doties uz Londonu, lai ar sūtni Zariņu izrunātos un sadarbību nostiprinātu.

Bet bīskaps J. Rancāns negribēja viens pats turpu braukt. Viņš griezās pie manis ar priekšlikumu - braukt viņam līdzi kā viņa padomniekam. Kad es šo priekšlikumu noraidīju ar norādījumu, ka tad jau varēs teikt, ka Bīskaps nonācis sociāldemokratu iespaidā, kaut gan sociāldemokrati bija pret sadarbību ar tā saucamiem "ulmaniešiem" un to atbalstītājiem.

Teicu Bīskapam, ka es būtu ar mieru braukt viņam līdzi uz Londonu, ja vēl kāds vai kādi brauktu no pilsoņu parlamentāriešiem, piem. A. Bļodnieks vai Klīve. Pēc neilga laika Bīskaps man pateica, ka A. Bļodnieks ir ar mieru braukt, un es devu savu piekrišanu. Tā mēs ar Bīskapu, pēc ceļojuma dokumentu nokārtošanas 1950. g. oktobŗa vidū devāmies caur Beļģiju uz Ostendi un pāri kanālim caur Doveru pa dzelzceļu uz Londonu. Bļodnieks brauca atsevišķi.

Sūtnis K. Zariņš mūs saņēma draudzīgi. Ēdām kopā vakariņas, piedaloties arī sūtņa kundzei ar meitu un dažiem atbildīgiem sūtniecības darbiniekiem. Otrā dienā sūtnis kopā ar Bīskapu apmeklēja Anglijas Ār-

lietu ministriju. Tur Bīskapam notika garāka saruna franču valodā ar kādu no augstākiem ministrijas ierēdņiem par ārpolītiku, baltiešu lietām un arī Latviju. Iespaids bija labs.

Mūs abus ar bīskapu Rancānu novietoja kādā pansijā netālu no sūtniecības, pie kam pēc Bīskapa personīgās vēlēšanās, palikām vienā, bet ērtā un plašā istabā. Pansijā ēdām arī brokastis. Visas apspriedes, kuŗas sākām 1950. g. 18. oktobrī notika sūtniecībā. Tanīs piedalījās - sūtnis K. Zariņš, bīskaps J. Rancāns, A. Bļodnieks, V. Bastjānis, J. Celms, T. V. Ozoliņš, R. Kampus un O. Rozītis. Darba kārtībā uzņēma četrus jautājumus: pārskatu par vispārējo politisko stāvokli, emigrācijas stāvokli, sadarbības jautājumu un dažādus jautājumus. Apspriedes vadīja sūtnis K. Zariņš.

Pirmie darba kārtības punkti aizņēma abas pirmās dienas apspriedes. Trešo, mums, no Vācijas atbraukušiem, ļoti svarīgo darba kārtības punktu par sadarbību sāka apspriest tikai otrās dienas pēcpusdienā. Šeit jāpiezīmē, ka sadarbības jautājuma apspriešanai sūtnis K. Zariņš bija uzaicinājis no Vācijas uz Londonu arī Nacionālās Padomes un Vācijas bēgļu Centra prdi J. Celmu. Uzskatu šo apspriedi par vēsturisku, un tāpēc, lai neceltos nekādi pārpratumi par sarunu gaitu, šo vai to noklusējot, izlaižot vai citādi kā sagrozot, sniegšu šīs apspriedes punkta atreferējumu pēc protokola, kuŗš sastādīts sūtniecībā pēc apspriedes, nevienam no bīskapa J. Rancāna puses pie sastādīšanas nepiedaloties. Atreferējums pēc protokola, protams, būs drusku garāks un sniegs vienu otru atkārtojumu, bet tāpēc tas būs pilnīgāks un pilnīgāk apgaismos sūtņa K. Zariņa izturēšanos apspriedes gaitā.

Sūtnis K. Zariņš: Ļaudis runā, ka bīskapam Rancānam vajadzētu ar mani saprasties. Bet mums nav ko saprasties, mēs jau sastrādājam. Mana ideja ir, ka sa-

prašanās vajadzīga starp LNP (Latviešu Nacionālo Padomi) un parlamentāriešiem. Mana vēlēšanās, lai notiktu ciešāka apvienība starp parlamentāriešiem, kuŗu vadonis ir bīskaps Rancāns, un LNP, lai nākamībā nebūtu šķelšanās. Esmu tomēr skaidri deklarējis, ka priecājos par sadarbību ar katru latvieti, kamdēļ tad ne ar Bīskapu?

Bīskaps Rancāns: Pagātnē ir bijusi nesaskaņa, ir bijušas arī domstarpības. Būtu vēlama politiska sadarbība, jo parlamentāriešiem ir zināmi prerogātīvi, lai teiktu kādu vārdu politiskā laukā. Žeņēvā (1949. g.) bijām jau tuvu mērķim, tikai nebija klāt bēgļu pārstāvju. Kas rakstīts Satversmē, tas paliek, un tur nosacīti tautas pienākumi un tiesības darboties. Sapratu no V. Lamberga, un tas izritēja arī no vēstulēm, ka sūtnis tam piekrīt, lai pārrunātu šos jautājumus. Ceru, ka šī konference nebūs bez sekmēm. Šis jautājums, varbūt, vēl nav akūts, bet jābūt uz to gataviem.

Sūtnis Zariņš: Parlamentāriešu stāvokli atzīt nevaru. 1931. g. (nepareizi!) viņu pilnvaras izbeidzās, nāca cits režīms, kuŗu atzina visa pasaule. 1940. g. nāca klāt ārkārtējas pilnvaras. *) Uzspiedis tās neesmu, bet, kur vajadzējis, izlietoju, piem. Īrijas kuģa prāvā.

*) 1940. g. 17. maijā Ministru Kabinets pieņēma lēmumu, ka gadījumā, ja kaŗa apstākļu dēļ vairs nebūtu iespējams sazināties ar Latvijas diplomātiskām un konsulārām pārstāvībām Vakar-Eiropā, piešķirt ārkārtējas pilnvaras Latvijas sūtnim Londonā Kārlim Zariņam aizstāvēt Latvijas intereses visās valstīs, izņemot Lietuvu, Igauniju, Somiju, Zviedriju, Vāciju un Pad. Savienību. Par Zariņa vietnieku bija paredzēts Latvijas sūtnis Vašingtonā Dr. Alfreds Bīlmanis.

Pēc Dr. Bīlmaņa nāves iesniedzu ASV valdībai savas pilnvaras un jautāju vai var iecelt pēcnācēju Vašingtonā? Atbildēja, ka jā. Esmu iecēlis arī kādus 20 konsulus. Nupat Vatikānā man parādīja pienācīgo godu kā valsts vai ministru prezidentam. Latvijas Satversme ārzemēs nav spēkā. Neviens nav atzinis parlamentāriešus. 1934. gadā to pilnvaras izbeidzās, un deputāti saņēma pensijas. Anglija atzīst mani. Es varu noiet pie malas, bet vēsture man prasīs atbildību. Pēc Ženevas apspriedēm (1946. g.) bēgļu pārstāvji sacēla traci, ka lemts bez viņiem.

J. Celms: Nesaprotu, kādēļ tiek prasīta vienība ar Nac. Padomi. Parlamentārieši jau ieiet Nac. Padomē. Te ir kāds solis tālāk.

V. Bastjānis: Jānoskaidro dažas lietas. Ar LNP parlamentāriešiem nekādas vienības nav ko meklēt. Cik tas iespējams, tā jau pastāv. LNP būtiskais stāvoklis iet uz beigām. No sākuma parlamentārieši LNP nebija pieaicināti, tikai vēlāk sāka sadarbību. LNP statūtu 3. paragrafs noteica, ka LNP nedrīkst darīt to, kas pienākas valsts augstākiem organiem. Tā tad politika tur nebija paredzēta, bet tendence uz to pastāvēja. Vienā sēdē izlēma, ka LNP ir augstākais politiskais organs. Sākās ap to cīņa, bet vēlāk apklusa. Šī tendence apstājās, jo ir radušās jaunas NP citās valstīs, un visas tās nevar būt par augstākiem politiskiem organiem. Nacionālajai Padomei jākārto kultūras un citi jautājumi, bet ne politiskie. Politika jāpārstāv vai nu sūtnim K. Zariņam vai bīskapam Rancānam kā Prezidenta vietas izpildītājam. Nepiekrītu, ka Saeimas pilnvaras notecējušas; ir paredzēts, ka tās ir spēkā līdz jaunas Saeimas sasaukšanai. Neaizskaršu 15. maiju. Satversme ir negrozīta, arī Ulmanis to nedarīja. Saeimas darbību apturēja, un to pārņēma valdība. Kamēr nekā jauna nav, paliek spēkā vecais stāvoklis.

Neesmu parlamentārietis vien, bet arī latvietis. Man ir atbildība savu vēlētāju priekšā. Saeimai kvoruma nav, bet ir dzīvi daži prezidija locekļi. Visi parlamentārieši bez izņēmuma vienojās ap bīskapu Rancānu. To nevar ignorēt. Par Latviju visi parlamentārieši ir vienoti. Tiesiskā ziņā Saeimas pilnvaras nav izbeigušās, un sevišķi polītiskā ziņā nē. No tā nav nekāda ļaunuma, taisni otrādi. Tikai mums jābūt vienprātīgiem. Satversme nosaka, ja nav Valsts prezidenta, tad viņa vietā nāk Saeimas prezidents resp. tā vietnieks. Bez kāda ļauna nolūka mēs visi to atzīstam un deklarējam. Lielāku iecietību, ko izrāda bīskaps Rancāns, nevar izrādīt, un visām baumām par sūtņu atsaukšanu nav nekāda pamata. Vai tiešām nevaram saprasties? Mums ir pienākums to darīt, par to gaviles būtu lielas. Arī kaimiņu tautas iet uz saprašanos. Ko dod ārkārtējās pilnvaras pāri Satversmei? Ārkārtējās pilnvaras dod tiesības tā sauktām valdības funkcijām, ārlietu sevišķi. Mēs tās neapstrīdam. Neviens tām nerunā pretī. Brīdis pienāks, kad būs sadursme, un mēs ceram, ka mūsu zeme būs brīva. Mums prasīs, kas būs mūsu valdības pārstāvji, kad laiks būs pienācis. Tamdēļ vajaga iepriekš parunāt. Nav jāsauc par valdību, bet jāpārrunā ir un jāvent ilē. Saprašanās nāktu par lielu svētību mūsu tautai un valstij.

Otrs jautājums. Kādas sekas būs, ja nesapratīsimies? Radīsies berzēšanās, radīsies jaunas organizācijas. Ekstrēmi negrib saprasties, bet centrs grib. Ja nesapratīsimies, būs divi centri - Parlamentārieši būs mazākumā, jo jaunatne aug citā garā. Ir arī vēl viens cits virziens, kas spriež, apm., tā: nav svarīgi, ko dara sūtnis K. Zariņš, vai bīskaps J. Rancāns, bet ko domājam mēs (t. i., šis virziens). Šai polītikai nevaru piekrist. Mūsu nolūki ir vislabākie. Un lai gan man pārmet, es rīkojos pēc labākās sirdsapziņas.

Sūtnis K. Zariņš: Iepriekšējais runātājs teica, ka parlamentāriešos valda liela vienprātība. Bet tāda pati vienprātība valda tautas vairākumā. Nevaru atzīt še trimdā satversmi, jo, ja bīskaps Rancāns tiek atzīts par "acting president", tad es nevaru palikt savā vietā, jo es par tādu nevaru atzīt. Es darbojos uz pilnvaru pamata, ko izdeva mūsu nacionālā valdība un ko atzīst rietumu valdības. Ja es atzītu kādu "acting president", tad mani šīs valdības neatzīs. Es jau varētu nolikt šīs pilnvaras, bet tad es nebūtu cienīgs tās uzticības, kas man dāvāta, un tas būtu pret mūsu tautas un valsts interesēm. Ar šīm pilnvarām es tomēr varu rīkoties un pacelt savu balsi, kur tas vajadzīgs. Jau minēju gadījumu, kur tās tikušas ar sekmēm lietotas, un turpmāk tādu gadījumu var būt vēl vairāk.

J. Celms: Saeimas pilnvaras tiesiski, varbūt, pastāv, bet trimdas tauta to nesaprot. Ja trimda ievilksies un parlamentāriešu vairs nebūs, ko tad? Tagad jautājums par V. P. v.i. atzīšanu. Ja atzīst, kādas būs konsekvences? Arī Zviedrijas parlamentārieši runā līdzi. Es pazīstu sabiedrisko domu un zinu, ka tautā nebūs gaviļu, bet būs sarūgtinājums. Ja būtu ticība, ka politiskā vadība atbilstu trimdas saimes noskaņojumam, tad vēl, bet šīs ticības nav. Ja būs V. P., tad ar tautu nerēķināsies, būs jāpadodas rīkojumam. Un kur ņems līdzekļus? Šaubos, vai tauta dos tos. Bīskaps būs piespiests padoties parlamentāriešu lēmumiem, un no tiem bīstamies. Pret Bīskapu iebildumu nav.

A. Bļodnieks: Izsaku gandarījumu, ka viss skaidri izrunāts. Tas ir jau pozitīvs solis. Bet vēl pastāv neuzticība, ko izteic J. Celms. Tur ir savs pamats. Mans personīgais viedoklis - mums parlamentāriešiem jānāk pretī, lai šo neuzticību dzēstu. Galvenais bubulis "acting president". No Satversmes tā izriet. Es neredzu, ka tas kāds ļaunums. Es redzēju lielu neiecietību no ot-

ras puses. (Atstāsta LNP pilnsapulces norisi Schwaebische Gmuende). Viena neiecietība dzemdē otru. Tā ir emigrācijas nelaime. Mūs piemeklē tas pats lāsts, no kā cieta krievu emigrācija. Tas tamdēļ, ka visi ir bēdu ļaudis. Ko teica Bastjānis, tas ir pareizi, bet jānodibina ticība. Ja nebūtu pilnvaru, tās būtu jāizdomā. No mūsu tautas tikai, apmēram, 17. daļa ir trimdā, bēgļu organizācijas nevar runāt visas tautas vārdā. Nemeklēsim kādas kuŗam tiesības, bet kādi kuŗam pienākumi. Polītisko partiju darbība trimdā nav jāiedzīvina. Vajadzīga visu godīgo ļaužu partija. Neviens nevar paņemt patentu uz šo partiju. Nemeklēsim, kas ir bijis - mans priekšlikums - neizcelt šodien "acting president". Lai sūtnis K. Zariņš ar savām pilnvarām būtu tiesīgs strādāt. Jādeklarē, ka panākta vienošanās starp Saeimas prezidentu un sūtni - strādāt ciešā vienībā pa trimdas laiku. Tāda deklarācija tautā atstātu labu iespaidu. Ikviens, kas var ko darīt, lai dara: sūtnis ar savām pilnvarām, Bīskaps ar savu krustu. Mēs būsim pateicīgi.

Sūtnis K. Zariņš: Saprašanās būtu vajadzīga starp parlamentāriešiem un vēlētiem tautas pārstāvjiem še trimdā. Bīskapam vajadzētu ieiet LNP, tad būtu bijusi jau sastrādāšana. Tāpat būtu vēlama viņa līdzdarbība Eiropas kustībā. Kāda nozīme tagad runāt par valdību, kad pēc atgriešanās dzimtenē tur droši vien valdība būs jau priekšā. Ārzemēs tāda valdība neko nevarētu darīt, jo viņu neviena lielvalsts neatzīs, bet bez tādas atzīšanas arī pašu starpā tai nebūs piekrišanas. Jau 1940. gadā runāju Foreign Office, lai mums atļauj dibināt trimdas valdību, bet man atbildēja, ka pietiekot ar sūtni, jo to viņi pazīstot un tam uzticoties, bet kādus ceļus staigās tāda valdība, to nevarot zināt. Esmu šo jautājumu uzstādījis Foreign Office arī vairākas reizes pēc tam, bet vienmēr esmu saņēmis noraidīgu

atbildi. Tāds pats stāvoklis ir Vašingtonā: par Satversmes lietošanu un valdības dibināšanu ārzemēs barons Meijendorfs, starptautisko tiesību profesors, teica:"Nekādi panti un atsaukšanās uz starptautiskām tiesībām nelīdzēs. Tas ir politisks jautājums, un tas ir pareizi. Viss atkarīgs no politiskā stāvokļa. Man būtu patīkami, ja stāvoklis būtu tiktāl uzlabojies, ka mums atļautu dibināt valdību. Es gan baidos, ka tāda valdība, ja tā nebalstītos uz plašākas bazes, tautu tikai vairāk saskaldītu. Daži man jautā, vai esmu izraudzījis sev pēcnācējus? Šim jautājumam nav juridiskas nozīmes, bet esmu par to domājis. Es labprāt būtu aizgājis atpūtā, bet man ir uzlikts pienākums, un to es gribu pildīt līdz beidzamam.

Bīskaps J. Rancāns: Nav pamata Celma neuzticībai. Man liela uzticība Zariņa darbam. Nav jābaidās, ka partijas varētu diktēt "acting President."

T.V. Ozoliņš: Uzstādu jautājumu - kāds labums būtu, ja mums trimdā būtu valdība, parlaments, "acting president" un tā tālāk? Kādas būtu funkcijas?

A. Bļodnieks: Atsaucos uz savu iepriekšējā runā teikto, ka pagaidām nav domāts dibināt valdību. Neredzu, ka būtu kāds ļaunums no "acting president." Jāuzsveŗ, kas mūs vieno, bet ne kas mūs šķeļ. Ja mēs nevaram vienoties, tad var būt slikti. Divām galvām jāsaprotas. Sēdi slēdza plkst. 8.00 vakarā.

Piektdien 20. okt. sēdi atklāja plkst. 11.30.

Sūtnis K. Zariņš: Viens no šīs sarunas nolūkiem ir Eiropas kustības jautājums, kas ir praktisks solis un būtu vēlams to nokārtot. Vajaga sastādīt listi latviešu padomei Eiropas kustībai. Vajadzētu visām grupām apvienoties un sastādīt kopīgu sarakstu. Tur būtu vajadzīgi arī līdzekļi izmaksām, braukšanas izdevumi un tamlīdzīgi. Ja būs vienība, būs arī līdzekļi.

Bīskaps J. Rancāns: Ir divas lietas: Eiropas kus-

tība, kur vajadzētu visas biedrības saliedēt vienā kodolā un jautājumu nokārtot. Otra lieta - sadarbība. Nolasa parlamentāriešu sagatavotu rezolūciju un to iesniedz.

Bīskapa J. Rancāna iesniegtajā sadarbības priekšlikumā bija teikts, ka "Latvijas Republikas Saeimas priekšsēža vietnieks - prof. bīskaps Jāzeps Rancāns un Latvijas pilnvarotais sūtnis Anglijā - Kārlis Zariņš, vadoties no patiesas un sirsnīgas vēlēšanās visciešāki sadarboties trimdas laikā Latvijas valsts interesēs un latviešu tautas labā, vienojušies par sekojošo: 1. 1946. g. maijā Ženevā parlamentāriešu un sūtņu konferencē pieņemtais lēmums par parlamentāriešu un sūtņa sadarbību uzturams spēkā un vēl tālāk izveidojams praksē. 2. Sūtnis K. Zariņš deklarē, ka atzīst Latvijas 1922. g. Satversmi par spēkā esošu, un saskaņā ar to pēdējās Saeimas priekšsēža vietnieku - prof. bīskapu J. Rancānu par valsts varas augstāko reprezentantu, kuŗam piekrīt rūpēties par valdības sastādīšanu. 3. Saeimas priekšsēža vietnieks - prof. bīskaps J. Rancāns paziņo, ka pa latviešu trimdas laiku, kamēr vēl nav sastādīta Latvijas valdība (ekzīlā), latviešu intereses aizstāv un latviešu lietas kārto pilnvarotais sūtnis -K. Zariņš visciešākā sadarbībā un saskaņā ar viņu - bīskapu J. Rancānu. 4. Pa trimdas laiku, kamēr Saeima nedarbojas, to atvieto Saeimas prezidijs.

V. Bastjānis: Vakar bija divi ieskati - bīskapa J. Rancāna un sūtņa K. Zariņa. Tāpēc bīskaps J. Rancāns iesniedza savu priekšlikumu. Ja arī otrai pusei būtu kāds iesniegums, varētu, varbūt, par tiem vienoties.

Sūtnis K. Zariņš: Nebija zināms, ka tāda rezolūcija tiks iesniegta, tamdēļ neesmu sagatavojies. Vajadzīgs laiks priekšlikuma iesniegšanai. Bīskapa Rancāna noteikumi man nav pieņemami. Nekad neesmu teicis, ka 1922. g. Satversme pastāv trimdā. Valdības sa-

stādīšanas jautājumā 98% ir par to, ka nekad tāds gadījums neiestāsies, ka Rietumu lielvalstis griezīsies pie 22. gada Satversmes pārstāvjiem, bet gan pie personām, kas efektīvi pārstāv tautu. Varētu griezties pie bīskapa J. Rancāna tādā gadījumā, ja viņš ar darbību būs pierādījis, ka prot tautu vienot, bet ne tamdēļ, ka 1931. g. viņš ievēlēts Saeimā. Ja viņš ies ar pilnu krūti valsts un tautas darbā, tad viņam var būt uz to ir izredzes. Minētā rezolūcija starptautiski neko nedos, bet iekšēji tautu sašķels. Man to nepiedos, ja es tai piekritīšu. Tautai ir pret mani uzticība, to pierādīja arī sajūsma, ar kādu mani uzņēma manā Vācijas braucienā. Es nevaru to pievilt. Iesniegšu savu rezolūciju.

V. Bastjānis: Sūtņa paziņojums ir ne tikai svarīgs, bet arī izšķiroš. Bīskaps Rancāns nav nobīdīts pie malas. Trimdas tauta nav visa latviešu tauta. Un ko domā tauta dzimtenē, to neviens nezina. Bīskaps J. Rancāns ar varu atrauts savai tautai. Labprāt atbalstītu Bīskapa ieiešanu Nac. Padomē, bet viņš nav ticis aicināts. Vaina meklējama citos, ne pie Bīskapa. Ir maldīgi domāt, ka bīskapu Rancānu aicinās sastādīt valdību. Pēc otra pasaules kaŗa visur tiek aicināti politiskie darbinieki uzņemties vadību. Piedzīvojumi rāda, ka politiķus uzklausa, ar tiem runā un tā tālāk. Tamdēļ nevar teikt, ka pie politiķiem negriezīsies, vai nu tas būs bīskaps Rancāns vai kāds cits. Tāpat kā sūtnim ir pilnvaras un pienākumi, tā arī ir Bīskapam. 64% no latvju tautas stāv aiz parlamentāriešiem. Latvijā pastāvēs atkal partijas, bēgļi vien nevar atspoguļot latvju tautas domas. Sadarbība starp J. Rancānu, kas pārstāv Saeimu, un sūtni K. Zariņu, kas pārstāv valdību, būtu ļoti vēlama. Likumdošanas varai un valdībai jāiet kopā un jāstrādā par svētību latvju tautai.

A. Bļodnieks: Neapzinos, ka būtu novedis Bīskapu no tautas vai devis tam sliktus padomus. Ar tautu

tagad tiek saprasti bēgļi, bet bēgļi sastāda tikai 17% no tautas, tā tad viens fragments. Angļu okupācijas vara vienmēr teikusi, ka bēgļiem nav ar politiku jānodarbojas, un tas ir pareizi, jo bēgļi ir neliela tautas daļa. Ja sāksim viens otra pilnvaras meklēt, sāksim rakņāties, tad būs slikti. Un abas puses tās grib pildīt. Kas tad mūs šķelļ? Ir labi, ka mums ir vēl kāds mantojums no mūsu patstāvības laikiem. Ja mums nekā nebūtu, tad būtu jāizgudro.

Nav ne vilku, ne sarkangalvīšu, ne viens tik ļoti slikts, ne otrs tik labs. Tamdēļ mums jāatrod visiem kopējais ceļš. Strīdus atstāsim Latvijai, kur, varbūt, mūs visus pērs. Beidzu ar sirsnīgāko vēlējumu vakardienas projektu apspriest nopietnībā un vienību rast.

J. Celms: Par bīskapa J. Rancāna piesaistīšanu LNP neviens neteica (turpinājums izlaists. V.B.). - Ja viņš bija piedalījies, droši vien viņš - eo ipso - būtu iegājis vadībā. Otrs jautājums par tautu, cik viņa liela u. t. t. Izpratne ir dažāda. Ja vajaga naudas, tad ir tauta. Un bēgļu tauta tomēr atspoguļo tautas ieskatus dzimtenē. Ja trimdas tautai nav citu uzdevumu, kā uzklausīt valdību un Saeimu un dot līdzekļus, baidos, ka atsaucība būs maza. Savā sabiedriskajā darbībā šais gados neesmu redzējis nekādu piekāpību no parlamentāriešiem. Un tā tas būs arī turpmāk. Parlamentārieši darīs visu, bet bēgļiem būs jāpaliek melniem un maziņiem. Var jau būt, ka tā ir labāki.

O. Rozītis: Skumji paliek par Bīskapa deklarāciju. Tanī tālredzības trūkums un reālitātes neredzēšana. Jautājums nostādīts, kā ex officio kādai grupai vai personai jāsastāda valdība. Bet tā ir smaga hipotēka nākotnei. Vajadzētu papriekšu celt autoritāti un atkarībā no tā izvēlēt personu.

V. Bastjānis: Lūdz paskaidrojumu pie O. Rozīša

izteiciena valdības jautājumā. Nolasa izvilkumu no sūtņa K. Zariņa vēstules Lambergam, kur teikts, ka bīskaps J. Rancāns ir tiesīgs sastādīt valdību.

Sūtnis K. Zariņš: Nebūtu iedrošinājies runāt par padomniekiem, bet nu redzu, ka ir vēl vairāk pamata runāt par sliktiem padomniekiem. Tagad veikli izmanto manu vēstuli Lambergam valdības jautājumā. Mēs varam brīvāk sarunāties ar bīskapu J. Rancānu, kad esam privāti, bet kad Bastjānis ir klāt, tad ir sliktāk.

V. Bastjāņa piezīmes pēc protokola atreferējuma: Šī sūtņa K. Zariņa runas daļa nav uzņemta protokolā resp. izlaista, tanī ļoti svarīgs moments. Kad sūtnis K. Zariņš valdības sastādīšanas jautājumā vairākkārt savās runās noraidīja bīskapu J. Rancānu kā varbūtēju valdības sastādītāju, tas es, redzēdams sūtņa tagadējā stājā pilnīgu pretrunu ar viņa agrākiem uzskatiem, nolasīju attiecīgu vietu no sūtņa K. Zariņa vēstules Lambergam, kuŗu bīskaps man bija nodevis kā savam padomniekam, un kuŗā sūtnis K. Zariņš nepārprotami un skaidri rakstīja, ka viņš piekrīt tam, ka bīskaps Rancāns sastādītu valdību. Sūtnis tad uztraucās un sauca, ka tas nav taisnība, ka viņš tādu vēstuli neesot rakstījis. Sēdi pārtrauca un vēstules oriģinālu sūtniecības archīvā sameklēja un sēdē nolasīja. Tā pilnīgi saskanēja ar manu nolasīto. Sūtnis K. Zariņš šo savu Lambergam rakstīto vēstuli bija pilnīgi aizmirsis, bet es sēdē saņēmu slikta padomnieka apzīmējumu. Sūtnis K. Zariņš turpina: Kā būs ar tautu dzimtenē? Varbūt maz palikuši, un tie nemeklēs 1931. g. vēlēto Saeimu. Tie 120.000, kas patlaban ir ārzemēs, varbūt būs galvenais kodols, un tiem arī tad būs jāuzņemas valdība. Man vairākas reizes teikts, ka, ja bīskaps gribētu te braukt kā "acting president", viņam nedotu vīzu, bet tikai kā Rīgas bīskapam.

Visu to saņemot, pieturos pie principa, ka mums

vajadzīga vienība un jāuzņemas pienākumi. Parlamentārieši, turpretim, papriekš stāda tiesības, tad pienākumus. Mums visiem prasīs, ko esam trimdā darījuši. Vajaga iet tautā, un tad tauta arī pareizi novērtēs. Arī angļi mums seko un zina novērtēt mūsu darbiniekus. Nevar nobīdīt bēgļu tautu pie malas, bet jāiet ar to kopā, tad arī gūs panākumus. Kāpēc bīskaps Rancāns ir malā, vai tur vainīgs pats šefs, vai viņa padomnieki, to nezinu. Mana noteiktā pārliecība, ka pie 1922.g. Satversmes mēs vairs neatgriezīsimies. Palieciet tai uzticīgi, bet neuzskatiet to par kaut ko neaizkaramu. Mums visiem jāiet kopā, bet Bīskapa iesniegtais projekts to neveicina.

J. Celms: Mana sajūta līdzīga Rozīša sajūtai. Es prasu paskaidrojumus pie bīskapa J. Rancāna projekta 2. un 3. punkta. Projekts atstāj trimdas tautu malā.

V. Bastjānis: Projektā domāta tikai legāla starptautiski atzīta valdība. Nav pareizi, ka trimdas tautu atstāj malā. Es arī esmu pie trimdas tautas un maksāju visus nodokļus. Trimdas tauta nav vienīgā, kas nosaka politiku. Es arī esmu Nac. Padomē, lai gan no Zviedrijas man rakstīja: "Ārā!" Ar Stokholmu man ir lielākas domstarpības nekā šeit. Gribu runāt skaidri un atklāti un izteikt sūtnim K. Zariņam savas domas.

Tālāk pieskāros sūtņa K. Zariņa Vācijas braucieniem. Neesot atrunājis bīskapu J. Rancānu no satikšanās ar sūtni. Arī bīskaps J. Rancāns tiekot labi uzņemts nometnēs un tāpat katrs, kas strādājot tautas labā. Prestiža jautājumi tagad nav stādāmi augstāk kā Latvijas valsts intereses, tamdēļ arī esmu šeit. Mēs visi gribam Latvijai labu, bet katrs domājam citādi. Ja nesapratīsimies, strādāsim katrs par sevi tālāk.

Sūtnis K. Zariņš: Nevis prestiža dēļ nebraucu pie bīskapa Rancāna, bet tamdēļ, ka "Brīvībā" bija nodrukāta bīskapa J. Rancāna vēstule, kur mani apmētāja

dubļiem. Arī tautas noskaņojuma dēļ to nevarēja darīt, bet vai nevarēja nolikt satikšanos kādā neitrālā vietā? Mana doma ir, ka vienošanās jāpanāk tur uz vietas Vācijā, tamdēļ arī aicināju šurpu J. Celmu, un ne starp mums. Bīskapa J. Rancāna projekts man nepieņemams, un ja Bīskaps uz to pastāv, tad man jāsastāda savs.

Bīskaps J. Rancāns: Man Latvijas lietas nav vienaldzīgas, arī Satversme nē. Uz tās bazes mēs stāvam. Mans projekts radās no vakardienas sarunām, un to varētu arī grozīt. Prestiža jautājumam nepiegriežu vērības. Tā kā sūtnim ir tiesības un pienākumi, tad arī man tādi ir. Es nepretendēju ne uz kādām tiesībām, bet citi man to prasa, ne tikai parlamentārieši. Projektu atpakaļ neņemu. Apspriedīsim rezolūciju.

Sēdi slēdz plkst. vienos, atjauno plkst. četros p.p.

Sūtnis K. Zariņš: Iesniedz savu projektu un lūdz pievienot pie protokola, jo bīskaps J. Rancāns savu projektu atpakaļ nav ņēmis. Savā deklarācijā sūtnis K. Zariņš paskaidro: 1. Nekādas Žeņevas 1946. g. vienošanās nav bijis. Tā bija parlamentāriešu un sūtņu nejauša, nesagatavota sastapšanās, ko sūtnis minētās sanāksmes beigās arī deklarēja. 2. Sūtnis deklarēja, ka 1931. g. ievēlētās Saeimas darbība tikusi pārtraukta 1934. g.; pēc tam iestājies jauns posms, kuŗu visas pasaules valstis ir atzinušas, un uz šī režīma izdoto pilnvaru pamata vēl tagad darbojas sūtņi. 3. Kamēr Rietumu demokratijas atzīst 1934. g. režīma ieceltos sūtņus un nav citas viņu atzītas valdības, sūtnis K. Zariņš attīsta savu darbību uz Latvijas valdības 1940. g. 17. maija ārkārtējo pilnvaru pamata. 4. Jautājums par 1922. g. Satversmes spēkā esamību vai neesamību trimdā nav aktuāls. Satversmes jautājumu izšķirs mūsu suverēnā tauta mūsu dzimtenē. 5. Sūtnis K. Zariņš izteica savu vissirsnīgāko vēlēšanos, lai trimdā visi latviešu noslāņojumi darbotos visciešākā vienībā Latvijas nākotnei. 6. Sūt-

nis Zariņš atzīst, ka aktuāls pašreiz ir Latvijas pārstāvības jautājums Eiropas kustībā. K. Zariņa ieskats, ka bīskapam J. Rancānam jāuzņemas Latvijas grupas vadība. A. Bļodnieks un V. Bastjānis lūdz neapzīmēt viņus projektā par savu partiju pārstāvjiem, jo šinī sanāksmē viņi piedalās tikai kā bīskapa J. Rancāna padomnieki. Viņu lūgums tiek ievērots.

A. Bļodnieks: Cerēju, ka būs vienošanās, un te nu ir divas deklarācijas. Vienojoša formula, par ko runāju, te neparādās. Uzturu savu propoziciju. Kur paliek vienošanās? Vai nevar atrast vismaz kādu pārejas formulu? Ad hoc konstatēsim, kas teikts Bīskapa deklarācijas priekšvārdos, un izteiksim sadarbības vēlēšanos.

Sūtnis K. Zariņš: Nekādu deklarāciju parakstīt nevēlos. Patiesībā te ir trīs partijas - bīskaps J. Rancāns, es un J. Celms.

J. Celms: Sanāksmes nolūks, acīm redzot, ir tas, par ko te visu laiku plēšas. Trimdas organizācijas nepretendē uz Latvijas valsts pārstāvību. Mans paraksts padarītu lietu sarežģītāku. Mūsu organizācija nav vēl noorganizēta. Gribētu piebilst, ka saprašanās būtu panākama starp Saeimas prez. vietnieku bīskapu Rancānu un ārkārtējo pilnvaru nesēju sūtni K. Zariņu. No parlamentāriešu iesniegtā projekta nav redzama laba griba, bet par vispārējo vajadzētu vienoties, citādi tas atstās sliktu iespaidu.

V. Bastjānis: Tagad iznāk - bīskaps Rancāns liek priekšā, sūtnis K. Zariņš noliedz. Ja pieņem Bļodnieka-Celma propoziciju, tad būtu kas pozitīvs.

Sūtnis K. Zariņš: Aktuāls pašlaik ir pārstāvības jautājums Eiropas kustībā. Ja bīskaps to uzņemtos, tad varētu runāt par sadarbību un izteikt cerību tālākai sadarbībai. Bet ārpus tās ar ko sadarboties? Sadarbošanās jau notiek.

J. Celms: Sadarbība ir bijusi sīka, bet būs, varbūt, labāka. Eiropas kustības jautājuma izkārtošana parādīs labu gribu sastrādāt.

Sūtnis K. Zariņš: Liek priekšā savai deklarācijai pievienot papildu punktu par Eiropas organizāciju, kur bīskapam J. Rancānam jāuzņemas latviešu grupas vadība.

A. Bļodnieks: Iesniedz savu pārejas formulu, kuŗā teikts, (Tā izriet no 1950. g. 18.-20. oktobra Londonas apspriedēm) ka sapulce atzīst par vēlamu, ka Latvijas Republikas pēdējam Saeimas priekšsēža vietniekam prof. bīskapam Jāzepam Rancānam un Latvijas sūtnim Londonā un ārkārtējo pilnvaru nesējam K. Zariņam pašreizējā laikmetā būtu patiesi un sirsnīgi jāsadarbojas Latvijas valsts interešu un latviešu tautas labā, ziedojot visus savus spēkus tautai un tēvzemei, kam sūtnis K. Zariņš un bīskaps J. Rancāns piekrituši.

Sūtnis K. Zariņš: Lai to paraksta visi!

J. Celms: Bīskaps Rancāns un sūtnis K. Zariņš ir stūrakmeņi, citi tikai gadījuma dēļ te piedalās.

A. Bļodnieks: Piezīmē pie savas formulas - Nacionālās Padomes plēnuma vienbalsīgi pieņemtā formula ir pilnīgi līdzīga.

Sūtnis K. Zariņš: Varētu varbūt teikt: sapulce izteica vēlēšanos, lai starp bīskapu J. Rancānu un sūtni notiktu sadarbošanās, bet ne ka "mēs apakšā parakstījušies un t. t.

V. Bastjānis: Piekrīt priekšlikumam, bet lūdz atstāt vārdus par vienošanos.

Sūtnis K. Zariņš: Izteic vēlēšanos, lai arī pārējie sapulces dalībnieki paraksta deklarāciju.

V. Bastjānis: Padomdevēji nekad nekā neparaksta, un es esmu tikai padomdevējs bīskapam J. Rancānam. Kur divas varas - likumdošanas un izpildu - sarunājas, citiem tur nav ko parakstīt.

Visi dalībnieki ir vienis prātis, ka minētais protokols ir slepens un nav publicējams, bet A. Bļodnieka iesniegtā deklarācija par apspriedēs panākto vienošanos ir izsniedzama presei.

Sūtnis K. Zariņš: Saka noslēguma runu. Esam trīs dienas cīnījušies. Ideālais nav panākts, bijis viens otrs asums, bet tam jātiek pamazām pāri. Neatzīstu dzīvē lielus lēcienus. Jūs, varbūt, cerējāt vairāk, bet vajadzīga savstarpējā uzticība un mīlestība. Ja tas būs, tad viss būs labi. Mēs tomēr šķiramies kā draugi (uzaicina sadoties rokās.)

Bīskaps J. Rancāns: Pateicas sūtnim par sadarbību un viesmīlību.

Sēdi slēdz plkst. 5.45.

Bīskaps J. Rancāns drīzi pēc šīm apspriedēm Londonā pārcēlās uz ASV un nekādas tālākas apspriedes ar sūtni K. Zariņu par politisko sadarbību vairs nav notikušas.

No apspriedes protokola redzams, bīsk. J. Rancāna skaidrais un noteiktais priekšlikums par sadarbību resp. politiskas darbības saskaņošanu starp sūtni K. Zariņu un bīskapu J. Rancānu uz neatkarīgās Latvijas Satversmes pamata, ko atbalstījusi arī Latviešu parlamentāriešu Vācijas daļa, nav bijis sūtnim K. Zariņam pieņemams. Presei iesniegtais ziņojums par vienošanos bija apstākļu spiests maldinājums, jo apspriežu laikā sūtnis jau deklarēja, ka viņš sadarbojas ar visiem.

Jau sūtņa K. Zariņa ciemošanās Vācijā rādīja, ka kaut kas sūtņa un Bīskapa attiecībās nav kārtībā. Apspriedēs arī pats sūtnis K. Zariņš apstiprināja, ka ar Bīskapu Vācijā nav gribējis satikties. Kādēļ? - Tādēļ, ka parlamentāriešu organā "Brīvība" bijusi ievietota bīskapa J. Rancāna vēstule, kurā viņš (sūtnis)apmētāts dubļiem. To pārbaudīt uz vietas nevarējām, bet mēs

tam neticējām, jo kā sūtni, tā Bīskapu uzskatījām par goda vīriem, kuŗi ar tādām lietām nenodarbojas. Neapšaubāmi, tas bija kāds pārpratums, kam ar sūtņa un Bīskapa politisko sadarbību nekāda sakara nebija.

Bīskapu J. Rancānu un viņa padomniekus pārsteidza tas, ka tik īsā laikā - viena vai pusotra gada laikā sūtnis K. Zariņš bija savus ieskatus par politisko sadarbību un izturēšanos pret bīskapu Rancānu radikāli grozījis. Kā agrākā tik draudzīgā personīgā satikšanās ar Bīskapu, tā arī vēstule V. Lambergam, kuŗu sūtnis K. Zariņš gan bija paspējis pilnīgi aizmirst, rādīja, ka sūtņa K. Zariņa noskaņojums pret bīskapu J. Rancānu ir ārkārtēji draudzīgs un labvēlīgs. Sūtnis pat bija reiz teicis vai rakstījis, ka, Bīskapam no Londonas aizbraucot, Londona kļūstot tukšāka.

Ja nu pēc visa tā jautājam, kāpēc sūtnis K. Zariņš šo politiskās darbības saskaņošanu ar bīsk. Rancānu, kuŗš taču bija parlamentāriešu organizācijas "Latvijas Centrālā Padome" priekšsēdis un aiz kuŗa stāvēja parlamentārieši un tautas vairākums, noraidīja, tad vienīgā un skaidrā atbilde varētu būt - tāpēc, ka sūtnis K. Zariņš negribējis pilnīgi brīvo, ne ar ko neierobežoto Latvijas valsts reprezentāciju ierobežot, oficiāli atzīstot bīskapu Rancānu par Saeimas priekšsēža vietnieku un līdz ar to (pēc Satversmes) par Valsts prezidenta vietas izpildītāju, ar kuŗu viņam būtu jārēķinās kā ar augstāku priekšnieku un savā rīcībā, arī bēgļu darbībā būtu jāsaskaņojas.

Sūtņa K. Zariņa iebildumi pret rietumu valdībām un par ārkārtējām pilnvarām taču nav svarīgi, jo Bīskapa priekšlikumā bija teikts, "pa latviešu trimdas laiku"! Saprotams, ka toreiz, Latvijas Centrālo Padomi dibinot, parlamentārieši latviešu emigrāciju un okupāciju nedomāja simtgadīgu, bet ilgstošu gan. Tā kā vienošanās bija domāta tikai emigrācijas laikam, tad

skaidrs, ka sūtnim K. Zariņam šai laikā nekādi oficiāli Latvijas valdības iesniegumi nebija jāizdara, un viņš ar savām pilnvarām varēja rīkoties tāpat kā līdz minētām apspriedēm. To neviens neprasīja un nevarēja prasīt.

Politiskās darbības saskaņošanas noraidīšanai pa trimdas laiku varēja būt, un laikam arī bija vēl kāds cits iemesls. Daļa, un pie tam diezgan liela un jūtama latviešu bēgļu daļa, kā to jau redzējām, saprotamu iemeslu dēļ nebija mierā ar parlamentāriešiem un to rīcību. Bija jau izlaistas baumas, ka parlamentārieši gribot piespiest bīskapu J. Rancānu kā Valsts prezidenta vietas izpildītāju likvidēt visus sūtņus, arī sūtni K. Zariņu ar visām viņa sevišķām pilnvarām. Tās, protams, bija nepamatotas un neticamas, bet baumām dažureiz ir liels un neaprēķināms iespaids.

Parlamentāriešu pretinieki, kā no bēgļu Centrālās Padomes, tā arī no Daugavas Vanagu vadības, nevarēdami Vācijas Nacionālajā Padomē ar visādiem pārkārtojumiem panākt sev vairākumu un noteikšanu, bija griezušies pie sūtņa K. Zariņa Londonā ar priekšlikumu - pārcelt latviešu bēgļu sadarbības centru no Vācijas uz Angliju, nosaucot to par Eiropas Centru Latvijas atbrīvošanai, un izslēdzot no tā, protams, parlamentāriešus. Tos varētu šai jaunajā Centrā arī ielaist, bet tad kā partiju vai grupu pārstāvjus mazā skaitā.

Minētais parlamentāriešu pretinieku priekšlikums bija atradis dzirdīgas ausis Londonā un sācis jau organizēties. Bīskapam Rancānam tāda latviešu bēgļu sašķelšana nepatika, jo grūti bija saprast, kāpēc no Vācijas, kur bēgļu bija daudz vairāk kā Anglijā, bēgļu sadarbības centrs no Nac. Padomes Vācijā jāpārceļ uz līdzīgu, varētu pat teikt, paralelu jaunu organizāciju Anglijā. Bīskaps Rancāns šo šķelšanos gribēja novērst, vienojoties ar sūtni K. Zariņu par politisku sadarbību

un līdz ar to par kopīgu Latvijas lietu kārtošanu vispār uz demokratiska parlamentārisma pamata principiem.

Bīskapam Rancānam, kā parlamentāriešu organizācijas priekšsēdim, nebija nekādu personīgu nolūku, bet viņš, kā patiess un neliekuļots demokrats, redzēdams un pārdzīvodams līdzi nesaskaņas un strīdus Vācijas emigrantos, vēlējās: 1. Lai demokratiskās valsts uzbūves un darbības principi, iepretim diktatoriskiem, tiktu vēsturiski saglabāti. 2. Lai aiz sūtņiem un to pēcnācējiem stāvētu ne tikai bēgļi un emigranti, bet arī brīvos apstākļos vēlēti tautas pārstāvji, vai to morāliski un tiesiski pēcnācēji, kuŗu darbība varmācīgi pārtraukta. 3. Lai pie neatkarīgās un patstāvīgās Latvijas valsts atjaunošanas attiecīgas personas un varas varētu uz šiem principiem atsaukties un balstīties.

Nedomāju, ka sūtnis K. Zariņš šos bīskapa Rancāna nodomus un vēlējumus nesaprata, bet viņš nevēlējās nekādus savas darbības ierobežojumus. Vēl tagad (1970.) mūsu palikušie sūtņi un latvieši nav ne ar ko savā darbībā saistīti, nekādus pārskatus vai norēķinus nevienam nenodod un nekādu atbildību nenes. Tāds stāvoklis taču jāatzīst par nenormālu un jāprasa: "Cik ilgi tas turpināsies?" Pieņemot bīskapa J. Rancāna labi domāto priekšlikumu par sūtņu un parlamentāriešu iekšējo sadarbību, tas būtu jau 20 gadus atpakaļ izbeidzies.

IV DARBS LATVIEŠU ORGANIZĀCIJĀS UN SABIEDRĪBĀ

BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS AMERIKĀ

Daži epizodi viņa dzīvē un darbā

Pēteris Daugavietis

Pēc Grand Rapidu bīskapa Haas'a ielūguma bīskaps Jāzeps Rancāns 13. martā 1951. gadā apmetās uz dzīvi Grand Rapidos, Mičigenas valstī. Sākumā viņam ir jāaizvieto diocēzes ordinārijs Haas, kas bija saslimis. Šādā veidā jau pašā sākumā bīskaps Jāzeps Rancāns tiek iekļauts pilnīgi diocēzes darbā, apmeklējot atsevišķas draudzes un veicot bīskapa amata funkcijas, respektīvi izdalot ticīgajiem Iestiprināšanas sakramentu. Tanī laikā par Grand Rapidu diocēzes kancleru bija poļu izcelsmes monsenjors Aršulovics, kas bija ļoti labvēlīgs vecās pasaules priesteŗiem. Ar viņu mūsu Bīskapam izveidojās ļoti sirsnīgas attiecības, kas pastāvēja līdz pat Bīskapa aiziešanai mūžībā. Šeit ir jāpiezīmē, ka Bīskaps pats bija izvēlējies monsenjoru Aršulovicu par galveno spredikļa teicēju viņa bēru dievkalpojumā.

Grand Rapidu diocēzē strādāja ļoti liels skaits poļu un lietuviešu izcelsmes priesteŗu, starp tiem kādi piecpadsmit lietuviešu priesteŗi, kas bija nākuši no vācu pārvietoto personu nometnēm. Dabīgi, ka viņiem mūsu Bīskaps bija tikpat kā savas tautas piederīgais. Bīskaps pārvaldīja vairākas valodas, bet it sevišķi poļu un lietuviešu valodas. Tas atviegloja sarunu valodas meklēšanu, jo nebija jālieto latīņu valoda, kuŗa kā zināms, bija priesteŗu internācionālā valoda.

Par vienu no tuvākiem Bīskapa līdzdarbiniekiem kļuva lietuviešu izcelsmes amerikānis Kuster'as vēlāk

Lowell'as prāvests Benedikts F. Marciulionis, kuŗš palika Bīskapa privātsekretārs līdz pat Bīskapa ieiešanai mūžībā.

Prāvests Marciulionis palīdzēja Bīskapam kārtot lietas, kuŗas bija kārtojamas angļu valodā un pavadīja Bīskapu vairākos braucienos diocēzes robežās un ārpus tās. Prāvests pavadīja Bīskapu pirmajā lidojumā uz Eiropu un arī uz Vatikāna 2. koncila pirmo sesiju. Šis labais prāvests Ben's (kā viņu vairākums no latviešiem ir iesaukuši) rūpējās par Bīskapu ne tikai labās un gaišās dienās, bet bija klāt Bīskapam viņa slimības laikā un bija palīdzīgs bīskapa Jāzepa Rancāna testamenta sastādīšanā (angļu valodā).

Bīskaps tika nozīmēts pastāvīgā darbā par sv. Annas nama kapellānu, ko uzturēja un pārvaldīja vācu izcelsmes Karmelītu ordeņa māsas. Sākumā sv. Annas namu apdzīvoja kādi 40 pensionāri, bet pēdējā laikā (uzbūvējot jaunu namu) tanī tika uzņemti vesels simts. Šīs simts dvēseles bija Bīskapa garīgā aprūpē. Ikdienas plkst. 7 no rīta Bīskaps noturēja dievkalpojumu sv. Annas kapellā savai draudzei, kas bija visi veci ļaudis un liela daļa no viņiem bija ļoti slimi. Viņiem visiem Bīskaps bija garīgā stipruma devējs.

Pēc dievkalpojuma un brokastīm Bīskapu gaidīja vesela kaudze vēstuļu, kuŗas bija sūtījuši Bīskapa kollēgas vai arī tautieši visā brīvajā pasaulē. Pasta izlasīšana prasīja savu laiku. Ikviens rakstītājs vēlējās kaut ko no Bīskapa, kas dabīgi prasīja atbildi. Bīskaps turējās pie nerakstītas tradicijas, kuŗu esot mācījies jaunībā seminārā, un proti, uz katru vēstuli jāatbildot desmit dienu laikā. Neesot pieklājīgi vilcināties ar atbildi.

Latviešu sabiedrība un latviešu ierašas Bīskapam vienmēr bija tuvas un mīļas. Dažreiz tās radīja zināmu "nemieru" Karmelītu ordeņa māsu vidū, jo viņām

bija jāgādā par Bīskapa veselību un labklājību. Bīskapam vienmēr garšoja latviešu rupjmaize, bet tas ne vienmēr saskanēja ar viņa veselību. Šādās reizēs Karmelītu ordeņa māsa Terēze mēdza teikt, ka Bīskaps pie "lettisches schwarzes Brot" esot kā pielipis, bet vakaros prasot pēc medicīnas. Bīskaps šādās reizēs parasti ar tēvišķu smaidu mēdza atbildēt māsai Terēzei, ka laba latviešu rupjmaize prasa labu medicīnu konjaka veidā. Un ja šādu medicīnu lietojot ar mēru, tad vienmēr esot vesels. Protams, māsa Terēze bija citos ieskatos, bet tie bija cilvēcīgi humora pilni un patīkami mirkļi.

Bīskaps cītīgi lasīja dienas presi un abonēja visus latviešu laikrakstus brīvajā pasaulē. Interesantākos un svarīgākos rakstus parasti pasvītroja vai arī izgrieza un uzglabāja speciālos vākos vai arī pārsūtīja saviem kollēgām ieskatam. Bīskaps lasīja presi angļu, lietuviešu, poļu, vācu un franču valodās. Pēc izlasīšanas mēnešrakstus nosūtīja saviem paziņām uz Eiropu. Bīskaps cītīgi klausījās radio ziņu dienestu uz īsiem viļņiem; šādā veidā viņš vienmēr bija labi informēts par pasaules notikumiem.

Bīskaps bija liels latviešu grāmatu cienītājs. Viņš centās abonēt vai nopirkt par tik, cik viņa līdzekļi atļāva, jo bija cītīgs lasītājs.

Politika ir vienmēr bijusi tuva mūsu Bīskapam. Neskatoties uz piederību vienai politiskai partijai, viņš nekļuva par partijas politizētāju, stāvēja tai pāri, bija līdzsvarots un visu iecienīts valstsvīrs. Bīskaps bija demokratiskās iekārtas aizstāvis, un tāds viņš palika līdz pat mūža beigām.

Iebraucot Amerikā, Bīskapu aicināja darbā Komitejā Latvijas Brīvībai, bet pēc bīskapa Haas'a ieteikuma viņš atteicās no šī goda amata, jo Amerikā bīskapi nepiedaloties aktīvā politikā.

Savā pirmajā preses konferencē Grand Rapidos, ko bija izkārtojis bīskaps Haas, bīskaps Rancāns izteica lielu gandarījumu un reizē pateicību ģen. Eizenhaueram par rīkojumu neatstāt nevienu pārvietoto personu krievu okupācijai paredzētos vācu apgabalos. Savā intervijā Bīskaps izteica cieņu pārliecību un reizē ticību tautu pašnoteikšanās tiesību uzvarai pasaulē.

Būdams brīvās Latvijas Saeimas vicepriekšsēdis, Bīskaps uzturēja ciešu kontaktu ar kollēģām deputātiem brīvajā pasaulē. Vērīgi sekoja politisko notikumu attīstībai un vienmēr reaģēja ar iesniegumiem un memorandiem jautājumos, kas skāra Latvijas valsts un tautas tiesības.

Bīskaps nevēlējās radīt Latvijas pagaidu valdību trimdā (uz ko viņu visai aktīvi mudināja daži redzami sabiedriski darbinieki), bet ar lielu atzinību izteicās par mūsu sūtņu un diplomātisko pārstāvju darbību. Viņš bija ieskatos, ka mums visiem būtu jāturas kopā kā vienai trimdas saimei, atzīstot demokratisko Latviju un tās Satversmi. Nacionālpolitiskais darbs esot jāveic mūsu sūtņiem kopā ar latviešu politiskiem darbiniekiem un trimdas centrālajām organizācijām. Bīskaps bija ieskatos, ka pie mūsu ārkārtējo pilnvaru nesējiem būtu radāma padome, lai būtu zināma kontinuitāte politiskā darba veikšanā. Neviens cilvēks nedzīvo mūžīgi, mēdza teikt Bīskaps saviem oponentiem.

Bīskaps bija liels ceļotājs. Neskatoties uz lielo gadu nastu, viņš atrada laiku un enerģiju apciemot lielākos latviešu centrus Amerikas kontinentā. Visās vietās Bīskaps mudināja tautiešus būt aktīviem nacionālos jautājumos un morāli stipriem, ievērojot Desmit Dieva Baušļus. Bīskaps apmeklēja visus Vatikāna koncilus, un jāapbrīno viņa lielā enerģija un uzņēmība. Nākamā no saviem pēdējiem daudziem ceļojumiem Bīskaps vēlējās apciemot Austrāliju, kur viņam bija daudz drau-

gu un paziņu. Atceļā viņš vēlējās apmeklēt Svēto Zemi un labos ordeņa brāļus Vācijā, kuŗu viesmīlību Bīskaps baudīja pirms izceļošanas uz Ameriku. Bet šis nodoms palika tikai nodoms.

Bīskaps bez plānošanas nevarēja iztikt. Viņam bija daudz labu un pozitīvu ideju. Dažas viņš paguva īstenot, dažas atlika līdz aiziešanai pensijā. Kā vienu no viņa lielajām idejām, kuŗu Bīskaps paspēja reālizēt, bija Amerikas Latviešu Katoļu Apvienības noorganizēšana. 1954. gadā, pārrunājot ar prelātu Ed. Stukelu jautājumu par latviešu katoļu kopējās organizācijas vajadzību, viņi atzina, ka tā ir organizējama pēc iespējas drīzākā laikā. Prelāts Stukels uzņēmās veikt organizēšanas priekšdarbus. Visām latviešu katoļu draudzēm un kopām bija jāsūta delegāti uz Grand Rapidiem uz pirmo latviešu katoļu kongresu Amerikā. 1954. gada 14. un 15. augustā Grand Rapidos ieradās, apm., četrdesmit delegātu no visām katoļu vienībām. Darba kārtā bija jautājums par centrālās organizācijas dibināšanu.

Kongresu atklāja prelāts Ed. Stukels, kuŗu izraudzīja par kongresa vadītāju un par sekretāriem P. Priževoitu un P. Daugavieti. Divu dienu ilgajās pārrunās par Amerikas Latviešu Katoļu Apvienības nepieciešamību, vienojās par tās dibināšanu. Par pirmo Apvienības prezidentu ievēlēja prelātu Ed. Stukelu. Bīskaps J. Rancāns deva savu svētību ir kongresam, ir jaunajai Apvienībai un tās vadībai. Ar šīs idejas reālizēšanu Bīskaps cieši iekļāvās jaunās Apvienības darbā. Varbūt ne tik daudz tieši, jo to darīja prezidijs, bet Bīskaps vienmēr uzturēja ciešu personīgo kontaktu ar Apvienības valdēm un to prezidentiem, vēlāk priekšsēžiem. Bīskaps vēlējās Apvienību redzēt kā aktīvu katoļu sabiedriskās dzīves organizētāju. Bīskaps vienmēr apmeklēja visus Apvienības kongresus un mudinā-

ja ikvienu tautieti uz aktīvu līdzdarbību Apvienībā. Bīskaps mēdza teikt, ka mums ikvienam ir jūbūt aktīvam katoliskās akcijas līdzdalībniekam.

Bīskaps ļoti vēlējās redzēt kādu no jaunākiem latviešu priesteŗiem Vatikāna diplomātiskā dienestā. Bet šādam labam nodomam nevarēja atrast kandidātu, jo amats bija saistīts ar attiecīgas skolas apmeklēšanu. Bīskaps bija ieskatos, ka ja mūsu brāļi lietuvieši to var sasniegt, tad mums latviešiem tas nedrīkstētu būt par grūtu.

Viens no lielākiem Bīskapa projektiem bija savu atmiņu uzrakstīšana, lai šādā veidā tās varētu nodot paaudzēm, kas nāks pēc viņa. Šo lielo darbu Bīskaps atlika līdz laikam, kad aiziešot pensijā. Viņš gan bija veicis dažus priekšdarbus, bet turējās pie ieskata, ka atmiņām ir jābūt dibinātām uz faktiem, jo citādi tās nav atmiņas, bet tikai tāds brīvs čalojums. Bīskaps ļoti vēlējās dabūt izdevību ieskatīties Saeimas stenogrammās, jo tās viņam būtu reāls avots, uz kuŗu varētu dibināt daļu no savām atmiņām. Bet Lielais likteņu Lēmējs bija izlēmis citādi.

Bīskapa rīcībā bija visai prāva latviešu bibliotēka ar dažām visai retām grāmatām. Viņš bija nodomājis to nodot Grand Rapidu Latviešu Katoļu draudzei, kas ierīkotu, kā viņš pats mēdza teikt, bīskapa J. Rancāna bibliotēku.

Bīskapu ļoti interesēja Vatikāna archīvi. Viņš bija plānojis pierunāt kādu no latviešu pensionāriem-speciālistiem, kas varētu savu brīvo laiku ziedot archīvu pētīšanai jautājumos, kas skaŗ Latviju un latviešu tautu gadsimtu tecējumā.

BĪSKAPA JĀZEPA RANCĀNA RŪPES PAR TAUTIEŠIEM KANADĀ

Konstantins Boriss

Otra pasaules kaŗa vētra baigi skāra arī mūsu Dzimteni un aizrāva svešumā daudzus tūkstošus latviešu. Pēc kaŗa un nometņu gadiem Vācijā Kanada bija viena no pirmajām zemēm, uz kurieni latvieši varēja izceļot. Vieninieki un ģimenes galvas, kā fiziskā darba strādnieki, bija pirmie latviešu ieceļotāji Kanadā. Šo ieceļotāju vidū sākumā bija neliels skaits latviešu katoļu, bet tie dzīvoja ļoti izkaisīti. Tikai pēc līgumā paredzētā laika nostrādāšanas varēja kaut cik pulcēties vienkopus.

Jaunās dzīves sākumi svešā zemē bija grūtību pilni. Daudzu ģimeņu piederīgie atradās Vācijā DP nometnēs, kur bija vajadzīga palīdzība un galvojumi, lai no tām tiktu laukā. Tautieši palīdzēja viens otram, sūtot paciņas un galvojumus, bieži pat neskatoties, vai tie ir radi un pazīstami. Galvenais mērķis bija palīdzēt.

Sākot ar 1950. gadu latviešu skaits Kanadā strauji auga, un starp ieceļotājiem bija daudz latviešu katoļu. Par spīti grūtībām, sakari ar bīskapu J. Rancānu bija dzīvi. Daudzi, viņam rakstot, stāstīja par dzīves sākumiem Kanadā. Tā katrs notikums latviešu katoļu dzīvē bīskapam J. Rancānam bija zināms. Dzīves īstenība bija skarba. Bīskaps Jāzeps Rancāns dzīvoja tālu prom, un pats bija padots lielām grūtībām. Sazināties varēja tikai sarakstoties. Bīskapa J. Rancāna padoms "nepalieciet vieni, sāciet organizēties", atrada dzirdīgas ausis ne tikai Kanadā, bet arī citās zemēs.

Latviešu katoļu sabiedriskie darbinieki un akadēmiķi sāka organizēt latviešu katoļus Kanadā. Bet sākums bija grūts, jo ieceļotāju stāvoklis bija šim darbam nelabvēlīgs.

Aktīvākie latviešu katoļu darbinieki meklēja sakarus ar Kanadas katoļu baznīcas vadību. Kanadas katoļu bīskapiem bija maz kas zināms par latviešu katoļiem. K. Znotiņš vairākkārt apmeklēja Londonas katoļu bīskapu Džonu Kodiju (John C. Cody) un iesniedza ziņojumu. Bīskaps J. Kodijs latviešu katoļu vajadzības saprata, un ar viņa galvojumu tika legālizēts Kanadas Latviešu Katoļu Kultūras Centra darbs.

Tā kā lielākais latviešu katoļu vairums Kanadā dzīvo Torontā, kardināļa Mekgvigena (James Mc Guigan) labvēlība latviešu darbam bija ļoti svarīga. 1950. gada 12. februārī K. Znotiņš ar Helēnas Mežgales palīdzību (toreiz sekretāre Mons. Allena kancelejā) apmeklēja kardināli J. Mekgvigenu. Par šīm audiencēm un sniegtiem paskaidrojumiem bīskaps J. Rancāns saņēma sīku informāciju. Šeit jāatzīmē, ka Kanadas katoļu priesteŗi pēc otra pasaules kaŗa nekādi nevarēja saprast, kāpēc cilvēki atstāja savu zemi, savas mājas, piederīgos un devās uz svešu zemi, bez līdzekļiem un valodas zināšanām. Atradās pat tādi, kuŗi ketēgoriski nostājās pret katru ieceļotāju organizēšanos un nacionālās pašapziņas uzturēšanu. Pat dievkalpojumi latviešu valodā viņu izpratnē bija pieciešami tikai pagaidām un pašos pirmajos ieceļošanas gados. Bija liels darbs; daudz skaidrošanās un sarakstīšanās. Šai darbā aktīvi piedalījās arī Bīskaps. Viņš Kanadas katoļu bīskapiem izskaidroja, kāpēc latvieši pēc otra pasaules kaŗa nevarēja atgriezties Latvijā un kāpēc viņi ieceļoja Kanadā. Arī no Vatikana Kanadas katoļu vadība saņēma informāciju par notikumiem un apspiestību Latvijā un Austrumeiropā.

Rūpes par latviešiem Kanadā bīskapam J. Rancānam bija lielas. Nevarēdams personīgi piedalīties latviešu katoļu kongresā 1951. g. 7. jūlijā Torontā, viņš savā vietā sūtīja sirmo prelātu Eduardu Stukeli.

Atzīmējot bīskapa J. Rancāna 65 raženos mūža gadus 1951. gada 25. oktobrī, Kanadas Latviešu Katoļu Kultūras Centra valde bīskapam J. Rancānam pasniedza adresi ar sveicieniem un uzticības apliecinājumiem, kas dalēji skanēja: "No tēvijas atrautie un pa visu pasauli izkaisītie Māras zemes bērni ar cienu un lepnumu raugās uz Jums kā dižāko mūsu zemes dēlu un reizē arī garīgo Tēvu, kuŗa tēvišķās sirds siltumu jūtam visi. Pateicībā, godbijībā un padevībā vienoti, sveicam Jūsu Ekscelenci sešdesmit piektā dzimšanas dienā, lūdzot Visuvarenā atbalstu un svētību Jūsu centieniem mūsu tēvijas un baznīcas labā vēl uz ilgiem, ilgiem gadiem."

Par spīti grūtībām, Kanadas latviešu katoļu organizēšanas darbs, bīskapa J. Rancāna uzmudināts, sekmīgi turpinājās. Par to bija apmierināta arī katoļu baznīcas vadība Kanadā. 1954. gada kongresā ieradās kardinālis Mc Gvigens un ļoti atsaucīgos vārdos pakavējās pie latviešu stājas Kanadā, izceļot katoļticīgo latviešu aktīvitāti un atsaucību baznīcai. Kardinālis teica, ka viņš un Kanadas katoļu baznīcas vadība ļoti labi saprot ieceļotāju stāvokli un apsola atbalstīt tos ar visiem iespējamiem līdzekļiem.

1956. g. septembŗa pirmās dienas Kanadas latviešu katoļiem izvērtās par gaišiem svētkiem, jo pirmo reizi Kanadā ieradās bīskaps J. Rancāns. Viņa apmeklējums Kanadā bija ilgi gaidīts, jo daudzi viņu bija redzējuši pēdējo reizi bēgļu gaitās Vācijas nometnēs, daudzi tikai Latvijā un daži viņu satika pirmo reizi.

Londona Ont. bija pirmā pieturas vieta, kur bīsk. J. Rancāns apstājās. Tas notika Aglūnas Dievmātes svētkos 18. un 19. augustā. Šie svētki sakrita ar

Londonas diecēzes 100 gadu jubileju un Ziemeļamerikas katoļu liturģisko nedēļu, tādēļ šeit bija pulcējušies lielā skaitā ticīgie dievlūdzēji no Kanadas un ASV.

Svētkus ievadīja ar dievkalpojumu 18. augustā Sv. Pēteŗa katedrālē prāv. S. Mozga, bet spredikļi teica bīskaps J. Rancāns. Pēc dievkalpojuma svētku dalībnieki pulcējās Londonas Katoļu kultūras centra zālē,kur citu garīdznieku pavadībā ieradās bīskaps J. Rancāns un Londonas bīskaps J. Kodijs. Viņš apsveica svētku dalībniekus un, apsolot arī turpmāk savu atbalstu un palīdzību, mudināja latviešus arvien paturēt savu labo stāju un, saskaņā ar Dieva likumiem, cīnīties par savu un savas dzimtenes labāku nākotni. Bīskaps Rancāns pateicās Londonas bīskapam par laipnajiem vārdiem un atbalstu latviešiem. Pieminot tālo cietēju dzimteni un tur palikušos, verdzībā aizvestos un cietumos ieslodzītos brāļus un māsas, Bīskaps uzsvēra, ka "tikai pildot Visuvarenā gribu un vairojot labos tikumus, latviešiem ir cerības sagaidīt mūsu tautas gaišo rītu". LNAK un Londonas latviešu kopas vārdā augstos viesus un svētku dalībniekus sveica LNAK padomes loc. vēsturnieks P. Dreimanis, bet LKKCK vārdā apsveica valdes prdis J. Niedra.

Montreālā bīskaps J. Rancāns viesojās no 24. līdz 27. augustam. Vispirms bīskaps J. Rancāns apmeklēja kardināli Ležēru (P. E. Leger) un pateicās kardinālim par viņa atbalstu latviešu katoļu aprūpē Montreālā. Pēc tam Bīskaps ieradās kapucīnu klosteri pie tēva Jāņa, Ev. O. F. Cap., kam bija liels prieks un gods saņemt savā mītnē augsto viesi un viņa pavadoņus - prāvestus A. Goldikovsku un A. Pekšu.

26. augusts bija liela diena Montreālas latviešu katoļiem, daudziem nekatoļiem un latviešu organizāciju pārstāvjiem. Bīskapa svinīgā dievkalpojuma laikā plkst. 10, 30 - jezuitu sv. Marijas kolledžas nelielā kapella

bija pārpildīta ar ļaudīm, kuŗu skaits sniedzās pāri divi simtiem. Sv. Missas laikā Bīskaps teica spredikļi, kuŗa galvenā doma bija: "Meklējiet vispirms Dieva valstību un Viņa taisnību, un viss cits tiks jums dots piedevām. Dievs mūs pārbauda, bet šis pārbaudījums mums jāiztur ar stipru ticību un krietniem tikumiem. Tad Dievs būs ar mums, piešķirs mums atkal prieku un brīvību dzimtenei. Varmācība ilgi nepastāvēs; to mums pierāda vēsture, to apliecina Sv. Raksti. Lūgsim Dievu, lai drīzāk izpildās Viņa svētie nolūki mūsu smagajos pārbaudījumos, lai drīzāk pasaulē nostiprinātos taisnība un miers!"

Pēc dievkalpojuma bīskaps J. Rancāns, visi dievkalpojuma dalībnieki un viesi pulcējās jezuitu mājās lielajā ēdamzālē. Pēc prāv. A. Pekša ievadrunas sirsnīgus vārdus teica konsuls V. Tomsons, izsakot vēlēšanos, lai šis pirmais bīskapa J. Rancāna apmeklējums Montreālā nebūtu pēdējais. B. Čevers savā runā izskaidroja katra cilvēka divkāršo mērķi, ko viņš sasniedz kā individs un kā sabiedrības loceklis. Šos divus mērķus esot sasniedzis arī mūsu Bīskaps; viņam aiz muguras paliek liels ražas lauks gan privātā, gan sabiedriskā dzīvē; to mēs apbrīnojam un tas mums dod sevišķu cienību pret mūsu Augsto Ganu. Pēc tam runāja bīskaps J. Rancāns, uzsvērdams, ka viņš te ir ieradies, lai mūs stiprinātu un iepriecinātu Dieva Kunga vārdā.

Šīs lielās dienas pievakarē Bīskaps kopā ar prāvestiem A. Goldikovsku un A. Pekšu apmeklēja Montreālas draudzes rosīgo priekšnieku A. Munču. 27. augustā Bīskaps noturēja dievkalpojumu par Latviju Sv. Jāzepa bazilikā.

Bīskapa J. Rancāna pirmais apmeklējums Torontā notika Kanadas latviešu katoļu kongresa laikā. Kongresu ievadīja sestdien 1. septembrī plkst. 11.00 ar dievkal-

pojumu Sv. Miķeļa katedrālē, un to vadīja pats Bīskaps. Savā sprediķī bīskaps J. Rancāns runāja par ticības un tēvijas mīlestības lielo nozīmi un nodeva kongresa dalībniekiem, viesiem un visiem Kanadas latviešiem pāvesta Pija XII svētību.

Plkst. 12.00 Sv. Miķeļa katedrāles zālē iesākās kongress. Tanī ieradās Torontas bīskaps F. Allens, bīskaps J. Rancāns, vairāki latviešu katoļu garīdznieki, latviešu sabiedrisko organizāciju vadītāji, viesi un, apm., 70 kongresa vēlēto delegātu. Kongresu atklājot, LKKCK valdes priekšsēdis J. Niedra Kanadas latviešu katoļu vārdā sveica viesus un kongresa dalībniekus. Bīskaps F. Allens nodeva kardināļa sveicienu un vēlējumus Kanadas latviešiem un kongresa dalībniekiem. Bīskaps J. Rancāns savā kongresa svētku runā norādīja uz mūsu laikmeta politiskām pretešķībām un diplomātiskiem meliem un maldiem pasaules politikā, attēlojot katoļu baznīcas traģisko cīņu ar mūsdienu plaši izplatīto materiālismu. Bīskaps uzsvēra, ka tikai ticība Dievam, mūsu labie darbi, saticība, izpalīdzība un mīlestība var glābt cilvēci no katastrofas. Tālāk Bīskaps teica, ka visiem godīgi jāpilda savs darbs, jāaudzina bērni par labiem cilvēkiem un visiem kopā jāstrādā un jācīnās savas tautas un dzimtenes labā. Bīskapiem pateicās kapellāns Dr. B. Kokins par labiem vēlējumiem latviešu katoļu saimei. Plašāku apsveikuma runu kongresam teica Ontario apgabala advokātu padomes viceprieksšsēdis advokāts Malonijs (Maloney), lietišķi vērtējot ieceļotāju grupu - franču un angļu, kā arī pārējo tautību nozīmi Kanadas nacionālās un kulturālās dzīves veidošanā. Kongresu un bīskapu J. Rancānu tālāk sveica un novēlēja labas sekmes LNAK valdes priekšsēdis A. Svenne, no lietuviešu organizācijām Dr. Gutauskas, DVKV priekšsēdis V. Mukts, Latviešu dem. partiju biroja Kanadas priekšsēdis agr. J. Lejiņš,

Latviešu Preses Biedrības Kanadas kopas priekšsēdis Dr. H. Tichovskis, Toronto Latviešu Biedrības pārstāve B. Senkeviča, Studentu korporācijas "Lacuania" pārstāvis J. Grodnis un LKSA Dzintars pārstāvis A. Caune. Sirsnīgu apsveikuma vēstuli bija piesūtījis māc. A. Skrodelis.

Svētdien 2. sept. plkst. 10.00 dievlūdzēju pārpildītajā Ņūmana kluba baznīcā notika svinīgs dievkalpojums, ko celebrēja bīskaps J. Rancāns. Viņš teica šim nolūkam piemērotu spredi̧ki un beigās izdalīja iestiprināšanas sakramentu. Pie sv. Missas Bīskapam asistēja 4 priesteŗi. J. Grūbera latīņu missu un citas baznīcas dziesmas dziedāja latviešu koris V. Rundāna vadībā.

Svētdienas pievakarē bīskaps Rancāns Royal York vienīcā pie kafijas tases satikās un pakavējās atmiņās un pārrunās ar katoļu draudzes locekļiem un citiem sabiedrības pārstāvjiem. Klausoties bīskapa J. Rancāna norādījumos par mūsu tautas un dzimtenes nākotni, torontieši guva stiprinājumu un ticību latviešu nākotnei.

1960. g. Kanadas Latviešu Katoļu Apvienības vienību delegātu kongress Toronto notika 3. septembrī Sv. Miķeļa katedrāles zālē. Kongresā bija ieradies Torontas bīskaps Allens, bīskaps J. Rancāns, vairāki latviešu katoļu garīdznieki, Kanadas latviešu katoļu vienību pārstāvji un daudzi viesi no Kanadas un ASV. Bīskaps J. Rancāns teica izjustu, dziļu pārdomu pilnu ievadrunu, sevišķi pasvītrodams morālo spēku un tautas vienības saglabāšanas nozīmi.

Kā pirmais prominento sanāksmi sveica ALKA's prezidents prāv. N. Trepša, aicinot visus uz sabiedrisko rosību un atgādinot pienākumus, kādus mums uzliek laiks un cietēja dzimtene. Tālāk sekoja LNAK valdes priekšsēža V. Upeslāča, Toronto latviešu biedrības un latviešu skolas pārstāvja A. Gribusta, Latviešu preses b-bas pārstāves B. Senkevičas, LKSA Dzintars ge-

nerālsekretāra A. Baloža, korporācijas Lacuania pārstāvja Dr. H. Tichovska un citu apsveikumi. Ar rakstiem bija sveikušas vairākas organizācijas, kā arī garīdznieki un sabiedriski darbinieki. Kongresā piedalījās 69 delegāti un daudzi viesi un to vadīja mag. B. Čevers. Par kongresa goda priekšsēdi ievēlēja bīskapu J. Rancānu, bet goda prezidijā klātesošos priesteŗus. Pēc ziņojumiem un debatēm par valdes un vienību darbību, kongress pieņēma vairākus iekšējas dzīves regulētājus lēmumus un ievēlēja KLKA's valdi. Kongresa laikā nolasīja referātus: prāv. J. Pudāns par temu "Laulības dzīve un laime" un prāv. A. Pekšs - "Kristīgais humānisms". Referātiem sekoja debates.

Svētdien 4. septembrī Sv. Akvinas Toma baznīcā notika svinīgs dievkalpojums. Sv. Missu celebrēja bīskaps J. Rancāns prāv. A. Pekša un prāv. B. Baginska asistējumā, bet svētrunu teica prāv. J. Pudāns. KLKA's koris V. Rundāna vadībā dziedāja sv. Ambrozija Missu un Augsto Ganītāju sveica ar "Ecce sacerdos magnus".

Katoļu rakstnieku cēliens, kas notika pēcpusdienā, bija pulcējis lielu tautiešu skaitu. Cēlienu vadīja Dr. H. Tichovskis, sākumā nolasot referātu "Kristīgā literatūra". Pēc tam savus darbus lasīja: M. Andžāne, Dr. F. Murāns, B. Senkeviča, V. Bojārs, K. Strods un N. Neikšānietis. Cēliena noslēgumā Toronto katoļu saime atvadījās no sava iecienītā kultūras darbinieka Dr. H. Tichovska, kuŗš pārcēlās par profesoru uz ASV Konektikutas valsts universitāti. Aizbraucējus Dr. H. Tichovsku un kundzi sirsnīgiem vārdiem sveica KLKA's valdes priekšsēdis J. Niedra, novēlot labākās sekmes jaunajā darbā un dzīves vietā. Pēc tam aizbraucējus sveica un pasniedza ziedus Latviešu Preses biedrības priekšniece B. Senkeviča, LNAK valdes priekšsēdis V. Upeslācis un katoļu akadēmiķu pārstāvis Dr. E. Upenieks.

1966. gadā Kanadas latviešu Katoļu Dienas tika

rīkotas Torontā, Darba svētku nedēļas nogalē no 3. līdz 5. septembrim. Tās ar savu klātieni bija pagodinājuši divi augsti garīdznieki - bīskaps J. Rancāns un Monsenjors Dr. K. Ručs no Beļģijas.

Katoļu dienu ietvaros notika bīskapa J. Rancāna godināšana, sakarā ar viņa 80 mūža gadiem, Mons. Dr. K. Ruča viesošanās Kanadā, KLKA's vienību delegātu kongress, svinīgs dievkalpojums, rakstnieku cēliens un krusta iesvētīšana Mežciemā.

3. septembrī plkst. 10.00 Latviešu nama lielajā zālē sākās Kanadas latviešu katoļu apvienības kongress, kurā piedalījās 76 delegāti, pārstāvot draudzes un vienības. Kongresa svinīgo aktu ievadīja KLKA's valdes priekšsēdis K. Boriss, sveicot bīskapu J. Rancānu, latviešu katoļu trimdas baznīcas pārstāvi Vatikanā Mons. Dr. K. Ruču un pārējos kongresa dalībniekus. Klātesošie nodziedāja Latvijas katoļu himnu Ved mūs pie Dieva.

Kongresa atklāšanas runu teica bīskaps J. Rancāns, aicinot visus turēties pie Kristus vārdiem: Meklējiet Dieva valstību un taisnību. Piesaucot Dieva svētību kopējam darbam, saskaņas un vienprātības garā, Bīskaps aicināja visus vienoties latvju tautas lūgšanā Dievs, svētī Latviju. Uzrunas turpinājumā Bīskaps pakavējās pie Vatikāna koncila darba un nobeigumā nodeva klātesošiem pāvesta Paula VI svētību.

KLKA's kapellāns Dr. B. Kokins, ievadot bīskapa J. Rancāna godināšanu, sirsnīgos vārdos cildināja bīskapa J. Rancāna personību un darbu. Dr. B. Kokins norādīja uz sirmā Bīskapa nopelniem pie Latvijas katoļu baznīcas organizēšanas un vadīšanas. Bīskaps, labi pazīdams latviešu tautas vajadzības, ir dzīvi līdzdarbojies arī sabiedriskā un politiskā dzīvē. Savā nesavtīgā darbā bīskaps J. Rancāns ir iemantojis visas tautas uzticību. Runas beigās Dr. B. Kokins pasniedza Bīskapam Kanadas latviešu katoļu dāvanu - aploksni.

Sekoja latviešu organizāciju un Torontas latviešu pārstāvju apsveikumi. Vairāki apsveicēji bīskapam J. Rancānam pasniedza aploksnes, grāmatas vai ziedus. Daudz bija telegrafisku un rakstveida apsveikumu.

Personīgi sveicienus no V. E. bīskapa Boleslava Sloskana un visiem Eiropas latviešu katoļu garīdzniekiem nodeva Mons. Dr. K. Ručs.

Svētdien 4. septembrī notika svinīgs dievkalpojums Ņūmana kluba baznīcā. Sv. Missu celebrēja Mons. Dr. K. Ručs, asistējot tēvam Jānim, Ev. O. F. Cap. un prāv. S. Mozgam. Dievkalpojumā prezidēja bīskaps J. Rancāns, kas deva arī apustulisku svētību dievlūdzējiem.

Svētdienas pēcpusdienā notika katoļu rakstnieku cēliens, kuŗu atklāja Aleksandrs Batņa.

Rakstnieku cēliena programmu ievadīja prof. Dr. H. Tichovska referāts. Viņš uzsvēra, ka latviešu nacionālā literātūra svešumā pastāvēs tik ilgi, kamēr būs lasītāji un rakstītāji. Tālāk referents pieskārās A. Rupaiņa literāriem darbiem un dzīves gājumam sakarā ar viņa 60 mūža gadu jubileju. Autora dzīve ir atslēga viņa darbu izpratnei, un tā arī A. Rupaiņa romāni, stāsti un publikācijas nav šķiŗami no viņa dzīves. Tie veidojušies no pieredzes, vienmēr esot tiešā saskarē ar tautu un tās dzīvi. No sirmajiem tēviem un mātēm A. Rupainis savācis bagātīgu materiālu, lai atslēgtu vārtus uz Latgales seno dzīvi gadsimtos. Tā radušies viņa vēsturiskie romāni - "Baltie tēvi", "Māra mostas", "Tauta grib dzeivōt" un citi.

A. Rupaini, 60 mūža gadu slieksni pārkāpjot, sveica KLKA's vārdā A. Batņa un B. Senkeviča ar aploksni un ziediem. Pēc tam A. Rupainis pateicās visiem par godināšanu, uzsveŗot, ka ne tik daudz rakstnieku cēlieni, kā darbu iziešana tautā ir dzīvā saite, kas vieno autoru ar lasītājiem. Jāņa Klīdzēja stāstu "Boņas grēks"

nolasīja I. Koroļkeviča, Janīnas Babres dzejoļus lasīja D. Jaunzeme, bet J. Leidumnīka dzejoļus latgaļu dialektā nolasīja T. Puisāns. Savus darbus dialektā lasīja arī Vl. Bojārs un H. Lavrinoviča. Kā pēdējā rakstnieku cēlienā savus dzejoļus skandēja B. Senkeviča, izskaņai sniedzot arī veltījumu bīskapam J. Rancānam. Vakarā bīskaps J. Rancāns un Mons. Dr. K. Ručs piedalījās Latviešu katoļu studentu apvienības Dzintars un katoļu akadēmiķu Torontas kopas sanāksmē.

Par spīti lielajai gadu nastai bīskaps J. Rancāns, pirmdien 5. septembrī atstāja Torontu un devās uz 110 jūdžu attālo Mežciemu, lai iesvētītu krustu, kuŗu bija uzcēluši Torontas latviešu katoļi. Pie goda vārtiem augstos viesus sveica Mežciema pārvalde un daudzie viesi.

Krusta iesvētīšanas ceremoniju vadīja bīskaps J. Rancāns, asistējot Mons. Dr. K. Ručam un tēvam Jānim, Ev. O. F. Cap. Bīskaps J. Rancāns runāja par tradicionālā krusta nozīmi Latgalē un mudināja tautiešus palikt vienmēr vienotiem ar Dievu un būt uzticīgiem savai tautai un Baznīcai. Svinību oficiālā daļa noslēdzās ar kopīgi nodziedātu Latvijas katoļu himnu - Ved mūs pie Dieva. Šķiŗoties latviešu katoļu saime sirsnīgi pateicās bīskapam J. Rancānam un Mons. Dr. K. Ručam par viņu piedalīšanos tik nozīmīgās Kanadas latviešu katoļu dienās.

Pēc katoļu dienām bīskaps J. Rancāns savā pateicības vēstulē rakstīja: "Kanadā bija skaistas Katoļu Dienas un es ceru, ka tautieši stingri turēsies kopā un būs vienprātīgi tautas un baznīcas darbā. Lai žēlīgais Dievs dara stipru Latviešu Katoļu Apvienību Kanadā, Jūsu darbam un dzīvei es sūtu savu bīskapa svētību."

Bīskaps J. Rancāns bija ļoti iepriecināts par Kanadas latviešu interesi un sirsnību, viņam ciemojoties Kanadā. Laikrakstā "Latvija Amerikā" viņš bija ievie-

tojis sekojošu pateicību: "Nevarēdams personīgi visiem pateikties, kas ir sveikuši mani, sūtījuši veltes un adreses manā 80. dzimšanas dienā, izmantoju šī laikraksta starpniecību, lai sirsnīgi pateiktos visiem, kas mani apsveikuši jubilejā. Es ieslēgšu Jūs visus savās lūgšanās un sūtu Jums visiem virsgana svētību."

Piezīmējams, ka bez šiem izciliem Kanadas latviešu apmeklējumiem, bīskaps Jāzeps Rancāns bija ieradies Londonā Ont. arī 1959., 1961., 1962. un 1968. gadu augusta mēnesī, lai piedalītos latviešu kat. draudzes rīkotajos Aglūnas Dievmātes svētku svinībās. Ikviens šis apmeklējums bija ļoti nozīmīgs kā draudzes, tā visas Londonas latviešu sabiedrības dzīvē.

Pēc trim gadiem bīskaps Jāzeps Rancāns tika aizsaukts mūžībā, bet viņš atstāja neaizmirstamu piemiņu starp katoļticīgiem latviešiem Kanadā. Vasaras brīvlaikā pie krusta Mežciemā notiek dievkalpojumi, kur tautieši savās lūgšanās piemin Dieva mierā aizgājušo Bīskapu, latviešu tautu un lūdzas par savas dārgās tēvzemes Latvijas brīvību. Kanadas latvieši ir pateicīgi Bīskapam par viņa veikto lielo darbu mūsu tautas un baznīcas labā.

BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS KORPORĀCIJU SAIMĒ

Kazimirs Znotiņš

Nodibinoties Latvijas Universitātei, Latgales dēliem un meitām pavērās iespējas uz augstāku izglītību. Par spīti līdzekļu trūkumam un daudzām grūtībām, uz Rīgu plūda Latgales jaunatne. Ar dedzību un neatlaidību viņa centās pēc augstākas izglītības, studējot Latvijas Universitātes humānitārās un techniskās fakultātēs. Degsme augt un strādāt Latvijai Latgales jaunatnē bija liela. Bet ar universitātē iegūtām zināšanām vien nepietika. Sekmīgam darbam valsts un sabiedriskā nozarē bija vajadzīgs raksturs, personība, skaidra sirds un vīra prāts. Paši studenti atzina, ka vajadzīga organizācija, kurā viņi varētu augt un atrast sev draugus un domu biedrus. Sāka veidoties pirmās Latgales studentu organizācijas, bet tām trūka principu, ciešu mērķu, disciplīnas un tradiciju, kas studentus varētu audzināt tēvzemes mīlestībā.

1925. gada 7. decembrī Latvijas Universitātes studentu grupa nodibināja L. U. studentu biedrību Unitas Lettgallica, kuras mērķis bija audzināt studentus vienotībā un draudzībā, par paraugu ņemot latviešu studentu korporāciju uzbūvi un tradicijas. Latviešu studentu korporāciju dzīve dibinātājiem un viņu sekotājiem nebija sveša. Vairāki Latgales studenti jau bija iestājušies korporācijās: Talavijā, Lettoni'ā, Ventoni'ā, Latvi'ā, Beveroni'ā u. c. Bet lielajam Latgales studentu vairumam latviešu studentu korporāciju dzīve nebija pazīstama. Iestāšanās korporācijās bija grūta lieta un saistīta ar līdzekļiem un ieteikumiem (galvojumiem), kā trūka Latgales studentiem.

Pirmie gadi jaunajai studentu organizācijai bija grūtību pilni, jo trūka līdzekļu un sabiedrības atbalsta. Daudziem citu novadu latviešiem pirmajos brīvās Latvijas gados Latgale bija sveša.

Neskatoties uz grūtībām, Unitas Lettgallica auga un, 1927. gada 7. decembrī, pieņemot devīzi Vires unitae agunt (vienībā spēks) un principus darbs, saderība, dzimtene, nolēma pārveidoties par studentu korporāciju. 1928. gada 25. janvārī Unitas Lettgallica garantēja A! K! K! pie korporācijas Talavija. Lai nosaukums neradītu domstarpības ar dažām citām korporācijām, Unitas Lettgallica 1931. gada 20. martā pārdēvējās par korporāciju Lacuania, kas nozīmē Ezerzeme.

Lacuania īsā laikā ieguva labu slavu vecāko korporāciju saimē. Lacuania's stāja un idejas bija pievilcīgas studentiem no Latgales. Lacuania's locekļu skaits strauji auga, un Lacuania's saimei pievienojās redzamākie Latgales valsts un sabiedriskie darbinieki. Par Lacuania's goda filistriem uzņēma bīskapu Jāzepu Rancānu, ministru Vladislavu Rubuli, dep. Antonu Dzeni, dep. Dr. Vincu Barkānu, mons. Jāzepu Čamani, LKOK ģenerāli Kazimiru Olekšu u. c. Viņi bija laba ceļa rādītāji jaunatnei, kā arī aktīvi darbojās Lacuania's konventā un Filistru biedrībā. Filistru biedrība materiāli atbalstīja konventu un tā atsevišķus locekļus. Bīskaps J. Rancāns bija Filistru biedrības valdes priekšsēdis no tās dibināšanas un to vadīja ilgus gadus, līdz okupācijas vara to slēdza.

Bīskaps J. Rancāns parādīja lielu interesi Lacuania's konventa dzīvē un no pirmajām dienām iemantoja lakuāņu cieņu un uzticību. 1932. gada 17. novembrī viņš iesvētīja korporācijas Lacuania karogu, ar ko turpmāk Lacuania's prezidijs reprezentēja konventu valsts un sabiedr. organizāciju oficiālajās svinībās. Iesvētīšanas runā Bīskaps uzsvēra dzimtenes mīlestību, sakot, ka

nav lielākas mīlestības kā mīlestībā mirt par draugu. Dzimtene ir viens no Lacuania's pamatprincipiem, un bīskaps J. Rancāns dzimtenes nozīmi cilvēka dzīvē lika pirmajā vietā. "Dziņā pēc izglītības, kultūras un zinātnes kalngaliem, jābūt dzimtenes mīlestībai," mācīja Bīskaps. Savās runās bīskaps J. Rancāns bieži aicināja augt un darboties Pro Deo et Patria (Dievam un Tēvzemei). Viņa teiktie vārdi dziļi atbalsojās lakuāņu sirdīs.

1935. gada 7. decembrī Latvijas Universitātes rektors Prof. Dr. Chem. J. Auškāps, klāt esot Tautas labklājības ministram Vl. Rubulim, Izglītības viceministram mons. J. Čamanim, bīskapam J. Rancānam, bruņoto vilcienu pulka komandierim plkv. Laveniekam un citiem, atklājot Lacuania's vapeni, teica: "Es ar lielu prieku esmu uzņēmies atklāt korporācijas Lacuania vapeni. Šodien jūsu organizācija reizē atskatās arī uz 10 gadu nostaigātām gaitām. Pirmie desmit gadi organizācijas dzīvē ir pārbaudījuma gadi, kad organizācijai jāpierāda, vai tai ir eksistences tiesības, vai mērķi attaisnoti. Tad nāk brīdis, kad tā ir skaidrībā pati ar sevi: atrastas atziņas par kuŗām tā var cīnīties. Korporācijai Lacuania par šīm atziņām šodien ir skaidrība. Jūsu principi - darbs, saderība, dzimtene - un devīze - Vires unitae agunt ir tikpat skaisti, cik skaista ir zeme, no kuŗas nāk jūsu saime. Latvijas Universitātes vārdā novēlu, lai, ejot iesākto ceļu, jūsu izvēlētie mērķi tiktu sasniegti. Trīs vapenī grieztās zvaigznes, kas simbolizē Latvijas apgabalu ciešu savienību, liecina, ka korporācija Lacuania ir spraudusi par mērķi ciešu Latvijas vienību. Tamdēļ lai skan mūsu tautas vienības lūgšana "Dievs, svētī Latviju!"

Lacuania's seniors lūdza bīskapu J. Rancānu iesvētīt vapeni. "Šinī svinīgajā brīdī", sacīja Bīskaps, iesvētījot vapeni, "es gribu savu uzrunu sākt ar zīmī-

giem vārdiem "Non scholae, sed vitae discendum est" (ne skolai, bet dzīvei mācāmies). Mēs esam laimīgi, ka varam mācīties, sagatavoties citiem uzdevumiem. Jau veco laiku prātnieki prasīja, lai cilvēki sagatavojas dzīvei. Korporācijas Lacuania principi "darbs, saderība, dzimtene" pilnīgi izteic un saskan ar augstākiem principiem - ticību, cerību, mīlestību. Lakuānietis dzīvē iet ar ticību, cerību un dzimtenes mīlestību. "Bona voluntas" ir tas prāts, kas sagatavo labai dzīvei. Vita est virtus - dzīve ir tikums. To ir daudz un dažādās niansēs izteikuši lielie pasaules filozofi. Mums jācenšas, lai dzīvē valdītu tikums, jo tikai tādai dzīvei ir nozīme un vērtība. Stāviet par savu devīzi un principiem, kuŗus esat izvēlējušies. Lai visu likumu Devējs svētī jūs un šo vapeni!" Garīgo aktu ievadīja lakuāņu nodziedāts "Veni creator", bet noslēgumā "O quam amabilis."

Ir jāatzīmē, ka bīskapa Rancāna interese par korporāciju Lacuania un viņas locekļiem bija dzīva visus ilgos gadus. Viņš atrada laiku būt kopā, ierodoties konventos un piedaloties komeršos. Arī kaŗa un okupāciju gados sakari nepārtrūka, un viņa padoms neapsīka. Viņš bija čakls vēstuļu rakstītājs un liekas, ka neviens nepalika bez atbildes, kas kādreiz Bīskapam bija rakstījis.

1947. gada 8. novembrī Eslingenā, Vācijā notika liela lakuāņu sanāksme, kuŗā ar maz izņēmumiem piedalījās gandrīz visi Vācijā dzīvojošie Lacuania's locekļi. Neskatoties uz ceļa grūtībām, bīskaps J. Rancāns ieradās šai sanāksmē un runāja par Latvijas organizāciju pretestības darbību Latvijas okupāciju laikā, atbildēja uz jautājumiem un deva skaidrību par atbildīgo darbinieku rīcību. Savos paskaidrojumos viņš spilgti izcēla nacionālās kopības prasību visu latviešu starpā.

Bīskapa J. Rancāna iedvesmotā Latgales akadē-

miskā saime atguva pašapziņu un līdztiesīgi nostājās ar pārējo novadu tautiešiem, radošā valsts, saimnieciskā un kultūrālā darbā.

Kad Latgales studentes nodibināja Latvijas Universitātes studenšu korporāciju Aurora, tā ievēlēja bīskapu J. Rancānu par goda filistri. Bīskaps J. Rancāns bija autoritāte un garīgs balsts ne tikai Latgales dēliem - lakuāņiem, bet arī Latgales meitām - aurorietēm.

Kad 1969. gada 2. decembŗa naktī pienāca ziņa, ka miris bīskaps J. Rancāns, Lacuania's un Auroras konventi un viņu locekļi izkaisīti visās pasaules malās ļoti sāpīgi pārdzīvoja Bīskapa aiziešanu mūžībā. Bīskapa izvadīšanā bija ieradušies daudzi Lacuania's filistri, mērojot tālus ceļus, lai personīgi atvadītos no dārgā aizgājēja. Līdz ar Lacuania's saimi no mūžībā aizgājušā bīskapa J. Rancāna atvadījās un uz viņa kapa ar korporācijas krāsām vaiņagus nolika: fil! J.Sprogis no Talavijas, fil! A. Jaunais no Patria's un fil! J. Laucis no Grand Rapidu Korporāciju Kopas. Sekoja daudzu citu organizāciju un pārstāvju atvadu vārdi un sveicieni dižajam Latvijas dēlam.

Bīskaps J. Rancāns ne tikai sagatavoja ceļu Latvijas de jure atzīšanai, bet panāca Latvijas katoļu garīgās dzīves vadības nodošanu latviešu katoļu rokās. Būdams latviešu katoļu semināra vadītājs, viņš sagatavoja un izaudzināja latviešu katoļu priesteŗus, kuŗi darbojās viņa ideju un centienu garā. Starp tiem Lacuania's goda filistri mons. Dr. Kazimirs Ručs un prof. Dr. Stanislavs Ladusāns S. J. turpina bīskapa J. Rancāna darbu lakuāņu rindās.

BĪSKAPS JĀZEPS RANCĀNS KĀ DZINTARA GODA BIEDRS

Eduards Upenieks

Latviešu Katoļu studentu apvienības Dzintars devīze "Dievam un Tēvijai" laikam vislabāk izsaka arī bīskapa Jāzepa Rancāna visu dzīvi un centienus. Nav otra mūsu valstsvīra, nedz arī otra priesteŗa, kuŗš tik pilnīgi, tik plaši un tik pārliecinoši vienlaicīgi būtu kalpojis savai baznīcai, savai tautai un savai Māras zemei - Latvijai. Viņš ir stāvējis pie Latvijas šūpuļa, un kā pirmais vēstījis tās vārdu pasaulei. Viņš ir gājis savu zemi un tautu svētīdams, no draudzes uz draudzi no Liepājas līdz Zilupei, no Valkas līdz Ilūkstei, ticīgo gaviļu un baznīcu zvanu skaņām sagaidīts un pavadīts. Un kad tautai pienāca grūti laiki, bīskaps Jāzeps Rancāns izvēlējās iet garo un grūto trimdas ceļu, kuŗš viņu atpakaļ uz dzimteni, kā viņš to bija tik ļoti ilgojies, neaizveda.

Karam izbeidzoties, vēl dzīvodams Vācijā, Bīskaps ne brīdi nekavējās, lai ar visu spēku un diplomātisko pieredzi vispirms palīdzētu lielās grūtībās nonākušiem latviešu leģiona karavīriem gūstekņu nometnēs. Šai akcijā viņa panākumi bija lieli, jo šeit sabiedrotiem sāka noskaidroties ne tikai mūsu karavīru politiskais stāvoklis, bet arī visu latviešu bēgļu, kā arī mūsu okupētās dzimtenes traģēdija.

Pēc tam bīskaps Jāzeps Rancāns, kā augstākais likumīgās demokratiskās Latvijas pārstāvis, ir mēģinājis radīt trimdas organizāciju politiskajās aktīvitātēs to garu un ievirzi, kas visvairāk atbilstu uzvarētāju de-

mokratijas ieskatiem. Bet mūsu autoritātīvā režīma mantinieki izjauca Bīskapa visus plānus un viņu pašu izslēdza no jebkādas iespaidīgas reprezentātīvas darbības, ko viņš, jo sevišķi kā Bīskaps, būtu varējis daudz labāk veikt katrā vietā un katrā laikā. Tā beidzot viņa darbība turpmāk varēja koncentrēties tikai nelielās (apmēram 10% no visiem bēgļiem) latviešu katoļu bēgļu saimes aplokā, īpaši garīgās aprūpes laukā.

Dzimstot "Dzintaram" Vācijā 1947. gada 2. februārī, Bīskaps deva tam savu svētību un visu atbalstu. Dzintarā viņš saskatīja katolisko intelektuāļu priekšposteni savai baznīcai, kā arī cienīgu bijušo Latvijas katolisko akadēmisko organizāciju aizstājēju. Jaunie un neparastie apstākļi prasīja pēc vienas akadēmiskās organizācijas, kas savos statūtos spētu būt vairāk piemērotāka jaunajām prasībām un jaunam garam, kāds pasaulē bija radies pēc 2. pasaules kara.

Pateicoties tieši Bīskapam, Dzintaram radās lieli draugi un atbalstītāji plašajās, arī nelatviešu katoliskajās aprindās. Tāds bija E. Kirchners, kā arī bīskaps Münchs un daudzi citi, kuŗu atbalsta rezultātā Dzintara organizācija jau drīz pēc dibināšanas - 1947. g. 8. aprīlī tika uzņemta kā pilntiesīga locekle Pax Romana saimē.

Viss tas pirmajos dzintariešos dibinātāja jurista B. Laupača vadībā radīja lielu sajūsmu un pacilātību un darbošanās gribu, lai drīz vien Dzintaru jau izveidotu par spēcīgu un iespaidīgu akadēmisku organizāciju.

Visos kongresos, kā dibināšanas dienā, tā turpmākajos bīskaps Rancāns vienmēr ir sveicis dzintariešus vai arī pats bijis klāt ar saviem padomiem un mudinājumiem. Dibināšanas gadījumā viņš bija aicinājis dzintariešus būt stipriem un priekšzīmīgiem garīgā stājā, jo tikai tādi mēs varam cerēt izkaŗot un nodrošināt brīvību savai dārgajai dzimtenei.

Bīskaps Jāzeps Rancāns ir visiem pazīstams kā liels un dedzīgs Dievmātes godinātājs visā savā dzīvē. Vai tie bija parastie dievkalpojumi, vai draudžu vizitācijas, viņš vienmēr ticīgos aicināja pazemīgi lūgties pēc Dievmātes aizbildniecības.

Aglūnas Dievmātes svētkos, kuŗos pulcējās katoļticīgie no visām aprindām, katrs Bīskapa balsī varēja sadzirdēt kaut ko pārdabiski skaistu, cēlu un ļoti cilvēcīgu, bez kā, šķiet, pazemīgā Latgales cilvēka dzīve būtu tukša un nabadzīga. Arī šodien tie, kas vēl arvien tūkstošos, spītējot briesmām un vajāšanām, pulcējas 15. augustā baltajā Aglūnas templa svētajā pavēnī, sadzird gara ausīm Cirīša ezera atbalsīs sava lielā mūžībā aizgājušā Garīgā Gana mudinošos vārdus - palikt uzticīgiem savai Māras zemes Karalienei, savai drošākai aizstāvei visās briesmās.

Arī dzintarieši jau kopš 3. (Vircburgas) kongresa dzird sava Bīskapa skaistos mundrinājumus. Viņš toreiz dzintariešiem atgādināja pašas pilsētas Vircburgas slaveno vēsturi, kas saistoties ar franku zemes cilvēku dziļo ticību Dievmātei, atgādinot aiziet uz iecienīto kalna kapliču, lai izlūgtos Jaunavas Marijas svētību un palīdzību saviem darbiem un labiem nodomiem. "Praetereundo cave, ne sileatur ave!" esot bijusi vircburgiešu devīze, kas esot iegravēta zem kāda Jaunavas Marijas tēla. "Tā dariet arī Jūs, nesdami Jaunavas Marijas sveicienus Ave ar visu mūsu Māras zemes bērna sirsnību, dedzību un mīlestību!"

Jau sākot ar 4. kongresu, sevišķi sakarā ar prof. P. Laurinoviča pēkšņo aiziešanu mūžībā, bīskaps Jāzeps Rancāns arvien biežāk bija redzams dzintariešu pulkā. Šai kongresā viņš runāja par mieru un kristīgo mīlestību "Pax Christi in regno Christi!" Nav miera bez mīlestības un mīlestības bez miera. Kongress un sanāksmes ir spēku pārbaude un sevis salīdzinā-

jums, vadoties no šiem diviem saukļiem. Kristīgai studentībai savas zināšanas ir jāliek ķīlā cilvēces laicīgai un mūžīgai labklājībai, vadoties pēc Pax Christi un Caritas Christiana, uz kuŗas piedalīšanos gaidot pasaule un tautas."

Kādā citā reizē viņš runāja par akadēmiskās intelligences uzdevumiem, kas esot skaidrības radīšana domāšanā, pasaules lietu kārtošanā un izpratnē. Mums esot jāatgriežas pie garīgām vērtībām, tiecoties pēc zināšanām un strādājot saskaņā.

Vairums dzintariešu pakāpeniski izceļoja uz Ziemeļ-Ameriku. Kad arī bīskaps Rancāns pārcēlās uz ASV, viņš vai visos turpmākajos kongresos un daudzos konventos bija allaž klāt ar saviem padomiem un atbalstu. Dzintarieši viņa personā saskatīja nevien Augsto priesteri, savu Bīskapu, bet arī daļu mazās Latvijas. Viņa klātiene katrā izdzēsa svešuma sajūtu, jo viņu katrs atcerējās no dzimtenes labajiem laikiem kā labu un gādīgu tēvu, kas tagad savus gara bērnus ir nācis pavadīt arī svešuma grūtībās.

Kaut arī Bīskaps piederēja pie daudzām organizācijām, daudzās viņš bija par goda biedru, taču likās, ka starp dzintariešiem viņš jutās kā starp sev vistuvākajiem cilvēkiem. Kristīgā jaunatnē un katoliskā intelligencē viņš varēja saredzēt savas tautas tālo nākotni, kuŗas brīvības ausmu pats viņš vairs necerēja sagaidīt. Dzintarieši labi saprata sava Augstā Gana rūpes un vēlmes un vienmēr turējās viņam cieši klāt. Pašaizliedzīgais dzintarietis Dr. Zigfrids Zadvinskis ar savu ģimeni Grand Rapidos ilgus gadus ir bijis Bīskapam ne tikvien personīgs draugs, bet arī profesionāls palīgs viņa slimībā. Par to viņš ir pelnījis nedalītu visu dzintariešu un visas tautas pateicību.

Augstais Māras zemes priesteris un savas tautas garīgais gans nu ir aizgājis mūžībā. Viņš ir kā drošs

liecinieks pie Visuvarenā troņa, izlūdzoties savai tautai atkal atbrīvošanu no tiranniskās verdzības. Mums, šeit palikušajiem, viņš ir atstājis daudz garīgo bagātību, kuŗas visas ved mūs pie vienas galvenās atziņas: "Laimīga ir tā tauta, kuŗas Kungs ir Dievs, jo tā tauta ir neuzvarama, un tā ir mūžīga." Jo cilvēks, tāpat kā vesela tauta, tikai Dieva bijībā un pazemīgā ticībā var kļūt apskaidrots un gūt to gara spēku, kuŗa priekšā saplok visi fiziskie tirannu ieroči, jo sevišķi tie, kuŗi tiek pacelti pašas bezdievības vārdā.

ALBĀTS, BRUNO, jurists, dzim. 17. 8. 1908. g. Grenoblē, Francijā. 1934. g. beidzis LU tieslietu žin. fak. ar Mag. iur. gradu. No 1935 līdz 1940. g. bijis Liepājas apgabaltiesas un Rīgas apr. miertiesnesis. Vācijas periodā dzīvoja Baireitā, 1949. g. izceļojis uz ASV, kur kopš 1951. g. un līdz šim ir ALAs centrālās valdes un kopš 1955. g. arī BPLA ģenerālsekretārs Vašingtonā, D. C.

AUGUSTĀNS, ALOIZIJS, ierēdnis, dzim. 28. 8. 1898. g. Viļakā. Bijis robežsargs, vēlāk apdrošin. sab. un Latv. Zemes bankas darbinieks Latgalē. 1944. g. izceļojis uz Vāciju, bet 1950. g. uz ASV. Dzīvo Bostonā, Mass., ir aktīvs turienes latv. organiz. līdzstrādnieks.

BASTJĀNIS, VOLDEMĀRS, politiķis, dzim. 17.8. 1884.g. Pociemā. 1907-13 studējis Maskavas Komercinstitūtā, pēc tam ierēdnis un sab. darbinieks. Bijis visu četru Saeimu dep. no soc. - dem. partijas. Bijis Zemes Bankas pad. pr-dis, fin. ministrs (1926-28), bijis LCP loceklis. 1944. g. izceļojis uz Austriju, bet 1950. gadā uz ASV. Dzīvo Bostonā, Mass.

BĒRZIŅŠ, ALFREDS, politiķis, dzim. 21. 10. 1899. gadā Vidzemē. Beidzis Valkas reālskolu, Kara skolu un piedalījies Latvijas brīvības cīņās. Zemn. Sav. deputāts pēdējā Saeimā, bijis Latv. Aizs. org. vadītājs, 1937-40. g. Sab. lietu ministrs. Pēc 1945. g. piedalījies Vācijas latv. organiz. darbā, izceļojis uz ASV, kur Ņujorkā darbojas Komit. Latvijas Brīvībai.

BORISS, KONSTANTINS, sab. darbinieks, dzim. 3.10.1905.

gadā Bērzgales pag. Pēc ģimn. beigšanas strādājis par skolu ierēdni un saimniecības vadītāju. 1944. g. izceļojis uz Vāciju un pēc tam uz Kanadu, Toronto, kur piedalījies Kanadas latv. Katoļu ap-bas organizēšanā un bijis tās priekšnieks. Ir arī citu latv. organiz. līdzstrādnieks.

DAUGAVIETIS, PĒTERIS, sab. darbinieks, dzim. 11. 2. 1916. g. Silajāņu pag. Beidzis Rēzeknes v. ģimn., studējis LU tieslietas, pēc tam ierēdnis. 1944. g. izceļojis uz Vāciju un 1950. g. uz ASV. Dzīvo Grand Havenā, Mich. un ir rosīgs latv. organiz. darbinieks un Bīskapa J. Rancāna Fonda organizētājs.

DINBERGS, ANATOLS, diplomāts, dzim. 3. 3. 1911. g. Rīgā. Beidzis LU jurid. fak. un polīt. zin. nod. Džordžtaunas u-tē Vašingtonā, D. C., kur ieguvis doktora gradu. Kopš 1932. g. Latvijas Ārlietu min. dienestā, 1937-41. g. Latvijas vice-konsuls N. Y. 1941-48. g. atašejs un kons. nod. vad. Latvijas sūtn. Vašingtonā, pēc tam sūtniecības pirmais sekr. un kopš 1972. g. sūtniec. vadītājs turpat.

KLĪDZĒJS, JĀNIS, rakstnieks, dzim. 6. 5. 1914. g. Sakstagala pag. Beidzis Rēzeknes v. komercskolu un kopš 1932. g. studējis LU lauks. zin. Ar 1937. g. nodev. rakstniecībai un publicējis stāstu grāmatas un romānus. 1950. g. izceļojis uz ASV. 1957. g. Berkelejas u-tē ieguvis MS gradu (Psychiatric Social worker) un strādā savā arodā Napā, Kalifornijā.

KLĪVE, ĀDOLFS, politiķis, dzim. 31. 5. 1888. g. Zemgalē. 1913. g. beidzis Šaņauska u-ti Maskavā, pēc tam skolotājs, Satv. sap. un pirmo triju Saeimu dep. 1931-40. g. Latvijas Bankas pad. pr-dis. Bijis LCP loc. 1944. g. izceļojis uz Vāciju, 1950. g. uz ASV. Dzīvo Ņujorkā.

KOKINS, BRONISLAVS, teologs, dzim. 6. 3.1912.g. Višķu pag. Beidzis 1930. g. Aglūnas ģimn., 1935. g. Katoļu Teol. Augstskolu, tad pat iesvētīts par priesteri. 1938. g. beidzis domin. Inst. Angelicum ar lic. gradu un 1949. g. ieguvis Luvenas u-tē Dr. Phil. gradu. 1938-40.g. un 1942-44. g. LU kat. teol. fak. lektors. 1949. g. izceļojis uz Kanadu. Kopš 1950. g. ir Toronto latv. kat. draudzes prāvests.

LIEPIŅŠ, ROBERTS, diplomāts, dzim. 2. 9. 1890. g. Irlavā. Studējis tirdzn. zin. Rīgas PI, 1919-21. g. Ārlietu m-jas sekr. un nod. vad., 1922-28. g. depart. direkt. 1928. g. finanču ministrs; 1929-33. g. sūtnis Kauņā,1933. -35. g. Tallinā, 1935-36. g. Maskavā, līdz 1940. g.Rīgas lielvecākais. Kopš 1937. g. LSKr. galvenās valdes loc. un tā vadītājs trimdā. LCP un citu latv. organiz.aktīvs loc. Dzīvo Vācijā.

SPEKKE, ARNOLDS (1887-1972), vēsturnieks un diplomāts, dzim. 14. 6. Zemgalē. 1909-15. g. studējis romāņu fil., pēc tam skolot. Maskavā. 1920-33. g. LU rom. fil. doc., prof., dekāns un prorektors. 1933-40. g. sūtnis Italijā un Balkānu valstīs. 1927. g. LU ieguvis Dr. Phil. No 1954. g. līdz nāvei (miris 27. 8.) bijis Latvijas sūtn. vadītājs Vašingtonā, D. C.

TICHOVSKIS, HERONIMS, profesors, dzim. 22. 9.1907.g. Ludzas apr. 1933. g. LU ieguvis Mag. Phil. baltu val., 1930-39. g. ģimn. skolt., 1939-44. g. Tautsk. dir. b. Izgl. Mēnešr. redaktors. 1946-49. g. studējis Bonnas univers. ģerm. fil. un 1949. g. ieguvis Dr. Phil. gradu. 1950-60.g. Kanadā, kur bijis Ont. Izgl. m-jas padomn., Astras apg. red. un latv. organiz. loc. un vadītājs. 1958-60. g.papildinājies ģerm. un slavu fil. Toronto u-tes Post Graduate skolā. Kopš 1960. g. moderno val. profesors ASV.

UPENIEKS, EDUARDS, ārsts un kultūras darbinieks, dzim. 10. 12. 1920. g. Vārkavas pag. Pēc Daugavpils v. ģimn. beigšanas sācis studēt, bet drīz iesaukts armijā. 1945-50. g. studējis Citta univ. Romā, pēc tam Salamankas u-tē Spānijā 1953. g. ieguvis Lic. med. gradu; kopš 1954. g. strādā kā ārsts Toronto. Ir LNAK pad. loc., kopš 1969. g. tās valdes loc. un kopš 1971. g. arī Kult. noz. vad. Kopš 1973. g. apr. ir Latvijas goda konsuls Toronto.

ZADVINSKIS, ZIGFRĪDS, ārsts, dzim. 5. 1. 1924. g. Beidzis Rēzeknes v. ģimn. 1942. g. 1946-49. g. studējis medic. Vircburgas u-tē Vācijā. 1949. g. izceļojis uz ASV. No 1954-56. g. turpinājis studijas Vircburgā un ieguvis dokt. gradu medicīnā un kopš 1957. g. ir iekšējo slim. ārsts Grand Rapidos. Bijis bīsk. J. Rancāna ārsts. Ir ALKA priekšsēdis.

ZEPS, FRANCIS, sab. darbinieks, dzim. 5. 12. 1899. gadā Varakļānu pag. Bijis skolotājs Latgalē, otrās Saeimas deputāts, no 1929. g. līdz Latvijas okupācijai bijis Latv. Zemes bankas Daugavpils nod. direktors. Aktīvs žurnālists un kopš 1950. g. latv. organiz. darbinieks Indianapolē, Ind.

ZNOTIŅŠ, KAZIMIRS, tautsaimnieks, dzim. 27. 10. 1912. g. Vārkavas pag. LU studējis tautsaimn. un bijis Nac. teātŗa grāmatvedis. Vācijā bijis Svētdienas Ziņu izdevējs. 1948. g. pārcēlies uz Kanadu. 1951. g. Otavas u-tē ieguvis M. A. un līdz šim strādā atbildīgu darbu Kanadas rūpniecībā Ont. provincē. Aktīvs latv. organiz. darbinieks un korp. Lacuania seniors.

S A T U R S

Priekšvārdi - Astras apgāds 5
Redaktora ievadvārdi 6
A. Dinbergs - Bīsk. J. Rancāna piemiņai 9

DZĪVE UN DARBS

H. Tichovskis - Bīsk. J. Rancāna dzīve un darbs 13
H. Tichovskis - Piezīmes, pie raksta Bīsk. J. Rancāna dzīve un darbs 99
B. Albāts - Tautas balva bīsk. J. Rancānam ... 105
Z. Zadvinskis - Bīsk. J. Rancāna slimības gaita ... 108
P. Daugavietis - Bīsk. J. Rancāna izvadīšana uz mūžīgo dusu 115

CILVĒKS, GARĪDZNIEKS UN PATRIOTS

B. Kokins - Bīsk. J. Rancāns Kristus apustuļu pēdās 121
A. Spekke - Bīsk. J. Rancānu pieminot 130
Ā. Klīve - Bīsk. J. Rancāns izcils garīdznieks un humānists 134
J. Klīdzējs - Baltais Bīskaps ar rudzu puķi 138
F. Zeps - Atmiņas par veiskupu J. Rancānu .. 149
A. Augustāns - Dažas atmiņas par bīsk. J. Rancānu 159

VALSTS VĪRS UN DIPLOMĀTS

A. Bērziņš - Bīsk. J. Rancāns valsts vīrs un patriots 167
R. Liepiņš - Bīsk. J. Rancāns valsts vīrs un diplomāts 173
V. Bastjānis - Bīsk. J. Rancāna sabiedriski politiskā darbība 200

DARBS LATVIEŠU ORGANIZĀCIJĀS UN SABIEDRĪBĀ

P. Daugavietis - Bīsk. J. Rancāns Amerikā..... 243
K. Boriss - Bīsk. J. Rancāna rūpes par tautiešiem Kanadā..... 249
K. Znotiņš - Bīsk. J. Rancāns korporāciju saimē 261
Ed. Upenieks - Bīsk. J. Rancāns kā Dzintara goda biedrs..... 266
Grāmatas autori..... 271

ASTRAS APGĀDA

Kanadā un ASV izdotās grāmatas

J. Klīdzēja stāsti		- Viņas un Viņi
Dr. Z. Mauriņas autobiografisks romāns		
	triloģija	- Tālā gaita
"		- Iedrīkstēties ir skaisti
"		- Dzelzs aizbīdņi lūst
"	esejas	- Pilsētas un cilvēki
"	"	- Cilvēces sargi
"	"	- Ziemeļu temas
K. Raudives romāns		- Neredzamā gaisma
Ortega Y Gasset		- Meditācija par mīlestību
P. Jēger-Freimanes		- Cilvēks domā-Dievs dara (teātrāla autobiografija)
Dz. Freimaņa romāns		- Viļņi
Dr. H. Tichovska redakcijā		- rakstu krājums - Latviešu trimdas 10 gadi
"		- dzeju antoloģija-Ave Maria
"		- Bīsk. J. Rancāna dzīve un darbs (1973)

c/o Mrs. Anna Tichovskis
P. O. Box 21024
Greensboro, N. C. 27420

2.80 Ls.-

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0304080712